

VALERIU PAPAHAĞI
DOCTOR ÎN FILOSOFIE ȘI LITERE
FOST MEMBRU AL ȘCOALEI ROMÂNE DIN FRANȚA

AROMÂNII MOSCOPOLENI
ȘI COMERTUL VENETIAN
în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea

Prefață de D-l Prof. N. IORGA

EDITURA SOCIETĂȚII DE CULTURĂ MACEDO-ROMÂNĂ
BUCUREȘTI, CALEA RAHOVEI, 29
1935

VALERIU PAPAHAĞI
DOCTOR ÎN FILOSOFIE ȘI LITERE
POST MEMBRU AL ȘCOALII ROMÂNE DIN FRANȚA

AROMÂNII MOSCOPOLENI ȘI COMERTUL VENEȚIAN

în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea

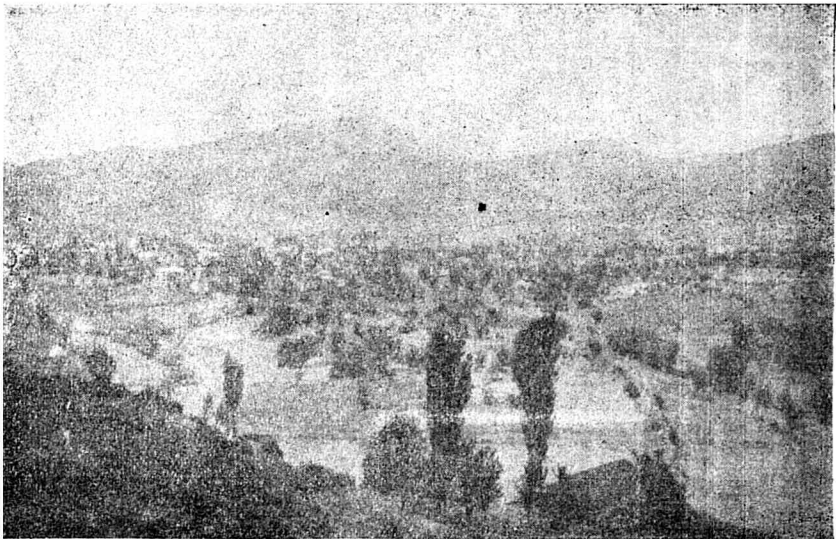

Prefață de D-l Prof. N. IORGA

EDITURA SOCIETĂȚII DE CULTURĂ MACEDO-ROMÂNĂ
BUCUREȘTI, CALEA RAHOVEI, 29
1935

Memoriei tatălui meu.

MOSCOPOLE
Starea actuală
Clișeu Anton Ciumetti

P R E F A Ț A

D. Valeriu Papahagi ni da ceia ce se poate numi o carte perfectă despre frații săi de acasa, din ce numim „Macedonia”, și cari nu sunt alta decât o parte importanta, de cel mai mare interes, a vieții traco-ilirice și apoi a strabaterii romane, de unde venim cu toții, cei din Pind și cei din Carpați, cei de pe malul drept ca și de pe cel stâng al Dunării, legați printr’o continuă mișcare de la unii la alții.

A scrie istoria unor grupe de locuitori fara Stat e un lucru greu pentru cei obișnuiți sa lege mecanic nume și ani și sa presinte tristul rezultat meschin drept viața omeneasca. Dar viața aceasta omeneasca este aceeași in mic ca și in mare; același suflet se zbate într’insa și cine se apropie cu simpatie de oricare din aceste manifestari o înțelege și, cu câta poezie e in orice suflet, o poate și invia.

Pentru a strânge faptele mărunte din care va resulta expunerea pe linii organice trebuie insa o sfânta răbdare. D. Papahagi a dovedit că o are in gradul cel mai inalt. Ochii sai străbătători au pătruns in orice colțișor de afacere românească moscopolitană și o mână lacomă a prins și cea mai mărunță fărâcă de aur.

Trebuia cunoașterea sigură a limbii italiene in așa de dulcele dialect venețian și aceia, cu mult mai grea, a unei limbi grecești care aici e așa de mult frământata cu italianisme ușoare de înțeles, dar și cu turcisme care cer o altă inițiere. Autorul acestei cărți a dovedit că sta-pânește desăvârșit amândouă aceste mijloace de cercetare.

Avem aici, într’o legătură strânsă, înfățișarea orașului de unde a plecat atâta trudă și atâta prefacere negustorească, apoi înfățișarea condițiilor comerțului, a persoanelor și familiilor care au participat la el in veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea și, in sfârșit, causele unei prăpăstioase și definitive decadențe.

Cu cea mai mare îngrijire filologică se dau documentele, multe la număr. Puțini le vor putea ceti și pricepe. Dar în povestirea însăși e dată toată esența lor, adesea și pagini înseși de o excelentă traducere.

E o lucrare din acelea prin care se pun temeliile cunoașterii reale și adâncite a vieții unui popor și mă bucur că am avut o parte în alcătuirea ei, parte pe care autorul n'a uitat, într'o vreme de grosolană nerecunoștință a unor tineri pripiți, s'o însemne.

N. IORGA.

Ținem să exprimăm întreaga noastră recunoștință D-lui profesor N. Iorga, care ne-a indicat direcțiunea în care trebuia să lucrăm pentru studiul de față și ne-a înlesnit zederea, timp de un an, la Veneția.

Trebue să mulțămim Societății de Cultură Macedo-Română și președintelui ei, D-nul Dr. Petre Topa, care au înlesnit apariția acestei lucrări.

Mulțămim D-lui Tache Papahagi, conferențiar la Facultatea de Litere din București, pentru indicațiile pe care ni le-a dat în legătură cu studiul nostru.

AUTORUL.

INTRODUCERE

Există în Peninsula Balcanică o populație romanică al cărei graiu e un dialect al limbii române și care a fost totdeauna conștientă de originea ei latină.

Istoricii au stabilit că această populație e reprezentanța vechii romanități balcanice și ca originea ei nu poate fi studiată deosebit de aceea a romanității nord-dunărene¹. Filologii, la rândul lor, sunt pe deplin convinși că graiul populației despre care e vorba e un dialect românesc² și nu o limbă neolatină independentă care să fie față de limba română așa cum sunt, bunăoară, ladina față de italiană, provensala față de francesă și catalana față de spaniolă. Există o limbă provensală, o limbă catalană. Ar fi absurd să vorbim de o „limbă aromânească” sau „macedo-română” când avem de a face cu un dialect românesc.

Românii răspândiți în Macedonia, Epir, Tesalia și Albania se numesc, ca și frații lor din nordul Dunării, *Români* sau *Aromâni*, după o particularitate a graiului lor care cere protesa lui *a* la toate cuvintele începătoare cu *r*.

---

¹ Emile Picot, *Les Roumains de la Macédoine* (în *Revue de l'Anthropologie*, Paris, 1875); D. Onciul, *Originile principatelor române* (1899); N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatshildungen* (Gotha, 1905) și *Histoire des Roumains de la Péninsule des Balcans* (București, 1919); G. Murnu, *Românii din Peninsula Balcanică*, anexă a studiului *Vlahia Mare* (București 1913). A. D. Xenopol în *Une énigme historique: Les Roumains au moyen âge* (Paris, 1885) e convins de originea romană a Românilor sud-dunăreni, însă nu crede în identitatea dialectelor daco-român și aromân.

² G. Weigand, *Die Aromunen* (Leipzig, 1894); O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* (Paris, 1901); Tache Papahagi, *O problemă de romanitate sud-ilirică* (în rev. *Grai și Suflor*, 1923); Th. Capidan, *Românii din Peninsula Balcanică* (în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1923); *Aromânii, dialectul aromân, studiu lingvistic* (București, 1923); Alex. Philippide, *Originea Românilor*.

Nu am de gând să vorbesc despre originea geografică a Aromânilor, problemă încă neresolvată. Istoricii și filologii nu au ajuns încă la o înțelegere asupra acestui punct¹. Unii înglobează în teritoriul de formațiune al elementului românesc sud-dunărean Tesalia și Epirul. Alții aduc pe Aromâni din nord, din ținuturile dunărene. Nu voi vorbi de asemenea despre istoria Românilor sud-dunăreni în Evul mediu, despre pomenirea lor în cronicile bizantine (Ana Comnena, Nichita Acôminat, Pahimere, Laonic Halcocondila), și în cele apusene (Beniamin din Tudela, Geoffroy de Villehardouin, Henri de Valenciennes, Robert de Clari) și despre *Marea Vlahie* tesaliană². Ceeace îmi propun să dezvolt în acest studiu e un capitol din istoria economică a românimii balcanice.

Călătorii apuseni cari au colindat Peninsula balcanică în secolul trecut și au avut ocazia să cunoască de aproape pe Aromâni, au

---

¹ Încă de când s'a început studierea acestei probleme, cercetătorii nu au fost de acord asupra teritoriului de formațiune al Aromânilor: unii considerau pe Aromâni ca reprezentanți ai întregii romanități balcanice, înglobând în teritoriul ei și sudul peninsulei, cu Tesalia și Epirul; alții îi aduceau de la nord, punându-i în legătură cu romanitatea danubiană. Când s'au ivit apoi discuțiile în jurul teoriei lui Roesler, filologii au înclinat spre teoria care admite existența unui teritoriu comun de formare a limbei române; istoricii au văzut însă în aceasta un argument împotriva continuității, au susținut că cele două grupe romanice răsăritene s'au format separat și au mers până la a nega (Xenopol) orice identitate între cele două dialecte românești. Istoria și filologia, continuându-și apoi cercetările, dar lucrând separat, au ajuns la o concluzie identică: s'a admis că Aromânii sunt veniți de la Nord și că Tesalia și Epirul nu au cunoscut o romanitate mai veche. Totuși, acum în urmă, filologia, recurgând și la alte discipline înrudite cu ea, cum ar fi folklorul și etnografia, a început să creadă în existența unui vechiu centru de romanitate sud-ilirică, tocmai în acele părți unde se socotia că influența greaca nu îngăduia dezvoltarea unui popor care să vorbească altă limbă decât cea elena.

De n toate aceste controverse reiese însă un lucru: toți cercetătorii, fie filologi, fie istorici – cu excepția lui Xenopol – au ajuns la concluzia că cele două dialecte ale limbei române sunt identice și că, în epoca de formațiune a acestei limbi, a existat un neîntrerupt contact teritorial și etno-linguistic între romanitatea sudică și cea nordică.

Această problemă am tratat-o în *Originea geografică a Aromânilor* (*Revista Aromânească*, Vol. I, p. 56-66), unde am expus părerile unor specialiști ca J. Thunmann, W. M. Leake, Pouqueville, R. Roesler, E. Picot, A. D. Xenopol, D. Onciul, O. Densusianu, N. Iorga, G. Murnu. T. Papahagi, T. Capidan, P. Papahagi și Alex. Philippide.

² George Murnu, *Vlahia Mare*, studiu istoric după izvoare bizantine.

ținut să releveze în scrierile lor, pe lângă alte însușiri, aptitudinile pentru comerț ale elementului românesc sud-dunărean.

Colonelul engles William Martin Leake, care a vizitat pe Aromâni acum o sută treizeci de ani, scrie următoarele despre ei: „Au început transportul în Italia a mantalelor de lână, numite *cappe*, care se fabrică în munții lor și se întrebuițează tot atât de mult în Italia și în Spania, pe cât le întrebuițează Grecii înșiși. Aceasta a deschis drumul spre un comerț mai intens; ei împărtășesc cu Grecii comerțul aducător de profit cu produse coloniale, între Spania sau Malta și Turcia, și mulți dintre ei sunt proprietari atât ai năvilor cât și ai încărcăturii. Locuitorii bogați sunt negustori cari au stat mulți ani în străinătate, în Italia, în Spania sau în provinciile Austriei sau ale Rusiei și cari, după o lungă absență, se întorc în comunele lor natale cu profitul industriei lor cu care le îmbogățesc și, până la un punct, le civilizează. Rar se întorc însă ca să stea definitiv și aceasta o fac tocmai la o vârstă înaintată; se mulțămesc în acest interval cu două sau trei vizite scurte. Cei din clasa mijlocie trec printr'o carieră asemănătoare, dar deoarece traficul lor îi duce rar departe de căminul lor ca pe cei din clasa de sus a negustorilor, ei revin mai des și mulți dintre ei petrec o parte din fiecare vară în ținutul lor natal. Aceștia sunt mai ales prăvăliași în orașele din Turcia sau meseriași cari, în cel mai mare număr, sunt croitori, lucrători în aur, în argint și în cupru. Excelează în montarea pistoalelor și a puștilor după gustul albanes, în a face așa zisele *flișane*, sau cești de cafea în argint, sau în a broda costume albanese. Capii caselor mai sărace sunt mai ales cărăvănari și păstori. La Siraco sunt câțiva argintari cari lucrează în primul rând la Preveza și la Lefcada, însă cea mai mare parte din popor e alcătuită din proprietari de oi, din păstori și din cărăvănari¹.”

¹ „They began by carrying to Italy the woollen cloaks, called *cappe*, which are made in these mountains, and much used in Italy and Spain, as well as by Greeks themselves. This opened the route to a more extended commerce: they now share with the Greeks in the valuable trade of colonial produce between Spain or Malta and Turkey, and many are owners of both ship and cargo. The wealthier inhabitants are merchants, who have resided abroad many years in Italy, Spain, or the dominions of Austria or Russia, and who, after a long absence, return with the fruits of their industry to their native towns, which they thus enrich, and, in some degree, civilize. But they seldom return for permanent residence till late in life, being satisfied in the interval with two or three short

Pouqueville, consul al Franței pe vremea lui Napoleon I la curtea vestitului Ali-Pașa din Ianina, scrie următoarele despre comerțul Aromânilor în secolul al XVIII-lea: „Mergând cu sonda și busola în mână, după încercări nouă, unii întemeiază case de comerț la Neapole și Livorno, la Genova, în Sardinia, la Cadix, în Sicilia și la Malta. Alții se stabilesc la Veneția, la Trieste, la Ancona și la Ragusa. Un mic număr, orbit de prosperitate, încep relațiuni cu Viena, Constantinopol și Moscova ¹.”

Germanul Fallmerayer constată în 1845 că „negustori și lucrători valahi se găsesc în toate orașele din Turcia europeană, ba chiar și în Ungaria unde îi atrage dorința de câștig ²”.

Ungurul Kanitz admiră în călătoria sa făcută în Serbia, între 1859 și 1868, darul de a lucra aurul și argintul pe care îl posedă „Țintarii”, adică Aromânii. El scrie între altele: „În Bulgaria, în Macedonia, în Tracia și în Albania, elita negustorimii aparține acestui popor harnic ³”.

Multe centre aromânești au înflorit în secolul al XVIII-lea. Pomenim comunele Călăriți, Mețova și Siracu din Pind. Metropola comercială și culturală a românimii balcanice a fost însă în se-

---

visits. The middle classes pursue a similar course; but as their traffic seldom carries them so far from home as the higher order of merchants, they return more frequently, and many of them spend a part of every summer in their native place. These are chiefly shopkeepers in the towns of Turkey, or artisans, of whom the most numerous are tailors, and workers in gold, silver, and copper. They excel in mounting pistols and musquets in the Albanian taste, in making flisáns or silver coffee cups, and in embroidering Albanian dresses. The poorer householders are chiefly carriers or shepherds, At Syráko are a few goldsmiths who work chiefly at Prévýza and Lefkádha; but there the great body of the people are owners of sheep, shepherds, or carriers”. William Martin Leake, *Travels in Northern Greece* (Londra, 1835), I, p. 274-276.

¹ „Marchant la sonde et la boussole à la main, après des essais nouveaux, les uns fondèrent des maisons de commerce à Naples, à Livourne, à Gènes, en Sardaigne, à Cadix, en Sicile et à Malte. D'autres s'établirent à Venise, à Ancone et à Raguse. Un pe it nombre, que la prospérité avait ébloui, ouvrit des relations avec Vienne, Constantinople et Moscou.” Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, ed. I, tom. II, p. 173-175

² „Wlachische Krämer und Handwerker trifft man in allen Städten der europäischen Türkei, un sogar nach Ungarn und Oesterreich führt sie die Liebe zum Gewinn.” Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, II, p. 241.

³ „In Bulgarien, Macedonien, Thracien und Albanien gehört die Elite des Kaufmannsstandes diesem betriebsamen Volke an.” Kanitz, *Serbien*, historisch-ethnographische-Reisestudien aus den Jahren 1859-1868, p. 334.

colul al XVIII-lea orașul *Moscopole* sau *Voscopole* din Albania. Trecutul comercial al acestui centru aromânesc va alcătui subiectul studiului de față.

O monografie cu privire la trecutul Moscopolei nu s'a scris până acum în românește. Cartea lui Pericle Papahagi *Scritori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, apărută în 1909, poate fi socotită ca o monografie relativă la istoria culturală a Moscopolei. Scrisă de un filolog adânc cunoscător al vieții aromânești, această lucrare va constitui totdeauna baza noilor cercetări cu privire la manifestările culturale din secolul al XVIII-lea ale Aromânilor¹.

Cu privire la trecutul comercial al orașului Moscopole, d. prof. N. Iorga a dat, în 1915, în *Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, publicate în *Analele Academiei Române, Seria II, Tomul XXXVII, Memoriile Secțiunii Istorice*, fragmente din zece scrisori trimise de negustori moscopoleni, pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, la Veneția, și păstrate în *Documenti greci* din Arhivele de Stat ale orașului lagunelor.

Intr'un articol intitulat *Unde se cuprinde istoria neștiută a Românilor din Sud* și publicat în *Neamul Românesc* din 3 Ianuar 1929, d. prof. Iorga își exprima părerea că s'ar putea găsi în arhivele venețiene știri cu privire la Aromâni. Profesorul nostru, care întemeiase chiar la începutul anului 1929 *Casa românească* din Veneția ne-a îndemnat în toamna aceluiași an să continuăm în arhivele cetății dogilor cercetările făcute mai de mult de d-sa cu privire la comerțul Moscopolenilor. Am copiat corespondența negustorilor moscopoleni păstrată în *Documenti greci* și am extras din rapoartele consulilor venețieni din Durazzo adresate celor cinci *savi alla mercanzia* — cinci magistrați venețieni cari aveau grija comerțului —, la Veneția, și baililor și ambasadurilor Serenisimei Republici la Constantinopol, tot ce putea să intereseze trecutul Moscopolei. Informațiunile culese ni s'au părut folositoare pentru alcătuirea unei monografii cu privire la trecutul comercial al Aro-

¹ De curând, Victor Papacostea a încercat, întemeindu-se pe trei manuscrise inedite — o logică, o fizică și o metafizică — de-ale lui Teodor Anastasie Cavalioti Moscopoleanul, să redea în studiul intitulat *Teodor Anastasie Cavalioti* (Buc. 1932) „atmosfera intelectuală a orașului macedo român distrus la finele veacului al XVIII-lea.”

mânilor moscopoleni. Aceștia au putut fi urmăriți în documentele venețiene de la 1696 până la 1761.

Cartoanele din „Archivio di Stato in Venezia” în care se păstrează documentele pe care se va întemeia această monografie cu privire la relațiunile Moscopolenilor cu lumea venețiană, sunt următoarele :

Documenti greci, filza No. 314, lettere commerciali e private.

<i>Cinque Savi alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700-1711</i>	
" " " " " 662 " " " " " 1712-1738	
" " " " " 663 " " " " " 1739-1747	
" " " " " 664 " " " " " 1748-1758	
" " " " " 665 " " " " " 1759-1781	

Inquisitori di Stato, filza 505 (1719-1770)

<i>Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703-1709</i>	
" " " " 130 " " " <i>Alvise Mocenigo, 1709-1714</i>	
" " " " 134 " " " <i>Giovanni Emo.</i>	
" " " " 135 " " " <i>Carlo Ruzzini, amba- [sciatore straordinario, 1719-1720</i>	
" " " " 142 " <i>dei consoli all'Ecc. Bailo</i>	
	<i>[Gritti, 1723-1727</i>
" " " " 144 " <i>Ecc. Bailo Dolfin, 1726-1729</i>	

Am putut culege câteva informațiuni cu privire la comerțul Moscopolenilor și din corespondența consulilor francesi din Durazzo, păstrată în Arhivele Ministerului Afacerilor Streine frances (Quai d'Orsay): *Correspondance consulaire, Durazzo, 1700-1721.*

Nu ni explicăm de ce corespondența moscopoleană păstrată în *Documenti greci* e numai din anii 1696 și 1697. Cum a putut fi salvată această corespondență? De ce nu am putut găsi, în aceeași serie de documente, scrisori din alți ani? Iată întrebări la care mi-a fost cu neputință să răspund. Scrisorile din 1706¹ și 1711² ale Moscopolenilor ne-au putut parveni prin copiiile și traducerile făcute de consulul Pietro Rosa și trimise celor cinci *savi alla mercanzia* și bailului din Constantinopol. Va fi existat – cum reiese din rapoartele lui Pietro Rosa – o corespondență deasă între consulul venețian din Durazzo și Moscopoleni. Din nenorocire însă pentru istoria Aromânilor, corespondența primită a consulului venețian din Durazzo nu a putut fi salvată și adusă la Veneția, ca aceea a bailului, după căderea Republicii.

¹ N-rele XXIX A și B.

² N-rele XXXVIII și XL1.

E foarte probabil că registrele și dosarele arhivei consulatului venețian din Durazzo ne-ar fi dat informațiuni prețioase cu privire la trecutul comercial al Moscopolenilor. Documentele extrase din aceste dosare și păstrate în copii¹ sunt pline de folos pentru istoria Moscopolei și ne dau o idee de cece vor fi cuprins hârțile din cancelaria consulatului venețian din Durazzo.

În corespondența consulară adresată celor cinci *savi alla mercanzia* am putut găsi informațiuni, privitoare la subiectul de care ne ocupăm, de la anul 1705 până la 1761. În corespondența primită a bailului nu am găsit știri decât între anii 1706 și 1728. Încercarea noastră de a mai găsi informațiuni relative la Moscopoleni în rapoartele consulare trimise baililor cari s'au succedat la Constantinopol de la 1729 a rămas fără roade. Cine știe însă ce surprize ne mai rezervă mina nesecată a arhivelor venețiene? Vor fi existând cartoane cari, sub titluri ce nu par a interesa un subiect ca cel de față, tănuiesc informații pline de folos pentru istoria Aromânilor din Moscopole.

Odată copiate aceste documente și așezate în ordine cronologică, așa cum le dăm în apendice am procedat la coordonarea știrilor culese din ele. Am căutat să ne dăm seamă de felul cum apăreau Moscopolenii în lumea venețiană, de caracterul corespondenței grecești a acestora și al celei italienești a consulilor Serenissimei Republici, să alcătuim o listă a numelor negustorilor moscopoleni cari ne apar în documentele venețiene și una a mărfurilor trimise la Veneția de Aromânii marelui centru din secolul al XVIII-lea sau primite, în schimb, din cetatea lagunelor. Am căutat cu ajutorul acelorași documente să determinăm raza de activitate comercială a negustorilor din Moscopole, cu alte cuvinte să arătăm care erau regiunile și localitățile pe care le frecventau sau cu care aveau relațiuni aceștia. Am stabilit care erau relațiunile Moscopolenilor cu consuli venețieni din Durazzo și cu reprezentanții Serenissimei Republici la Constantinopol, cum își transportau negustorii noștri mărfurile pe mare și care era rolul lor în toată activitatea comercială a Adriaticei, „il Golfo“ al Venețienilor. În sfârșit, am căutat să lămurim cauza dispariției Moscopolenilor, pe la 1760, din zona comerțului venețian.

Aceste puncte ne-au servit drept plan al studiului de față.

¹ N-rele xxix, xxxviii, xli, xlvii, lv, lviii, xc,

Originea românească a Moscopolenilor nu poate fi pusă la îndoială. Locuitorii centrului românesc din Albania vorbeau cu toții dialectul aromânesc și erau conștienți de originea lor latină. Ar fi însă o greșală să credem că Moscopolea a fost un centru de cultură românească. S'au exagerat unele încercări târzii ale Moscopolenilor de a se cultiva în limba lor proprie. Această tendință se observă pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea și numai printre Moscopolenii emigrați în Austria și Ungaria și veniți în contact cu curentul istorico-filologic care înflorea pe atunci la Români din Ardeal. Tipărirea de vocabulare la Veneția de către Moscopoleni (Cavalioti, Daniil) nu însemnă tendința de instrucțiune în dialectul aromânesc, ci, pur și simplu, o încercare a unor învățați de a pune pe coloane paralele limbile vorbite în regiunea Moscopolei. Daniil Mihail Adam Hagi „Mesiodacul“, economist și predicator din Moscopole, indeamnă, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, popoarele balcanice să-și uite „limba barbară“ și să devie „Romei“:

Ἄλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, Ἀλλόγλωσσοι χαρήτε,
 Κ'ἔτοιμασθήτε ἄλλοι σας, Ῥωμιοὶ νὰ γενήτε
 Βαρβαρικὴν ἀφήνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἴθνη,
 Ὅποῦ στοὺς ἀπογόνους σας νὰ φαίνωνται σὰν μῦθοι ¹.

Limba de care se foloseau Moscopolenii pentru instrucția lor și pentru relațiunile lor comerciale era cea greacă, deși graiul din familie era dialectul aromânesc. În epoca de care ne ocupăm nici că putea să-și inchiuiască cineva printre Aromâni că instrucțiunea se poate face în altă limbă decât în cea greacă. De aceea în documentele venețiene Moscopolenii ne apar ca niște negustori greci. Nu putem nega entuziasmul Aromânilor din Moscopole pentru cultura grecească.

Așa ni se înfățișează Moscopolenii judecați, credem, „sine ira et studio“.

Iată însă că autorul unei monografii grecești a Moscopolei, Constantin Skenderi, fără să nege că limba Moscopolenilor e „cuțovlaha“, evită cu totul să spue că locuitorii vestitului centru din Albania sunt „Vlahi“. Skenderi merge până acolo încât, pentru ca să evite cuvântul „Vlahi“, care îi este probabil antipatic,

¹ Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, p. 111.

ciunțește în traducere un pasaj din Pouqueville (*Voyage dans la Grèce*) privitor la Moscopole.

Iată textul lui Pouqueville și traducerea lui Skenderi din cartea sa *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως*:

Textul lui POUQUEVILLE.

Traducerea lui SKENDERI.

Pasteurs vigilants, ouvriers économes, ces Valaques, qui se prétendaient descendus des Romains établis dans la Candavie par Quintus Maximus, avaient relevé dans le onzième siècle sur les ruines de l'antique ville des Mosches, celle de Voschopolis; et d'un simple camp de bergers, cette colonie était devenue la métropole commerciale de l'Épire.

Pouqueville, *op. cit.*, ed. I, t. II, p. 392.

Ἄκουόντος Μάξιμος ἀνήγειρε περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Μόσχων (des Mosches) τὴν Βοσκόπολιν ἣτις ἀπὸ ἀπλῶν σκηνωμάτων ποιμένων κατέστη μητρόπολις τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἠπείρου.

Skenderi, *op. cit.*, p. 8.

Se poate vedea din aceste două texte alăturate că Pouqueville scrie: „Păstori neadormiți, lucrători cumpătați, acești Valahi cari se socoteau urmași ai Romanilor stabiliți în Candavia de Quintus Maximus, au ridicat în secolul al XI-lea pe ruinele vechiului oraș al Moscilor, pe acela al Voscopolei” și că Skenderi traduce: „Quintus Maximus a ridicat în secolul al XI-lea, pe ruinele vechiului oraș al Moscilor, pe acela al Voscopolei”.

Evitarea pasajului în care sunt pomeniți „Vlahii” a pricinuit lui Skenderi o farsă urită. De ce nu s'a întrebat autorul monografiei grecești a Moscopolei ce putea să caute Quintus Maximus în secolul al XI-lea – de sigur după Hristos – în vremea cruciatelor? Iată ce erori grosolane putem comite atunci când mutilăm un text pentru ca să înlăturăm din el ce nu ne convine. Și-a închipuit Skenderi că operile lui Pouqueville nu sunt prea cunoscute și că traducerea pasajului despre care e vorba nu e ușor controlabilă? Un cercetător care ar privi lucrurile din punct de vedere românesc nu ar avea decât să elimine la rândul lui pasagiile, destul de numeroase, din documentele venețiene în care se pomenește de „negustorii greci din Voscopole” pentru ca să dovedească și el ce însămnă patriotismul rău înțeles.

Istoria imparțială nu poate nega serviciile aduse atât elenismului cât și românismului de către Aromânii din Moscopole. Acest

oraș care era reședință de mitropolie¹ și care avea în secolul al XVIII-lea o școală superioară, o „Academie“², și o tipografie³, a dat o mulțime de oameni însemnați atât culturii grecești cât și celei românești. Dacă Grecii au tot dreptul să revendice ca o fală a culturii lor pe mulți dintre învățații moscopoleni, și cultura românească datorește mult acelor Moscopoleni cari părăsindu și orașul natal și venind în contact cu Românii din Transilvania, au adus o contribuție prețioasă la trezirea conștiinței naționale a fraților lor din nordul Dunării. În 1797, Constantin Ucuta Moscopoleanul scrie o „Nouă Pedagogie“, tipărită la Viena, în „rămăneasca“ (ρομανεάσκα) lui de acasă. Contribuția lui Gheorghe Roja, a lui Mihail Boiagi, a familiilor Mocioni, Șaguna la istoria culturii românești e prea cunoscută pentru ca să mai insistăm asupra ei⁴. Nu putem trece însă cu vederea tendința spontană a unora dintre Moscopoleni, emigrați în Austria și Ungaria la începutul secolului al XIX-lea, de a se cultiva în dialectul lor într'o epocă în care nu exista un regat al României care să încurajeze instrucția în limba națională a elementului românesc sud-dunărean.

Cele dintâi informațiuni pe care le avem despre relațiunile Moscopolenilor cu Veneția sunt din anul 1696. Cele mai multe scrisori grecești de-ale acestor negustori aromâni, păstrate în Arhivele de Stat din Veneția, sunt din anul 1697, dată care ne amintește de victoria lui Eugeniu de Savoia asupra Turcilor la Zenta. Corespondența consulului venețian din Durazzo începe cu anul 1700, deci după pacea de la Karlowitz (1699) prin care Veneția, aliata Imperiului, obține Moreia, cucerită de la Turci, în 1687, de Francesco Morosini. Nimic însă nu ne îndreptățește să credem că nu vor fi existat relațiuni comerciale între Moscopole și Veneția înainte de 1696.

¹ V. la ANEXE ce scrie Pouqueville.

² V. Per. Papahagi, *op. cit.*, p. 10; V. Papacostea, *op. cit.*; C. Skenderi, *op. cit.*, p. 16–19.

³ V. Per. Papahagi, *op. cit.*, p. 24; C. Skenderi, *op. cit.*, p. 14–16.

⁴ V. Emile Picot, *Les Roumains macédoniens en Autriche et en Hongrie in Album macedo-român*, 1880, p. 102–104; N. Iorga, *Istoria literaturii române in secolul al XVIII-lea*, vol. II, p. 311–315, *Histoire des Roumains de la Péninsule des Balcans*, p. 48–49; Pericle Papahagi, Mihail G. Boiagi, *Gramatică română sau macedo-română*.

Nu putem preciza deci în ce an au început negustorii moscopoleni traficul cu cetatea dogilor. Știm însă, dintr'un raport al consulului venețian din Durazzo Antonio Bartolovich, că în 1761 acești negustori încetaseră relațiunile cu orașul lagunelor ¹.

Am căutat în acest studiu să lăsăm cât mai mult să vorbească documentele. Pentru realizarea acestui scop am dat traduceri sau parafrașări din texte grecești, franceze și italiene. Trebuie să mărturisim însă că am întâmpinat multe dificultăți: dacă unele texte se supun unei traduceri corecte, altele, din pricina construcției confuze a frazei datorite unor oameni cari nu respectau regulile sintaxei și ale punctuației, nu pot fi traduse de cât cu aproximație. Am căutat totuși să redăm cât se poate de exact, în traducere sau în parafrașare, ideia din textele originale.

Pentru a ușura cititorului controlul afirmațiunilor și traducerilor noastre am indicat sau data documentelor pe care ne-am întemeiat sau, în notă, numărul acestora, în cifre romane, din apendice.

---

¹ V. cap. VIII și N-rul XCIV.

CAP. I

Așezarea geografică a Moscopolei. Numele orașului în documentele venețiene. Caracterul etnic al Moscopolenilor

Orașul Moscopole, astăzi în ruine – rămân doar câteva clădiri, printre cari mănăstirea Sfântului Ioan Prodromul—e situat în Albania, la sud-vest de lacul Ohrida, la 30 de kilometri de localitatea Pogradec, de pe teritoriul statului albanes, și la 33 de kilometri de mănăstirea Profetului Naum, de pe teritoriul iugoslav. Un document venețian din secolul al XVIII-lea (1711) care pomenește de această mănăstire ne spune că e „puțin depărtată de Voscopole“ : „il monastero del profetta Nauon che giace poco discosto da Voscopoli¹“. Râul Devol e la o depărtare de 10 kilometri spre nord, iar orașul Corița (alb. Korçë) la 15 kilometri spre sud-est.

Situată la o înălțime de 1150 de metri deasupra nivelului mării, Moscopolea e dominată și apărată de munții Gramos. Colonelul engles William Martin Leake care a vizitat orașul în ziua de 11 Septembrie 1805 vorbește în *Travels in Northern Greece*² de epoca lui de înflorire și de decăderea în care a ajuns. Spune că Moscopolea e situată la poalele unei înălțimi mari, că face impresia unui sat întins și că e înconjurat de grădini în care apare des plopul lombard. Th. Capidan în recenta sa lucrare despre Fărșeroți ne dă o interesantă descriere a așezării geografice și a stării actuale a Moscopolei :

„Dela o depărtare de câțiva kilometri se văd ruinele vechiului oraș. Este așezat pe o câmpie, care se lasă ușor în pantă la poalele muntelui Opari, pe care locuitorii din comună îl numesc muntele „Costi al Manduca“.

¹ Nr. XLVI.

² V. la ANEXE.

„Întinderea vechiului oraș are aproape trei kilometri. El era despărțit în două porțiuni egale de apa unui râuleț numit «râul al Dzegă», care curge dinspre apus. Cum pătrudem în oraș, vreo câteva minute umblăm cu automobilul printre ruine, până când, ajungând în mijlocul comunei, ne oprim în fața unei grădini, unde ne așteptau câțiva Români, care știau de sosirea noastră. Nu am stat pe loc să ne odihnim aproape de fel, căci la ora unu trebuia să fim la masă la mănăstirea Sf. Ioan Prodromul, care este situată ca la un kilometru și ceva afară de vechiul oraș. Incepem să vizităm cartier cu cartier. În afară de temeliele clădirilor, dintre care unele au trebuit să fie foarte mari, nu au rămas decât grămezile de pietre răsturnate pe locul în care au fost zidurile caselor. Astăzi, din vechea Moscopele, nu au mai rămas decât fântânile și vreo șapte, opt biserici din cele douăzeci care s'au păstrat până cu vreo patruzeci de ani înainte. Fântânile erau răspândite în tot orașul. Se pare că fiecare cartier mai mare își avea fântâna lui. Aceasta se poate vedea din faptul că azi se găsesc fântâni printre ruini, acolo unde nu există nici o casă de locuit. Ele s'au păstrat toate, cu zidăria lor și cu aceeași apă bună și abundentă, care a potolit setea atâtor Români moscopoleni de altădată, înviorătorii cartierelor de azi moarte. Bisericile păstrate numai în cele patru ziduri, cu prispele lungi, susținute de câte 12 până la 14 coloane de piatră, se găsesc presărate la distanțe relativ mari pentru puținele case de azi, grămădite în mijlocul vechiului oraș. Aproape toate au aceeași formă. Sunt foarte lungi, având porțiunea dinaintea altarului rezervată numai pentru bărbați mult mai adâncă decât restul rezervat pentru femei. Ca să poți trece dela locul femeilor la acela al bărbaților, trebuie să cobori 5-6 trepte. Toate bisericile au avut catapetesme artistic sculptate în lemn și poleite în aur. Astăzi, aceste catapetesme, ca și amvoanele se mai păstrează numai în Bisericile Sf. Nicolae, Sf. Petru și Sf. Atanasie. Celelalte, care erau și mai frumoase, au fost ridicate în timpul marelui războiu, împreună cu o bună parte din icoane și tot ce aveau mai de valoare, de către armatele aliate. În ceea ce privește «Metropola», biserica în care slujea mitropolitul, te apucă groaza când pătrunzi în ea. Cum intri, la dreapta, vezi urmele unui cuptor mare făcut de Francesi pe timpul marelui războiu pentru nevoile armatei. Păreții sunt atât de afumați, încât abia se vede câte o parte din figurile sfinților. Catapeteasma, tronul metropolitan și amvonul sunt

aproape distruse. Părțile din sculpturi de pe acestea, mai artistic lucrate, au fost toate jefuite. Ai impresia că o nouă nenorocire, și mai teribilă decât aceea din sec. XVIII s'a abătut asupra acestui nenorocit oraș. În afară de aceste biserici, Moscopole are și două mănăstiri: una cu hramul «Profetul Ilie» dela marginea orașului, alta «Sfântul Ioan Prodrom» așezată ceva mai departe de oraș, într'o poziție încântătoare.

„La această din urmă mănăstire ne-am dus să prânzim. Mănăstirea este înconjurată de clădiri cu camere nenumărate pentru primirea oaspeților. La sosirea noastră, ele erau ocupate mai toate de familii moscopolene din Corița, care veniseră să petreacă lunile de vară la munte. Ea este condusă de o cforie alcătuită din Români din Moscopole, din care fac parte și Moscopolenii așezați în Corița. După ce am vizitat biserica, care s'a păstrat mai bine decât bisericile din Moscopole, ora fiind înaintată, am prânzit. După masă, după ce am vizitat împrejurimile din apropiere și ne-am odihnit puțin la umbra copacilor de lângă mănăstire, la ora cinci am pornit cu mașina spre *Șipsca*, de unde, seara, am ajuns la Corița“¹.

Moscopolea a fost cel mai mare oraș pe care l-a avut Albania până acum. Astăzi chiar, orașul vecin Corița, locuit de Albanesi și de Români moscopoleni și fărșeroți, și care a moștenit ceva din însemnătatea Moscopolei, e situat în regiunea cu cea mai mare densitate de populație din Albania². „Nicăeri în Albania, viața

¹ Th. Capidan, *Fărșeroții*, studiu lingvistic asupra Românilor din Albania, p. 31-35.

² „La città più popolata di tutta l'Albania (23.500 ab.) è attualmente Córizza alb. Korça) a 853 m. di altezza, al centro dell'area più intensamente coltivata e più fittamente abitata di tutto il paese; essa ha in qualche modo ereditato l'importanza di Moskopole (Voskopoj) posta in montagna (1150 m.), più a N. E. già metropoli dei Valacchi, che si vuole contasse 60.000 ab. nel sec. XVIII, quando era centro di studi e di culto, con una diecina di chiese; essa andò distrutta in seguito ad incendi, l'ultimo dei quali nel 1916 finì di radere al suolo gli edifici superstiti, solo il monastero din S.n Prodromo è rimasto in piedi“. Roberto Almagià, articolul *Albania* din *Enciclopedia Italiana* (Treccani).

„Le aree di maggior concentrazione sono rappresentate in genere dai territori più intensamente coltivati. Viene in prima linea l'ampia e salubre conca di Corizza, che è per l'appunto la regione più progredita dell'Albania dal punto di vista agricolo, nella quale la popolazione si addensa fin quasi a raggiungere — esempio unico — i 100 ab. per kmq. (p. 243). Una cattiva strada sale da Corizza ad ovest a Moskopole (in albanese: Voskopoj), l'antico centro culturale

nu pulsează mai intens ca aci, deși mulți comercianți au plecat la Tirana ¹⁴.

Numele centrului comercial din veacurile XVII și XVIII, de care ne ocupăm, are în aromână două forme *Voscopole* și *Moscopole* (sau *Muscopole*) cărora corespund formele grecești Βοσκόπολις și Μοσχόπολις. Albanesii numesc vechiul centru aromănesc *Voskopoje* și *Muskopoje*.

Leake, în *Travels in Northern Greece*, vorbind de satul Voskop spune următoarele: „El este rămășița unei vechi colonii vlahiote care, cam pe vremea cuceririi turcești, stăpâna districtele inconjurătoare și era foarte numeroasă, însă, în urmă, din cauza împrejurărilor, s'a împrăștiat. O parte din ea s'a retras într'un loc în muntele vecin unde a întemeiat orașul Voscopole. Siguranța așezării a atras aici numeroși coloniști din Grecia și din alte părți ale Turciei europene, cari au făcut comerț cu Germania și au îmbogățit acest ținut. După aceea, s'au simțit rușinați să locuiască „orașul păstorilor“ și de aceea i-au schimbat numele în Moscopole, care, însemnând „orașul vițelilor“, nu a câștigat prea mult”.

Pouqueville, în *Voyage dans la Grèce*, obsedat de amintirea triburilor ilirice și de arheologia ținuturilor de care se ocupă, vede în numele orașului Moscopol, amintirea unui canton al Moscilor: „Orașul Moscopol pe care Valahii și Grecii îl numesc Voscopole, dovedește că a existat totdeauna un canton mai mult sau mai puțin întins în Iliria, care a fost numit Mosc, și probabil prin corupție Muzachia”.

Numele vechiu ar fi, după Pouqueville, *Moscopol*, iar acela de *Voscopole* s'a dat după restaurarea orașului de Valahii Masareți: „Valahii Masareți sau Dasareți, cari au restaurat Moscoplea, căreia i-au dat numele de Voscopole, oraș de păstori, din pricina numelui lor de Vlah, această valoroasă populație ale cărei triburi sunt împrăștiate în cantoanele Colonia, Gheorcea și până aproape de Durazzo, sunt, după spusa lor, urmașii unei colonii stabilite de

---

degli Aromuni, che verso la metà del secolo XVIII si vuole contasse 60.000 ab., poi fu distrutta e cadde in rovina. Tra i ruderi, che meriterebbero una sistematica esplorazione, abitano oggi appena 400 Aromuni ortodossi” (p. 271). Roberto Almagià, *L'Albania*, coll. Omnia (1930).

¹ Nicu M. A. Popp, *O țara ospitalieră: Albania*, p. 50.

² V. la ANEXE.

³ V. la ANEXE.

Quintus Maximus în Taulanția, sau Muzachia, de unde ar fi trecut în munții Candavieni în timpul năvălirilor barbare¹⁴. Moscopolea nu ar fi decât vechiul Museion : „Museion, acum numit Moscopole, sau oraș al Moscilor, populație pelasgică, despre care se crede că a dat numele său Muzachiei”¹⁵.

Așa dar, Leake crede că numele de Voscopole, „oraș de păstori”, e cel vechiu, pe când Pouqueville crede că cel de Moscopole, „orașul Moscilor”.

Noi credem, ca Gustav Weigand³, că nu avem de a face cu o πόλις grecească, ci cu un polje = câmpie, slav⁴. Explicația completă a numelui rămâne să o dea filologii. Toponimia ținutului din împrejurime (localități ca Grabova, Lânca, Nicea, Pleasa, Drenova, Boboștița, Nicolita, Corița, Bitcuchi, Șipsca) e prea slavă și albanesă, ca să mai putem pretinde, pentru numele orașului de care ne ocupăm, o origine grecească. Formele de Βοσκόπολις și Μοσχόπολις datează, fără îndoială, dintr'o epocă în care școala grecească înflorea în centrul aromânesc din Albania.

Documentele grecești din Arhivele de Stat din Veneția, care sunt din anii 1696 și 1697, au cele două forme Βοσκόπολις și Μοσχόπολις. Cea dintâi e ortografiată Βοσκόπολη⁵, cea de-a doua când Μοσχόπολις⁶, când Μοσχόπολη⁷, când Μοσκόπολη⁸. În 1706⁹, ne apar iarăși ortografiile Μοσχόπολη și Μοσχόπολη. Locuitorul Moscopolei se numește Βοσκοπολίτη¹⁰, Βοσκοπολίτη¹¹, Μοσχοπολίτης¹², Μοσχοπολίτης¹³. Relevăm că forma Μοσκόπολις – cu x, nu cu χ, – cum o găsim în documente și care reproduce pe cea aromână de Moscopole, nu apare niciodată în cărțile care sunt

¹ V. la ANEXE.

² V. la ANEXE.

³ G. Weigand, *Die Aromunen*, I, p. 100–101.

⁴ V. la începutul acestui capitol descrierea lui T. Capidan a așezării Moscopolei.

⁵ N-rele I, V.

⁶ N-rele II, VIII, XIV, XIX, XXIII.

⁷ Nr. XI.

⁸ Nr. XXI.

⁹ Nr. XXIX, A și B.

¹⁰ Nr. III.

¹¹ Nr. VII.

¹² Nr. IX.

¹³ Nr. XLI.

tipărite în acest oraș și în care găsim totdeauna expresia ἐν Μοσχόπολει¹, iar niciodată ἐν Μοσκοπόλει.

Intr'un document frances din 1699, găsim numele orașului ortografiat italienește: *Voscopolij*².

Iată și ortografiile cu care ne apare numele orașului aromânesc în documentele venețiene:

*Moscopoli*³, 1696, 1697, 1705, 1706, 1709, 1711, 1720, 1721, 1725, 1742, 1746, 1750, 1751, 1754, 1755, 1761.

*Moscoppoli*⁴, 1720.

*Moscopolj*⁵, 1720, 1725, 1728.

*Voscopoli*⁶, 1706, 1708, 1709, 1711, 1712, 1713, 1719, 1720, 1737, 1745, 1754.

*Voscoppoli*⁷, 1723.

*Voscopolj*⁸, 1727.

Locuitorii Moscopolei sunt numiți în italienește *Moscopoliti*⁹: „mercanti moscopoliti“, „Dimitri Bixucas Moscopoliti“. Și în aromână avem forma *Moscopolit* (grec. Μοσχπολίτης) pe lângă aceea de *Moscopolean* sau *Muscupul'ian*.

Cărei națiuni aparțin Moscopolenii după documentele venețiene?

Corespondența consulilor venețieni din Durazzo pomeneste numai de „negustori greci din Moscopole“¹⁰ și niciodată de negustori „valahi“: „certi mercanti grechi di Moscopoli“, „il signor Gianni Georgio Papa, mercante greco da Voscopoli“, „i Greci di Moscopoli“, „alcuni mercanti greci da Voscopoli“, „molti mercanti greci di Moscopoli, Sacista, Ocrida e Malovista“, „li Greci di Moscopoli che commerciano in Germania“.

¹ Per. Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, p. 25–29.

² Nr. XXV.

³ N-rele I, II, VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XVI, XVII, XIX, XX, XXII, XXIII, XXIV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXVI, XL, XLIII, XLV, LIX, LX, LXI, LXIII, LXIV, LXVI, LXVIII, LXX, LXXVI, LXXVII, LXXVIII, LXXXII, LXXXIV, LXXXVII, LXXXIX, XCI, XCII, XCIII, XCIV.

⁴ Nr. LVII.

⁵ N-rele LVIII, LXVII, LXIX, LXXII.

⁶ N-rele XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVII, XLVI, XLVII, XLVIII, LI, LII, LIII, LVI, LXII, LXXI, LXXIII, LXXXI, XC.

⁷ Nr. LXV.

⁸ Nr. LXXI.

⁹ N-rele XXIX, XLII.

¹⁰ N-rele XXVI, XXXV, XXXVI, XLVIII, LIII, LXXIII, LXXXVII, XC, XCIV.

Moscopolenii apăreau deci în fața lumii apusene cu care aveau relațiuni comerciale, ca niște negustori greci. Limba greacă era în epoca aceea nu numai limba învățământului, dar și aceea a tuturor transacțiunilor comerciale pentru Aromâni. Pietro Rosa scrie că în ziua în care Costa Bizuca și Nicolae Papa, negustori din Moscopole, au vândut untdelemn lui Michele Diclich, proprietarul marcilianeii *Madonna dei Carmini*, Ioan Neranzi din Șiaciște a servit de „interpret al limbii grecești”¹.

Niște oameni cum erau consulii venețieni, cari se preocupau numai de afaceri comerciale, nu se sileau desigur să stabilească deosebiri naționale între creștinii din Peninsula Balcanică, mai ales că în epoca de care ne ocupăm această chestiune nu avea însemnătatea pe care o are astăzi. De altfel cuvântul „grec” servea mai mult ca să arate pe creștinii ortodoxi din Imperiul otoman, după cum cuvântul „turc” îngloba și pe Albanesii musulmani.

Dar nici vrăo ideie deslușită nu vor fi avut consulii venețieni despre caracterul etnic al Moscopolenilor. În 120, Pietro Rosa scrie că Moscopoleanul Gheorghe Vreto se întovărășește cu un oarecare Luigi Matteo și atrage în această asociație „câțiva negustori din propria lui națiune”². E o expresie cam vagă. În 1750, trei negustori moscopoleni, un negustor din Moloviște și doi din Șiaciște sunt trecuți printre „negustorii turci și greci”³ cari aduc marfă din Veneția. În 1755, Gheorghe Mihail Ghira din Moscopole e trecut printre „negustorii albanesi”⁴ cari primesc mărfuri din orașul lagunelor.

Tocmai în 1774, istoricul german Johann Thunmann, profesor la Universitatea din Halle, avea să se ocupe de Aromâni ca de o națiune deosebită și avea să pomenească de orașul Moscopole ai cărui „locuitori vorbesc cu toții românește”⁵ („Die Einwohner reden alle wlachisch”). În cartea lui Thunmann *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, apărută în 1774 la Leipzig, găsim cea mai bună dovadă că încă din secolul al XVIII-lea Moscopolenii se socoteau Români. Iată ce scrie istoricul german despre Aromâni, servindu-se de informațiile pe cari i le dăduse

¹ N-rul XLVIII.

² N-rul LX.

³ N-rul LXXXVII

⁴ N-rul XCII,

⁵ V. la ANEXE.

Moscopoleanul Constantin Hagi Cegani¹ care colinda Europa pe la 1770: „Și Valahii de dincolo de Dunăre, pe cari Grecii îi porecesc Cuțovlahi, sunt necunoscuți. Cunosoc învățați istorici cari nu au auzit niciodată de existența lor. Sunt un popor mare și numeros și alcătuiesc jumătate din populația Traciei și trei sferturi din aceea a Macedoniei și a Tesaliei. Și în Albania se găesc mulți. Vorbesc același graiu ca și frații lor de dincolo de Dunăre, însă amestecat cu multe cuvinte grecești. Ei nu sunt emigrați din Dacia. De 750 de ani sunt cunoscuți sub numele de Vlahi și găsim urme de-ale graiului² lor încă din secolul al VI-lea. Se numesc ei inșiși Români. Grecii îi numesc Vlahi, iar câteodată îi confundă cu Arnăuții. Albanesii îi numesc Ciobani. Sunt și astăzi în mare parte nomazi. Au însă și așezări temeinice. Mare parte din orașele din Tracia de mijloc, Macedonia și Tesalia sunt locuite de Valahi³.”

Această mărturie din 1774 a unui învățat german e un argument zdrobitor împotriva acelor care susțin că Aromânii au început să se socotească Români numai după ce au venit în contact cu școala românească din nordul Dunării, deci în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În anul în care scria Thunmann — anul tratatului de la Kiuciuc-Kainargi — România nu exista. Moldova, care pierdea în anul următor Bucovina, și Muntenia erau două țărișoare conduse de domni fanarioți. Nu exista prin urmare o propagandă culturală românească nord-dunăreană pentru redeșteptarea națională a Aromânilor. Aceștia erau încă din secolul al XVIII-lea conștienți de originea lor, fără ca pentru aceasta să fi avut nevoie de o școală românească întreținută de un stat românesc. Istoriografia noastră are deci dreptul și datoria de a se ocupa de trecutul unei populații românești din sudul Dunării care a avut totdeauna conștiința individualității sale distincte de a celorlalte popoare balcanice.

Pe la începutul secolului al XIX-lea, scriitorii apuseni ca Leake, Pouqueville și Cousinéry aveau să deosebească în mijlocul populației grecești și albanese, grupurile aromânești caracterizate prin limba lor romanică.

În 1814, colonelul Leake vorbind în ale sale *Researches in Greece*

¹ V. la ANEXE.

² Thunmann face aluzie la „Torna, torna, fratre”.

³ V. la ANEXE.

despre orașul Corița scrie: „In munții cari îl mărginesc spre apus, se află rămășițele așezării valahe, odinioară populată și înfloritoare a Moscopolei ¹“.

Pouqueville vorbește și el în *Voyage dans la Grèce* (1820) despre Aromânii moscopoleni cari sunt conștienți de originea lor latină: „Versantul meridional al muntelui Sboke presintă, printre populațiile care îl locuiesc, obiceiuri mai pastorale și mai blânde. Locuința a Toxizilor, cei mai frumoși și mai perfecți dintre Schipetari, o colonie de Valahi Dasareți se așezase în mijlocul ei ca un roi de albine muncitoare care se stabilește câteodată în scorburile stâncilor în jurul cărora vuesc torențele. Păștori neadormiți, lucrători cumpătați, acești Valahi cari se socoteau urmași ai Romanilor stabiliți în Candavia de Quintus Maximus, au ridicat în secolul al XI-lea pe ruinele vechiului oraș al Moscilor, pe acela al Voscopolei și dintr'o simplă așezare păstorească, această colonie ajunsese metropola comercială a Epirului ²“.

Ésprit-Marie Cousinéry, consul al Franței la Salonic în timpul Restaurației, vorbind în al său *Voyage dans la Macédoine* (1831) despre Aromâni, scrie următoarele: „Ei vorbesc totdeauna latina și dacă îi întrebi: de ce naționalitate sunteți?, răspund cu mândrie: „Români“. Printre orașele pe care le-au locuit în Iliria macedonică se află și Voscopolea, ale cărei frumoase ape și pășuni i-au atras ³“.

Intr'un mare dicționar geografic italian tipărit acum un secol și ceva la Veneția, găsim pomenită Moscopolea ca oraș românesc: „Numele de Valah, care înseamnă *păstor* în limba slavă, le-a fost dat pe vremea când au emigrat, cu turmele lor, în cealaltă parte a Dunării. Au întemeiat multe colonii în câteva cantoane ale Macedoniei, ale Traciei și în trecătorile Pindului. Scoborătorii din astfel de coloniști, păstori și războinici ca și strămoșii lor, sunt încă numiți *Megalo-Valabi*. Au ridicat în Macedonia un oraș numit *Voscopole*, care în secolul trecut a fost distrus și prădat de Albanesi ⁴“.

¹ V. la ANEXE.

² V. la ANEXE.

³ V. la ANEXE.

⁴ „Il nome di Valaco, che significa *pastore*, in lingua slava, lor fu dato al tempo in cui, coi loro armenti, emigrarono dall' altra parte del Danubio. Fondarono parecchie colonie in alcuni cantoni della Macedonia e della Tracia e

Istoriografia grecească imparțială recunoaște și ea că Moscopolea a fost locuită de Români. Aravandinos scrie în *Χρονογραφία της Ἡπειρώου*: „Voscopole sau Moscopole, oraș nou întemeiat și locuit în secolul al XVI-lea de un trib valah în eparhia Coriței”¹.

Chiar și Const. Skenderi, atât de pornit împotriva românismului, recunoaște ca limba Moscopolenilor a fost „cuțovlahă”: „Moscopolenii autohtoni au avut, ca și orașele din împrejurime, deasemenea înfloritoare, Șipsca, Nicolîța, Grabova, Nicea, Lânca, etc., ca limba de familie, așa numită *cuțovlahă*, amestecată cu multe cuvinte grecești”².

Aceste mărturii ajung ca să dovedească originea românească a locuitorilor orașului Moscopole.

Care e locul ocupat de Moscopoleni printre Aromâni ?

„În prezent ca și ieri – spune Tache Papahagi – Aromânii formează mai multe ramuri distincte, acestea fiind în funcție adesea de regiuni sau de centre regionale. Iată principalele ramuri ale lor :

„Pindeni, care locuiesc în Pind, în Zagor, pe versanturile Pâului Alb (Aspropotamos), în Tesalia, spre Olimp, precum și în regiunea Veriei și în câteva sate din spre Bitolia și din Tracia. De notat că termenul de „Pindean” e cult ;

„Grămostenii, cari locuiesc în regiunea Gramostei (astăzi frontieră între Grecia și Albania) în regiunea Bitoliei, precum și în munții Traciei (Serbia și Bulgaria sudică) ;

„Fărșeroții, apar în Albania sudică, în regiunea Vodenei (azi Edesa) și în munții Pindului ;

„M(i)uzăchearii, locuiesc în Albania centrală, apuseană și nord-estică ;

---

nelle gole del Pindo ; i discendenti di tali coloni, pastori e guerrieri come i loro antenati, sono ancora indicati sotto il nome di *Megal-Valachi* (Grandi-Valachi). Avevano fabbricato in Macedonia una città chiamata *Voscopolis*, che nel secolo scorso fu distrutta e saccheggiata dagli Albanesi”. *Nuovo dizionario geografico universale, statistico storico-commerciale*, Venezia, 1826, Giuseppe Antonelli, cuvântul VALACO

¹ V. la ANEXE.

² „Οἰκογενειακὴν γλῶσσαν οἱ γηγενεῖς Μοσχοπολίται εἶχον τὴν λεγομένην Κουτοβλαχικὴν, ὡς καὶ αἱ περιρικοί αὐτῆς ἐπίσης ἀκμάζουσαι πόλεις Ἰπιοχία, Νικολίτσα, Γράμποσον, Νίτσα, Δάγγα κλπ. ἀναμειγμένην μετὰ πολλῶν ἑλληνικῶν λέξεων”. Const. H. Skenderi, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως*, p. 70.

„Moscopolenii, originari din Moscopole (în Albania) emigrați și în regiunea Bitoliei.

„Pentru o mai ușoară urmărire a lor, și ținând seamă de caracteristici specifice, vom împărți toate aceste ramuri în două mari divisiuni: în Aromâni sudici (locuind în Grecia) și Aromâni nordici (locuind cei mai mulți în Albania)¹“.

Moscopolenii fac parte deci din grupul Aromânilor nordici. Din punctul de vedere al așezării geografice, Moscopolea e cu totul depărtată de lumea grecească și pierdută împreună cu câteva localități vecine, în masa populației albanese. Slavi macedoneni găsim în apropiere, prin împrejurimile Coriței (sate ca Drenova, Boboștița).

---

¹ Taçhe Papahagi, *Aromânii*, curs universitar litografiat, p. 11–12.

CAP. II

Corespondența Moscopolenilor și aceea a consulilor venețieni din Durazzo.

Moscopolea pomenită într'un document frances de la sfârșitul secolului al XVII-lea

Am spus că viața comercială în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea a Moscopolenilor am putut-o reconstitui cu ajutorul corespondenței acestora și aceleia a consulilor venețieni din Durazzo.

Scrisorile negustorilor moscopoleni păstrate în Arhivele de Stat din Veneția sunt toate scrise în grecește și nimic nu trădează în ele originea aromânească a autorilor lor. Repetăm că deși graiul din familie al locuitorilor marelui centru comercial și cultural din Albania era aromâna, totuși limba afacerilor neguțătorești era cea greacă. Am văzut în capitolul precedent că în fața lumii din Apus cu care Moscopolenii veneau în contact, ei apăreau ca niște negustori greci. Consulii venețieni ne vorbesc numai de „negustorii greci din Moscopole” („i mercanti greci di Moscopoli”) și niciodată de negustori „vlahi”.

Scrisorile grecești din 1696 și 1697 ale Moscopolenilor sunt toate trimise lui Giorgio (Zorzi) Cumano, iar cele din 1706 și 1711 consulului venețian Pietro Rosa din Durazzo care le trimite în copie celor cinci *savi alla mercanzia* și baililor din Constantinopole Ascanio Giustinian și Alvise Mocenigo.

Știm dacă o scrisoare e trimisă de un Moscopolean – indiferent dacă ea e scrisă la Moscopole, Durazzo, Valona, Elbasan sau Berat – când vedem însemnat, fie în grecește, fie în italiană, fie în cele două limbi, numele orașului aromânesc din Albania, imediat după dată, după iscălitură, la adresă sau la indicarea expeditorului:

„¹Απὸ Βροκόπολη, εἰς Βενετῆαν ... 1696, Moscopoli, da Nicola Theodoro, 15 Ottobre ¹.“

„²Απὸ Μοσχόπολιν, εἰς Βενετείαν .... 1696, Moscopoli, da Demetrio fratello Bendo, 28 Ottobre ².“

„³Απὸ Βροκόπολη, εἰς Βενετίαν .... Moscopoli da Theodoro Nicolao, 20 Febraio ³.“

„⁴Απὸ Μοσχόπολι, εἰς Βενετίαν, ... 1697, Moscopoli, da Dimitrio fratello Bendo, 25 Febraio ⁴.“

„Θεόδωρος Νικολάου Μοσχοπολίτης, ... 1697, Moscopoli, da Thodoro Nicola, 7 Marzo, da Durazzo ⁵“ (scrisoarea e trimeasă din Durazzo).

„1697, Moscopoli da Giorgio Sideri, 3 Marzo ⁶.“ (scrisoarea e trimeasă din Durazzo).

„1697, Μαρτήριου 5, Γηόργιης Πάπα, δουλός της, ἀπὸ Μοσχέπολη .... 1697, Moscopoli, da Georgio Papa, 5 Marzo ⁷.“

„1697, Moscopoli, da Giorgio Theodoro, 12 Marzo, da Durazzo ⁸“ (scrisoarea e trimeasă din Durazzo).

„1697, Moscopoli, da Adamo Dimitri, 25 Marzo ⁹.“

„1697, Ἀπριλλίου 11, ἐκ τῆς Μοσχοπέλεως ... 1697, Moscopoli, da Dimitrio fratello Bendo, 11 Aprile ¹⁰.“

„¹¹Απὸ Βελαγράδα 1697, Ιουνίου 18 .... Moscopoli, da Georgio Theodoro, 18 Giugno ¹¹“ (scrisoarea e trimeasă din Beligrad = Berat).

„1697, Moscopoli, da Alessio Georgio, 19 Giugno ¹²“ (scrisoarea e trimeasă din Elbasan).

„1697 Ιουνίου 25, εἰς Μοσχόπολιν .... 1697, Moscopoli da Theodoro Nicola, 25 Giugno ¹³.“

„1697, Moscopoli, da Dimitri fratello Bendo, 25 Giugno ¹⁴.“

¹ Nr. I.

² Nr. II.

³ Nr. V.

⁴ Nr. VIII.

⁵ Nr. IX.

⁶ Nr. X.

⁷ Nr. XI.

⁸ Nr. XII.

⁹ Nr. XIII.

¹⁰ Nr. XIV.

¹¹ Nr. XVI.

¹² Nr. XVII.

¹³ Nr. XIX.

¹⁴ Nr. XX.

„1697, Ἡσυχίου ἡς 27, ἀπὸ Δράτσο, δοῦλός τις πάντα Ἀλέξι Γιοργίου ἐκ Μοσχόπολη .... 1697, Durazzo da Alessio Giorgio, 27 Giugno¹“ (scrisoarea e trimeasă din Durazzo).

„1697, Moscopoli, da Dimitrio Bendo, 20 Luglio².“

„1697, Ιουγλίου 20, ἀπὸ Μοσχόπολιν .... Moscopoli, da Theodoro Nicolao, 20 Luglio³.“

„Ἡς Δράχρον, ἡς Βενετήα, 1697 .... Moscopoli, scritta da Durazzo, da Nicolò Stavro, 19 Settembre⁴“ (scrisoarea e trimeasă din Durazzo).

„Copia di lettera de' mercanti moscopoliti.... 1706 Ιουνίου 29, Μοσχόπολη⁵.“

„1706, Ιουνίου 29, εἰς Μοσχόπολη⁶.“

„Moscopoli, li 29 Giugno 1706⁷.“

Pentru scrisorile cari nu au însemnat numele orașului Moscopole, avem cuvintele consulului venețian cari ne asigură că ne găsim în fața unei corespondențe moscopolene. Astfel pentru scrisoarea din 3 Aprilie 1711⁸ a negustorilor moscopoleni Ioan Papa și Dimitrie Bizuca, Pietro Rosa scrie bailului Alvisè Mocenigo următoarele: „Cu presenta vă fac cunoscut răspunsul pe care zisul pașă Ali l-a dat de curând celor doi negustori Ioan Papa și Dimitrie Bizuca din Moscopole, cari au fost însărcinați de mine să-l hctărăscă a trimite guvernului știri precise fără să ție parte cu ticăloșiile Dulcignoților. După cum veți observa din copia acialăturată a scrisorii pe care mi-au trimes-o ca răspuns cei doi negustori de mai sus, pașă pare a insista în pretenția lui pentru suma de bani și numai în schimbul ei va da în vileag știrile exacte pentru a le face apoi cunoscute Excelenței Voastre⁹.“

Pentru scrisoarea din 9 Aprilie 1711¹⁰ a acelorași negustori, Pietro Rosa scrie aceluiași bail: „Prin scrisoarea mea trecută, am

¹ Nr. XXI.

² Nr. XXII.

³ Nr. XXIII.

⁴ Nr. XXIV.

⁵ Nr. XXIX, A.

⁶ Nr. XXIX, B.

⁷ Nr. XXX.

⁸ Nr. XXXVIII, XXXIX.

⁹ Nr. XLIII.

¹⁰ N-rele XLI, XLII.

făcut cunoscut Excelenței Voastre ce s'a întâmplat cu Ali, pașa din Valona, și cu Dulcignoții și că pașa s'a hotărît în sfârșit, după stăruințele celor doi negustori Ioan Papa și Dimitrie Bizuca, să informeze în mod precis guvernul, lucru pe care înalta înțelepciune a Excelenței Voastre îl va afla din aci-inserata copie a scrisorii lor, primită de mine în seara zilei de 21¹⁴.

Scrisorile grecești ale Moscopolenilor, scrise într'un stil naiv și cu o ortografie cu totul maltrată, ne fac să trăim, prin sinceritatea lor, trecutul comercial al infloritorului centru românesc din Albania în secolele XVII și XVIII. Citind aceste simple scrisori, suntem cu impresia de-a avea înaintea ochilor toată viața frământată, toată activitatea negustorilor moscopoleni. Li vedem pe aceștia tratând despre afacerile lor, despre mărfurile lor, despre corăbiile pe care le așteaptă ca să le încarce pentru Veneția, despre cercurile și intrigile lor, despre criza sau *kesat* – cum o numesc ei, întrebuițând un cuvânt turcesc – care domnește în comerț în 1697, despre Dulcignoții cari aduc neliniște în Adriatică. Li vedem asociindu-se pentru un serviciu (*huzmet*) împărătesc: iau asupra lor grija boilor statului, „ai miriei“. Li vedem pomenind des de comuna lor, de „hoara“ lor (*χώρα*), și trimițând salutări „compatrioților“ lor cari se află la Veneția.

În vocabularul limbii grecești întrebuițate de Moscopoleni nu s'a strecurat nici un cuvânt aromânesc. Constatăm însă prezența unor cuvinte și expresiuni italienești – în parte venețiene – și turcești, unele întrebuițate încă în greaca de astăzi, altele ieșite din uz. Cuvintele italienești vor fi circulat și în limba „Grecilor“ autentici cari întrețineau relațiuni cu Veneția sau cu alte porturi ale Italiei. Ele sunt în legătura cu comerțul și cu transportul maritim

Dăm cuvintele italiene și cele turcești din corespondența Moscopolenilor.

CUVINTE ITALIENE

¹ *Ἀπαράτο* ², v. *μπαράτω*
βάλα ³ pl. *βάλαις*, *βάλες*, it. *balla*, *balot*.

¹ Nr. XLIV.

² N-rele IX, XXI.

³ N-rele IX, XIX, XXII, XXIII.

βήα ¹, it. *via*, drum ; πὲρ βήας τῆς Ἰνκόννας, it. *per via d'Ancona*, prin Ancona.

γαλεότες ², it. *galeotte*, plur. de la *galeotta*=corabie mică.

δουκάτα ³, it. *ducati*, plur. dela *ducato*=monedă venețiană.

καθαλιέρ ⁴, ven. *cavalier*, it. *cavalliere*, cavalier.

καθαλιέρη ⁵, v. καθαλιέρ.

καζηόν ⁶, v. δκαζιόν.

κάργω ⁷, ven. *cargo*, it. *carico*, încărcătură, v. πόλιτζα.

κολέτα ⁸, it. *colletti*, colete, pachete.

κόνσουλα ⁹, it. *console*, consul, κόνσουλα βενετζηάνον sau κούνσουλα βενετζιάνο din scrisoarea XXIX e consulul Pietro Rosa.

κοντομάσιο ¹⁰, it. *contumaccia*, carantină făcută de corăbii în lazaretele porturilor.

κουλέτα ¹¹, v. κολέτα.

κούνσουλα ¹², v. κόνσουλα.

λοντρήνες ¹³, it. *londrine*, (fr. *londrins*), postăvuri din secolele XVI, XVII și XVIII.

λουστρίσιμο ¹⁴, it. *illustrissimo*, prea strălucit.

μαρτζηλιάνα ¹⁵, v. μαρτζιλιάννα.

μαρτζιλιάννα ¹⁶, it. *marcelliana*, corabie de comerț din Adriatică.

μαρτζουλιάννα ¹⁷, v. μαρτζιλιάννα.

μάτζα ¹⁸, plur. μάτζαις, it. *mazzo*, legătură, pachet.

¹ N-rele XV, XVII.

² N-rul XXXIX.

³ N-rele X, XII, XIV, XVII, XXI.

⁴ N-rele XXXVIII, XLI.

⁵ N-rele XXXVIII, XLI.

⁶ N-rul XVIII.

⁷ N-rul XXIII.

⁸ N-rele X, XI, XXII, XXIII.

⁹ N-rele XII, XXIX A.

¹⁰ N-rul X.

¹¹ N-rul XII.

¹² N-rul XXIX B.

¹³ N-rul XXI.

¹⁴ N-rele XXXVIII, XLI.

¹⁵ N-rele XVII, XXI.

¹⁶ N-rul X.

¹⁷ N-rele X, XXII, XXIII.

¹⁸ N-rele XXII, XXIII.

μέρτζα ¹, it. *merce*, *marfà*.

μιλιάρι ², pl. *μιλιάρηα*, *μιλιάρια*, it. *migliaio*. Un *migliaio*, „peso grosso di Venezia“, avea 1000 de livre.

μόδον ³, it. *modo*; ένα μόδον, *un modo*, un fel.

μπάηλος ⁴, it. *bailo*, representantul Serenisimei Republici la Constantinopol.

μπαράτω ⁵ sau παράτο, it. *baratto*, schimb, (fr. *troc.*); απαράτο, it. *a baratto*; μέ παράτο, cu schimb.

νοδητά ⁶, it. *novità*, *noutate*, veste nouă.

νομινάτα ⁷, it. *nominata*, *numită*; [ή] ταρτάνα νομινάτα Σάν Τζουάν Πατίστα=*la tartana nominata San Zuan Battista* (ven. *Zuan*, *Zu- anne*=*Giovanni*).

δκαζιόν ⁸, ven. *ocasion*, it. *occasione*; de unde expresiunile hibride: μέ πρώτο δκαζιόν sau προτ' οκαζιόν, cu prima ocaziune; δεύτερον [δ]καζιόν, a doua ocaziune; πάσα δκαζιόν, orice ocaziune.

ῶρδενια ⁹, it. *ordine*.

πάηλος ¹⁰, v. *μπάηλος*.

μαντέρα ¹¹, corect *μπαντιέρα*, it. *bandiera*, steag

παραγγό ¹², ven. *parangón*, it. *paragone*, πανιά σότες παραγγό, *pani de paragón* – σότες e probabil *sode*, solide –: „panni e stoffe di paragone, si chiamavano ne' secoli XVI e XVII que' pannilani e drapi di seta, così detti dalla loro finezza e perfezione che si fabbricavano in questa Capitale nel lungo edificio ch'esiste sulla piazza di Rialto, sopra i portici ora detti *Ruga dei Oresi*, dalla parte di S. Giovanni: edificio che quindi appellavasi *Paragone*, il quale più anticamente serviva all' uso delle magistrature quando il Governo era in Rialto. La calle di mezzo tra il detto edificio e l'altro che

¹ N-rul X.

² N-rele II, X.

³ N-rul XLI.

⁴ N-rele XXXVIII, XLI.

⁵ N-rul XIX.

⁶ N-rul XV.

⁷ N-rul X.

⁸ N-rele VI, IX, XIII, XVII.

⁹ N-rul VI.

¹⁰ N-rul XLI.

¹¹ N-rul XVII.

¹² N-rul V.

riferisce sopra la piazza di Rialto nuovo, chiamasi *Calle del paragone*: e v'era ancora a' giorni nostri qualche fabbrica di pannilani, ma ordinarii, sussistente nel medesimo luogo" (Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*). Prin πανιὰ παραγγό = *pani de parangón* trebue să înțelegem deci pânzeturi fine de mătase fabricate la Veneția, în piața Rialto.

παραγγό¹, v. παραγγό.

παράτο², v. μπαράτω

παράτω³ v. μπαράτω

πέρ⁴, it. *per*, prin; v. βήα (πὲρ βήας τῆς Ἀνκόνας).

πόλιτζα⁵, plur. πόλιτζαις. it. *polizza*, *poliță*; πόλιτζα τὲ κάργω, ven. *poliza de cargo*, it. *polizza di carico*, *poliță de încarcare*

προτοκαζιόν⁶, v. δκαζιόν

ρεπούμπλικα⁷, it. *repubblica*, in doc. XLI e vorba de *Serenissima Republica*

ρεπούμπλικα⁸, v. ρεπούμπλικα.

ρηάληα⁹, it. *reali*, monedă spaniolă (*real*, pl. *reales*)

σηνιόρ¹⁰, it. *signor*.

σηνιόρη¹¹, v. σηνιόρ.

σηνός¹², v. σηνιόρ.

σινός¹³, v. σηνιόρ.

σιόρ¹⁴, ven. *sior*, it. *signor*.; σιόρ Τζανέτο, *sior Zaneto*.

σκάλα¹⁵, it. *scala*, *schelă*, „la scala di Durazzo“.

¹ N-rul V.

² N-rul II.

³ N-rul XIX.

⁴ N-rele XV, XVII.

⁵ N-rul XIII, XXII, XXIII.

⁶ N-rul XVIII.

⁷ N-rul XLI.

⁸ N-rul XLI.

⁹ N-rele XVII XXI.

¹⁰ N-rul XVIII.

¹¹ N-rul XIV.

¹² N-rele XVII, XXI.

¹³ N-rul XVII.

¹⁴ N-rul XII.

¹⁵ N-rele XXI, XXIV.

σιλαβίνες ¹, it. *schiavine*; „SCHIAVINA, coperta di lana ruvida e ben grossa“, Boerio, *op. cit.*

σούδια ² it. *soldi*, bani.

στράτα ³, it. *strada*, drum.

σώτο ⁴, plur. fem. *σότα*, *σόταις*, *σότες*, *σώτες*, it. *sodo* (?) solid.

ταρτάνα ⁵, it. *tartana*, corabie de comerț din Adriatică.

τζεκλίνα ⁶, ven. *zecchini*, plur. de la *zecchino*, monedă bătută de Zecca venețiană.

φαγότο ⁷, plur. *φαγγότα*, *φακότα*, it. *fagotto*, pachet, legătură.

φατούρα ⁸, plur. *φατούραις*, *φατούρες*, it. *fattura*, factură.

φελούκα ⁹, it. *feluca*, corabie

CUVINTE TURCEȘTI ¹⁰.

¹ Αμπάδες ¹¹, turc. (sing) *aba* = aba, abale.

αμπάδια ¹², v. *ἀμπάδες*.

ἄρτζι ¹³, plur. *ἄρτζα*, turc. *arz*, raport.

βεκήλης ¹⁴, turc. *vekil*, persoană căreia se dă o procură.

βερεσί ¹⁵, turc. *veresi*, pe credit

ἐλτζή ¹⁶, turc. *elçi*, sol, ambasador, trimes. În scrisoarea LXI e vorba de bailul Alvise Mocenigo, *ὁ ἐλτζής, ὁ μπάηλος*.

¹ N-rul XXII.

² N-rul XV.

³ N-rele XIV, XIX.

⁴ N-rele V, IX, XVI, XX, XXIII.

⁵ N-rele V, VI, IX, X, XI, XXIII, XXIV.

⁶ N-rele XXXVIII, XLI.

⁷ N-rele III, XXII, XXIV.

⁸ N-rele X, XXI, XXIV.

⁹ N-rul VI.

¹⁰ Pentru cuvintele turcești am consultat dicționarul lui Bianchi, *Dictionnaire turc-français*, și pe acela al lui Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français*. Ne-au fost de mare folos și explicațiunile D-lui G. Iogu, interpret în Ministerul de Externe și un adânc cunoscător al limbii turcești. Îi aducem aici cele mai vii mulțămiri. Mulțămim deasemenea d-lui H. Tărărescu pentru explicațiile pe care ni le-a dat asupra ortografiei turcești actuale.

¹¹ N-rele IX, XIX, XXIII.

¹² N-rul XVII.

¹³ N-rul XLI.

¹⁴ N-rul XXI.

¹⁵ N-rul XXIII.

¹⁶ N-rul XLI.

ἐμίνη¹, turc. *emin*, intendent, inspector; eminul din doc. XXI e probabil *gümruk emini*, director de vamă.

ζαράρι², turc. *zarar*, pagubă.

καήλι³, turc. *kail olmak*, a consimți; în aromână: „nă fățem căili“, consimțim.

καπητζής⁴, turc. *capuci*. „QAPUDJI QAPIDJI, portier, nom des employés qui sont au nombre d'environ 1960, et ont diverses fonctions à remplir soit au sérail même, soit au dehors, pour le service du Grand Seigneur. Les douze principaux officiers de ce corps s'appellent qapidji bachi. Ce titre correspond à celui de chambellan“ (Bianchi, *Dictionnaire turc-français*).

καπιζής⁵, καπιτζής μπασής, v. καπιτζής

καπιτζί⁶, καπιτζί μπασής, v. καπητζής

καπτζή⁷, v. καπητζής.

καραμουσελήμι⁸, v. μουσελήμι

κεσάτη⁹, turc. *kesat*, crisă, stagnare a afacerilor.

κεσάτι¹⁰, v. κεσάτη.

κιφιλίδες¹¹, turc. *kefil* = garant, garanți; în grec. ἐγγυητάδες.

μεσίνια¹², turc. *meşin* = meşină.

μυρία¹³, turc. *miri*, public, fr. domanial; τὰ βολδία τῆς μυρίας, boii statului.

μουκαέτη¹⁴, turc. *mukayet*, în aromână: „fă-te mucaeti“, ai grije

μουκαέτι¹⁵, v. μουκαέτη.

μουσελήμι¹⁶, turc. *muselim*, reprezentant al valiuului

¹ N-rul XXI.

² N-rul XXII, XXIV.

³ N-rul XLI.

⁴ N-rul XLI.

⁵ N-rul XLI.

⁶ N-rul XLI.

⁷ N-rele XXXVIII, XLI.

⁸ N-rul XXI.

⁹ N-rele XXI, XXIII.

¹⁰ N-rul X.

¹¹ N-rul XLI.

¹² N-rul XXIII.

¹³ N-rul XXIII.

¹⁴ N-rele XXI, XXII.

¹⁵ N-rele IX, XIX, XX.

¹⁶ N-rul XXI.

- μουφλούζη¹, turc. *muflis*, ruinat, falit.
 πεγετιζω², corect *μπεγεντιζω*, turc. *beyenmek*, a stima
 περχουζούρι³, corect *μπιχουζούρι*, turc. *bibuzuri*, mânie, indignare,
 neplăcere, neliniște, turburare.
 σαχθηάνη⁴, v. *σαχθιάννι*.
 σαχθηάνη⁵, v. *σαχθιάννι*.
 σαχθιάννι⁶, plur. *σαχθιάννια*, turc. *sahyan*, săftian.
 σαχτιάννι⁷, v. *σαχθιάννι*.
 σεφέρη⁸, turc. *sefer*, expediție militară, in scrisoarea XXXVIII e
 vorba de războiul ruso-turc din 1711.
 τεβεκελίκι⁹, turc. *tevkillik*, împuternicire, procură.
 τζέργαις¹⁰, turc. *çerge*, cergă.
 φερμάνη¹¹, turc. *ferman*, firman.
 χαΐρι¹², turc. *hair*, profit.
 χουσμέτι¹³, turc. *bizmet*, treabă.

Dăm și ortografia, așa cum ne apare în scrisorile Moscopolenilor, a numirilor geografice: Adrianopole¹⁴, Ἀνδριανόπολη; Alasona¹⁵, Αλοσόνα; Albania¹⁶, Ἀρβχνητηά; Ancona¹⁷, Ἀγκόνα; Berat¹⁸, Βελαγράδα, Πελιγράδι; Bosnia¹⁹, Πόσνα; Castoria²⁰, Καστορηά; [la]

¹ N-rul XXI.

² Γ-rul II.

³ N-rul XIX.

⁴ N-rele XV, XVII.

⁵ N-rul XVII.

⁶ N-rele XX, XXI, XXII, XXIII.

⁷ N-rul XXI.

⁸ N-rul XXXVIII.

⁹ N-rul XLI.

¹⁰ N-rele IX, XX.

¹¹ N-rul XLI.

¹² N-rul XX.

¹³ N-rul XXIII.

¹⁴ N-rul XXXVIII.

¹⁵ N-rul XVII.

¹⁶ N-rul XVII.

¹⁷ N-rele XV, XVII, XVIII.

¹⁸ N-rele XVI, XVII, XXI, XXIII.

¹⁹ N-rele XVII, XXI.

²⁰ N-rul XII.

Constantinople ¹, [στην] Μπόλη; Corfù ², Κορφού; Durazzo ³, Δουράτζο, Δουράτζω, Δράτζο, Δράχρον, Τράτζο; Elbasan ⁴, Ελπασάνη; Larisa ⁵, Λάρσα; Moscoluri ⁶, Μοσκουλούρη; Moscopole ⁷: Βοσκόπολη, Μοσκόπολη, Μοσχόπολη, Μοσχόπολι; Saiada ⁸, Σαηάδα; Struga ⁹, Στρούκα; Turcia ¹⁰, Τουρκιά, Τουρκηά; Valahia ¹¹ (Muntenia), Βλαχηά, Φλαχηά; Valona ¹², 'Αβλόνα, 'Αυλόνα; Venetia ¹³, Βενετσία, Βενετήα, Βενετία.

Nu insistăm asupra stilului scrisorilor Moscopolenilor, asupra punctuației și accentelor. Ca titlu de curiositate relevăm că singurul lucru pe care nu-l uită Moscopolenii, din toate regulile învățate în școală, e așezarea spiritelor pe ρ dublu (ῤῥ). Această regulă li se fixase bine în minte.

În general, scrisorile din 1696, 1697, 1706 și 1711, ale Moscopolenilor trădează o instrucțiune mediocră a negustorilor aromâni de cari ne ocupăm. În anii despre cari e vorba, Moscopolea nu avea încă tipografia, întemeiată pe la 1730, care avea să facă din acest oraș un focar de cultură. Nicolae Stavre Moscopoleanul scrie lui G. Cumano: „Nu știm să scriem cum e regula, ci ca niște copii ce suntem ¹⁴.”

Cea mai mare parte din scrisorile grecești ale Moscopolenilor păstrate în Arhivele de Stat din Veneția sunt din anii 1696 și 1697, deci dintr'o vreme în care Republica Veneției era în războiu cu Imperiul otoman. Pacea s'a încheiat tocmai la 1699, la Karlowitz. Corespondența e totuși adresată „din Moscopole, la Veneția”. Cum au putut negustorii moscopoleni, supuși ai Sultanu-

¹ N-rul XXXIII.

² N-rul XII.

³ N-rele VI, IX, X, XXI, XXIV.

⁴ N-rul XVII, XXI.

⁵ N-rul XV.

⁶ N-rul XXII.

⁷ N-rele I, II, III, VIII, XI, XIV, XIX, XXI, XXII, XXIX A și B.

⁸ N-rul II.

⁹ N-rul XVII.

¹⁰ N-rele I, XI.

¹¹ N-rele XI, XXI.

¹² N-rele IX, X, XXII, XXIII.

¹³ N-rele I, II, V, VI, IX, X, XI, XII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII.

¹⁴ Nr. XXIV.

lui, să aibă legături cu orașul lagunelor, când accesul corăbiilor cu steagul Sfântului Marcu era oprit în porturile Imperiului otoman? Vom căuta în alt capitol să dăm un răspuns acestei întrebări¹. Deocamdată spunem numai atât: e foarte probabil că navele comerciale care făceau cursa Durazzo-Veneția și invers, înainte de 1699, erau sub pavilion neutru, chiar când aparțineau unor suptși venețieni.

În corespondența consulară din Durazzo adresată celor cinci *savi alla mercanzia* și baililor din Constantinople, găsim scrisorile și rapoartele consulilor Pietro Rosa, Giambattista de' Rossi, Francesco Cumano și Antonio Bartolovich. Lui Pietro Rosa îi datorăm cea mai mare parte din informațiunile relative la Moscopoleni. Citind scrisorile consulului venețian avem impresia că trăim în lumea Moscopolenilor, că suntem de față la întocmirea contractelor lor, la certurile și intrigile lor, la convorbirile și procesele lor. Nicăeri ca în documentele venețiene nu am fi putut găsi instantanee atât de vii ale diferitelor momente din activitatea comercială a Aromânilor moscopoleni. Naivitatea stilului acestor scrisori constituie farmecul lor. Sinceritatea lor face din ele o prețioasă contribuție la istoria Românilor sud-dunăreni de acum două sute de ani. Moscopolenii ne apar când cinstiți, credincioși, devotați, când sperjuri, necorecți. Trebuie să ne gândim că avem de-a face cu niște negustori înăcriți în greutățile profesiei lor. Nu e de mirare deci dacă același Moscopolean ne apare când corect, când lipsit de scrupule. Cele două înfățișeri atât de diferite ale aceluiași negustor moscopolean depind de relațiunile lui, bune sau rele, cu consulul venețian.

Scrierile lui Leake, ale lui Pouqueville sau ale lui Cousinéry sunt simple note de călătorii ale unor erudiți. Modestele scrisori ale consulului venețian ne pun însă în contact cu viața Aromânilor din secolul al XVIII-lea. Judecata emisă asupra Moscopolenilor de către Pietro Rosa e rezultatul unei îndelungate conviețuiri printre ei la Durazzo, și nimeni mai bine ca acest reprezentant al Serenisimei Republici și al comerțului ei nu le putea cunoaște procedeele, bune sau rele, de care se foloseau în toată activitatea lor. Suntem de părere că cele scrise de Pietro Rosa și de succesorii săi la consulatul din Durazzo, pot fi consultate cu toată încrederea.

¹ v. Cap. VII.

Interesant pentru cunoașterea cauzelor încetării relațiilor comerciale ale Moscopolenilor cu Veneția și a legăturilor acestora cu Germania, cu Viena, e raportul consulului venețian Antonio Bartolovich, din 1761, adresat celor cinci *savi alla mercanzia*, de care ne vom ocupa la sfârșitul acestui studiu ¹.

* * *

În Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris (Quai d'Orsay) se păstrează în corespondența consulilor franceși din Durazzo o scrisoare din 1699 – anul încheierii păcii de la Karlowitz – în care e pomenită Moscopolea.

Această scrisoare, datată din 8 Februar 1699, e trimisă de către consulul Franței din Durazzo, Comte, ministrului Marinei, contele Louis de Pontchartrain, succesor al lui Colbert și al lui Seignelay. În ea se cuprind amănunte despre comerțul cu Veneția a Munteniei și a câtorva orașe din Mațedonia, Albania și Epir, la sfârșitul secolului al XVII-lea. Avem în resumat ceea ce ne arată cu de-amănuntul asupra comerțului ținuturilor de mai sus scrisorile negustorilor moscopoleni și acelea ale consulilor venețieni din Durazzo.

„Excelența Voastră – scrie Comte – îmi va permite să dau câteva amănunte asupra comerțului acestei țări. Există aproape o sută de negustori, cu toții turci sau greci, stabiliți în Valahia, Scutari, Elbasan, Voscopole, Șiaciște, Ianina și Salonic. Toți acești negustori, împreună, încarcă, odată pe an, marfă pentru Veneția, unde își au corespondenții lor: domnii Cotoni, Gheorghe Cumano, Stamatelo, Caragiani, Velai, Mihail Peruli, Ioan al lui Ieronim, cu toții de neam grecesc, și anume: 3000 de chintale de ceară, 1500 de chintale de lână fină, o oarecare cantitate de cordovane, abale ², aproape 30 de livre de mătase și piei de bou și de bivol. În schimb, aceștia primesc, odată pe an, 1500 bucăți de postav din Veneția, lucrat tocmai pentru această țară, și 300 de bucăți de londrine și, în afară de acestea, diferite mărunțișuri. Sunt debarcate odată pe an cinci-șase lăzi cu stofe de mătase ³ care sunt transpor-

¹ V. cap. VIII și N-rul XCIV.

² În text e „salonichs”. „SALONICHIO, s. m. *albagio*, panno di colore albiccio di cui si vestono i poveri, detto da noi probabilmente Salonichio per essere il primo venuto dalla città di questo nome”; Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*.

³ Nu trebuie să ne surprindă faptul că negustorii pomeniți în acest document trimet și aduc din Veneția mătase. Mătasea pe care o trimet e desigur mătase

tate la Adrianopole, neavând nici o căutare în această provincie a Albaniei.

„Acești domni negustori nu se servesc de cât de nave franceze, engleze, olandese și ragusane pentru transportul mărfurilor lor. De când am însă onoarea să fiu stabilit în acest consulat nu mi-a venit nici un fel de postav ieșit din manufacturile din Franța. Nu-mi pot explica acest lucru. Binevoți însă a-mi ordona să trimet cuiva câte o mostră din toate postavurile potrivite acestei țări, cu prețul și cu măsura lor. Mă voi strădui să îndeplinesc poruncile și rog, cu smerenie, pe Excelența Voastră să-mi faceți cunoscut dacă Regele pretinde să exercit un control riguros atât asupra postavurilor care vin din Veneția pe nave franceze aparținând supușilor Sultanului, cât și asupra aceluia care ar putea veni, cândva, din Franța ¹.”

Avem deci mențiunea Moscopolei într-o scrisoare adresată unuia dintre miniștrii lui Ludovic al XIV-lea.

---

crudă, nenalbită, „soie écru”, iar cea pe care o primesc e mătase lucrată. Un document venețian din 1769 (11 Februar), face deosebire între „seda cruda” expedită de locuitorii din Scutari (Albania) și „seda lavorata”: „Seguita il fiume Boiana, nel qual vi concorre tutta la mercatura della piazza di Scutari composta di merci suscetibili, cioè lana, cera, pelle di manzo, dette buffeline, marochini zalli e rossi, bulgari, sede crude, cuoi, pellame da fodre d'ogni sorte, grane e galonichi, acquistate la maggior parte impermuta nelle provincie di Bossina, Servia, Moldavia e Valachia, trasportando nelle provincie stesse oglio, pani, seda lavorata, damaschetti, drappi legeri d'oro e d'argento, zuccari e triache da Venezia, Ancona, Trieste ed il restante denaro nelle quali mercanzie è porzionario nella maggior parte l'oddierno Memet Passà di Scutari” (scrisoare a lui Lodovico Andrea Fontana, consul venețian la Durazzo către cei cinci *savi alla mercanzia*; *Cinque Savi alla Mercanzia*, filza 662, lettere dei Consoli, Durazzo (1759-1781),

¹ Nr-ul XXV.

CAP. III

Numele Moscopolenilor din documentele venețiene. Familiiile moscopolene Bendu, Sideri, Giupan, Ghira, Bizuca, Papa, Vreto și Șaguna

Numele negustorilor moscopoleni ne apar, atît în documentele grecești cît și în cele italiene, în următoarele feluri :

1. Numele individului însoțit de acela al tatălui la genitiv : Δημήτρης Γεωργίου, Dimitri di Jorghi (Dimitrie al lui Gheorghe).

2. Numele individului însoțit de acela al tatălui la genitiv și de acela al familiei : Ἀδάμης Γεωργίου Γίρα, Adami di Jorghi Jra (Adam al lui Gheorghe Ghira – Ghira e numele familiei).

3. Numele individului însoțit de acela al familiei : Γεώργιος Γίρα, Jorghi Jra (Gheorghe Ghira).

Numele de familie moscopolene care ne apar în documentele venețiene sunt : Bendu, Sideri, Ghira, Giupan, Bizuca, Papa, Vreto și Șaguna.

Avem scrisori grecești din anul 1696 iscălite de Moscopolenii *Nicolae Teodoru*¹ (Νικόλα Θεοδόρου, Nicola Theodoro) și *Dimitrie Constantin Bendu*² (Δημήτριος Κωνσταντίνη αδελφός του Πέντου, Δημήτριος αδελφόν Μπέντου, Δημήτριος αδελφός του Μπέντου, Δημήτρη Πέντο, Dimitrio fratello Bendo ; în graiul de-acasă numele negustorului va fi fost Dimitri-al-Bendu, = Dimitrie al lui Bendu)

Pe sigiliul tipărit pe ceară roșie al unei scrisori din 20 Martie 1697 a lui Dimitrie Bendu avem inscripția grecească ΔΙΜΙΤΡΙ ΚΩΣΤΑ, 1684³. Data arată vechimea firmei negustorului moscopolean. Dimitrie Bendu pomeneste și de alți Moscopoleni *Gheorghe*

¹ Nr. I, și pentru anul 1697, Nr. V.

² Nr. II, și pentru anul 1697, N-rele VIII, XIV, XX, XXII.

³ Nr. XXII,

*Caloianca*¹ (Καλογιάννα Γεώργι) și *Hristu Teodoru*² (Χρήστο Θόδωρο), precum și de nepotul său *Dimitrachi Bendu*³ (Δημητράκι) pe care îl trimite la Veneția.

Din 1697, avem scrisori de la aceiași negustori și de la *Teodor Nicolau*⁴, „Moscopolean“, (iscălește Θεόδωρος Νικολάου Μοσχοπολίτης), care pomenește de vărul său *Teodor al lui Constantin*⁵ (Θεόδωρος Κωνσταντίνου), *Mihail Gheorghiu Sideri*⁶ (Μιχάλης Γεοργίου Σιδέρι) care are un fiu *Alexe*⁷ și care ne apare și în 1725 în corespondența lui Pietro Rosa, „un tal. S. Micali Sideri, negociante da Moscopoli“⁸; *Gheorghe Papa*⁹ (Γηόργης Πάπα, Giorgio Papa), *Adam Dimitriu*¹⁰ (Αδάμης Δημητρίου, Adamo Dimitri) care pomenește și de un *Adam Papa* (Αδάμης Πάπα); *Gheorghe Teodoru*¹¹ (Γηώργι Θόδωρου, Giorgio Theodoro), *Ioan și Alexe Gheorghiu*¹² (Γηάνι και Αλέξι Γιόργι, Αλέξι Γιοργήου εκ Μοσκόπολη Alessio Giorgio), *Nicolae Stavre*¹³, nepot al lui Adam Papa (Νυκόλα Σταυῶρε, Nicolò Stavro).

În două scrisori iscălite de Andrei al lui Petre, negustor din Cavaia, și datate din 1696 și 1697, găsim numele a doi Moscopoleni: *Dimu* „Voscopolean“¹⁴, (Δήμο Βοσκοπολίτη) și *Dimitrie* „Voscopolean“¹⁵, (Δημήτρι Βοσκοπολήτι). Autorul scrisorilor trimite, prin acești doi Moscopoleni, unt lui Gheorghe Cumano, la Veneția.

Toate aceste scrisori grecești ale Moscopolenilor sunt adresate lui Gheorghe Cumano (Γζόρτζι Κουμάνο, Zorzi Cumano), agentul lor stabilit în orașul lagunelor. Nu putem preciza naționalitatea acestuia. Consulul frances Comte îl numără printre negustorii greci stabiliți la Veneția¹⁶. Vom vedea mai departe că acest Gheorghe

¹ Nr. XIV.

² Nr. XIV.

³ N-rele VIII, XIV, XX, XXII.

⁴ N-rele V, VI, IX, XIX și XXIII.

⁵ N-rele V, IX.

⁶ Nr. X.

⁷ N-rele VIII, X.

⁸ N-rele LXVII, LXVIII, LXXIX și LXX.

⁹ Nr. XI.

¹⁰ N-rele IV, XIII.

¹¹ N-rele XII, XVI.

¹² N-rele XV, XVII, XVIII, XXI.

¹³ Nr. XXIV.

¹⁴ Nr. III.

¹⁵ Nr. VII.

¹⁶ V, Cap. precedent și Nr. XXV,

Cumano locuia în cartierul „Albanesilor” din acest oraș¹. El are un frate, sior Zaneto, σιδρ Τζανέτο², pe care îl salută în scrisorile lor negustorii moscopoleni, și un fiu, Francesco, Φραντζέσκο³.

Știm din aceeași corespondență grecească și din aceea italiană și franceză a consulilor că Moscopolenii mai aveau și alți corespondenți la Veneția: Stamatelo⁴, Cotoni⁵, Caragiani⁶, Chierasari⁷, Peruli⁸, Maruți⁹, Glichii¹⁰. E cunoscut rolul jucat în cultura grecească de familiile de negustori Caragiani, Maruți și Glichii¹¹.

În corespondența consulară adresată din Durazzo celor cinci *savi alla mercanzia* și care începe cu anul 1700, deci după pacea dela Karlowitz, întâlnim pe Gheorghe Cumano care îndeplinește funcțiunea de consul al republicii Veneției în Albania turcească. În 1705, întâlnim pe Pietro Rosa în aceeași funcțiune. Acesta a avut, timp de 25 de ani, legături strânse cu Moscopolenii. De aceea găsim des pomeniți în corespondența lui „i mercanti di Moscopoli”.

În două scrisori din 1706, trimise de Pietro Rosa bailului Ascanio Giustinian întâlnim pe Ioan Costa Giupan sau Jupan din Moscopole¹²: „Giani Costa Giupan da Moscopoli”, „Giani Costa Zupan da Moscopoli”. Avem de a face deci cu un membru al unei familii moscopolene cu numele de Giupan sau Jupan.

În același an, opt negustori moscopoleni, „mercanti moscopoliti”,

¹ V. Cap. V. și Nr. VI.

² N-rele VI, X, XII, XIII, XVII, XVIII, XXII, XXIII.

³ Nr. XI.

⁴ N-rele XII, XIV, XVI, XX, XXIV, XXXIX și XLVIII.

⁵ N-rele IX, X, XXV.

⁶ N-rele XXV, LI.

⁷ Nr. LXXII.

⁸ N-rele XXV și LXXII.

⁹ Nr. LIV.

¹⁰ Nr. LIV.

¹¹ V. la ANEXE ce scrie Thunmann despre școala lui Caragiani și a lui Maruți.

¹² N-rele XXVII și XXVIII. D-nul Prof. N. Iorga a găsit acest nume în arhivele din Poznań. Numele moscopolean de Giupan sau Jupan e redat cu terminație polonă: „Honoratus Georgius Dymzso Zupanski, Graecus, vīnopola, de civitate Moscopolis, in Macedonia, oriundus... corporali iuramento itaque graeco idiomate expleto [sus: in graecum idioma interpretatum]... die I-a februarii, anno 1780”. N. Iorga *Note polone* (Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. Șeria III, Tom II, Mem. II, 1924).

trimet, chiar din comuna lor, consulului venețian o scrisoare pe care acesta o traduce din grecește în italienește pentru a o trimite bailului din Constantinopol¹. În această scrisoare, care e păstrată în două copii grecești, și de care vom vorbi mai departe, dând-o și în traducere românească, Moscopolenii asigură pe Pietro Rosa de tot devotamentul lor. Găsim iscăliturile următorilor negustori: *Gheorghe Ghira* (Γεωργίου Γίρα, Γηόργη Γήρα, Jorghi Jra), *Dimitrie Gheorghiu* (Διμίτρη Γεωργίου, Δημήτρης Γηόργου, Dimitri di Jorghi) – care nu e altul decât Dimitrie al lui Gheorghe Bizuca de care vom vorbi mai jos –, *Simu Gheorghiu* (Σίμο Γεωργίου, Σήμος Γηόργη, Simo di Jorghi) *Teodor al lui Adam Papa* (Θεόδωρη Ἀδάμη Πάπα, Θεόδωρης Ἀδάμη Πάπα, Todori Adami Papa), *Costa Teodoru* (Κόστα Θεόδωρου, Κόστας Θεόδωρου, Costa di Todoro), *Gheorghe Teodoru* (Γεωργίου Θεόδωρου, Γηόργης Θεόδωρου, Jorghi di Todoro) – probabil cel întâlnit și în 1697 –, *Anton Ghira* (Αντόνη Γίρα, Αντόνης Γήρα, Antoni di Jra), *Adam al lui Gheorghe Ghira* (Ἀδάμης Γεωργίου Γίρα, Ἀδάμης Γήρα, Adami di Jorghi Jra),

Trei membri ai familiei Ghira apar în această scrisoare: Gheorghe, fiul acestuia, Adam, și Anton. Numele de Ghira (pronunțarea corectă în aromână e *Γira*) e redat în grecește *Γίρα* și *Γήρα*, iar în italiană *Jra*. În alte documente italienești acest nume apare sub forma *Gira*.

Avem de-a face cu cea mai numeroasă familie moscopoleană pe care o întâlnim în documentele venețiene. Consulul Pietro Rosa ne spune că toți membrii ei fac un comerț activ cu Veneția². În orașul Prilep (Perlepe) din Macedonia, locuit în mare parte de Bulgari, unde se găesc câteva familii aromânești emigrate din Moscopole, există și astăzi o familie Ghira³.

O ramură a acestei familii trebuie să fi avut un înaintaș hagi, căci vedem într'un document venețian numele de Hagi Gheorghe Ghira – hagiul trebuie să fi fost un Gheorghe Ghira – și Hagi Ghira.

Iată cari sunt membrii familiei Ghira:

Am pomenit de Gheorghe Ghira, de fiul acestuia Adam Ghira

¹ N-rele XXIX, A și B, și XXX.

² N-rele LXVI și LXXII.

³ Informație data autorului de Prof. Grigore Magiari, originar din Prilep, și de M. Petrașincu, din Crușova.

și de Anton Ghira. Adam Ghira ne apare în multe scrisori de-ale lui Pietro Rosa ¹: „Adamo Gira e Micali Simo, negotianti di Moscopoli e compatrioti del Vretto“, „il console di Francia... a scritto a Voscoppoli al mercante... chiamato Adamo Gira“, „il sign. Adamo Gira, negoziante da Moscopoli“, „il sign. Adamo di Giorgio Gira, negoziante da Moscopoli... la casa del quale continua un dovizioso commercio con la Piazza di Venetia“.

În 1745, apare un *Gheorghe Ghira* ², „Giorgio Gira da Moscopoli“, care nu poate fi cel din 1706. Un *Anton Ghira* ³, ne apare în 1750, „Antonio Girra da Moscopoli“ și în 1751, „Antonio Gira da Moscopoli“. Nu știm dacă e cel din 1706. În 1755, avem de a face cu un *Gheorghe al lui Mihail Ghira* ⁴, „Giorgio Micali Gira da Moscopoli“, care poate fi cel din 1745.

Într'un *manifesto di carico* din 1720 ⁵ ne apare, alături de alți Moscopoleni și de membri ai familiei Ghira, ramura descendentă dintr'un *hagi* a acestei familii: *Adam al lui Anton Hagi Gheorghe Ghira*, „Adamo Antonio Cazi Giorgio Gira“ – *hagi* era Gheorghe, tatăl lui Anton și bunicul lui Adam –, *Mihail Hagi Ghira*, „Gira Micali Cazi“, *Anton Hagi Ghira*, „Antonio Cazi Gira“.

Între 1708 și 1713, întâlnim des în corespondența lui Pietro Rosa numele a doi negustori tovarăși din Moscopole: *Ioan al lui Gheorghe Papa* ⁶ – care în 1697 e la Veneția ⁷ – și *Dimitrie al lui Gheorghe Bizuca* ⁸. Am întâlnit până acum trei membri ai familiei *Papa*: Adam Papa, Teodor al lui Adam Papa și Gheorghe Papa. Ioan e fiul acestuia din urmă. Îscălește Γιάωννη Γιόργη Παπα. Dimitrie Bizuca îscălește Δημήτρι Γιοργίου – l-am întâlnit în 1706 în scrisoarea celor opt Moscopoleni – însă când pomenește de el însuși în textul unei scrisori adresate consulului venețian scrie, ca și cum ar fi vorba de o altă persoană, Δημήτρις Μπιζούκας Μοσκοπολίτης, „Dimitrie Bizuca Moscopolean“ – în traducerea italiană:

¹ N-rele LX, LXV, LXVI și LXXII.

² Nr. LXXXII.

³ N-rele LXXXVII și LXXXIX.

⁴ Nr. XCII.

⁵ r. LIV.

⁶ N-rele XXXIV, XXXV, XXXVIII, XXXIX, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVII și XLVIII.

⁷ Nr. XI.

⁸ N-rele XXXIV, XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVII, XLVIII.

„Dimitri Bixucas Moscopoliti“ – iar pe tovarășul său îl numește familiar *ὁ Ιάγκας*, Ianca – în traducerea italiană „Janca“.

Cei doi negustori moscopoleni ne apar când fiecare separat, când împreună: „un tal Giovanni di Giorgio Papa et altro Dimitri Bisuca mercanti di Voscopoli“, „il signor Gianni Georgio Papa, mercante greco da Voscopoli“, „da Voscopoli così ha scritto la decorsa settimana Dimitri Bisucha“, „un tal Dimitri Bisuca, mercante da Moscopoli“, „i due mercanti Gianni Papa e Dimitri Bisuca da Moscopoli“, „Dimitri Bisucha col suo compagno Gianni Papa... i duoi mercanti di Moscopoli“, „li nunc quondam Dimitrio olim Giorgio Bisuca e Giovanni Giorgio Papa ambidue da Voscopoli“, „il quondam Giovanni Giorgio Papa da Voscopoli“.

Tot în corespondența lui Pietro Rosa găsim numele altor doi Moscopoleni, frați respectivi ai celor doi pomeniți mai sus, *Costa Bizuca*¹ și *Nicolae Papa*²: „Costa Bisuca e Nicola Papa, fratelli rispettivamente dei predetti Dimitri Bisuca e Giovanni Giorgio Papa“, „il s. Costantin Bisuca, negoziante da Voscopoli“, „Costantin quondam Demetrio Bisuca pure da Moscopoli“³.

În 1719, Pietro Rosa are ca dragoman și agent pe Moscopoleanul *Gheorghe Vreto*⁴, cu care se ceartă apoi în 1720: „Giorgio Vreto mercante da Voscopoli“, „subbito che sarà ritornato da Voscopoli il s. Giorgio Vreto“, „Giorgio Vretto e Dimitri Bisucha ambi da Moscopoli“, „un certo Giorgio Vretto, negoziante da Moscopoli“. Numele de Vreto sau Vretu se întâlnește și astăzi printre Aromâni. Cf.: [E]vretu Siaguna, bunicul dinspre tată a mitropolitului Andrei Șaguna, și Anastasie Mihail Muciu Vretu, bunicul dinspre mamă⁵.

În 1720, *Mihail al lui Simu Gheorghiu*⁶ – pe Simu Gheorghiu l-am văzut în scrisoarea Moscopolenilor din 1706 – are și el relații cu Pietro Rosa: „il mercante Micali Simo Georgio da

¹ N-rele XLII, XLVIII, LVII, LXII și LXXII.

² N-rele XLVII, XLVIII și LIV.

³ Corect ar fi fost „Constantin quondam Giorgio Bisuca da Moscopoli“, căci Constantin era fratele lui Dimitrie, mort în 1712, și deci fiu al lui Gheorghe Bizuca.

⁴ N-rele LI, LVI, LVII și LX. Acest nume moscopolean a fost găsit, cu terminatie polonă, de D-nul Prof. N. Iorga în arhivele din Poznań: „Honoratus Demetrius Wretowski, Graecus, vinopola, de civitate Moscopolis, in Macedonia, oriundus... die I-ma mensis februarii, anno 1780“. N. Iorga, *op. cit.*

⁵ V. pag. 45, nota 5.

⁶ N-rele LIII, LIV, LV, LX, LXI.

Voscopoli“, „Adamo Gira e Micali Simo, negotianti da Moscopoli e compatrioti del Vretto“, „il s. Micali Giorgio da Moscopoli“. Corespondența lui Pietro Rosa pomenește (1725) de un Hagi Mihail Simu¹, care poate fi cel de mai sus, „Cazî Micali Simo e Micali Sideri, negotianti da Moscopoli“ și de un Ioan Simu², „Joannj Simo e Micali Sideri compagni negotianti da Moscopolj“.

E cunoscută originea aromânească a mitropolitului Andrei Șaguna. Familia acestuia emigrase din Albania – și anume din comuna Grabova, situată lângă Moscopole – în Ungaria.

Documentele venețiene ne-au dat dovezi despre originea moscopoleană a familiei Șaguna³. Intr'un *manifesto di carico* din 1720 și în două scrisori din 1721, iscălite de Pietro Rosa, ne apare numele Moscopoleanului Ioan Șaguna⁴: „Giovanni Siguna“, „Joanni Siguna da Moscopoli“, „Joanni Sigguna da Moscopoli“. În trei *riscontri di scarico*, iscălite de consulul Giambattista de' Rossi și vice-consulul Francesco Cumano, și datate din 1750, 1751 și 1755, găsim un *Constantin Șaguna*⁵ din Moscopole, „Costantin Senguna da Moscopoli“.

E foarte probabil că avem de a face cu doi strămoși, din secolul al XVIII-lea, ai marelui mitropolit, cari făceau comerț cu Veneția. Numele de Șaguna ni este redat, după cum am văzut, în două forme: „Siguna“ sau „Sigguna“ și „Senguna“. De fapt, aceste două forme nu sunt decât transcrierea italienească a formelor grecești Σιγούνα, Σιγγούνα și Σενγούνα cum vor fi iscălit membrii acestei familii. Ei vor fi întrebuițat probabil toate aceste forme. (Am văzut că Dimitrie Bendu iscălește Πέντο și Μπέτρο).

Pronunțarea corectă a numelui nu e Șaguna, ci Șiguna sau Șeguna. Atât în aromână, cât și în greceasca din Epir și în albanesă, acest nume se dă unei îmbrăcăminte îmblănite, întrebuițate mai mult de femei; arom.: șigune (articulat șigunea)⁶, neogr. epir.:

¹ Nr. LXVIII.

² N-rele LXIX și LXX.

³ V. articolul nostru: *Familia Șaguna în documente venețiene din secolul al XVIII-lea*, publicat în *Revista istorică*, Anul al XVIII lea, p. 1—5.

⁴ N-le LIV, LXIII, și LXIV.

⁵ N-le LXXXVII, LXXXIX și XCIII.

⁶ „șigunea, sf. îmbrăcăminte femciască de ață, întrebuițată de țărani armâni, ma-sa purta nica șigune tu ațelu chirou, mumă-sa purta încă țărănește în epocă aceea“, Șt. Mihăileanu, *Dicționar macedo-român*, 1901.

σιγοῦνι, σεγγοῦνι¹, alb.: shegún². Noi întrebuițăm în această lucrare forma *Șaguna*³ sub care acest nume s'a făcut cunoscut, prin mitropolitul Andrei Șaguna, în istoria Românilor din Ardeal.

Întâlnim deci familia moscopoleană Șaguna între 1720 și 1755 în documente venețiene. După 1755, Moscopolenii dispar din corespondența consulilor Serenisimei Republici. În 1761, consulul Antonio Bartolovich, scrie într'un raport adresat celor cinci *savi alla mercanzia*, de care ne vom ocupa la sfârșitul acestei lucrări, că negustorii din Moscopole au părăsit comerțul cu Venetia și se îndreaptă spre Germania, spre Viena⁴.

Familia Șaguna, care era din Moscopole, după ce s'a mutat, în urma decăderii acestui oraș, în localitatea vecină Grabova, a trebuit probabil să urmeze curentul general și să se stabilească în statele Habsburgilor. În 1808, s'a născut la Miskolcz, în Ungaria, (unde se găsea și o biserică ortodoxă clădită cu cheltuiala Aromânilor moscopoleni din localitate⁵) Anastasie, viitorul mitropolit Andrei Șaguna, fiul lui Naum Avreta Șaguna și al Anastasiei, născută Muciu⁶.

Dela 1742 până la 1755, mai întâlnim în așa numitele *manifesti di carico*, alcătuite de consuli Giambattista de' Rossi și Francesco Curmano, pe lângă numele multor Moscopoleni pomeniți mai sus, și acelea ale altor negustori din orașul românesc din Albania: *Dimitrie Teodoru și Lazăr Gheorghiu* cari au și asociați⁷ (1742), „Dimitri Teodoro e Lazaro Georgio e compagni da Moscopoli“, *Ioan Manole*⁸ (1750), „Zuanne Manoli da Moscopoli“

¹ „σιγοῦνι, τό [διάλ. Ἑπειρου] μάλλον ἐπανωφόριον, χλαῖνα“
„σεγγοῦνι, τό [διάλ. Ἑπειρου] ἐνδυμα ἐκ χονδροῦ μαλλίνου ὑφασμάτος, ἐσωγοῦνα, ἀλλ' ἡ βίζα γοῦνα, γκοῦνα εἶνε μάλλων Ἀλβανική“.

Ant Hepites, Δέξιον Ἑλληνογαλλικόν.

² „σεγοῦνι, geg., Weibüberrock, welcher vornoffen ist“, Hahn. *Albanesische Studien*, Heft III, s. 119.

³ Formă adoptată probabil după emigrarea familiei în Ungaria. Mitropolitul iscălea: Andreiu Ba[ro]n de Siaguna.

⁴ V. Cap. VIII și n-ru XCIV.

⁵ Visitată de Pericle Papahagi, care vorbește despre această biserică în *Scritori aromâni în secolul al XVIII-lea* (Cavalioti, Ucuta, Daniil), p. 45–46. Printre cei cari au contribuit la clădirea bisericii figurează și bunicii lui Andrei Șaguna: [E]vretu Șiaguna și An. Mih. Muciu Vretu.

⁶ I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna* (ed. 1921), I, p. 7–8.

⁷ N-rele LXXVII, LXXXI și LXXXIV.

⁸ Nr. LXXXII, LXXXIX.

(Zuanne e forma venețiană a numelui Giovanni = Ioan), „Giovanni Manoli” (1751), Naum din Moscopole¹ (1750), „Naon da Moscopoli”, Gheorghe Mihail² (1751) „Giorgio Micali da Moscopoli” care ar putea fi Gheorghe Mihail Ghira, despre care s'a mai vorbit. Până în 1755, revin multe din numele de mai sus.

Documentele venețiene ne dau însă și numele unor negustori din alte comune locuite de Aromâni. Acești negustori fac comerț alături de Moscopoleni.

Aromânii din Ohrida constituie o minoritate a populației acestui oraș locuit în mare parte de Slavi macedoneni. Gheorghe Zaharia Dedu³, „Giorgio Zaccaria Dedo da Ocrida”, Gheorghe Papa Panu și Naum Mihail⁴, „Giorgio Papa Pano e Naun Micali da Ocrida” Hristu Papagheorghe⁵, „Cristo Papa Zorzi da Ochrida”, Nicolae Papazoglu, „Nicola Papisogli da Ocrida”⁶, Frații Papazoglu⁷ „[i] fratelli Papaxogli da Ocrida”, apar alături de negustorii din Moscopole și Moloviște, comune curat românești.

Negustorii din Moloviște, „Malovista” documentelor venețiene, comună situată la Nord-Vest de Monastir, ne apar între anii 1741 și 1750 alături de Moscopoleni, Ohrideni și Șiacișteni.

În cei zece ani în cari ni apar negustori din Moloviște, întâlnim numai patru nume de Molovișteni redată cu ortografie italienească, de sigur după forma lor grecească : Cociu (sau Cocea) Iancu⁸, „Kozzo Janco (Gianco) da Malovista”, Ilie Cociu (sau Cocea)⁹, „Eliä Kozzo (Kozio) da Malovista”, Costa Dimu¹⁰, „Costa Dimo da Malovista”, Gheorghe Cociu (sau Cocea)¹¹ „Giorgio Kozzo da Malovista.”

Am avut ocazia, în *Revista Istorică*, să consacram un articol special relațiilor negustorilor din Moloviște cu Veneția în secolul al XVIII-lea¹².

¹ N-rele LXXXVII și LXXXIX.

² Nr. LXXXIX.

³ N-rele LXXIV, LXXIX.

⁴ Nr. LXXIV.

⁵ Nr. LXXXI.

⁶ Nr. LXXXIII.

⁷ Nr. LXXXV.

⁸ N-rele LXXIV, LXXV, LXXX.

⁹ N-rele LXXIV, LXXV, LXXIX.

¹⁰ N-rele LXXV, LXXX, LXXXIII, LXXXV.

¹¹ N-rele LXXXIII, LXXXVI, LXXXVIII.

¹² *Aromâni din Moloviște în documente venețiene din secolul al XVIII-lea*, în *Revista Istorică*, Anul XVIII, p. 306-313. Pentru originea moscopoleana a unei părți din locuitorii Moloviștei, v. Tache Papahagi, *Originea Muloviștenilor și Gopeșenilor în lumina unor texte*, în *Grai și Suflor*, vol. IV, p. 195-256.

CAP. IV

Operațiunile comerciale ale Moscopolenilor

Din scrisorile Moscopolenilor, din acelea ale consulilor venețieni și din așa numitele *manifesti di carico* și *riscontri di scarico*, liste ale mărfurilor încărcate sau descărcate la Durazzo, putem vedea care erau articolele pe care negustorii înfloritorului centru aromânesc le trimeteau, în secolele XVII și XVIII, la Veneția și acelea pe care le primeau din cetatea Sfântului Marcu.

Mărfurile trimise se reduc în mare parte la produsele lănei și ale pieilor, pe lângă care se adaugă ceara, tutunul și untdelemnul.

Se știe ce rol joacă la Aromâni păstoritul. Deși Moscopolenii erau dedați comerțului, ei continuau de sigur să aibă legături cu co-naționali lor rămași păstori. Lâna și pielăria și-o procurau probabil atât dela Fărșeroții din Albania cât și dela păstori aromâni din Pind. Vedem, din documentele venețiene, Moscopoleni cari se duc în localități tesaliene (Larisa, Moscoluri, Alasona). În aceste localități ei vor fi întâlnit și păstori pindeni.

Ca și în comunele aromânești din zilele noastre, fiecare casă din Moscopole, în secolele XVII și XVIII, va fi fost o mică fabrică în care se lucra lâna și se pregăteau pieile.

Produsele acestei industrii modeste serveau nu numai la comerțul cu târgurile din Turcia ci și la acela cu porturile Adriaticei.

Moscopolenii trimeteau la Veneția mari cantități de lână¹ (*μαλλέ*, lana); stofe grosolane de lână, *abale*² (*αμπάδες*); pături din păr de

¹ N-rele XIII, XVII, XVIII, XX, XXI, XXIV, LIV.

² N-rele V, IX, X, XIX, XXIII. „*Âba*, grosse étoffe de laine, bure qui sert à faire des chausses très amples et des gilets” Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français*, supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour.

capră sau *cergi*¹ (τῆργαις); *velințe*² (βελέντζες), *ață de lână*³ (νιμα). Produsele pieilor constau în *săftian*⁴ (σαχτιάννι), marochin sau piele de capră sau de vițel pregătită cu scoarță de scumpie și cu gogoșe de tufă; *meșină*⁵ (μεσινιά) piele de oaie tăbăcită și lustruită; *sclavine*⁶ (σκληρίνες) invelitoare groase de lână. Un Moscopolean trimite la Veneția o *piele de urs*⁷ (pelle d'orso).

Negustorii din Moscopole mai trimet în cetatea lagunelor *smoală*⁸ (πήσα), *cafea*⁹ (καφέ), *ceară*¹⁰ (κερί, cera) – procurată din Muntenia – *untdelemn*¹¹ (oglio), *tutun din Albania*¹² (tabacco, tabacco fino d'Albania); *șofran*¹³ (zaffran).

Moscopolenii aduceau din Veneția *pânzeturi* și *postavuri*¹⁴ (παν:ά,

¹ N-rele IX, XX.

² Nr. XVIII.

³ N-rele XX, XXIV.

⁴ N-rele XV, XX, XXI, XXII, XXIII. „*Sakhtyan* (persan), cuir de chèvre ou de veau préparé au sumac et à la noix de galle, maroquin.“ Barbier de Meynard, *Op. cit.*

⁵ Nr. XXIII „*Mechin*, cuir de mouton tanné et verni, basane“ Barbier de Meynard, *Op. cit.*

⁶ Nr. XXII.

⁷ Nr. LIV.

⁸ Nr. XV.

⁹ Nr. XX.

¹⁰ N-rele V, IX, X, XI, XII, XIII, XV, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXXIII, LIV. Pouqueville care consultase dosarele predecesorilor săi și alte documente, scrie că în secolul al XVII-lea se cumpărau la lanina șase mii de chintale de ceară provenind din Muntenia, Moldova și Bosnia, de unde era adusă prin caravane: „Une longue étude des dossiers des consuls de France en Épire qui nous précédèrent dans cette province, et des documents positifs recueillis sur les lieux, nous ont démontré qu'on achetait à Janina six mille quintaux de cire, provenant de la Valachie, de la Moldavie et de la Bosnie, d'où elle était apportée, ainsi que cela se pratique encore, par des caravanes“. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, ed. a II-a, tom. II, pag. 416.

¹¹ N-rele XLVII, XLVIII.

¹² N-rele LIII, LIV, LV, LXXVII, LXXVIII.

¹³ Nr. LIV.

¹⁴ Nr. I, X, XI, XIV, XVI, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XXIX, LXIII, LXIV, LXXXI, LXXXII, LXXXIV, LXXXVII, LXXXIX. „Il est surprenant la quantité de draps d'or et d'étoffes de soye des fabriques de Venise, qui se débitent dans toutes les échelles du Levant; et c'est une opinion dont on ne veut pas qu'on doute parmi les Vénitiens, que les Turcs en consomment tout seuls, autant que toute l'Europe ensemble. Il se fait aussi à Constantinople un grand débit de leurs draps, qui sont à la vérité moins fins et moins beaux

ρόυχα, panni), postavuri venețiene¹ (πανιά σότες παραγγό – pani de parangón – panni veneti) și postavuri „după metoda din Franța”² (a metodo di Francia); *atlas*³ (ἀτλάσι); *londrine*⁴ (λοντρίνες), postavuri de lână cu care se făcea un mare comerț în Orient în secolele XVII și XVIII; *museline*⁵ (μουσουλίνα); *mătase*⁶ (μετάξι, seta), *mătase brodată cu aur*⁷ (roba di seta e oro); *brocatelă*⁸ (brocatello), stofă de mătase, bumbac sau lână, care imită brocardul; *tabini*⁹, un fel de taftale; stofe venețiene numite *damaschetti*¹⁰; *cati-*

que ceux de France, d'Angleterre et de Hollande; mais qui pour cela méréde sont plus estimez des Turcs. Il paraît cependant qu'ils commencent à s'en dégoûter; et la guerre déclarée entr'eux et la République en 1714, pourrait bien achever de ruiner ce commerce.” Jacques Savary des Bruslons, *Dictionnaire universel de commerce*, Amsterdam, 1726, cuvântul „Commerce”, „[commerce de] Venise”. În italiană, cuvântul „panno” înseamnă postav și pânză. Prevenim pe cititor că în traducerile noastre am procedat cam arbitrar în alegerea dintre cele două accepțiuni ale acestui cuvânt.

¹ N-rele V, XCII, XCIII.

² N-rele XCII, XCIII.

³ Nr. XXIV.

⁴ N-rele XXI, XXV. „Londrins, draps de laine qui se fabriquent en France, particulièrement en Languedoc, en Provence et en Dauphiné, dont la destination est pour les échelles du Levant”. Jacques Savary des Bruslons, *Op. cit.* cuvântul „Londrins”.

⁵ N-rele XVII, XX, „Mousseline, toile toute de fil de coton, ainsi appelée parce qu'elle n'est pas bien unie et qu'elle a de petits bourrelons sur sa superficie, qui ressemblent assez à de la mousse (sic!)”. Jacques Savary des Bruslons *Op. cit.*, cuvântul „Mousseline”.

⁶ N-rele XX, XC, XCIII.

⁷ Nr. LXXXIX.

⁸ N-rele LXXXI, LXXXIV. „Brocatelle, petite étoffe faite de coton ou de grosse soye à l'imitation du brocard, il y en a aussi de tout soye et de tout laine. La brocatelle qui se fait à Venise a toujours été la plus estimée.” Jacques Savary des Bruslons, *Op. cit.*, cuvântul „Brocatelle”.

⁹ Nr. LXXXIV. „Tabis, espèce de gros taffetas ondé qui se fabrique comme le taffetas ordinaire, hors qu'il est plus fort en chaîne et en trame; on donne des ondes aux tabis par le moyen de la calandre, dont les rouleaux de fer ou de cuivre diversement gravez et appuyant inégalement sur l'étoffe, en rendent la superficie inégale, en sorte qu'elle réfléchit diversement la lumière quand elle tombe dessus”. Jacques Savary des Bruslons, *Op. cit.*, „Tabis”.

¹⁰ Nr. LXXXIV. „Damaschette, espèce d'étoffe qui se fabrique à Venise et qui est propre pour être débitée dans le Levant, particulièrement à Constantinople. Il y en a de deux sortes; des damaschettes à fleurs d'or, dont la pièce contient dix-huit aunes, et des damaschettes à fleurs de soye qui ont la même longueur.

*fea*¹ (veluto, veluto verde). *Obiectele de sticlă*² (vetri), *oglinzile venețiene* și *geamurile*³ (lastre di vetro), *paharele*⁴ (gotti), *garafele*⁵ (boccali), pe care Moscopolenii le aduceau din Veneția, ieșiau desigur din fabricile insulei Murano. Negustorii moscopoleni mai primeau din orașul lagunelor *maiolică*⁶ (boccaletti di Maiolica), faianță italiană al cărei procedeu de fabricare e originar din insula Mallorca, una din Baleare; *olărie*⁷ (terraglia); *pistoale*⁸ (πιστόλες, pistole); *piatră acră*⁹ (lume di Rocca = allume di Rocca; alaun, sulfat dublu de aluminiu și de potasiu) care li va fi servit la păstrarea pieilor și ca mordant în vopsirea scoarțelor și a stofelor; *cositor*¹⁰ (καλάϊ); *litargă*¹¹ (piombo brusato = piombo bruciato, litargirio; protoxid de plumb, roșu de plumb); *aramă lucrată*¹² (rame lavorato); *cositor lucrat*¹³ (stagno lavorato); *sârmă de fier*¹⁴ (fil de ferro); *băcan*¹⁵ (μπακάμι); *zahăr*¹⁶ (zuccaro); *hârtie*¹⁷ (χαρτί διὰ γράψιμον, carta, carta da scrivere); *cărți*¹⁸ (libri).

Celles à fleurs d'or se fabriquent à peu près comme les toiles d'or et d'argent, qu'on faisoit autrefois à Lyon". Savary des Bruslons, *Op. cit.*, cuvântul „Damaschet'e”.

¹ N-rele LXXXI, LXXXII, LXXXVII, LXXXIX, XCII.

² N-rele LXXXVII, LXXXIX.

³ N-rele LXXXIV, LXXXIX, XCII. „Les plus belles glaces et celles du plus grand volume ont longtemps été les glaces de Venise: elles se faisoient et se font encore à Mourant (*sic!*) village assez près de cette grande ville, de laquelle elles ont néanmoins emprunté leur nom comme d'un lieu plus célèbre et plus connu que Mourant". Savary des Bruslons *Op. cit.*, cuvântul „Glace”.

⁴ N-rele LXXXII, LXXXIV, LXXXVII, XCII.

⁵ Nr. LXXXIX.

⁶ Nr. LXXXIV.

⁷ Nr. LXXXIX.

⁸ N-rele XXI, LXXXII, XCIII.

⁹ Nr. LXXXIX. „Lume di Roca, s. m. Allume, detto propr. dai chimici moderni *solfato d'allumina*, sale cristallizzato che trovasi nelle miniere. Dar el lume de roca ai pani = alluminare i pani". Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, cuvântul „Lume”.

¹⁰ Nr. XXIV.

¹¹ Nr. XCII. „Piombo brusà, v. litargirio" Boerio, *Op. cit.* cuv. „Piombo”.

¹² Nr. LXXXIV.

¹³ Nr. XCIII.

¹⁴ N-rele LXXXIX, XCII.

¹⁵ Nr. XXIV.

¹⁶ Nr. LXXXVII.

¹⁷ N-rele LXXXI, LXXXVII, LXXXIX, XCII, XCIII.

¹⁸ N-rele LXXXI, LXXXIV.

Ăcestea sunt articolele cari faceau obiectul comerțului Moscopolenilor¹. Pouqueville e bine informat asupra comerțului Aromânilor din Mețova : „Prin acești oameni Franța cumpăra părul de capră și lâna turmelor Valahilor ; și încă din secolul lui Ludovic al XIV-lea, ea avea un antreposit al acestor produse la Mețova.

„Interesul care dă naștere speculațiunilor nu întârzie să determine pe iscusii Valahi să toarcă lâna lor. Mâna de lucru fiind foarte ieftină la ei, ei începură să țese stofele grosolane care servesc la facerea mantalelor Albanesi'lor și a invelitoarelor întrebuințate de marinarii Adriaticei.

„Odată acest pas făcut în domeniul meșteșugurilor, ei se folosiră de pavilionul Franței pentru a exporta în strainătate țesăturile lor. Curând după aceea ei voriră să urmeze baloturile lor de mărfuri pentru a le supraveghea vânzarea și pentru a primi în schimb bani sau obiecte de manufactură străine, potrivite nevoilor lor².”

Vedem din acest pasagiul al lui Pouqueville că negoțul Mețovenilor era, în secolul al XVIII-lea, asemănător aceluia al Moscopolenilor.

În ceeace privește monetele de care se serveau Moscopolenii, se poate vedea din documentele venețiene că ei faceau us de

¹ Savary des Bruslons vorbește în dicționarul său pomenit mai sus de mărfurile care se exportau din Veneția în secolul al XVIII-lea : „Les marchandises que les étrangers tirent de Venise sont des velours à fond de satin, de toutes couleurs ; d'autres à fond d'or et d'argent ; des brocatelles propres à être employées en divers emmeublemens et qu'on imite difficilement ailleurs ; des tabis, tant d'or, que d'argent et de soye, des glaces de miroirs ; des dentelles de fil, qu'on appelle points de Venise, et des verres ou autres vases de cristal, soit pour boire, soit pour servir d'ornement“. Cuvântul „Commerce“, „[Commerce de] Venise“. Lista noastră de mărfuri aduse de Moscopoleni din Veneția corespunde cu aceea alcătuită de Savary și care privește comerțul venețian în general.

² „C'était par le canal de ces hommes que la France achetait le poil de chèvre et les toisons des troupeaux des Valaques ; et dès le siècle de Louis XIV, elle avait un entrepôt de ses produits à Mezzovo.

„L'intérêt qui enfante les spéculations ne tarde pas à déterminer les industriels Valaques à filer leurs laines. La main d'oeuvre étant à bas prix pour eux, ils commencèrent à tisser les étoffes grossières qui servent à faire les capes des Albanais et les capots à l'usage des marins de l'Adriatique.

„Ce pas étant fait dans la carrière des arts, ils se servirent du pavillon de France pour exporter à l'étranger leurs tissus. Bientôt après, ils voulurent suivre leurs ballots de marchandises, afin de surveiller la vente et d'opérer les retours en espèces ou objets de manufactures étrangères, appropriés à leurs besoins.“

Pouqueville. *Op. cit.* ed. a I-a, II, p. 173.

*zecchini*¹ și *ducați*² venețieni, de *reali*³ spanioli, de *aspri*⁴ și *groși*⁵ turcești.

Dam câteva extrase din corespondența grecească a Moscopolenilor în cari putem vedea în ce consta comerțul negustorilor centrului aromânesc din secolele XVII și XVIII.

Nicolae Teodoru scrie în ziua de 18 Februar 1697 lui Gheorghe Cumano: „Te rog să-mi trimieți trei postavuri bune de parangon cu cea dintâi corabie care va porni după Teodor. Mă mir, chir Gheorghe, că de atâta vreme nu mi-a venit scrisoare și că nu a sosit nici o corabie. Nepotul meu Teodor al lui Constantin îți trimite cu această tartană abale, o sută optzeci și șase, adică 186, având ca marcă un Θ. Cu a doua corabie îți vor sosi cele trei colete de ceară căci nu au apucat această tartană.“

În ziua de 3 Mart 1697, Teodor Nicolau scrie lui Gheorghe Cumano: „Îmi scrii despre cergi că le-ai dat cu schimb pe hârtie de scris. M'am bucurat de aceasta și îți mulțămesc pentru dragostea ta... Iată că și vărul meu Teodor al lui Constantin îți trimite abale, baloturi 6, legături 186, și primește-le [pe acestea] deocamdată, căci a dat [bani] și pentru ceară și cred că ți-o va trimite în curând. Te rog să-i vinzi abalele, cum te va lumina Dumnezeu.“

Același negustor moscopolean scrie clientului său din Veneția, în ziua de 25 Iunie 1697: „Chir Gheorghe, nu pot să vorbesc mult [deoarece] sunt cam bolnav, dar ți-am scris alaltăieri despre toate, iar acum iată că îți trimet abale, baloturi 12, legături 368 și primește-le dumnéata. Te rog însă, chir Gheorghe, să mi le vinzi bine, căci am și alte abale și mă tem că sunt multe. Ca să nu rămân cu totul fără marfă le-am luat aici, „în hoară“, foarte scumpe. Am rămas singur, cum ți-am mai scris, tatăl meu fiind la Berat, și deaceea le-am [luat] foarte scumpe. Te rog, în numele lui Dumnezeu și pentru dragostea ta, [dă-le] și cu schimb și, cu ce te va ajuta Dumnezeu, să mi le vinzi după preț... Cred că tata îmi va aduce ceară, însă te rog, din tot sufletul să ai grije să-mi vinzi abalele căci știu că vor fi ieftine, iar dacă te ostenești să le dai, dă-le cu schimb pe ori ce ți s'ar părea potrivit“.

¹ N-rele XLVII. XLVIII.

² N-rele X, XIV, XVII, XXI, LIII, LIV.

³ N-rele XVII, XXI.

⁴ N-rele IX, XVII, XXI.

⁵ N-rele XX.

Tot Teodor Nicolau scrie, cu data de 20 Iulie 1697, lui Gheorghe Cumano următoarele: „Toate cele pe care mi le-ai trimis le-am primit în bună stare. Acum, cu această marciliană îți trimet 6 baloturi de săftian, fiecare balot având 24 de legături, iar legătura 12 bucăți. Sunt [cu totul] 1728 de bucăți și au marca Θ. Primește-le pe acestea și nădăduesc să-mi vie pentru această marciliană câteva abale, însă dacă nu sosesc acum, și le voi trimite mai încolo cu 'alte mărfuri... Îți trimet săftianul de care și-am vorbit mai sus și am împreună cu chir Alexe Gheorghiu meșină, baloturi 4, bucăți 1452, și sunt fără marcă, numai scrise în polița de încărcare pe numele meu și te rog să faci socoteală deosebită pentru meșină, să o împarți jumătate ca fiind din partea mea și jumătate ca din partea lui chir Alexe. În meșina aceasta e amestecat și săftian. Vezi de-l găsește... Aici e mare crasă la mărfuri, atât la vânzare cât și la cumpărare... Chir Gheorghe, din partea lui Teodor al lui Constantin, îți vin, cu tartana, abale și, cu Santa Teresa, două colete de ceară. Trimite-i 2 bucăți de postav roșu și ai grije de el căci e băiat bun, văr al meu, și te salută respectuos. Pe ceara lui e marca T.”

În ziua de 3 Mart 1697, Mihail Gheorghiu Sideri scrie lui Gheorghe Cumano: „Cu tartana numită San Zuan Batista a căpitanului Nicolae iată că îți trimet acum 686 legături de abale și 6 colete de ceară. Primește-le în grija domniei tale, și de va da Dumnezeu să termine carantina, vei vedea că unele [abalele? coletele de ceară?] sunt mici, altele mari. Voi veni și cu altă marfă pentru corăbiile care sunt încărcate aici. La primirea acestei scrisori, dacă Alexe e acolo să nu ia sumă mare, căci aici e crasă. Postavurile pe care mi le-ai trimis cu Teodor al lui Nicolae le-am primit pe ziua de 27 Februar și se strâng prea multe”.

Moscopoleanul Gheorghe Papa trimite în ziua de 5 Mart 1697 lui Gheorghe Cumano, cu o tartană, zece colete de ceară și îl roagă să nu vândă marfa pentru moment ci mai încolo: „Anul acesta nu s'a făcut ceară, atât în Vlahia cât și în Turcia, nici o zecime, și toți negustorii au venit cu banii lor înapoi. Aceasta puțină pe care am făcut-o am luat-o cu o sută ocaua¹”.

Gheorghe Teodoru, Moscopolean, scrie din Berat, în ziua de 12 Mart 1697, lui Gheorghe Cumano: „Nădăduesc în Dumnezeu să

¹ V. Cap. V și Nr. XI,

strâng o sumă [de bani], și să ți-o trimet. Ce să fac însă? Dacă ar fi venit [Santa] Teresa mai de vreme, ai fi avut acum marfă de la mine, însă proslăvim pe Dumnezeu care a îngăduit să scape de furtunile de care a suferit. Cu corabia ce urmează să vie îți voi trimete o sumă și îți voi scrie să plătești câți ducați datoresc lui Stamatelo, căci, după cum știi și dumneata, sunt patru mii optzeci.”

În scrisoarea din 11 April 1697 adresată lui Gheorge Cumano, Dimitrie Bendu scrie următoarele: „Imi scrie nepotul meu Dimitrie Bendu că a plecat dela signor Zorzi Stamatelo și că a venit la dumneata. Să fie cu sănătate și fericire. Imi scrie mai ales că va ridica dela dumneata mare sumă. Atât Dumnezeu cât și Fecioara Născătoare de Dumnezeu să-i ajute să ne vie cu bine. Să fie de-acum înainte cea dintâi mulțămire a domniei tale, precum și a celorlalți prieteni. Postavurile pe care mi le-ai trimes din toamnă cu Teodor al lui Nicolae, nepotul meu, au sosit cu o lună înainte de Paște și eu nu m'am dus acolo ¹, și acum am trimes să le ia și cred în Dumnezeu cel atotputernic, să expediez cu această corabie, dacă voi apuca, iar dacă nu, cu alta, marfă în valoare de 10 mii de ducați. Mă mir foarte mult de signor Zorzi Stamatelo că m'a scos cu atâta datorie căci scrie 5300 de ducați și eu, cu socoteala mea, credeam să mă achit cu 3000 de ducați și să prisosească. Nu pot să înțeleg cauza, Să fie din pricina plecării dela dânsul a nepotului meu Dimitrie, sau a fost sfătuit de vreun dușman de mi-a scris aceasta? Eu credeam să-i păstrez o prietenie desăvârșită. De aceea mă mir. Rog mai întâi pe Dumnezeu și în al doilea rând te rog pe dumneata să fii, pentru pricina de mai sus, călăuza fericirii și a bunei mele îndrumări, iar eu, pe cât voi putea, voi face după cum poruncești. Te rog și pentru scrisoare”.

Tot Dimitrie Bendu scrie, în ziua de 25 Iunie 1697, lui Gheorge Cumano: „Ți-am dat veste despre săftian că nu l-au pus cum era și l-am găsit lipsă. Te rog să mi-l găsești, să nu mi se întâmple vreo pagubă... Te rog pentru postavuri: să fie bune și mai eftine, căci mi-au sosit cu 265 și 270 de groși și aici le-au vândut cu 260. Să am și eu deci câștig pentru ca să fiu mulțămit de casa domniei tale. Te rog să ai grije de săftian și de cergi,

¹ La Durazzo,

cum te va lumina [Dumnezeu] mai bine, căci și noi ne străduim să muncim pentru casa domniei tale, ca niște oameni ai domniei tale ce suntem... Să nu te încrezi, ca Stamatelo, în vorbele oricui, căci cred în Dumnezeu să fiu pe calea cea bună. Nădăjduesc că de-acum înainte vei fi mulțămît și că ne vom cunoaște mai bine. Să am vești pentru toate mărfurile, pentru ceară, lână, ață, cafea, săftian, mătase, museline și pentru alte lucruri pe cari să ni le trimeți dacă sunt“.

În scrisoarea cu data de 20 Iulie 1697 adresată lui Gheorghe Cumano, același negustor moscopolean scrie: „Am primit zilele trecute, prin compatrioții mei scrisoarea ta. Am primit deasemenea, bine îngrijite, toate cele pe cari mi le-ai trimis cu Teodor Nicolau și cu marciliana. Ți-am trimis cu vitiosa (?) săftian, baloturi 49, fiecare legătură având 12 bucăți iar balotul 20 de legături, și 24 de sclavine, și cu Santa Teresa, săftian, 14 baloturi și o legătură, și, după cum ți-am scris mai sus, balotul are 20 de legături, iar legătura 12 bucăți, și ceară, colete 6, și 19 sclavine. Cu marciliana [trimet] 22 baloturi de săftian și îmi datorai 3 și fac cu totul 25 de baloturi de săftian și 33 de sclavine. Primește-le subț îngrijirea ta precum te-a luminat Dumnezeu. Când le-au încărcat însă nu eram la Durazzo. Pe poliță au scris puțin săftian și eu îl știu după cum ți l-am însemnat mai sus, așa încât te rog să ai grijă să-l orânduiești, să nu mi se întâmple vreo pagubă... Am vrut să iau și lână dar când am văzut că e multă mi-a fost frică și am renunțat“.

Moscopolenii Ioan și Alexe Gheorghiu scriu, în ziua de 10 Mai 1697, lui Gheorghe Cumano următoarele: „Am sosit sănătoși cu mărfurile noastre, după cum vrea Dumnezeu spre deosebire de dușmani. Cu voia lui Dumnezeu am găsit bine și pe oamenii noștri. Să nu fii îngrijorat pentru banii pe cari ți-i datorăm. Credem în Dumnezeu să ți-i trimetem în curând. Află și despre chir Dimitrie Bendu că nu sosise acolo ¹, deoarece e la Larisa și nu ți-a trimis aici [marfă] cu cea dintâi corabie. După cum am aflat însă are multă marfă aici, saftian și ceară. Cu prima corabie vei avea multă marfă. Vei avea și dela tatăl nostru, după cum am aflat dela alții, căci sunt șase zile de când ne aflăm aici la Durazzo și încă nu ne-au venit oamenii din „hoară“ noastră pentru ca să

¹ La Moscopole.

avem ceva noutăți a-ți scrie. Cu prima corabie să aștepți marfă multă din partea noastră. Avem nădejde în Dumnezeu. Să nu ai însă nicio grijă. Află și despre smoolă că nu au luat-o și ne-a scăpat Dumnezeu. Te rugăm însă să ne scrii prin Ancona cu privire la mărfuri și îndeosebi despre lână, căci dacă e potrivit putem face până la 400 de chintale.”

Iată ce scrie, cu data de 19 Iunie 1697, lui Gheorghe Cumano, Alexe Gheorghiu: „Mă aflu la Elbasan, în momentul de față, pentru ca să iau ceva lână. Încă nu știu însă ce voi face căci cer câte 82 de reali și asemenea tocmeală nu ne convine. Tatăl meu a luat multă lână, însă până acum nu a putut-o încărca, așa încât o avem în magasi... Vedem, signor Zorzi, că îți datorăm mulți ducați; însă lână e aici scumpă, la fel și abalele și săftianul cari vor sosi în vara aceasta. Să ai răbdare căci avem nădejde în Dumnezeu să-ți trimetem acum, cu cea dintâi corabie, marfă în valoare de 5000 de ducați, museline și multă lână. Tatăl meu îți va trimete și el lână: 150 de chintale. Dela Struga, voi merge cu tatăl meu în sus¹, după ceară: Mihail, fratelele meu, se va duce în Bosnia, iar Ioan aici în Albania ca să facem cumpărături cu toți banii tăi și cu cei câțiva ai noștri. Atunci se va duce fratele meu acolo²... Te rog să ai grijă de marfă, de puținul săftian care e în marciliană și de lână. Să ne iubești căci suntem ai casei tale.”

Tot Ioan și Alexe Gheorghiu scriu în ziua de 20 Iunie 1697, lui Gheorghe Cumano: „Avem nădejde în Dumnezeu să-ți trimetem cu cea dintâi ocazie mult săftian, multe velințe bune și lână.”

Același Alexe Gheorghiu scrie, cu data de 27 Iunie 1697, negustorului din Veneția pomenit mai sus: „Sa nu fii îngrijorat pentru ducații pe cari ți-i datorăm, deși ți-am trimes puțină marfă cu aceste corăbii. Avem și lână în marciliană și nădăduim în Dumnezeu să mai luăm și alta; iar dacă gasim săftian ieftin la Elbasan, vom lua până la... (?) chintale, pentru ca să scoatem banii. Ne datoresc vreo 6000 de reali și de vom putea să luăm cu ei lână, bine; de nu, vom lua ceară cu toți banii. Tatăl meu îți trimete vreo 6 mii de ducați, împreună cu lână care ne-a rămas aici în marciliana și în afară. Marciliana va fi în zece zile acolo, fără îndoială. Tatăl meu a dat și alți bani pentru 3000 de ocale de ceară; și iar se va duce, anul acesta, în Vlahia, după ceară, iar

¹ Probabil în Muntenia,

² La Veneția.

fratele meu în Bosnia. Nădăjduim că, prin voia lui Dumnezeu, ei vor lua foarte multă marfă. Fratele meu va veni să achite datoriile. Crede-mă însă chir Zorzi, că e mare crasă și atunci când dă omul bani nu poate să-i mai recapete. Londrinele, pe care mi le-ai trimis înainte, sunt date tot cu schimb ; atât de mare e crasa... Bagă de samă să nu trimiți nici o marfă și să întrebi bine, căci e mare crasă și toți negustorii sunt faliți. Să mă ierți, căci s'ar părea că te învăț, însă îmi scrii și îți răspund deoarece, după câte văd, omul trebuie să aibă mare grijă. Îți dai bine samă. Acestea îți le scriu deocamdată și să ne întâlnim cu bine.“

Alt Moscopolian, Nicolae Stavre, scrie lui Gheorghe Cumano în ziua de 18 Septembrie 1697 : „Te rog, chir Zorzi Cumano, să mă iubești. Acum sunt ucenicul tău. Să ai grijă de mine și să-mi scrii câte odată pentru ca să aflu ceva despre mărfuri și nădăjduesc în Dumnezeu să aduc și alți negustori din „hoara“ noastră. Negustorul care a trimis ață roșie lui Zorzi Stamatelo are lână la schelă și i-am spus să o trimeată domniei tale. Să nu audă însă Stamatelo și ne face vre-o pagubă. Și chir Adam, cel mare, vrea să vie la dumneata. Așa bănuiesc și așa mi-a dat să înțeleg, însă nu mi-a spus de ce pentru ca să nu audă cineva din „hoara“ noastră și să nu audă nici Domenico. Îți va arăta însă chir Dimitrie al lui Bendu căci i-am scris în scrisoare. Te rog, chir Zorzi, să-mi trimiți tot ceace ți-am scris, și postavurile și atlazul ; toate cele pe care le ai în factură* să mi le trimiți, și cositorul și băcanul. Te rog să mi le trimiți și să nu audă Stamatelo. Când îți voi trimite marfă atunci să-i spui. Să-mi scrii pentru ca să aflu câte ceva. Când vei trimite [scrisoare] lui chir Alexe și lui chir Dimitrie, să-mi trimiți și mie. Fratele meu și chir Alexe al lui Gheorghe au avut pe tartană 15 legături de lână. Așa mi-a spus Vraculi.“

Moscopolenii se întovărășesc cu negustorii din Șiaciște. Știm dintr'o mărturie¹ cu data de 16 August 1712 a lui Pietro Rosa și dintr'o scrisoare² din 13 Februar 1713 a acestuia că Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa din Moscopole au avut ca asociat pe Ioan Neranzi din Șiaciște :

„16 August 1712. Înaintea domnului Pietro Rosa, consul vene-

¹ N rul XLVII.

² N-rul XLVIII.

țian la Durazzo, s'a prezentat domnul Ioan Neranzi din Șiaciște, negustor în acest oraș¹, și cu smerenie a arătat că în anul 1705, 22 Octombrie, s'a întovărășit cu Dimitrie al lui Gheorghe Bizuca și Ioan al lui Gheorghe Papa, amândoi din Voscopole, acum decedați. Această tovărășie se dovedește printr'o scrisoare sub semnătură privată din 3 Iunie 1706 pe care o are domnul Neranzi. Acesta din urmă s'a mai întovărășit cu cei de mai sus, cum reiese dintr'o altă scrisoare sub semnătură privată, pe care o posedă, cu data de 25 Decembrie 1710. Domnul Neranzi a contractat diferite datorii față de negustorii din Veneția prin marfă procurată pentru suszisa tovărășie, lucru care reiese din scrisoarea cu data de 25 Decembrie 1710 pomenită mai sus. După moartea susnumiților Bizuca și Papa, au continuat tovărășia domnii Costa, fratele lui Dimitrie Bizuca, și Nicolae, fratele lui Ioan Gheorghe Papa. În timpul acestei tovărășii, găsindu-se la Valona o oarecare cantitate de untdelemn care aparținea celor trei asociați, a fost adusă în luna Mai și vândută, în parte, lui Michele Diclich, patronul marcilianeii Madonna dei Carmini, pentru suma de șapte sute opt zechini din care susnumitul patron cumpărător a achitat o sută vânzătorilor, rămânând dator față de aceștia cu restul de șase sute opt zechini plătibili la Veneția, după o lună. Restul untdelemnului, cuprins în nouă butoaie, a fost încărcat de patronul Diclich în marciliană. Acum domnul Neranzi înțelege să-și orânduiască socotelile.“

Cei doi Moscopoleni, Costa Bizuca și Nicolae Papa, neagă rolul de asociat al lui Ioan Neranzi. Acesta însă vrea să lămurească toată afacerea și recurge la consulul venețian, care a asistat la înțelegerea cu Diclich, și la doi martori, Atanasie Nicolau din Castoria și Peiu Gheorghe din Șiaciște, cari erau prezenți în momentul vânzării, pentru a dovedi că „vânzarea untdelemnului în luna Mai, la Durazzo, lui Michelo Diclich, patronul marcilianeii Madonna dei Carmini, pentru suma de șapte sute opt zechini și încărcarea celor nouă butoaie de untdelemn în susnumita marciliană, au fost făcute de tovărășii Neranzi, Costa Bizuca și Nicolae Papa.“

„E introdus domnul Peiu, fiu al decedatului Ioan Gheorghiu din Șiaciște și care locuiește aici la Durazzo.... Fiind întrebat, răspunde că e adevărat că vânzarea untdelemnului în luna Mai, aici

¹ Durazzo.

la Durazzo, lui Michele Diclich, patronul marcilianeii Madonna dei Carmini, pentru suma de șapte sute opt zechini și încărcarea celor nouă butoae de untdelemn în susnumita marciliană au fost făcute de domnii Neranzi, Costa Bizuca și Nicolae Papa. Întrebat fiind de unde știe lucrurile expuse de el, răspunde: Le știu pentru că eram de față la contractul cu privire la untdelemnul vândut, ba chiar am și făcut socotelile ambelor părți. Prețul acestui untdelemn se ridică la suma de șapte sute opt zechini. Acest untdelemn, în timpul contractului, se afla la Valona, împreună cu cele nouă butoae care nu au fost vândute. După acest contract, patronul Diclich s'a dus îndată cu marciliana la Valona și aci a încărcat atât partea din untdelemnul cumpărat de el, prin învoiala cu cei trei tovarăși, așa cum am arătat mai sus, cât și cele nouă butoae de untdelemn care rămăneau în seama tovarășiei, alcătuită, după cum știu, cu mulți ani înainte, la o dată pe care nu aș putea-o preciza, între domnul Neranzi și Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa, amândoi din Voscopole, acum decedați, și continuată, după moartea lui Bizuca și a lui Papa, până astăzi, de frații acestora Costa Bizuca și Nicolae Papa. Am văzut și citit registre de socoteli ale acestei tovarășii pe care le are domnul Ioan Neranzi și pe care le cunosc bine toți negustorii. La întrebarea dacă patronul Diclich, cumpărător, a plătit vânzătorilor prețul untdelemnului, răspunde: Patronul Diclich a plătit, în prezența mea, numai o sută de zechini, obligându-se să plătească restul de șase sute opt zechini, la Veneția. Întrebat asupra datei precise în care a avut loc contractul, răspunde: În ziua de 1 Mai, iar după acest contract, patronul Diclich s'a dus la Valona să încarce atât untdelemnul cumpărat cât și cele nouă butoae rămase în seama celor trei tovarăși. I-au trebuit aproape cincisprezece zile pentru a se duce [la Valona], a încărca și a se întoarce aici. Expedierea [la Veneția] s'a făcut în ziua de 28 Mai. Întrebat asupra locului unde s'a făcut contractul, răspunde: La consulatul venețian, în camera prea strălucitului cavalier consul. La întrebarea dacă a mai fost cineva prezent la contract, răspunde: Afară de cei mai sus pomeniți, au fost de față prea strălucitul consul, eu însumi și domnul Atanase Nicolau...”

„E introdus în cancelaria consulatului venețian domnul Atanase Nicolau din Castoria, cu locuința la Durazzo... Fiind întrebat, răspunde: E adevărat că vânzarea untdelemnului, la Durazzo, lui

Michele' Diclich, patronul marcilianeii Madonna dei Carmini, pentru suma de șapte sute opt zechini, și încărcarea celor nouă butoae de untdelemn au fost făcute de tovarășii Neranzi, Costa Bizuca și Nicolae Papa. Intrebat de unde știe cele afirmate, răspunde: Am fost de față când Neranzi, Bizuca și Papa au vândut untdelemnul patronului Diclich și imi amintesc că prețul se ridica la suma de șapte sute opt zechini, din care susnumitul patron a achitat vânzătorilor o sută, obligându-se să plătească restul la Veneția. Atât untdelemnul vândut cât și cele nouă butoae rămase în seama tovarășilor Neranzi, Bizuca și Papa erau la Valona. Aceștia s'au înțeles cu patronul Diclich să încarce atât untdelemnul vândut cât și cele nouă butoae. Intrebat fiind asupra datei în care s'a făcut contractul și s'a încărcat untdelemnul, răspunde: În ziua de 1 Mai. Expedierea a avut loc în ziua de 28 Mai, după ce patronul Diclich s'a întors dela Valona unde încărcase untdelemnul. Intrebat asupra locului unde a avut loc contractul, răspunde: În camera prea strălucitului cavalier consul. La întrebarea dacă a fost cineva prezent la contract, răspunde: Afară de contractanți, mai erau de față prea strălucitul consul, domnul Peiu Gheorghe, care a făcut socotelile, și eu însumi.“

În urma insistențelor lui Gheorghe Stamatelo¹, negustor grec stabilit la Veneția și probabil direct interesat în această afacere, cei cinci *savi alla mercanzia* cer informații lui Pietro Rosa care scrie următoarele în ziua de 13 Februar 1713:

„Executând poruncile cinstitelor scrisori, fără dată, a Excelențelor Voastre, pe care o presupun din luna Noembrie, trimisă în interesul lui Gheorghe Stamatelo, negustor din Veneția, și prin care imi cereți să informez pe Excelențele Voastre dacă cele nouă butoae de untdelemn pe care le-a încărcat aici în ziua de 28 Mai 1712 patronul Michele Diclich al marcilianeii Madonna dei Carmini și polița de șase sute opt zechini dată de același patron și plătită de domnul Niccolò Reghini, negustor din Veneția, privesc pe defunctul Ioan al lui Gheorghe Papa din Voscopole sau pe fratele acestuia Nicolae, fac cunoscut Excelențelor Voastre că aici la consulat, în ziua sus pomenită, au venit să trateze atât pentru încărcarea celor nouă butoae de untdelemn cât și pentru cele pe care le-au vândut patronului Diclich, tovarășii Constantin

¹ Probabil un creditor al lui Ioan Gheorghe Papa.

Bizuca și Nicolae Papa. În prezența mea și prin intermediul meu, aceștia au stabilit cu patronul Diclich prețul untdelemnului vândut și au hotărât încărcarea celor nouă butoaie pomenite mai sus, care aveau să fie expediate la Veneția. Am dat îndată celor doi tovarăși o arună de o sută de zechini din partea patronului Diclich. Acesta, după ce i s'a încredințat untdelemnul, a rămas dator cu șase sute opt zechini pentru care a dat celor doi negustori o poliță plătită de către domnul Niccolò Reghini, asociatul său. Deoarece defunctul Ioan al lui Gheorghe Papa avea câteva datorii la Veneția, fratele său Nicolae nu a vrut să fie pomenit atât în conosament cât și în poliță și a ținut ca totul să fie trecut pe numele lui Costa Bizuca, fratele defunctului Dimitrie Bizuca tovarășul lui Ioan al lui Gheorghe Papa. Certific Excelențelor Voastre că cele nouă butoaie de untdelemn privesc în mare parte pe Ioan al lui Gheorghe Papa, deoarece în rosturile acestuia a urmat Nicolae, fratele său. Acest lucru l-am aflat din gura unui alt negustor din Voscopole și l-am înțeles din cele spuse de Costa Bizuca și Nicolae Papa în ziua când s'a făcut vânzarea. În momentul când se trata afacerea, Ioan Neranzi, care era tovarăș al celor doi defuncți, ne-a servit drept interpret al limbii grecești. Asupra celor nouă butoaie de untdelemn și asupra zechinilor am trimis lui Stamatelo alte mărturii scrise în această cancelarie consulară în urma scrisorii Excelențelor Voastre. Deocamdată, neavând dovezi mai multe, mi s'a părut potrivit să înfățișez Excelențelor Voastre tot ceace știu asupra acestei afaceri¹⁴.

Refusând să-și treacă numele în poliță, Nicolae Papa voia probabil să evite poprirea, din cauza datoriilor fratelui său decedat, a sumei ce i se cuvenea.

Pietro Rosa adaogă în post-scriptul aceleiași scrisori următoarele : „Adaog că am izbutit să căpat în ziua de 16 a luni curente, din partea lui Ioan Cumano, o mărturie pe care o inaintez în copie legalisată Excelențelor Voastre și prin care se dovedește că cele nouă butoaie de untdelemn și cei șase sute opt zechini privesc pe defunctul Ioan al lui Gheorghe Papa sau pe fratele său Nicolae. Deasemenea adaog că Costa Bizuca și Nicolae Papa nu au vrut să recunoască partea lui Ioan Neranzi în cele nouă butoaie și în cei șase sute opt zechini, deși acesta era asociatul fraților

¹⁴ N-rul XLVIII.

lor decedați. Ei mă asigură că vânzarea fiind făcută după moartea fraților lor, nu are nici o legătură cu tovarășia din trecut. Acest lucru mi l-au comunicat de multe ori Bizuca și Papa prin Gheorghe Vreto. Ei spun că atunci când patronul Diclich a făcut polița de încărcare și s'a încheiat vânzarea, Neranzi nu a servit de cât de interpret. Să arăt însă tot adevărul: Grecii din aceste părți se străduiesc să-și înșele tovarășul și, prin mărturii false, caută să nu-și plătească datoriile. Acest lucru îl văd zilnic, căci sunt însărcinat de către cei din Veneția să iau banii datoriti de Turci și Greci. Nu pot să fac însă nici o ispravă, nici măcar prin justiție, căci prin mărturii false aceștia dovedesc că și-au încheiat socotelile sau că datoria li se atribue pe nedrept. Cu astfel de înșelăciuni bieții negustori rămân cu banii neprimiți. Dacă unii înțeleg să plătească, pretind să li se reducă datoria la jumătate."

Moscopolenii Costa Bizuca și Nicolae Papa ni sunt înfățișați în această scrisoare ca niște oameni lipsiți de scrupule. Intreaga afacere expusă mai sus ne apare prin prisma consulului venețian. Cine știe cum ni se va fi înfățișat ea dacă cei doi Moscopoleni ne-ar fi lăsat vre-o scrisoare?

Intr'un *manifesto di carico*, cu data de 30 April 1720¹, iscălit de consulul Pietro Rosa întâlnim câțiva Moscopoleni cari își încarcă mărfurile pe corabia, „fregadon“, *Madonna di Rosario* a căpitanului Stefano Tripcovich, pentru clienții lor din Veneția: Ioan Șaguna trimite ceară lui Dimitrie Chierassari; Gheorghe al lui Adam Ghira încarcă ceară pentru Nicolae Caragiani; Adam Anton Hagi Gheorghe Ghira trimite lui Nicolae Caragiani ceară iar lui Chierassari și lui Glichic ceară, o piele de urs și șofran; Zaharia Dedu (din Ohrida) are ceară și damaschini pentru Nicolae Caragiani; Mihail Simu și tovarășii săi încarcă „tutun fin din Albania“ și lână pentru frații Simion Maruți și tovarășii lor, „appaltadori generali“²; Mihail Hagi Ghira trimite lui Nicolae Caragiani, ceară și lână; Anton Hagi Ghira încarcă „tutun fin din

¹ N-rul LIV.

² „*Appalto*, s. m. *appalto*, dicevasi sotto i Veneti, e dicesi ancora, quelle specie di contratto per cui una o più persone assumono dal Governo il diritto esclusivo di vendere nello Stato una mercanzia o derrata o di esigere i dazii, pagando al tesoro pubblico la somma offerta all'asta talvolte convenute. Dicevasi *appalto del tabacco, del sale, dell'acquavite, dell'olio, della polvere ecc.*“ Boerio *op. cit.*

Albania“ pentru Lambro Maruți, Anton Ghira trimite rudei sale Adam al lui Gheorghe Ghira ceară; aceeași marfă trimite și Nicolae al lui Ioan Papa lui Toma al lui Ieronim.

Pietro Rosa explică, într'o scrisoare cu data de 17 Octobre 1720, adresată bailului Zuanne Emo, cauza dușmăniei Moscopoleanului Gheorghe Vreto față de comerțul venețian: e vorba de un proces dintre Vreto și Neranzi, consul al Marii Britanii, din pricina unei datorii contractate de Moscopolean față de Șiaciștean în vremea când erau tovarăși¹. Iată ce scrie consulul: „Trebue să arăt înțelepciunii Excelenței Voastre motivele care au determinat pe Vreto să se declare dușman al Venețienilor și să turbure navigația acestora. Aceste motive mi-au fost desvăluite de el însuși, împins de sinceritate. El a indemnat pe defunctul Matteo să scrie, împotriva mea și a Perastinilor, Excelenței Sale Ambasadorului Franței, în timp ce el însuși scria domnului Ventura de Paradis, fost consul al Franței aici. E vorba de niște socoteli bănești ale unei tovărășii care nu mai este, între domnul Ioan Neranzi, consul britanic în aceste părți, și Vreto. Amândoi s'au supus, de comun acord, judecării a patru arbitri printre cari am fost și eu ales. Ceilalți trei erau Adam Ghira și Mihail Simu, negustori din Moscopole și compatrioți de-ai lui Vreto, și un oarecare Abraham Levi, negustor din Ragusa, oameni foarte pricepuți în negoț și socoteli. Printre aceștia, eu eram cel mai inexpert. După ce s'au examinat registrele și hârtiile ambelor părți și după ce s'au ascultat argumentele fiecăruia, s'a dat dreptate lui Neranzi, împotriva lui Vreto care reieșea dator cu suma de 120.000 de aspri. Deoarece arbitrii obicinuesc să reducă datoria la jumătate, Vreto a fost condamnat să plătească lui Neranzi numai 90.000 de aspri²“.

E interesantă această formă de proces cu recurgerea la arbitri, lucru care se întâmpla și în vremurile noastre. în comunele aromânești, sub stăpânirea turcească. Deși nu putea fi constrâns de forța publică, cel care pierdea procesul era obligat moralmente să-și achite datoriile, în urma hotărârii arbitrilor, fiind amenințat, în cas contrar, cu pierderea reputației printre compatrioții săi³.

¹ V. cap. VII și n-rele XLIX și L.

² N-rul LX.

³ Informație dată de Aromânii Teodor Craja, din Moloviște, și Anton Petrasincu, unchiul meu, din Crușova, buni cunoscători ai vechii stări din Imperiul otoman astăzi dispărut.

Dar nu mai puțin interesantă e și întâlnirea și apropierea, prin însușirile lor comune, a doi Aromâni moscopoleni cu un Evreu ragusan¹.

În așa-numitele *manifesti di carico* dintre anii 1741 și 1750² întâlnim negustori molovișteni și ohrideni cari trimit lână clienților lor Dimitrie Chierassari și Mihail Caragiani din Veneția.

Mai interesante sunt însă informațiunile pe cari ni le dau, între anii 1741 și 1755, aceste *manifesti di carico* precum și listele mărfurilor descărcate la Durazzo, *riscontri di scarico*, cu privire la natura comerțului Moscopolenilor :

10 Ianuar 1742, „Dimitrie Teodoru, Lazăr Gheorghiu și tovarășii, negustori din Moscopole” trimit „domnului Ioan Dimitrie asociat, la Veneția, tutun, baloturi 681, cari cântăresc ocale 38112 și cari fac, a peso grosso di Venezia, livre 114336”;

31 August 1745, „Dimitrie Teodoru din Voscopole” aduce din Veneția „pânză, baloturi 8, bucăți 33 ; două lăzi cu cărți ; catifea, ocale 16, și brocatelă, ocale două, total ocale 18 ; o ladă cu mărfuri ; două lăzi cu mărfuri ; hârtie, baloturi două” ; iar „Hristu Papagheorghe din Ohrida” primește „o ladă cu sticlărie ; hârtie, baloturi cincisprezece ; piei de oaie, 100 în legătură ; două lădițe cu cărți ; o lădiță cu călți ; o jumătate de ladă cu mărfuri ; catifea, ocale 2” ;

30 Iunie 1746, „Ioan Manole din Moscopole” primește din Veneția „pânză, baloturi cinci, peștemale douăzeci și opt, și în plus o pereche de pistoale” ; iar „Gheorghe Ghira din Moscopole, pânză, baloturi două, peștemale 13 ; în plus pânză, peștemale 12 ; o ladă cu pahare ; în plus pistoale, două perechi ; catifea verde, ocale opt și jumătate” ;

1 Septembrie 1746, „Lazăr Gheorghiu din Moscopole” aduce din orașul lagunelor „pânză, baloturi 4, bucăți 15 ; pahare, o ladă ; o ladă cu brocatelă, pentru moment ocale 32 ; o ladă cu oglinzi ;

¹ Astăzi, Aromânii Fărșeroți compară pe Moscopoleni cu Evreii : „Essi sono ricchi di acume commerciale, tanto che i Farsalioti chiamano i Moscopoleni „buoni cugini dei Giudei”. In fatti il loro costume, che si rassomiglia a quello di un Ebreo, viene in aiuto all'ironia farsaliota ; allorché domandai a un giovane moscopoleno quale fosse il costume indossato, mi fu risposto „l'ebreo”. C. N. Burileanu, *I Romeni di Albania*, p. 29.

² N-rele LXXIV, LXXV, LXXIX, LXXX, LXXXIII, LXXXV, LXXXVI, LXXXVIII.

garafe de maiolică; aramă lucrată, ocale 15; iar „Dimitrie Teodori din Moscopole, pânză, bucăți 36, damaschetti și tabini, ocale zece și drame o sută; trei lădițe cu cărți“;

23 Iunie 1750, „Gheorghe Cociu din Moloviște“ primește din Veneția „hârtie, baloturi 20“; „Nicolae Hagi Mihali din Șiaciște, hârtie, baloturi 11; marfă, o ladă; indigo, 2 lădițe“; „Constantin Șaguna din Moscopole, pânză, bucăți 19^{1/2}; catifea, ocale șapte; o ladă cu mărfuri; în plus o ladă cu mărfuri; hârtie, baloturi 5; o ladă cu pahare“; „Anton Ghira din Moscopole, pânză, bucăți 9; catifea, ocale 4 și 1/2; hârtie, baloturi 4; o ladă mare cu pahare; mărfuri, o ladă“; iar „Naum din Moscopole, pânză, bucăți 8 și 1/2; marfă, o ladă; o ladă cu zahăr; hârtie, baloturi trei; o ladă cu pahare; o ladă cu alte sticlării.“

15 Iunie 1751. Se primesc la Durazzo, din Veneția, următoarele mărfuri: „pentru Gheorghe Mihail din Moscopole, pânză, bucăți 24 și 1/2; două lăzi având înăuntru sârmă de fer; hârtie, baloturi 1 și 1/2; piatra acră, ocale 100; o ladă cu geamuri; mărfuri, o ladă; stofe de mătase și aur, ocale 3“; „pentru Constantin Șaguna din Moscopole, pânză, bucăți 34; mărfuri, o ladă; garafe și altă olărie, lăzi 27; sticlărie, o ladă mare; hârtie, baloturi 2“; „pentru Gheorghe Manole din Moscopole, pânză, peștemale sau bucăți 38; sticlărie, două lăzi mari; garafe, o ladă mare“; „pentru Anton Ghira din Moscopole, pânză, peștemale sau bucăți 15; 2 lăzi mari cu sticlărie; două coșuri cu garafe; o ladă având înăuntru sârmă de fer; hârtie de scris, baloturi 2; mărfuri, o ladă; catifea și stofe de mătase, ocale 3 și 1/2“; „pentru Naum din Moscopole, pânză, bucăți 16; șapte lăzi cu garafe; o ladă cu sticlărie, o ladă cu mărfuri; catifea și stofe de mătase și aur, ocale 10 și 1/2.“

21 Iulie 1754. „Nicolae Hagi Mihail din Șiaciște și tovarășii din Moscopole“ trimet, la „Fiume sau Trieste“, „ață roșie, baloturi mici 251.“

12 Mai 1755. Se trimet din Veneția la Durazzo „pentru Gheorghe Mihail Ghira din Moscopole, postavuri venețiene, bucăți 3; postavuri după metoda din Franța, bucăți 6; sârmă de fer, lădițe două; catifea, ocale 18; pahare și geamuri, lădițe 4; hârtie, baloturi 4; plumb ars, saci 9.“

28² Iunie 1755. Se trimet din orașul lagunelor la Durazzo „pentru Constantin Șaguna din Moscopole, postavuri venețiene, bucăți 12; postavuri după metoda din Franța, bucăți 5; stofe de mătase,

ocale 3; cositor lucrat, ocale 43; pistoale 9; hârtie, baloturi 7.”

În raportul din 8 Februar 1761 al lui Antonio Bartolovich, consul al Serenisimei Republici la Durazzo, vedem că negustorii moscopoleni, molovișteni, orhideni și șiacișteni trimet mărfurile lor, „ața și pielăria”, prin Belgrad, în Ungaria și Germania. Negustorii din Moscopole transportă până la Viena „cantități [mari] de bumbac și pielărie”¹.

Din cele înșirate în acest capitol, ne putem da seamă cum făceau comerț Moscopolenii. Am văzut că cergile trimise de Teodor Nicolau la Veneția, sunt date de Gheorghe Cumano, cu schimb (a baratto), pe hârtie de scris (scrisoarea din 3 Mart 1697). Același negustor moscopolean roagă pe corespondentul său din orașul lagunelor să dea abalele cu schimb (scrisoarea din 25 Iunie 1697). Moscopolenii au însă datorii la Veneția pentru marfa cumpărată pe credit: Gheorghe Teodoru (scrisoarea din 12 Mart 1697) și Dimitrie Bendu (scrisoarea din 11 April 1679) datoresc bani lui Gheorghe Stamatelo iar Ioan și Alexe Gheorghiu (scrisorile din 10 Mai și 19 Iunie 1697) lui Gheorghe Cumano.

Dar și Moscopolenii, la rândul lor, vând marfă pe credit. Alexe Gheorghiu are de primit 6000 de reali (scrisoarea din 27 Iunie 1697). Costa Bizuca, Nicolae Papa și asociatul lor șiaciștean Ioan Neranzi, vând untdelemn patronului de corabie Michele Diclich care se obligă, prin poliță, să achite, după trei luni suma de 608 zechini.

Am văzut pomenită deseori criza (kesat) care domnește în afacerile negustorești în 1697 (războiul Imperiului otoman cu Germania și cu Veneția va fi fost cauza acelei crize). Ne-am putut informa asupra felului cum lămuriau Moscopolenii neînțelegerile lor: procesul lui Vreto cu Neranzi în fața a patru „arbitri” e destul de edificator.

Am putut vedea caracterul de negustori iscusiți și șireți al Moscopolenilor. Dacă aceștia sunt pricepuți în afaceri negustorești și bănești și dacă ne apar deseori ca niște oameni capabili și devotați Serenisimei Republici², ei nu se dau totuși în lături dela intrigă și dela înșelătorie. Documentele venețiene sunt, în această privință, prea elocvente, pentru ca să mai fie nevoie de multe comentarii.

¹ V. Cap. VIII și N-rul XCIV.

² V. mai ales cap. VII.

CĂP. V

Regiunile și localitățile pe care le frecventau sau cu care aveau relațiuni Moscopolenii (V.* harta de la sfârșit)

Vom căuta în acest capitol să arătăm, întemeindu-ne pe documentele păstrate în arhivele venețiene, care erau regiunile și localitățile pe care le frecventau sau cu care aveau relațiuni negustorii aromâni din Moscopole. Vom vedea că interesele afacerilor sileau pe Moscopoleni să meargă în diferite localități din Albania, Macedonia, Tesalia și Tracia și chiar în Bosnia și în Muntenia și că ei aveau relațiuni cu multe din porturile Adriaticei.

Vedem din scrisorile grecești ale Moscopolenilor și din cele italiene ale consulilor venețieni, că negustorii din Moscopole se duceau des la *Durazzo*¹ și la *Valona*², cele mai de seamă porturi ale Albaniei turcești din epoca aceea. În magasiile acestor două porturi își depuneau mărfurile negustorii moscopoleni. În aceste două porturi ei își expediau mărfurile la Veneția și primeau pe acelea care li se trimeteau din marele port al Adriaticei.

Și păstorii aromâni din regiunea Moscopolei vor fi venit cu turmele lor până la Valona. Pouqueville ne spune în 1820, că „Valahii din Voscopole, oraș odinioară înfloritor“ se scoborau cu turmele lor spre părțile Valonei și câmpia Muzachiei³.

Teodor Nicolau, negustor din Moscopole, scrie în ziua de 20 Februar, lui Gheorghe Cumano: „Îți fac cunoscut, în câteva cuvinte, că ieri am sosit cu bine la Durazzo, ca să fac ceva treabă“,

---

¹ N-rele VI, IX, X, XII, XV, XXI, XXII, XXIII, XXIX A și B, XXX, XXXIII, XLVII, XLVIII, LI, LIII, LVII, LVIII, LXV, LXXII.

² N-rele IX, X, XXI, XXIII, XLIV.

³ V. la ANEXE.

iar în ziua de 3 Mart din același an: „Îți dau de veste că se împlinesc astăzi zece zile de când sunt la Durazzo și preamăresc pe Dumnezeu că am sosit cu bine după necazurile prin care am trecut. După sosirea mea aici, a venit și tatăl meu care dăduse bani pentru ceară, dar mincinoșii nu au adus-o încă, și a avut necazuri cu reluarea banilor; cred însă că-i vom căpăta în curând. Tatăl meu, chir Gheorghe Sideri și chir Dimitrie Bendu se duc să apuce [corabia] cea neagră la Valona. Vrem să luăm acum corabia și să o trimetem repede, fără îndoială“. Același negustor scrie lui Gheorghe Cumano în ziua de 20 Iulie 1697: „Causa pentru care nu ți-am trimes scrisoare alaltăeri, când au pornit corăbiile de aici, e că nu eram la Durazzo, deoarece mă dusesem la Valona să cântăresc puțin săftian.“

Gheorghe Sideri, Moscopolean, scrie, cu data de 3 Martie 1697, lui Gheorghe Cumano: „Îți fac cunoscut că am închiriat [corabia] cea neagră la Valona și că am venit la Durazzo cu gândul de a lua corabia lui Cotoni.“

Scrisoarea lui Gheorghe Teodoru din 12 Mart 1697 către Gheorghe Cumano e trimeasă „din Durazzo“.

Ioan și Alexe Gheorghiu scriu, în ziua de 10 Mai 1697, lui Gheorghe Cumano: „Sunt șase zile de când ne găsim aici la Durazzo, și încă nu au sosit oameni din „hoara“ noastră ca să avem ceva notăți a-ți scrie.“ Alexe Gheorghiu scrie în ziua de 27 Iunie 1697, „din Durazzo“, aceluiași negustor din Veneția: „Mă găsec, cu voia lui Dumnezeu, sănătos, aici, la schelă. Chir Dimitrie, fratele lui Bendu, e foarte bine până acum; s'a dus însă la Valona ca să ia marfa pe care o are acolo. Il așteptăm, dela o clipă la alta, să vie să-și ia postavurile, căci încă le are aici.“

În scrisoarea lui din 20 Iulie 1697 adresată lui Gheorghe Cumano, Dimitrie Bendu scrie: „Când am încărcat mărfurile, nu eram la Durazzo“.

Scrisoarea lui Nicolae Stavre din 18 Septembrie 1697, e scrisă la Durazzo: „scritta da Durazzo“.

Opt negustori din Moscopole scriu pe ziua de 29 Iunie 1706 consulului venețian că poate vorbi la Durazzo, cu delegatul lor Adam Ghira.

Consulul Pietro Rosa scrie, cu data de 7 Octombrie 1706, că în ziua de 26 Septembrie, au venit la consulat „negustori turci

din Terranova [Elbasan] cu cari s'au unit câțiva negustori creștini șiacișteni și din Voscopole.“

În ziua de 24 April 1711, Pietro Rosa scrie că Moscopolenii Dimitrie Bizuca și Ioan Papa s'au dus la Valona să se întâlnească cu Ali Pașa.

Consulul venețian scrie cu datele de 16 August 1712 și 13 Februar 1713 că Moscopolenii Costa Bizuca și Nicolae Papa cari au vândut untdelemn, depositat în parte la Valona, lui Michele Diclich, proprietarul corabiei *Madonna dei Carmini*, au încheiat contractul de vânzare în localul consulatului Serenisimei Republici, din Durazzo.

În scrisoarea din 21 Octombrie 1719 a lui Pietro Rosa, întâlnim pe Gheorghe Vreto, negustor din Moscopole, la Durazzo. În ziua de 6 Mai 1720, consulul venețian așteaptă întoarcerea lui Gheorghe Vreto din Moscopole.

Pietro Rosa scrie, cu data de 30 April 1720, că în ziua de 13 Ianuar din același an, au venit la consulat și s'au înțeles, în prezența lui, asupra transportului unei cantități de tutun, căpitanul Stefano Tripcovich, proprietarul corăbiei *Madonna del Rosario*, și Mihail Simu Gheorghiu, negustor din Moscopole.

În scrisoarea din 26 Mai 1720, a lui Pietro Rosa, găsim pe Moscopolenii Gheorghe Vreto și Costa Bizuca pe lângă consulatul frances din Durazzo.

În ziua de 27 August 1720, Francesco Passarovich, consul imperial, Giovanni Neranzi, consul britanic și olandes, și Pietro Rosa, consul venețian, pomenesc într'o scrisoare a lor adresată lui Hagi Osman Aga de cei „o sută [de negustori] din Moscopole, Ohrida, Șiaciște, Monastir și alte locuri, cari, tot anul, frecvențează, cu un comerț activ, schela Durazzo.“

Pietro Rosa scrie, în ziua de 4 August 1723, că Moscopoleanul Adam Ghira a fost chemat de urgență la Durazzo de către consulul Franței. Tot același consul vorbește, într'o scrisoare cu data de 5 Februar 1728, de venirea la Durazzo a Moscopoleanului Costa Bizuca, certat cu căpitanul Trifon Radimir.

Găsim în așa numitele *manifesti di carico* și *riscontri di scarico*, din anii 1742, 1745, 1746, 1750, 1751, 1754, 1755, Moscopoleni cari încarcă sau descarcă marfă la Durazzo.

Moscopolenii se duceau și în alte localități din Albania, cu ai

căror locuitori aveau legături : *Elbasan*¹ – „Terra nuova” cum o mai numesc documentele venețiene – *Cavaia*², *Tirana*³ și *Berat*⁴. Aceasta din urmă ne apare în scrisorile Moscopolenilor cu numele de „Velagrada” sau „Beligrad”, Βελαγράδα, Πελιγράδι, pe care nu trebuie să-l confundăm cu acela al Belgradului sârbesc. E vorba de Arnaut-Beligrad, Belgradul albanes⁵. Pouqueville ne spune că arhiepiscopul din Berat, a cărui „reședință e la Moscopole sau Voscopole”, poartă titlul de „al Belgradului și al Caninei⁶.” Aromânii numesc Beratul și „Vilarde”⁷.

Alexe Gheorghiu scrie în ziua de 19 Iunie 1697 lui Gheorghe Cumano : „În momentul de față, mă găesc la Elbasan, pentru ca să fac rost de ceva lână, însă nu știu ce voi face, căci cer câte 82 de reali și asemenea tocmeală nu ne convine. Marfa pe care o am e depositată parte în magasiile din Durazzo, parte aici, la Elbasan... Îmi scrii dealtfel și pentru negustorii din Elbasan. Mi se pare că îți trimet, acum, marfă; trimite-le însă și domnia ta”. Același negustor scrie, cu data de 27 Iunie 1697, că va lua „săftian ieftin la Elbasan”; iar mai departe : „Îmi scrii despre Elbasanioti. Până acum, sunt bine, atât Hasan Hogeia, cât și Mustafa Acut. Amândoi au 400 de chintale de lână”.

Dimu Voscopoleanul și Dimitrie Voscopoleanul au relațiuni cu Andrei al lui Petre din Cavaia. Acesta din urmă scrie lui Gheorghe Cumano, în 1696 (fără data zilei) : „Cu Dimu, Voscopolean, ți-am trimes cinci ocale de unt.”, iar în ziua de 23 Februar 1697 : „Cu Dimitrie, Voscopolean, ți-am trimes unt într’un mic ulcior”.

Gheorghe Teodoru scrie cu data de 18 Iunie 1697 „din Vela-grada”, lui Gheorghe Cumano.

În ziua de 19 Iunie 1697, Alexe Gheorghiu scrie aceluiași

¹ N-rele, XVII, XXI.

² N-rele, IV, VII.

³ Nr. XL.

⁴ N-rele, XVI, XVII, XIX, XXIII.

⁵ „Bérat, que les écrivains de la Byzantine appellent Pulchériopolis ; Sozomène Beryttos ; les Slaves Beligrad ; et les Turcs Arnaut-Beligrad, pour la distinguer de Belgrade du Danube”, Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, ed. I, tom. I, p. 518,

⁶ V. la ANEXE.

⁷ „Îa înșiț tu valea vearde

Și scriaț ună lai carte

La pașelu di Vilarde”.

P. Papahagi, *Diņ literatura poporana a Aromâniilor*, p. 1019.

negustor din Veneția: „Anton are multă lână, însă, după cum ți-am scris alaltăieri dela Velagrada, acesta stă prost“.

Teodor Nicolau scrie în ziua de 25 Iunie 1697, lui Gheorghe Cumano că tatăl său e la „Beligrad“. Același negustor scrie cu data de 20 Iulie 1697: „Tatăl meu nu a venit aici astă vară, căci are un huzmet împărătesc în mâini, împreună cu chir Dimitrie Bendu: au toți boii miriei. Tatăl meu se duce la Beligrad și credem să fie spre câștig bun; nădăjduesc să-mi facă și ceară“.

Consulul Pietro Rosa scrie în ziua de 3 Aprilie 1711, de întâlnirea lui Ali, pașa din Valona, cu Dimitrie Bizuca, negustor din Moscopole, la Tirana.

La Durazzo, Moscopolenii vin în contact cu negustorii din *Scutari*¹ și cu cei din *Dulcigno*².

Negustorii moscopoleni se duc și la *Struga*³, localitate situată pe lacul Ohrida, la *Castoria*⁴, la *Saiada*⁵, port în fața insulei Corfû, în localitățile tesaliene *Larisa*⁶, *Moscoluri*⁷ și *Alasona*⁸.

Alexe Gheorghiu scrie în ziua de 19 Iunie 1697 lui Gheorghe Cumano: „Dela Struga, voi merge cu tatăl meu în sus⁹, după ceară, Mihail, fratele meu se va duce în Bosnia, iar Ioan aici în Albania“.

În ziua de 12 Martie 1697, Gheorghe Teodoru scrie aceluiași negustor din Veneția: „Cât despre Dimitrie Bendu, află că nu era acolo, deoarece se duse la Castoria“.

Pouqueville va găsi la începutul secolului al XIX-lea la Hrupiște, lângă Castoria, pe râul Vistrița, un cartier întemeiat de o sută de familii aromânești din Moscopole, care își păstrează obiceiurile și trăesc din creșterea turmelor, agricultură și fabricarea țesăturilor groase de lână care servesc pentru îmbrăcămintea poporului de jos¹⁰.

În scrisoarea din 27 August 1720 a consulilor Francesco Pas-

¹ Nr. LX.

² N-rele LX, LXIII, LXIV.

³ Nr. XVII.

⁴ Nr. XII.

⁵ No. LVIII.

⁶ Nr. XV.

⁷ Nr. XXI.

⁸ Nr. XVII.

⁹ Probabil în Muntenia.

¹⁰ V. I-a ANEXE.

sarovich, Giovanni Neranzi și Pietro Rosa, vedem negustori din Moscopole, Ohrida, Şiaciște și Monastir care își duc mărfurile la Saiada.

Gheorghe Cumano, căruia e adresată corespondența grecească a negustorilor moscopoleni, se duce la Saiada¹, la Corfú și la Durazzo². Din aceste localități el scrie Moscopolenilor.

Dimitrie Bendu îi scrie în ziua de 28 Octombrie 1696: „Am primit cinstita-ți scrisoare din Saiada. Cele scrise le-am citit și am aflat despre buna ta sănătate; m'am bucurat foarte mult și pros-lăvesc pe Dumnezeu că ești sănătos și bine“.

Teodor Gheorghiu îl roagă, într'o scrisoare din 12 Mart 1697, să-i scrie din Corfú și din Durazzo: „Te rog să-mi trimeți tot-deauna scrisori dela Corfú și dela Durazzo, și să mă informezi cum stau acolo toate mărfurile“.

Alexe Gheorghiu scrie în 1697 (fără data zilei) lui Gheorghe Cumano: „Află și despre Dimitrie Bendu că nu s'a dus acolo, deoarece e la Larisa“.

Același negustor moscopolean scrie cu data de 27 Iunie 1697, corespondentului din Veneția: „Dimitrie, fratele lui Bendu,... s'a dus la Moscoluri cu un caramuselim“.

Într'o scrisoare din 19 Iunie 1697, Alexe Gheorghiu scrie următoarele lui Gheorghe Cumano: „Tata și fratele meu te salută călduros; sunt bine cu voia lui Dumnezeu și se află „in hoară“, Dimitrie, fratele lui Bendu e și el „in hoară“; Ioan te salută; se va duce la Alasona ca să ia niște museline“.

Pouqueville, în a doua ediție a operei sale *Voyage de la Grèce*, are prilejul să vorbească despre comerțul pe care negustorii franceși îl făceau cu Aromânii din Mețova și de bălciurile dela Moscoluri și Alasona frecventate de negustorii de mai sus la începutul secolului al XVIII-lea³.

Moscopolenii au legături cu negustorii din Şiaciște, localitate pe vremuri aromânească⁴, astăzi complet grecisată. Negustorii şiacișteni

¹ Nr. II.

² Nr. XII.

³ „Liés d'intérêt avec les Mégalovlachites, nos négociants commencèrent à fréquenter les foires de Moscolouri et d'Alasona“. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, ed. II, tom. II, p. 418.

⁴ Încă de pe vremea lui Pouqueville Şiaciștea era grecească: „Chatista... fut fondée vers le douzième siècle par des bergers valaques... Mais personne ne

apar deseori alături de cei moscopoleni în documente venețiene¹. Dimitrie Bizuca scrie din Moscopole lui Ioan Neranzi, negustor din Șiaciște stabilit la Durazzo². Acesta din urmă e asociat al Moscopolenilor Dimitrie și Costa Bizuca, Ioan și Nicolae Papa³ și Gheorghe Vreto⁴. Șiacișteanul Peiu Gheorghe e de față la încheierea contractului de vânzare dintre Costa Bizuca, Ioan Papa, Ioan Neranzi și patronul de corabie Michele Diclich⁵. Alt Șiaciștean, Nicolae Hagi Mihail, are asociați moscopoleni⁶.

Alături de Moscopoleni mai apar și negustori din *Obrida*⁷ și *Moloviște*⁸. Despre această din urmă comună, rămasă până astăzi pur românească am vorbit în capitolul precedent.

Vom vedea mai departe⁹ că negustorii din Moscopole merg deseori la *Constantinopol*¹⁰, fie pentru propriile lor afaceri, fie pentru acelea ale consulului venețian din Durazzo. Acesta din urmă îi recomandă reprezentanților Serenisimei Republici la Constantinopol.

În 1725, Moscopoleanul Mihail Sideri vrea să se ducă dela Constantinopol la *Galipoli*¹¹ pentru a-și primi marfa (*pegola* = smoală) care sosește pe mare dela Valona.

Negustorii din Moscopole se duceau până în *Muntenia*¹², după

---

put me dire ce qu'était devenue la population valaque de Chatista, ni comment elle avait été remplacée par des Grecs, et on se regarda quand je fis cette question". Pouqueville *Voyage dans la Grèce*, ed. I, tom. II, p. 421–422.

Aravandinos ne spune de asemenea ca Șiaciștea a fost întemeiată de păstori aromâni: „Παράβολος ἐστίν, οὗ ἡ πόλις ἀπὸ τῆ ἑρῶθῆ κατ'ἀρχὰς ὑπὸ Βλάχων ποιμένων ἐγκατασταθέντων ἐκστὸς περὶ τὴν IB' ἑκατονταστηθᾶ.“ Aravandinos, *Χρονογραφία τῆς Ἑπείρου*, II, p. 152.

¹ N-rele XXXI, XXXII, XXXIII, LVIII, LXXIII, LXXXVII, XCI, XCIV.

² Nr. XXXVII.

³ Cap. IV și n-rele XXXIV, XLVII, XLVIII.

⁴ Cap. IV și n-rele XLIX, L, LX.

⁵ Cap. IV și nr. XLVII.

⁶ Nr. XCI.

⁷ N-rele LVIII, LXXXI, XCIV.

⁸ N-rele LXXXVII, XCIV.

⁹ V. cap. VI.

¹⁰ N-rele XXVII, XXVIII, XXXV, XLIII, LI, LXI, LXVI, LXVII, LXVIII, LXIX, LXX, LXXII.

¹¹ Nr. LXVIII.

¹² N-rele XI, XXI. V. articolul nostru: *Contribuții la istoria relațiilor comerciale ale Munteniei cu Peninsula Balcanică și cu Veneția în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în *Revista istorică*, XIX, p. 119–126.

ceară, și în *Bosnia*¹. Moscopoleanul Gheorghe Papa informează, în ziua de 5 Mart 1697, pe Gheorghe Cumano asupra producției cerii în Muntenia și în Turcia: „Deocamdată îți trimet cu tartana ceară, colete 10, și să nu o vinzi acum, ci mai încolo, deoarece anul acesta nu s'a făcut ceară, atât în Vlahia cât și în Turcia, nici o zecime, și toți negustorii au venit cu banii lor înapoi. Această puțină pe care am făcut-o am luat-o cu o sută ocaua“.

Alexe Gheorghiu scrie lui Gheorghe Cumano, în ziua de 19 Iunie 1697: „Mihail, fratele meu, se va duce în Bosnia“, iar la 27 Iunie din același an: „Tatăl meu... se va duce anul acesta în Vlahia, după ceară, iar fratele meu în Bosnia. Nădăjduim că, prin voia lui Dumnezeu, ei vor lua foarte multă marfă“.

Muntenia de sub domnia lui Constantin Brâncoveanu era deci frecventată și de negustorii aromâni din Moscopole, care veneau probabil împreună cu negustorii greci. În legătură cu prezența Moscopolenilor în Muntenia, în 1697, amintim că mai târziu, Nicolae Mavrocordat va avea ca secretar pe Dimitrie Pamperi², din Moscopole, care studiasse medicina la Padova, că Ambrosie Pamperi³ și Constantin Hagi Cegani⁴ vor trece prin aceeași țară.

Întâlnim deci pela sfârșitul secolului al XVII-lea Aromâni cari merg în Bosnia și în Muntenia⁵ pentru ca să facă rost de ceară

¹ N-rele XVII, XXI.

² P. Papahagi, *Scrierilor aromâni în secolul al XVIII-lea*, p. 11, nota 1.

³ P. Papahagi, *op. cit.*, p. 11, nota 2.

⁴ P. Papahagi, *op. cit.*, p. 33, nota 1.

⁵ În poesia populară aromânească găsim aluzii relative la drumul făcut de căravânarii sau de negustorii aromâni în Bosnia și în Muntenia :

Nu-ți dzițeam, lai Gioga, frate,
Ca Bosna easte diparte :
Doi meși ține imnatura
Și-alț ahiți turnatura ?

(Nu-ți spuneam, mai Gioga frate, că Bosnia e departe; două luni ține dusul și tot atâtea intorsul), în P. Papahagi, *Din literatura poporana a Aromânilor*, p. 938.

Foclu si-u-arda țea Vlăhie,
Ca ș'fug gion'i tu ilichie ;
Nchisesc gion'il'i s'v'ină acasa -
Es Vlahute ș'nu-l'i alasă

(Focul sa ardă Vlahia, că pleacă tineri în floarea vârștii. Pornesc tinerii sa vie acasă, ies Vlahute și nu i lasă). G. Weigand, *Die Aromunen.*, II, p. 84. Pouqueville întâlnește într'o localitate, „Chioniadéz“, lângă Conița, un Aromân care se ocupa cu caravanăritul între Albania și București: „Nous primes notre logement dans la maison d'un riche négociant grec, chez lequel je trouvai un

pe care să o expedieze la Veneția. Moscopolenii vor fi fost împreună cu negustorii greci stabiliți în Muntenia agenții cari înlesneau schimbul de mărfuri între această țară și Veneția¹.

E foarte probabil ca Românii din principate să fi aflat prin acești Aromâni de prezența unei populațiuni în sudul Dunării care se trage tot din Romani și care vorbește o limbă asemănătoare graiului lor. Astfel ne-am putea explica de unde știau în această epocă Miron Costin², Dimitrie Cantemir³ și Constantin Stolnicul Cantacuzino⁴ de prezența „Coțovlahilor” în sudul Dunării,

Valaque qui faisait le commerce de caravane entre l'Albanie et Bukarest"
Voyage de la Grèce, ed. II, t. I, p. 232

¹ Pentru negustorii greci din țările române și legăturile lor cu Veneția v. N. Iorga, *Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, An. Ac. Rom. (Mem. Sec. Ist.) Seria II, Tom. XXVII.

² „La Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem Coțovlahi, colonia Râmului este.” Miron Costin, *De neamul Moldovenilor*, ed. Giurescu, p. 34.

³ „Aceștia Vlăhi de la muntele Pindului (carele nu departe stă de Solon) sînt căroră astăzi noi le zicem Coțovlahi, iară ei ne zic noaă Români din Vlahia mare. Dintr'acestea a lui Honiates și a lui Halcocondilas cuvinte, chiar sa cunoaște ca Vlahii cari în țara grecească au rămas, să fie un neam cu Românii noștri, și precum pe vremea lui Isachie Anghe', dela ciștelalți despărțindu-sa, au ramas pe acelea locuri, unde și acmu mulțime de dâșii, prin satele Ioanninii, în Epir, lacuesc.” Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, ed. Gr Tocilescu, p. 398.

⁴ „Sânt dară acești Coțovlahi (cum le spun vecinii lor, și inca și când cu dâșii am vorovit), oameni nu mai osebiți nici în chip, nici în obicei, nici în taria și făptura trupului, decat Rumanii aceștia, și limba lor rumaneasca, ca a acestora, numai mai stricata și mai amestecată cu de ceasta proasta greceasca și cu turceasca. Pentru ca foarte puțin, cum s'au zis au rămas, la niște munți tragându-se de lacuesc, care se tind în lung de langa lanina Ipirului până spre Arbanashi, langă Elbasan, unde-i zic, în sate numai lăcuind. Savai că și mari unele sate zic că sânt, și oameni cu putere în hrana lor; de cari și mare minune este cum și pana astăzi sa afla, păzindu-și și limba și niște obiceiuri ale lor. Aceștia dar și limba și-au mai stricat, și ci s'au imputinat; drept ca și ei desavârșit supt jugul turcesc cu acei Greci dupre acolo s'au supus, unde și stapânire și blagorodie și tot și-au pierdut. Și poate ca nici d'intaiu așa mulțime nu va fi fost de dâșii. Că iata acum, și cați sânt, mojici și țarani sânt, și, locurile lor cu greu de hrana fiind, pentru multa piatra și munți ce sânt unde lacuesc, să imcrăștie și sa duc mai mulți prin acele orașe mari turcești.... Zic și aceasta, ca, de-i întrebă și pe ei: creștine, ce ești?, el zice: Vlahos, adică Rumân; și locurile lor, unde lacuesc, le zic: Vlahia, iar țarii aceștia ei îi zic Vlahia cea mare. Pare-mi-sa, zic, ca, ei graind, m'î mult îi înțeleg ceștia Rumani, decat, aceștia graind, accia să înțelegă; inșă și unii și alții puțină vreme într'un loc aflându-sa și vorbind adease, prea lesne se pot înțelege. De

„în țările grecești“. Acesta din urmă a putut să-i cunoască probabil și în drumul lui spre Padova: corabia care îl ducea la Venetia *Madonna del Rosario*¹, poartă un nume pe care îl vedem prea des apărând în documentele venețiene, în legătură cu comerțul Moscopolenilor².

Vom vedea în alt capitol³ că negustorii din Moscopole au avut legături cu locuitorii „schiavoni“ din așa numitele „Bocche di Cattaro“, adică din porturile *Castelnuovo*⁴, *Perasto*⁵, *Dobrota*⁶, care alcătuiau „Albania venețiană“. Moscopolenii se serveau de corăbiile armatorilor „bocchesi“ pentru transportarea mărfurilor lor. Ei vom vedea întrebuintând și corăbiile armatorilor din *Ragusa*⁷, (Dubrovnik pentru Slavi), veche posesiune bizantină și venețiană, republică autonomă care plătea dela 1440 tribut Turcilor. Cu negustorii acestui port al Adriaticei, Moscopolenii aveau și relațiuni: un Evreu din Ragusa Abraham Levi e unul dintre cei patru „arbitri“ cari judecă neînțelegerile dintre un Moscopolean și un Șiaciștean, în 1720⁸.

Reiese din corespondența Moscopolenilor că ei vor fi avut relațiuni și cu *Ancona*⁹ care aparținea statului pontifical. Ioan și Alexe Gheorghiu primesc scrisori „prin Ancona“, *πὲρ βίαις τῆς Ἀνκόνας*, dela Gheorghe Cumano. Ei scriu negustorului din Venetia: „Te rugăm să ne scrii prin Ancona cu privire la mărfuri și îndeosebi despre lână, căci dacă e potrivit, putem face până la 400 de chintale“ (10 Mai 1697); „Mi-ai scris și prin Ancona să nu încărcăm pe altă corabie decât pe a ta“ (19 Iunie 1697); „Din

---

crezut dar este că și acei Coțovlahi dintre acești Romani sant și să trag; și într'acele vremi ce Galien sau alt imparat au radicat o seamă dii tr'inșii de aici și i-au dus de i-au așezat pe acolo, au rămas și pana acum.“ *Operele lui Constantin Cantacuzino Stolnicul*, ed. N. Iorga, p. 125–127.

¹ „Corabia osebi avand nume două *Madona de Rozario*, altul *Corona aurea*.“ Ibidem. p. 5.

² N-rele LIII, LIV, LV. LXXIX, LXXXV, LXXXVII, XCII, XCIII.

³ V. cap. VII.

⁴ N-rele LXXX, LXXXV, LXXXVIII.

⁵ N-rele LXII, LXXVII, LXXXIV.

⁶ N-rele LXXII, LXXXII, LXXXVII, LXXXIX, XCII, XCIII.

⁷ N-rele LVII, LXXVIII. V. și articolul nostru *Știri relative la relațiile Aromânilor moscopoleni cu armatorii și negustorii din Ragusa în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în *Revista Istorică*, XX, p. 152–166.

⁸ V. cap precedent și nr. LX.

⁹ N-rele XV, XVII, XVIII.

Ancona am primit cinstita-ți scrisoare, am văzut cu plăcere cele scrise și m'am bucurat de sănătatea ta. Ne scrii, signor Zorzi, să-ți trimitem [marfă] cu cel dintăiu prilej. Crede-ne însă că de când am plecat nu ne-am dus acasă" (20 Iunie 1697).

Dar Moscopolenii se duc la *Veneția*¹ unde își trimet și copiii. În cetatea lagunelor era o numeroasă colonie grecească² strânsă împrejurul bisericii San Giorgio dei Greci, de lângă Riva degli Schiavoni. Dintre acești Greci stabiliți la Veneția, ieșise în veacul al XVI-lea genialul pictor Domenico Teotocopuli Cretanul, elev al lui Tiziano, „el Greco” al Spaniolilor, stabilit la Toledo.

În această lume grecească erau și mulți Aromâni din Moscopole. La Colegiul grecesc din Veneția a fost profesor preotul Ioan Halcheu, Moscopolean, în 1701³. Teodor Cavalioti, profesor la Academia din Moscopole, și-a tipărit în 1770, la Veneția, în tipografia lui Antonio Bortoli, *Protopiria*⁴.

Gheorghe Cumano, corespondentul Moscopolenilor, își avea locuința la Veneția, la „San Provolo” (San Proclo), după cum reiese

¹ N-rele I, II, V, VI, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XX, XXI, XXII. Poesia populară aromână păstrează amintirea relațiunilor cu Veneția :

„Graiulu tau s's'facă v'itrie,
Basanlu di Vinitie”

(Graiul tău să se facă leac : balsamul din Veneția.)

G. Weigand, *Die Aromunen*, II, p. 14, Poesie auzita la Moscopole dela Const. H. Skenderi.

„S'nă duțemu n xinitie,
N xinitie ș'Vinitie”

(Să ne ducem în străinătate ; în străinătate și 'n Veneția).

P. Papahagi, *op. cit.*, p. 874. Auzita la Vlaho-Clisura.

„Ntunicai Anadolie,
N'i-apirii în Vinitie”

(M'a apucat amurgul în Anatolia, iar zorii zilei m'au apucat la Veneția).

P. Papahagi, *ibid.*, p. 899. Auzită la Crușova.

Mușuteața feutilor
Bagă hiavră-a gion'ilor
Di-și pitrec cirăv'i virache
Pin' tu Vinitia veacl'e.

(Frumusețea fetelor pricinuieste fiori tinerilor, cari își trimit corăbiile aurite, pină în Veneția veche). P. Papahagi, *op. cit.*, p. 950.

² Giovanni Veludo, *Sulla colonia greca orientale stabilita in Venezia* (1847).

³ „Giovanni Calcheo, moscopolita, cappellano (1701).” G. Veludo, *op. cit.*, p. 15.

⁴ „Ἰωάννης Χαλκῆς ἱερέως καὶ διδάσκαλος ἐν Βενετία”. Aravandinos, *Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου*, II; p. 35.

⁴ V. la ANEXE ce scrie Johann Thunmann.

din adresa, scrisa în italienește, a unei scrisori din 20 Februar 1697, trimisă de Teodor Nicolau Moscopoleanul: „Al Sign[or] Georgio Cumano, San Provolo, Venetia ¹.” El locuia deci lângă biserica *San Zaccaria*. Astăzi din *campo San Provolo* (care comunică printr'o poartă cu campo San Zaccaria), trecând prin *salizzata* cu același nume, se iese în *campo San Filippo-Giacomo*, unde începe *calle degli Albanesi* ², o stradă îngustă care se termină în *Riva degli Schiavoni*, între vestitele închisori, construite de A. da Ponte, în dosul palatului dogilor, la *ponte della Paglia*, și o casă modernă care e alături de vechiul palat Dandolo (astăzi hotelul Danieli).

Suntem în cartierul „Albanesilor”. Subt acest nume însă trebuie să fie cuprinși de sigur toți negustorii cari veneau din Albania, nu numai cei de neam albanes. Se vor fi întâlnit aici negustori din toate localitățile din Albania: Durazzo, Valona, Scutari, Berat, Croia, Elbasan, Tirana, Cavaia, Moscopole. Cu toții frecventau acest cartier din imediata apropiere a așa numitei Riva degli Schiavoni.

Lângă San Provolo, unde era odinioară cartierul Albanesilor, și San Zaccaria, se vede astăzi frumoasa biserică grecească *San Giorgio dei Greci*, cu turnul ei înclinat, și alături de ea colegiul grecesc întemeiat de Toma Filangini, în secolul al XVII-lea. Dincolo de *ponte dei Greci*, sunt așa numitele *fondamenta San Lorenzo*, unde locuia familia grecească ianiotă Glichî, cum reiese din adresele scrisorilor conservate în *Carte greche*, în arhivele din Venetia: „Al molto illustre Signore Dimitrio Glykys, mercante greco a San Lorenzo nella Venetia”. Lângă biserica San Giorgio dei Greci, se află biserica *San Giorgio Dalmato* sau *degli Schiavoni*, cu frumoase picturi de Carpaccio.

Negustorii veniți de dincolo de Adriatică, „Schiavoni” sau „Bocchesi” din Cattaro, Castelnuovo, Perasto, Risano, Dobrota, Albanesi, Aromâni moscopoleni, Greci, erau grupați la Venetia, într'un cartier din apropierea țărmului Sclavonilor.

Aromânii din Moscopole vor fi figurat și ei în lumea pestriță, în care se vedeau Turci, Greci, Dalmați, Levantini, vânzători de electuare, șarlatani, călugări, care umplea piața San Marco și des-

¹ Nr. VI.

² „Alcune strade presero il nome dagli stranieri che le abitavano: Calle degli Albanesi, Campo dei Tedeschi, ecc.” Pompeo Molmenti, *Storia di Venezia nella vita privata*, ed. a IV-a, tom. I, p. 116, nota 2.

pre care președintele de Brosse, dușmanul lui Voltaire, ne-a lasat un tablou atât de viu într'o scrisoare din 14 August 1739¹.

Nicolae Teodoru scrie în ziua de 15 Octombrie 1696 lui Gheorghe Cumano: „Mai întâi am încredere în Dumnezeu și apoi în dumneata. Bindecuvântatele-ți rânduri le-am înțeles și am citit totul. De aceea te iubesc mult pe dumneata căci ești mai învățat ca toți și cunoști și lucrurile din Turcia. Fiul meu Teodor e acolo al domniei tale pentru toată viața. Te rog să mă îndrumezi, după cum te-a luminat Dumnezeu, căci slavă Domnului, îți este cu putință pentru toate să mă îmbogățești ca pe alți negustori cari sunt mulțamiți de dumneata, iar eu, aici, cu harul lui Hristos, sunt demn de orice slujbă. Tot ce-i va trebui lui Teodor, dă-i fără grije, iar nepotul meu e gata să vie cu cea dintâi corabie care va porni și cred, cu ajutorul lui Dumnezeu să ți-l trimet căci e gata“.

Același negustor moscopolean scrie, cu data de 18 Februarie 1697, lui Gheorghe Cumano: „Eu am încredere mai întâi în Dumnezeu și apoi în dumneata și te rog să îndrumezi, acolo, pe fiul meu Teodor, după cum te-a luminat Dumnezeu și te va lumina totdeauna, căci ți-e cu putință să ai grije bună de mine. Am credință în Dumnezeu că niciodată, atât eu, cât și fiii mei nu vom lipsi de lângă dumneata, toată viața noastră. Vei avea și dumneata folos de la noi, căci acum, slavă Domnului, avem treaba noastră în mână și să nu ai grije de aceasta. Însă dacă rămâne Teodor fără bani să ai grije de el și orice ți-ar cere să-i dai... și pe Petre, fratele meu, nădăjduesc în Dumnezeu să ți-l trimet, să ne formăm cu toții la dumneata.“

Dimitrie Bendu recomandă într'o scrisoare din 28 Octombrie 1696 pe Alexe și pe Teodor al lui Nicolae, oamenii lui de încredere, lui Gheorghe Cumano: „Te rog să iubești pe chir Alexe și pe Teodor al lui Nicolae, ca pe mine, căci sunt oamenii mei și să-i servești în orice ți-ar cere; să nu te temi de ei, căci sunt

¹ „Les robes des palais, les manteaux, les robes de chambre, les Turcs, les Grecs, les Dalmates, les Levantins de toute espèce, hommes et femmes, les tréteaux de vendeurs d'orviétan, de bateleurs, de moines qui prêchent et de marionnettes; tout cela, dis-je, qui est tout ensemble, à toute heure, la rendent la plus belle et la plus curieuse place du monde“. *Le président de Brosse en Italie, lettres familières écrites d'Italie en 1739 et 1740* par Charles de Brosse, 2-ème édition: éd. M. R. Colomb, tome I, p. 172.

oameni buni“ ; iar în ziua de 25 Februar 1697 pe Alexe, fiul lui Gheorghe Sideri și pe Dimitrachi, nepotul său : „Îmi scrii despre Alexe, fiul lui Gheorghe Sideri că e în slujba ta. Să știi bine că, slavă Domnului, e mulțămît și te rog, dacă ții la mine, să-l socotești ca pe fiul tău. Să știi de pe acum că nu e străin ci om al meu. Să ai grije de el, să-l înveți, să-l îndrumezi în toate... cât despre nepotul meu Dimitrachi, să ai grije de el și să-l îndrumezi în orice“.

În ziua de 11 Aprilie 1697, Dimitrie Bendu scrie lui Gheorghe Cumano : „Nu am scris nepotului meu Dimitrachi și lui chir Alexe, căci credeam că sunt în drum, iar, dacă se întâmplă să fie acolo, salută-i călduros din partea mea. Salut și pe Caloianca Gheorghe și pe Hristu Teodor.“

Același negustor din Moscopole scrie, în două scrisori, lui Gheorghe Cumano ce educație să dea nepotului Dimitrachi : „Toate cele pe care le-am scris lui Dimitrachi, cu privire la fiecare treabă a domniei tale, să ți le spue, și să învețe socoteli și scris frâncesc, iar de vezi că face vreo necuviință, să-l dojenești... însă, te rog, pentru orice îți spune Dimitrachi, să-l ascuți și treaba lui să meargă bine.“ (25 Iunie 1697). „Zilele trecute am primit prin compatrioții noștri cinstita-ți scrisoare precum și tot ce mi-ai trimis prin Teodor Nicolau.... Te rog să-l iubești pe Dimitrachi, să-l înveți și să-l silești să învețe socoteli și să scrie frâncește... pe Dimitrachi să-l iubești și să nu fii necăjit pentru orice ți-ar spune“ (20 Iulie 1697).

Tedor Nicolau scrie lui Gheorghe Cumano în ziua de 20 Februar 1697 : „Salut, cum se cuvine pe chir Zaneto, pe chir Dimitri, pe chir Iani și pe chir Alexe, însă nu mi-a fost cu puțință să le scriu căci feluca nu mă așteaptă“ ; iar în ziua de 3 Mart : „Salută pe toți prietenii mei, iar pe chir Dimitri, chir Iani, chir Alexe și chir Hristu îi salut cum se cuvine. Voiam să le trimet tuturor scrisoare. Știi însă că scrisoarea nu-i va apuca. Rog pe Dumnezeu cel atotputernic să-i ajute să facă o călătorie bună pentru ca să-i întâlnim cu bucurie și fericire. Și alte multe voiam să-ți scriu, însă nu vreau să-mi aștern gândul pe o coală de hârtie pentru ca nu cumva, aceasta căzând în mâinile vreunui dușman, să ni se afle părerile“.

În ziua de 3 Mart 1697, Mihail Sideri scrie lui Gheorghe Cumano : „Îți fac cunoscut că zilele trecute am primit cinstita-ți scri-

soare prin fiul lui Nicolae Teodoru... [Am primit] postavurile și mărfurile pe care le-ai dat fiului meu de le-a trimes aici. Am înțeles, după facturi, cât costă... Am aflat de chir Dimitrachi Bendu că a venit la dumneata și ne-am bucurat de aceasta, însă unchiul lui nu a venit și postavurile lui sunt încă aici, la Durazzo, așteptând să fie luate. Când va veni să le ia, va ridica frumoasă sumă."

Gheorghe Papa scrie, cu data de 5 Martie 1697, lui Gheorghe Cumano: „Am primit cinstita-ți scrisoare prin Francesco și m'am bucurat de sănătatea ta, însă mi-a părut rău, chir Gheorghe, că nu l-ai trimes pe fiul meu Ioan, cu Francesco, și mi s'a făcut mare pagubă, căci vândușem acele mărunțișuri. Ceilalți vând, iar eu stau și privesc. Știi bine că, pentru o mai bună îndrumare, a venit fiul meu la dumneata. Te rog să-mi îndrumezi fiul in toate, dacă mă iubești, căci cel bun nu se face niciodată rău, și nădăduiesc să te pot servi, după puterile mele, ca un prieten credincios".

Gheorghe Teodoru își salută compatrioții într'o scrisoare din 12 Mart 1697, adresată lui Gheorghe Cumano: „Dacă nu au plecat compatrioții mei încă, să-i saluți călduros din partea mea".

Alexe Gheorghiu scrie în ziua de 27 Iunie 1697, din Durazzo, lui Gheorghe Cumano: „Iar dacă mă întrebi despre Franguli, ce face la schelă: e omul cel mai afurisit. Ne-a făcut mare pagubă când am sosit din Veneția căci a pus pe emin de ne-a luat facturile și am plătit pentru ele."

În 1720, Moscopoleanul Adam al lui Gheorghe Ghira se află la Veneția unde trebuie să primească 15 colete de ceară trimese de ruda sa Anton Ghira¹.

Din fragmentele de scrisori citate mai sus, rezultă că Moscopolenii se duceau la Veneția, că își trimeteau oamenii lor de încredere, „compatrioți“ de-ai lor, în acest oraș pentru procurarea mărfii și pe copiii lor pentru a învăța practica negoțului, „socotelile“ și „scrierea francească“ sau alfabetul latin.

Mulțămită șederii lor la Veneția, Moscopolenii izbuteau să cunoască civilizația Apusului. Nu trebuie să ne mire deci cuvintele lui Pouqueville privitoare la instrucțiunea Aromânilor în general: „Valahii cari au călătorit — și sunt cei mai numeroși — vorbesc mai multe limbi și au biblioteci destul de bine înzestrate cu cărți

¹ Nr. LIV.

franceze și italiene. Ei posedă bune ediții ale clasicilor greci și un străin găsește la ei ajutoare literare pe care cu greu le-ar putea duce cineva cu sine în călătorii. Dar ceea ce e mai uimitor e spiritul de ordine care domnește în familiile și în orașele valahe¹.

Veneția pe care o aveau în fața lor Moscopolenii era desigur aceea pe care o cunoaștem din descrierea președintelui de Brosses, din piesele lui Carlo Goldoni sau din picturile lui Pietro Longhi: Veneția carnavalului, a gondolelor, a altanelor, a măștilor, a perucilor pudrate, a aventurierilor, a curtesanelor, a cicisbeilor, cu alte cuvinte orașul de petreceri cum devenise, în secolele XVII și XVIII, cetatea lagunelor.

În 1774, vedem niște negustori din Moscopole trimițându-și marfa în tovărășia lui Nicolae Hagi Mihail din Siaciste, pe o corabie cu echipajul dulcignot, la *Fiume* și *Trieste*².

În raportul cu data de 8 Februarie 1761³ a consulului venețian Antonio Bartolovich către cei cinci *savi alla mercanzia* e vorba de negustori din Moscopole care întrețin, prin *Belgrad*, relații cu *Ungaria* și cu *Germania*. Acești negustori își trimet mărfurile (bumbacul și pielăria) până la *Viena*. Ne vom ocupa mai amănunțit despre acest raport într'un alt capitol al acestui studiu⁴.

---

¹ „Les Valaques qui ont voyagé, et c'est le plus grand nombre, parlent plusieurs langues et ont des bibliothèques assez bien assorties en livres français et italiens. Ils possèdent les bonnes éditions des classiques grecs, et un étranger trouve chez eux des secours littéraires qu'il est difficile de porter avec soi dans les voyages. Mais ce qui est plus étonnant, c'est de voir l'esprit d'ordre qui règne dans les familles et dans les villes valaques.” Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, éd. I, tom. II, p. 176.

² Nr. XCI.

³ Nr. XCIV.

⁴ V, cap. VIII.

CAP. VI

Relațiile Moscopolenilor cu consulul venețian din Durazzo și cu reprezentanții Serenisimei Republici la Constantinopol

Comerțul intens al Moscopolei cu Veneția făcea pe negustorii marelui centru aromânesc din secolul al XVIII-lea să vie în contact des cu reprezentanții Serenisimei Republici în Imperiul otoman.

Venea în primul rând consulul din Durazzo care servea interesele comerțului venețian în toată Albania și de care negustorii moscopoleni aveau nevoie oricând. Veneau apoi reprezentanții Serenisimei Republici la Constantinopol, baiul și ambasadorul, de cari Moscopolenii erau primiți în audiență în urma recomandării consulului din Durazzo.

Moscopolenii frecventau pentru treburile lor consulatul venețian din Durazzo, iar consulul Pietro Rosa, „per la Serenissima Republica di Venetia, console in Durazzo e scale d'Albania¹”, se servea de ei ca de niște oameni cari îi inspirau încredere, mai ales când era vorba de luptat împotriva Dulcignoșilor cari practicau pe o scară întinsă, chiar în timp de pace, contrabanda și pirateria, sau împotriva pașalelor și funcționarilor turci cari reclamau sume de bani, *avaniile*, „sub pretextele cele mai diverse, în mare parte nedrepte, adeseori cu totul ciudate²”.

Pietro Rosa era informat de tot ce se petrece în Albania. Mulți dintre agenții și informatorii lui erau Moscopoleni, Consulul profita de faptul că unul din acești „mercanti di Moscopoli”, cari apar des în corespondența sa, se ducea la Constantinopol după afacerile sale, pentru a-i încredința o scrisoare adresată bailului sau ambasadorului republicei Veneției în Imperiul otoman sau a-l

¹ N-rul XLVII.

² Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVII-e siècle*, p. 1.

insarcina să vorbească cu aceștia și să le explice neajunsurile de care suferă comerțul venețian la Durazzo.

Reprezentanții Serenissimei Republici la Constantinopol cu cari Moscopolenii vin în contact sunt: bailii *Ascanio Giustinian* (1703-1709) – care a avut legături și cu Constantin Brâncoveanu¹ –, *Alvise Mocenigo* (1709-1714), fost ambasador în Anglia, *Zuane Emo* (1720-1723), *Francesco Gritti* (1723-1727), *Daniele Dolfin* (1726-1729) și ambasadorul *Carlo Ruzzini* (1719-1720), unul dintre cei mai distinși diplomați venețieni din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, fost ambasador la curtea Spaniei și la Viena, fost plenipotențiar la congresele de pace de la Karlowitz, Utrecht și Passarowitz și viitor doge (1732-1734).

În 1706, apare în două scrisori ale lui Pietro Rosa adresate bailului Ascanio Giustinian, Moscopolenul Ioan Costa Giupan sau Jupan.

În ziua de 25 April, Pietro Rosa scrie: „Astăzi, am izbutit să capăt, cu bani, de la naibul² cadifului, copia aci-inserata a firmanului pe care o trimet Excelenței Voastre cu aducătorul prezentei, Ioan Costa Giupan din Moscopole³”.

La 30 April, consulul venețian scrie următoarele: „Cu alte scrisori ale mele, prea respectuoase, trimise supremei autorități a Excelenței Voastre cu Ioan Costa Jupan din Moscopole, cu datele 23 și 25 ale lunii curente, am răspuns îndată cinstei [scrisori a] Excelenței Voastre înmănată mie de Turcul care a fost disdar al acestei piețe⁴”.

Vom vedea în capitolul următor că Pietro Rosa trimite bailului Ascanio Giustinian, în copie și în traducere italiană, scrisoarea adresată în ziua de 26 Iunie 1706 de opt negustori moscopoleni, „copia di lettera de' mercanti moscopoliti”, consulului venețian⁵.

Într-o scrisoare din 16 Februar 1709, adresată bailului Alvise Mocenigo, Pietro Rosa recomandă acestuia pe Ioan al lui Gheor-

¹ V. articolul nostru *Corespondența inedită a lui Constantin Brâncoveanu cu bailul Ascanio Giustinian*, în *Revista Istorică*, anul al XVII lea, p. 169-176. Domnul Munteniei recomandă bailului pe Toma Cantacuzino (1703), pe doctorul Giacomo Pilarini (1703), și pe Ștefan Cantacuzino (1704).

² *Naib* (cuv. turc.) = supleant.

³ N-rul XXVII.

⁴ N-rul XXVIII.

⁵ V. Cap. VII și N-rele XXIX și XXX.

ghe Papa, Moscopolean : „Pentru niște afaceri ale sale se duce la Constantinopol domnul Ioan al lui Gheorghe Papa, negustor grec din Voscopole, care face comerț cu Veneția și e prieten al acestui consulat. Il recomand, ca de obicei, puternicei protecții a Excelenței Voastre. Rog cu smerenie pe Excelența Voastră să-l ajutați, așa cum obicinuiți, cu dărnicia înăscută a Excelenței Voastre, deoarece el ne servește în aceste părți. Același [domn], căruia i-am încredințat o scrisoare a mea cu n-rul 27, va înfățișa Excelenței Voastre, oral, neajunsurile acestui consulat și ale schelei, nedreptățile pe care le îndură aici consulii din partea comandanților, precum și marile cheltueli zadarnice la care e supus zilnic consulatul. Recurg, cu toată smerenia, la bunătatea Excelenței Voastre pentru ca să mă pot despăgubi de atâtea daune suferite în trecut în urma gravelor incidente care au loc la această schelă între Perastini, Barbaresci¹ și Dulcignoți, caci totul se întâmplă în detrimentul consulului, după cum știe înțelepciunea Excelenței Voastre. Nadajduesc să-mi gasesc mângâierea în mărinimia Excelenței Voastre. Așteptând instrucțiuni, cu adânc respect sărut pulpana hainei Excelenței Voastre²“.

Dar Moscopolenii sunt și informatorii consulului venețian. Vom vedea mai departe că în 1711, când Turcii, în războiul cu țarul Rusiei Petru cel Mare, care va fi bătut la Stănilești, concentrează trupe, Pietro Rosa e informat de agentul său Dimitrie Bizuca Moscopoleanul, asupra tot ce face beglerbegul Rumeliei³.

Vom vedea iarăși că în cursul acestui război, comandanții turci lasă nepedepsiți pe Dulcignoții cari turbură comerțul venețian prin contrabanda și jafurile lor. O anchetă cerută de bail și făcută de Turci la Dulcigno se termină în favoarea Dulcignoților. Moscopolenii Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa, tovarăși, sunt însărcinați de consulul venețian să vorbească cu pașa din Valona împotriva Dulcignoților. Cei doi Moscopoleni sunt, după cum spun ei înșiși, insuflețiți de dragostea lor pentru Serenisima Republică. În convorbirea cu pașa, Dimitrie Bizuca are curajul opiniei și dă dovadă de mult tact. În corespondența celor doi negustori adresată lui Pietro Rosa și trimisă de acesta în copie și în traducere italiană lui Alvise Mocenigo, e vorba și de bail,

¹ Barbaresci = Tripolitani.

² N-rul XXXV.

³ V. Cap. VIII,

ὁ μπάγλος sau ὁ ἐλτῆς, „ambasadorul“ (*elci*, în turcește, ambasador). Ioan Gheorghe Papa se duce la Constantinopol, la bailul Alvis Mocenigo, căruia trebuie să-i expue oral, „a voce“, tot ce au săvârșit pașa și capugiul în afacerea Dulcignoșilor ¹.

În 1714, când Turcii se pregătesc să atace Moreia, Pietro Rosa părăsește Durazzo. El revine în 1719, după iscălirea păcii dela Passarowitz (1718). Corespondența lui cu ambasadorul venețian la Constantinopol, Carlo Ruzzini, se face „prin Voscopole“, „per via di Voscopoli“. De sigur că această corespondență era dusă de la Durazzo la Constantinopol și invers de negustori moscopoleni.

Intr'o scrisoare cu data de 21 Ottobre 1719, Pietro Rosa scrie lui Carlo Ruzzini despre „marea nevoe a consulatului de un dragoman care să știe citi și scrie turcește“ și recomandă pe Moscopoleanul Gheorghe Vreto în post-scriptul, cu data de 25 Ottobre, al aceleiași scrisori: „Astăzi, 25 Ottobre, a venit la mine domnul Gheorghe Vreto, negustor din Voscopole, prieten al acestui consulat și om al domnului Nicolae Caragiani ², să-mi comunice că deseară pleacă la Voscopole, de unde se va duce la Constantinopol, și deoarece am nevoe să scriu Excelenței Voastre, va veni el însuși să presinte sigură în mâinile Excelenței Voastre, respectuoasa mea [scrisoare]. I-am mulțămît pentru acest serviciu și în același timp i-am încredințat prezenta copie cu n-rul 1 din 21 ale lunii curente înmănată consulului Franței, domnul Ventura, care a alăturat-o unei scrisori adresate ambasadorului său și a expediat-o printr'un corsar tunisian.... Același domn Vreto vine recomandat cu smerenie de mine suveranei protecții a Excelenței Voastre, în umbra căreia nădăjduște să obție satisfacție... Deoarece consulatul are nevoe urgentă, cum am mai spus, de o persoană de încredere care să servească drept dragoman, cunoscând pe Gheorghe Vreto, capabil și devotat Serenisimei Republici, rog cu Smerenie pe Excelența Voastră să binevoiți a obține pentru acesta beratul de dragoman și fiți asigurat că vom fi foarte bine serviți. Tot el va avea grije de cheltuială. Toți consuli au scris o scrisoare lui Hagi Osman Aga, patron al schelei Durazzo, împotriva Dulcignoșilor, pentru ca să găsească, fiind vorba de propriul lui

¹ V. Cap. VII.

² Negustor grec din Veneția, fost agent al lui Constantin Brâncoveanu, V, N. Iorga, *Cinci conferințe despre Veneția*, ed. a II-a, p. 30 și 148.

interes, mijloacele trebuitoare, și am trimes-o dragomanului Rali pentru ca să o presinte împreună cu Vreto¹.

Moscopoleanul Gheorghe Vreto e recomandat deci pentru postul de „baratar“, nume purtat de supușii raiale ai Sultanului pe cari acesta îi dădea ca dragomani consulilor străini².

Intr'o scrisoare cu data de 13 Februar 1720, adresată ambasadorului Carlo Ruzzini, Pietro Rosa scrie următoarele: „În ziua de 7 a lunii curente am primit prin Voscopole, cu data de 1 Ianuar plicul cu beratul și capitulațiile păcii pe care ați binevoit a mi-l trimete și care mi-a fost de folos. Mulțămesc cu smerenie Excelenței Voastre. Voi trimete dragomanului Carli cei 66 de reali pe care acesta i-a cheltuit pentru a mă servi. I-ași fi trimes acun dacă nu ași fi avut nevoie de bani pentru afacerea fregadonului. Îndată ce voi strânge banii, i-i voi trimete. Rog pe Excelența Voastră să-i spuneti să mai aștepte³.“

Iată ce scrie Pietro Rosa, în ziua de 6 Mai 1720 aceluiși ambasador: „Din precedenta smerită [scrisoare] a mea, cu numărul 15 și cu data de 30 April, trimeasă prin Voscopole, înalta înțelepciune a Excelenței Voastre va afla cât m'am străduit să vă informez asup a Dulcignoților. Cu presenta, care va fi trimeasă prin Șiaciște, Excelența Voastră veți avea plăcerea să vă informați mai amănunțit asupra atitudinii mele împotriva Dulcignoților și în favoarea negustorilor și a vameșilor. Aceștia insistau să liberez schela asediată cu cinci mari tartane de către Dulcignoți, cari nu voiau să îngăduie nimănuia să incarce înaintea lor... Voi fi foarte recunoscător Excelenței Voastre dacă consimțiți ca datoria mea de 66 de reali să fie trecută în seama celor cinci savi alla mercanzia față de cari sunt creditor prin Cassa del Cottimo⁴. Dacă aceasta nu se poate face, voi spune lui Gheorghe Vreto, îndată

¹ N-rul LI.

² „On appelle des *Barataires* les sujets rayas du Grand-Seigneur que Sa Hautesse donnait elle-même pour drogmans aux consuls étrangers; cet usage a cessé depuis l'époque de l'ambassade de M. Sébastiani“. E. M. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, I, p. 139, nota 1.

³ N-rul LII.

⁴ „*Cotimo*, s. m. t. mercant. *cottimo*, imposizione che i consoli delle scale del Levante mettono sui vascelli, d'un tanto per cento.“ Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*.

ce se va întoarce din Voscopole, să însărcineze pe corespondentul său la Constantinopol să plătească marelui dragoman ¹.”

Consulul venețian scrie cu data de 27 August 1720, lui Carlo Ruzzini: „Din smeritele mele precedente [scrisori] trimise Excelenței Voastre, în zilele de 19 și 27 Iulie, prin Moscopole, înțelepciunea Excelenței Voastre va fi înțeles ce s'a întâmplat în această neliniștită schelă Durazzo și cum m'am silit, după mari neplăceri și cu multă trudă să potolesc firea aprinsă a Perastinilor care e cunoscută Excelenței Voastre ².”

În post-scriptul cu data de 17 Noembrie 1720 al unei scrisori din 16, Pietro Rosa recomandă pe Moscopoleanul Mihail al lui Gheorghe [Simu] bailului Zuanne Emo: „Această [scrisoare] va fi înaintată Excelenței Voastre de domnul Mihail Gheorghiu din Moscopole, care se duce la Constantinopol pentru afacerile sale. Rog respectuos bunătatea Excelenței Voastre să binevoiască a-l proteja în ceea ce ar putea să aibă nevoie, căci e om cum se cade și bun negustor al nostru. Dacă binevoiți, veți putea afla, prin acesta, despre toate ticăloșiile Dulcignoților. Dumnezeu să ierte pe acela care i-a introdus din nou la această schelă ³.”

Pietro Rosa scrie în ziua de 3 Februar 1721 bailului Zuanne Emo că a primit o scrisoare cu privire la Moscopoleanul Constantin Bizuca: „Ieri mi-a fost înmănată cu respect scrisoarea Excelenței Voastre fără dată, pe care însă o presupun de mai multe luni, cu privire la domnul Constantin Bizuca din Voscopole, care are neînțelegeri cu căpitanul Cristofor Matosovich din Perasto pentru ceara care i-a fost furată, după cum spune el, în timpul războiului din urmă ⁴.”

Moscopoleanul Adam Ghira e recomandat de Pietro Rosa bailului Francesco Gritti într'o scrisoare din 29 Septembrie 1725: „Cu prilejul [plecării la Constantinopol a] domnului Adam Ghira, negustor din Moscopole, om al acestui consulat al Excelenței Voastre și devotat întregii națiuni, închin această smerită scrisoare a mea Excelenței Voastre pentru ca să dovedesc ceea ce prin respectuoasele mele precedente [scrisori] am înfățișat cu prea umila mea trudă. Nădăjduind că toate [aceste scrisori] v'au parvenit,

¹ N-rul LVI.

² N-rul LIX.

³ N-rul LXI.

⁴ N-rul LXII.

rog cu smerenie pe Excelența Voastră să primească în umbra înaltei sale protecții pe același domn Adam care pentru câteva afaceri ale sale urgente se duce în capitală. Și deoarece am toată datoria să-l recomand pentru serviciile pe care le aduce, când e nevoie, consulatului și pentru comerțul său activ cu Veneția, ași dori ca acesta să fie susținut de mărinimia Excelenței Voastre. Să vadă, prin acest favor, cum sunt ajutați de către publicii reprezentanți, toți cei devotați Serenisimei Republici. Vă rog să iertați îndrăzneala cu care cer, în favoarea celui de mai sus, înalta Excelenței Voastre protecții ¹.”

În ziua de 16 Octombrie 1725, Pietro Rosa scrie bailului Francesco Gritti următoarele: „Peste câteva zile va pleca la Constantinopol un oarecare domn Mihail Sideri, negustor din Moscopole, prieten al acestui consulat al Excelenței Voastre. Cu acesta voi avea onoarea să trimet altă scrisoare cu amănunte nouă pe care le voi afla asupra acestui fapt ².”

Într-o scrisoare cu data de 21 Octombrie 1725 adresată aceluiași bail e vorba de închirierea tartanei *Madonna della Salute* pentru un transport de smoolă de la Valona la Galipoli: „Cei cari o închiriază sunt domnii Hagi Mihail Simu și Mihail Sideri, negustori din Moscopole. Cel de-al doilea, după ce va termina încărcarea la Valona, se va duce pe uscat la Constantinopol, iar de aci la Galipoli pentru a-și primi marfa. Îl recomand cu smerenie suveranei protecții a Excelenței Voastre, deoarece amândoi sunt negustori ai acestui consulat ³.”

În două scrisori cu datele de 23 și 30 Octombrie 1725, Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti pe Moscopolenii Ioan Simu și Mihail Sideri: „Se duc la Constantinopol domnii Ioan Simu și Mihail Sideri, tovarăși, negustori din Moscopole și oameni foarte devotați acestui consulat al Excelenței Voastre. De aceea, cu smerenia care se cuvine, îi recomand suveranei protecții a Excelenței Voastre. Ei sunt proprietarii mărfii din tartana [lui] Palicuchia ⁴.” (23 Octombrie 1725).

„Alte [scrisori] respectuoase, precedente, ale mele, veți primi prin domnii Ioan Simu și Mihail Sideri, negustori din Moscopole,

¹ N-rul LXVI.

² N-rul LXVII.

³ N-rul LXVIII.

⁴ N-rul LXIX.

devotați mie. Aceștia sunt proprietarii mărfii din tartana Madonna della Salute a căpitanului Nicolae Palicuchia și cu toată smerenia îi recomand suveranei protecții a Excelenței Voastre ¹." (30 Octombrie 1725).

În ziua de 5 Februar 1728, Moscopoleanul Adam Ghira e recomandat de Pietro Rosa bailului Daniele Dolfin: „Rog cu smerenie clemența Excelenței Voastre să ierte respectuoasa îndrăzneală cu care recomand persoana domnului Adam al lui Gheorghe Ghira, negustor din Moscopole, om devotat al acestui consulat al Excelenței Voastre și a cărui casă continuă un comerț activ cu Veneția, unde corespondent al său e domnul Co[nstantin] Dimitrie Peruli. Acesta mă indeamnă mereu să ajut pe zisul domn Adam, pe fiii și pe frații lui în tot comerțul lor. Îndrăznesc să implor suverana protecție a Excelenței Voastre în persecuțiile pe care le îndură bietul om din pricina ticăloșiei câtorva compatrioți ai săi, deși e străin de invinuirile pe care i le aduc. Deoarece sunteți tatăl și protectorul nevinovăției, nădăduesc că [Adam Ghira] va primi din partea mărinimiei Excelenței Voastre toată mângăierea dorită. Constantin al defunctului Dimitrie Bizuca, tot din Moscopole, unul dintre aceia cari dușmănesc pe susnumitul Ghira are de gând să se ducă la Constantinopol după afaceri nouă. Acesta însă e dator domnului Dimitrie Chierassari, negustor din Veneția, cu suma de cinci mii de ducați cari i-au fost dați acum vreo patru ani. Deoarece zisul domn Chierassari m'a însărcinat prin procură să cer acești bani, am scris de multe ori lui Bizuca să vie aici pentru achitarea datoriei. Acesta a venit în Decembre, în timp ce eu eram grav bolnav, însă fără gând de a-și orânduî socotelile cu domnul Chierassari, ci pentru pretenția nedreaptă pe care o are Begdat ² față de căpitanul Trifon Radimir din Dobrota, de lângă Cattaro, cu privire la taxa untdelemnului depositat și încărcat la Valona. Deoarece i se cerea să plătească mai mult decât se obicinuește, iar eu nu puteam interveni, Radimir a depus în cancelaria mea 24 de zechini, sumă datorită ca taxa obicinuită pentru transportul untdelemnului, și fiindcă nu a vrut să dea cât i se pretindea, banii nu au fost ridicați, iar [Bizuca] a plecat intenționat. De aceea mi s'a părut potrivit să infățișez acest fapt

¹ N-rul LXX.

² Probabil numele vreunui vameș turc.

înaltei înțelepciuni a Excelenței Voastre, pentru ca să fiți înștiințat, n cas că va veni [Bizuca], asupra pretenției lui nedrepte. Binevoți în același timp a-l convinge, prin mijloacele cari vor părea potrivite Excelenței Voastre, să satisfacă pe domnul Chierassari. Asupra datoriei, [Excelența Voastră] se va putea informa dela domnul Adam Ghira care cunoaște totul, căci domnul Chierassari i-a scris de multe ori să amintească [lui Bizuca] de plată ¹.”

Iată ce găsim într'un inventar din 10 Iulie 1754, scris de consulul Giambattista de'Rossi, al tuturor firmanelor existente în cancelaria consulatului venețian din Durazzo: „N-rele 4 și 5. Alte două firme obținute de Excelența Sa Cav. Dolfin, bail, în folosul casei de comerț Sara, prin care se prevede să fie constrânși câțiva negustori greci din Voscopole și un Turc, debitori față de sus-numita casă, să-și plătească exact datoriile ².”

Firmanele trebuie să fie din anii 1726–1729, când Daniele Dolfin a fost bail la Constantinopol.

Din toate cele expuse în acest capitol se vede că Moscopolenii duceau scrisorile consulului venețian din Durazzo bailului Serenisimei Republici la Constantinopol și că tot ei aduceau răspunsul. Corespondența între țărmul Adriaticei și malurile Bosforului se făcea, în secolul al XVIII lea „per via di Voscopoli”. Acest amănunt ne duce cu gândul la o altă îndeletnicire a Aromânilor – pe lângă păstorit și comerț – și anume la *cărăvănărit*, care era un monopol al elementului românesc sud-îunărean. Trebuie să fi existat un serviciu regulat de caravane Durazzo–Constantinopol și Constantinopol–Durazzo „per via di Voscopoli” pentru ca Pietro Rosa, consulul Veneției, să-și fi incredințat Moscopolenilor corespondența adresată baililor Ascanio Giustinian, Alvise Mocenigo, Zuanne Emo, Francesco Gritti, Daniele Dolfin și ambasadorului Carlo Ruzzini. Aromânii din Moscopole vor fi fost, prin însăși îndeletnicirea lor cu cărvănăritul, organizatorii unui fel de serviciu postal. E o simplă presupunere întemeiată pe expresia „per via di Voscopoli”. Informațiile asupra acestei probleme ne lipsesc însă cu totul până acum.

Cei 800 de kilometri dintre Durazzo și Constantinopol, Moscopolenii îi făceau de sigur cu catării lor obicinuiți cu ținuturile muntoase.

¹ N-rul LXXII.

² N-rul XC.

Aromânii moscopoleni, deși supuși ai Sultanului, sunt recomandați bailului nu numai pentru interesele consulatului din Durazzo, ci și ca niște prieteni devotați ai Serenisimei Republici cari au nevoie de sprijinul reprezentanților ei la Constantinopol pentru lămurirea treburilor lor personale. Recurg deci la protecția bailului, adică a aceluia care avea grije de interesele Serenisimei Republici în Orient, care avea jurisdicție asupra Venețienilor stabiliți în Imperiul otoman și care apăra comerțul venețian și pe supușii venețieni.

Moscopolenii erau primiți în audiență de bail, personajiu foarte important la Constantinopol. Erau deci oameni pe cari se puteau bizui reprezentanții Serenisimei Republici când era vorba de apărarea comerțului venețian în „Golf“.

Se poate vedea din relațiunile pe care negustorii aromâni din Moscopole le întrețineau cu consulii venețieni din Durazzo și cu bailii și ambasadorii Serenisimei Republici la Constantinopol, că ei aveau interese directe în tot ce cece privea comerțul Veneției în Adriatică.

CAP. VII

Rolul Moscopolenilor în comerțul Adriaticei. Moscopolenii și transportul maritim. Relațiunile Moscopolenilor cu armatorii din Albania venețiană („Bocche di Cattaro”), Dulcigno și Ragusa.

Documentele, atât cele grecești cât și cele italiene, din Arhivele de Stat din Veneția ne informează asupra felului cum își transportau mărfurile pe mare negustorii din Moscopole. Am văzut în alt capitol¹ că Moscopolenii se duceau des la Durazzo și la Valona pentru a-și încărca mărfurile care urmau să fie expediate la Veneția sau pentru a primi pe acelea care li se trimeteau din orașul lagunelor. Deși situată la 120 de kilometri de Durazzo și la 95 de kilometri de Valona, Moscopolea ne face impresia că respira prin Adriatică.

Urmează să vedem acum cu ce se făcea și cine făcea transportul mărfurilor din porturile Albaniei turcești la Veneția și invers.

Găsim în documente numele corăbiilor cu care se făcea acest transport, acelea ale proprietarilor lor și localitățile de origine ale acestora. Aceleași documente ne dau informații și asupra felului cum se înțelegeau negustorii din Moscopole cu căpitanii corăbiilor.

Corăbiile sunt cele întrebuițate în epoca aceea în Mediterană și mai ales în Adriatică pentru transportul mărfurilor. Ele poartă, după forma sau după mărimea lor diferite numiri aparținând, în mare parte, vocabularului venețian și celui dalmat: *tartane*², *feluche*³,

---

¹ V. Cap. V.

² N-rele V, IX, XI, LVII, LXIII, LXIV, LV, LXIX, LXX, LXXIV, LXXV, LXXVII, LXXIX, LXXX, LXXXII, LXXXIV, LXXXIX, XCI, XCIII.

³ Nr. VI.

*marcilliane*¹ *fregadoni*², *trabacoli*³, *polache*⁴, *pielegbi*⁵. Cele două țărături ale Adriaticei comunicau prin astfel de bastimente de comerț⁶.

¹ N-rele X, XXI, XXII, XXIII, XLVII, XLVIII.

² N-rele, LIII, LIV, LV.

³ N-rele LXXXII, LXXXV, LXXXVII.

⁴ Nr. LXXXIII.

⁵ Nr. XCII.

⁶ „*Tartane*, nom d'un petit navire de la Méditerranée, dont la forme allongée est analogue à celle des chebecks. En général, il est ponté, il porte un seul mât, une voile latine, des haubons à colonne.”

„*Felouque* (de l'it. *feluca*, de l'arabe-turc *fulk*, navire). Petit navire à voiles et à rame, que sa construction et son gréement rangeaient autrefois dans la famille des galères. Quelques felouques ont deux mâts inclinés vers l'avant et portent de grandes voiles latines. Quelques-unes ont un mât sur la poupe et une voile de tapecul”.

„*Marsiliane*, [la] *marciliane* est un bâtiment vénitien, qui fait souvent la traversée du golphe Adriatique jusqu'aux Zanthes. Il est bâti à poupe carrée comme les pinques et a le devant fort gros. Les plus grandes *marsilianes* ont quatre mâts; les petites n'ont point d'actimon. Le port des plus grandes et de quatorze à quinze mille quintaux” (Dictionnaire du gentilhomme par Guillet, 1-ère éd. 1678, II-e éd. 1683, dans les Arts de l'homme de l'Epée.)”

„*Trabacolo*, (vénit. illyr. dalm. s. m), nom d'un navire fort en usage sur les deux bords de l'Adriatique. Presque toute la navigation marchande à Venise, à Trieste, à Ancône, à Pesaro, à Pola, à R-guse, etc. se fait au moyen des *trabacoli*. La forme du *trabacolo* qui n'est pas sans analogie avec le chasse marée breton, et dont le plan horizontal a la figure d'un ovale un peu plus pointu du côté de la poupe que du côté de la proue, cette forme est celle de beaucoup de barques.”

„*Polacre*, nom d'un navire de la Méditerranée qui n'est pas sans analogie de forme avec la pinque... La *polacre* porte, en général, trois mâts à pible et des voiles carrées. Quelquefois cependant elle a la voilure du chebeck, et ses trois mâts d'un seul brin, portent des voiles latines”.

Glossaire nautique, répertoire polyglotte de termes de marine anciens et modernes, par A. Jal, Paris, 1850

„*Tartana*, sf. *tartana*, barca pescareccia a due alberi e di vela latina.”

„*Felucz*, sf. *feluca*, o *filuga* e *feluca*, specie di scialuppa o piccol legno di mare che va a vele ed a rami.”

„*Trabacolo* s. m., *trabacolo*, specie di bastimento grosso che serve agli usi mercantili, e non può bordeggiare perché ha il fondo chiatto, o come dicesi de' costruttori, a rombo tondo”.

„*Polàca*, sf. *polacca*, *fregatone*, bastimento veneziano tagliato a poppa quadrata che porta un albero di mezzana, uno di maestra e un di buompreso.”

„*Pièlego*, s. m. nome d'una barca di mare a tre alberi, della forma del *trabacolo* e di portata minore di cento tonnellate.”

Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*.

Scrisorile grecești ale Moscopolenilor sunt în mare parte din anii 1696 și 1697. Cum ne putem explica existența unei corespondențe între Moscopolă și Veneția, „ἀπὸ Μοσχόπολιν, εἰς Βενετίαν“, înainte de 1699, data încheierii păcii dela Karlowitz? Starea de războiu între Serenissima Republică și Imperiul otoman permitea oare accesul corăbiilor venețiene în porturile turcești?

În raportul său din 8 Februar 1699, consulul frances din Durazzo, Comte, scrie contelui de Pontchartrain, ministrul Marinei, că negustorii din Muntenia, Scutari, Elbasan, Moscopolă, Șiaciște, Ianina și Salonic se servesc, pentru a și transporta mărfurile la Veneția, de corăbii franceze, olandese, englese și ragusane ¹.

E foarte probabil însă că deși, din pricina războiului cu cetatea Sfântului Marcu, Turcii nu îngăduiau accesul în porturile Albaniei a corăbiilor venețiene, acestea totuși puteau pătrunde arborând un pavilion neutru. În 1715, în timpul altui războiu dintre Turcia și Veneția, Joseph Isnard, consul al Franței la Durazzo, scrie că năvile venețiene pătrund în porturile turcești, sub ocrotirea steagurilor engles, olandes și genoves ².

Andrei al lui Petre, negustor din Cavaia, pomenește, în 1696, de „corabia numită Santa Teresa, a căpitanului Tomaso Cuvin“ și de „corabia San Ioane Batista, a căpitanului Isepo Isnart“. Isepo Isnart nu e decât Joseph Isnard, care va fi consul al Franței la Durazzo, în 1715.

Teodor Nicolau Moscopolleanul scrie în ziua de 3 Mart 1697 lui Gheorghe Cumano: „Ne scrii că peste câteva zile vei conduce corabia San Zuan Batista cu postavurile tale. Rog pe Dumnezeu să te întărească pentru ca să înfrângi puterea dușmanilor. Cu această corabie vor veni chir Dimitri și chir Alexe. Nădăjduiesc ca prin aceștia să am ceva marfă.... Cele de mai sus ți le trimetem cu tartana San Iovan Batista“.

Gheorghe Sideri scrie cu aceeași dată aceluiași negustor din Veneția: „Și acum, cu tartana numită San Zuan Batista, a căpitanului Nicola, iată că îți trimet abale, 686 de bucăți, și ceară, 6 colete, și primește-le sub îngrijirea ta.... Îți fac cunoscut că am închiriat [corabia] cea neagră la Valona și că am venit la Durazzo cu gândul de a lua corabia pe care a trimes-o Cotonî cu postavuri.

¹ N-rul XXV.

² N-rul XLIX.

„Această corabie însă nu a primit. I-am dat 1800 de reali și tot nu a vrut. Ne-am gândit să-ți scriem să ne trimeți o corabie francesă, mare, însă Franguli ne-a oprit și ne-a spus: „Dar-ar Dumnezeu să vie marciliana și vi-o dau fără indoială.“ Ne spune că o așteaptă să vie curând. Dumneata vezi însă dacă vine cumva spre Durazzo vre-o corabie francesă, mare, care să ia până la 500 de miliarii“.

În ziua de 11 Mart 1697, Gheorghe Teodoru scrie lui Gheorghe Cumano: „Dacă ar fi venit [Santa] Teresa mai de vreme, ai fi avut acum marfă dela mine.“

Alexe Gheorghiu scrie cu data de 19 Iunie 1697 aceluiași negustor din Venetia: „Tatăl meu a făcut roșt de multă lână, însă până acum nu am putut să o încărcăm, așa încât o avem în magasi. Să dea Dumnezeu să vie corăbiile tale cu steag alb, căci îmi pare că aceea care a venit acum la Durazzo e cu alt steag. Până acum nu am văzut scrisoare dela tine pentru ca să aflu despre toate. Am trecut pe la Berat și am venit aici la Elbasan. Cu toții așteptăm corabia San Zuan Batista și nu vedem nimic. Marfa pe care o am, e depositată parte în magasiile din Durazzo, parte aici, la Elbasan. Mi-ai scris și prin Ancona să nu încărcăm pe altă corabie decât pe a ta.“

Dimitrie Bendu scrie în ziua de 20 Iulie 1697 lui Gheorghe Cumano: „Deasemenea tot ce mi-ai trimes prin marciliană le-am primit bine îngrijite, însă ți-am trimes cu vitiosa (?) săftian... și cu Santa Teresa, săftian...“

În post-scriptul scrisorii din 20 Iulie 1697, Teodor Nicolau scrie lui Gheorghe Cumano: „Chir Gheorghe, din partea lui Teodor al lui Constantin îți vin cu tartana, abale, și cu Santa Teresa, ceară.“

Războiul se încheie în 1699, prin pacea dela Karlowitz. Venetia stăpânește Moreia, cucerită de Francesco Morosini, și își întărește stăpânirea în golful Cattaro, prin reocuparea portului Castelnuovo de către proveditorul general al Dalmației Girolamo Corner.

Portul Durazzo, unde funcțiunea de consul al Serenisimei Republici o îndeplinește Gheorghe Cumano, dela 1700 până la 1705, se umple de corăbiile armatorilor din Albania venetiană. Prin *Albania veneta* se înțelegea tot ținutul din prejurul aceluși golf adriatic alcătuit dintr'un șir de patru basinuri (Topia, Teodo, Risano și Cattaro) și cunoscut sub numele italianesc de *Bocche di Cattaro* (în slavă *Boka Kotorska*). În primul basin, „baia di Topia“ se află portul *Castelnuovo* (sârbo-croat *Herceg Novi*); în fund, în „golfo

di Risano⁴, e portul *Risano*; între acest „golf” și „golfo di Cattaro” se află portul *Perasto*; în „golfo di Cattaro” se găsesc porturile *Dobrota* și *Cattaro*. Acesta din urmă e dominat de muntele Lovčen.

Veneția stăpânea părțile acestea încă din 1420. În 1539, vestitul corsar din Alger Kaireddin Barbarossa, capudan al lui Soliman Mărețul și sprijinitorul lui Francisc I, regele Franței, în lupta cu Carol Quintul, cucerește, în războiul turco-venețian de atunci portul Castelnuovo, care devine un cuib de pirați. Tocmai în 1687, izbutește Venețianul Girolamo Corner să reia acest port. În 1699, când se încheie pacea dela Karlowitz, Serenissima Republică stăpânește tot ținutul din prejurul așa numitelor „Bocche di Cattaro”, numit „Albania veneta”, spre deosebire de Albania turcească, „Albania turca.”

Cu armatorii „schiavoni” ai porturilor din „Bocche di Cattaro”, „i Bocchesi”, cari își trimet des corăbiile lor în porturile Albaniei turcești, întrețin relațiuni negustorii din Moscopole.

În fața numărului mare de corăbii care vin în portul Durazzo și în fața desordinelor create de dorința căpitanilor de-a încărca fiecare cel dintâiu, consulul venețian Pietro Rosa, succesorul lui Cumano, ia anumite măsuri: se stabilește că navele vor încărca în ordinea sosirii lor în port, „la regola della volta”, „l'ordine della volta”, regulă la care nu toți se vor supune. De-aci vor porni toate neînțelegerile dintre păstrătorii ordinei și aceia cari vor protesta împotriva amestecului Venețienilor în treburile supușilor „Marelui Senior”¹.

¹ Pietro Rosa scrie într'un raport adresat celor cinci *savi alla mercanzia* despre situația în care se găsea schela Durazzo după 1700: „La scala allora avea tanta confluenza d'effetti che gli Parastini aumentarono il numero de' bastimenti per trasportarli ed erano tanto avanzati che tra loro gareggiavano per esser gli primi ammessi al carico, e alcune volte per conseguirlo impiegavano gli commandanti turchi, con l'uso de' regali, il che fé ancor nascer alcuni disordini ed inferirono dani a negozianti, e ciò fù nel tempo che si stabilì la pace nell' acquisto della Morea. nel primo consolato del fù Giorgio Cumano, sotto il quale fù levata dal Stevanovich dal Porto di Durazzo, la polacca dolcignota Stella matutina del Rais Mehemed Beris, mentre caricava colà per Venezia ad onta de' Perastini, per instigazione del morto Nicolò Pulimeno, per l'odio [che] avea concepito a quella nazione.

„Quanti sconvolgimenti causò questo ardito procedere ed inçomodi anco alla Serenissima Republica, ben noti alla Sublime virtù dell' E. E. V. V., e perciò non m'estindo d'avantaggio. Rassodatto ch' ebbe la savia mente dell' E[ccellen-tissim]o Senatto il tristo successo, pensò ritrovar ripieghi valevoli, per divertir

Moscopolenii își încarcă la Durazzo marfa pe care o trimet la Veneția, „per la Dominante“. Aceiași negustori primesc la Durazzo marfa care le vine din orașul lagunelor. Comerțul cu Veneția se face prin intermediul consulului Serenisimei Republici la Durazzo. Negustorii din Moscopole vin la consulatul venețian să se întâlnească cu patronii corăbiilor. Consulul venețian alcătuește listele cu numele negustorilor și cu mărfurile trimise sau primite („manifesti di carico“¹ și „riscontri di scarico“²).

În 1705, Nicolae Pulimeno, creștin din Albania, consul al Olandei la Durazzo, e cel mai mare dușman al consulului Pietro Rosa. Ambasadorul Carlo Ruzzini îl socotește ca un „dușman inverșunat al comerțului venețian“³.

Pulimeno izbutește prin intrigi să devie „secretar“ al schelei Durazzo în locul lui Dimitrie Triandafilo, care e susținut de consulul venețian. Iată ce scrie în această privință Pietro Rosa

nell' avvenire simili trapassi, e col parer de' negozianti stabili la regola della volta nel modo ch'è al presente, cossichè quando io fui spedito à quella carica, il magistrato eccellentissimo de' V Savj alla Mercanzia nelle mie commissioni m'incaricò farla inviolabilmente osservare da sudditi. Quante opposizioni ritrovai nei suoi principi per farla por in pratica in questa non l'esprimo, bensì dico che il quondam Pulimeno fece solear non solo tutti gli mercanti turchi e greci che gli doganieri e commandanti ed anco gli consoli delle nazioni estere; tutta volta con l'uso della desterità e de' regali prima con gli doganieri e poi con commandanti mi riuscì supperare tutti gli ostacoli, mentre questi intendevano ricorer alla Porta a rapresentarli che li Veneziani ponevan leggi agli sudditi del Gran Signore ed alla di lui Scala di Durazzo con altre circostanze che molto avrebbe agravatto l'armonia della pace e della buon amicizia. Divertito ch'ebbi simil torrente feci comprender a'mercanti che detta volta era per ridondare in loro vantaggio e in più sicurezza del commercio, e comprese le ragioni si acquistarono perché in effetto non la sentivano d'aggravio ne'men gli doganieri perché tutti gli mesi dell' anno si facevano una o due spedizioni di bastimenti, carichi per Venezia, e questa placidezza continuò sino la rottura della passata guerra“. (A. S. V. *Cinque Savi alla Mercanzia, lettere dei consoli Durazzo*, filza 662 = 1712—1738),

¹ N-rele LV, LXXIV, LXXV, LXXVII, LXXIX, LXXX, LXXXIII, LXXXV, LXXXVIII.

² N-rele LXXXIV, LXXXVII, LXXXIX, XCII.

³ „Il porto di Durazzo è un seno da dove posson sorger tempeste. I Perastini inquieti che vi negoziano, i Barbareschi che vi approdano, quel Polimeno console olandese, torbido nemico del nome e del veneto comercio, sono apparati di circostanze non buone; tutti ricercherebbero l'assistenza in quel luogo d'un console veneto di maturità e di destrezza“ (A. S. V. *Relazioni, Senato*, III, *Secreta I*, 7).

celor cinci *savi alla mercanzia*, în ziua de 11 Septembrie 1705: „Acest spirit şiret¹ e atât de ticăloşit încât născocoşte în fiecare zi mijloace care să satisfacă propriul său interes, fără să-i pese de paguba pe care o poate pricinui altora. Spune zilnic că nădăjduşte să vadă un nou războiu² şi să moară apoi mulţămît. Marţi dimineaţa, în prima zi din Septembrie, a spus unor negustori greci din Moscopole cum că a aflat că din Moreia au plecat vreo patruzeci-cincizeci de inşi cari s'au dus la Constantinopol să se plângă la Poartă împotriva reprezentanţilor publici ai Guvernului. Vrea să asigure [pe negustori] că [locuitorii Moreiei] nu pot să mai trăiască sub guvernarea Serenisimei Republici. Nu-mi închipui că îşi exprimă aceste sentimente din alte motive decât din acelea ale unei uri adânci pe care o nutreşte şi o va nutri totdeauna împotriva Veneţiei. Zilele trecute a sosit din Constantinopol un firman lui Dimitrie Triandafilo prin care acesta e numit secretar al schelei Durazzo. S'a opus îndată Pulimeno care a izbutit să i-l anuleze, aducând în faţa cadiului martori sperjuri (al căror număr e foarte mare în Turcia; astfel a procedat când a îndemnat pe negustori să meargă la Constantinopol, întemeindu-se numai pe mărturii false) prin cari l-a înfăţişat ca pe un păcătos, un hoţ, un intrigant şi cu alte calificative de felul acesta. Această [mărturie] a expediat-o în seara de 7 a lunii curenţe unuia din primii dragomani ai ambasadorului său cu ordin de a se obţine anularea [firmanului] lui Dimitrie şi întocmirea altuia pe numele său, pe care să nu i-l poată lua nimeni. Singurul lui scop e acela de a năpăstui schela³“.

Pietro Rosa informează prin scrisori trimise cu Ioan Costa Giupan din Moscopole. pe bailul Ascanio Giustinian asupra procedurilor lui Pulimeno :

„Astăzi am izbutit să capăt, cu bani, de la naibul⁴ cadiului, copia aci înserată a firmanului pe care o trimet Excelenţei Voastre cu aducătorul prezentei, Ioan Costa Giupan din Moscopole. [Naibul] mi-a eliberat [copia] în mare taină deoarece a fost rugat de Pulimeno să nu dea nici o copie. Din această [copie] înalta înţelepciune a Excelenţei Voastre îşi va da seamă

¹ Pulimeno.

² Un nou războiu turco-veneţian.

³ Nr. XXVI.

⁴ Naib (cuv. turc.) = supleant.

de ticăloșia înăscută a acestui om perfid care aduce mărturii false în dauna reputației altuia, cum a făcut cu Dimitrie Triandafilo care se străduiește ca toți negustorii sosiți aici să-și depuie [mărfurile] în această cancelarie consulară și pe care l-am cunoscut totdeauna ca pe un om cinstit care nu a furat niciodată nimic. Astfel [țin] să reabilitez onoarea atinsă [a lui Dimitrie Triandafilo]¹⁴ (25 April 1706).

„Cu alte scrisori ale mele, prea respectuoase, trimise supremei autorități a Excelenței Voastre cu Ioan Costa Jupan din Moscopole, cu datele 23 și 25 ale luni curente, am răspuns îndată cinstitei [scrisori a] Excelenței Voastre înmănată mie de Turcul care a fost disdar² al acestei piețe. În cea de-a doua [scrisoare] era copia firmanului prin care Pulimeno a fost numit secretar al acestei schele. Înfățișam și toate afacerile acestei schele turburate de relele procedee ale lui Pulimeno cari nu au alt scop de cât acela de a pricinui deviarea comerțului care se face cu Veneția. [Pulimeno] se întemeiază pe autoritatea pe care i-o dă calitatea de secretar și împovărează cu noi taxe, neobicinuite, pe negustori. Eu mă străduiesc să-i apăr pe aceștia, opunându-mă la tot ceea ce le pretinde. Totuși, negustorii, cunoscând sufletul păcătos al acestui om și justiția coruptă a țării, se lasă păgubași. Această [atitudine] pricinuieste daune însemnate patrimoniului public și negustorilor venețieni, lucru care se vede din faptul că odinioară veneau mai mult de două mii cinci sute de colete de ceară iar în anul acesta au sosit de-abea o mie cinci sute. [Negustorii] mă asigură că nu vor fi liniștiți până ce nu-l vor vedea [pe Pulimeno] înlăturat din usurpata funcțiune a sa de secretar. Nu doresc să depindă de el deoarece au fost foarte păgubiți în trecut. Le-am răspuns că vor vedea în curând lucrurile liniștite în folosul siguranței mărfurilor lor³⁴. (30 April 1706).

Consulul venețian trimite negustorilor din Moscopole o scrisoare cerându-le sprijinul. Aceștia îi răspund în ziua de 26 Iunie 1706 asigurându-l de devotamentul lor.

Arhivele din Veneția păstrează două copii ale scrisorii grecești adresate de opt negustori din Moscopole, cu data de 26 Iunie 1706, lui Pietro Rosa. Una din aceste copii e trimisă de către

¹ Nr. XXVII.

² *Disdar* (cuv. turc.), = comandantul unei cetăți.

³ Nr. XXVIII.

consul celor cinci *savi alla mercanzia*¹, iar cealaltă², împreună cu traducerea [italiană]³, bailului Ascanio Giustinian. Moscopolenii declară că nu vor să-și depuie mărfurile decât în magasiile consulului venețian. Ei roagă pe acesta să se înțeleagă la Durazzo cu delegatul lor Adam Ghira :

Prea strălucite consul venețian, noi, cu toții negustori, ne închinăm cum se cuvine domniei tale.

Am primit cinstita domniei tale [scrisoare] și ne-am bucurat că ești sănătos. Am înțeles tot ceea ce ne scrii. Ne spui să trimitem mărfurile noastre în magasiile domniei tale și să fim cu toții [oamenii] domniei tale. Ne învoim bucuros la aceasta. Te rugăm însă să nu uiți de cele pe care le făgăduiești, la înțelegerea noastră, atât în ceea ce privește grija [mărfurilor] cât și [pentru cazul] când ar lipsi ceva din magasiile domniei tale. Să faci totul bine. Deocamdată, ai puțină răbdare căci fiecare își are socotelile, însă mai încolo vei primi toată marfa pe care noi, subsemnații, o vom trimite. Am și scris înăuntru⁴ să trimeată postavurile în mâinile domniei tale. Să ne ajuți cât se poate de bine și precum te-ai învoit cu Elbasanliii⁵, te vei înțelege acolo⁶ cu Adam Ghira, prin care vom primi cinstita domniei tale [scrisoare]. Să-ți ajute Dumnezeu.

Moscopole, 26 Iunie 1706.

Gheorghe Ghira, la porunca domniei tale.

Dimitrie Gheorghiu, la porunca domniei tale.

Simu Gheorghiu, la porunca domniei tale.

Teodor Adam Papa, la porunca domniei tale.

Costa Teodoru, la porunca domniei tale.

Gheorghe Teodoru, la porunca domniei tale.

Anton Ghira, la porunca domniei tale

Adam Gheorghiu Ghira, la porunca domniei tale.

Pietro Rosa așteaptă cu nerăbdare scrisorile Moscopolenilor pentru a le trimite împreună cu acelea ale Șiaciștenilor bailului Ascanio

¹ Nr. XXIX B.

² Nr. XXIX A.

³ Nr. XXX.

⁴ La Veneția.

⁵ Cei din Elbasan.

⁶ La Durazzo.

Giustinian. El vrea să arate prin acestea că negustorii din Moscopole și Șiaciște nu recunosc pe Pulimeno ca secretar al schelei Durazzo. Consulul venețian scrie în ziua de 29 Iulie 1706 babilului: „Înainte Excelenței Voastre, aci-inserate, copiile scrisorilor trimise mie de negustorii șiacișteni împotriva lui Pulimeno. Aștept și pe acelea ale negustorilor din Voscopole, și îndată ce imi vor sosi, voi expedia, prin curier special, autenticele atât ale unora cât și ale celorlalți, din care înalta înțelepciune a Excelenței Voastre va putea înțelege cât e de urât de Turci și de creștini numele ticălosului Pulimeno ¹„.

Tot Pietro Rosa scrie, cu data de 18 August 1706 lui Ascanio Giustinian: „Aștept din zi în zi scrisorile negustorilor din Voscopole pentru a le trimite, împreună cu acelea ale Șiaciștenilor. Excelenței Voastre, chiar dacă rândurile Excelenței Voastre nu-mi vor fi încă sosit. Pulimeno încearcă să îndrepte mărfurile spre Ancona, cu corăbii dulcignote, cu credința că sub steagul turcesc nu vor fi atinse de Venețieni. Iată care sunt uneltirile acestui om neastâmpărat împotriva liniștei publice. Nu știu însă dacă ele vor izbuti, căci prin părțile acelea ², lumea nu va voi să facă negoț cu acești barbari ³, cari, din nenorocire, au săvârșit, în trecut, mult rău prin tâlhăriile lor. Și apoi aceștia s'ar obicinui cu acele ținuturi, lucru de care am informat și pe Excelența Sa Proveditorul Dalmației ⁴.“

Pulimeno caută deci să încurajeze comerțul cu Ancona prin corăbiile dulcignote. E probabil că, încă din 1706, comerțul cu Ancona oferea unele avantagii față de acela cu Veneția. În 1732, papa Clement al XII-lea va declara Ancona, care aparținea statului pontifical, port-franc ⁵.

Negustorii musulmani din Elbasan și cei creștini din Șiaciște și Moscopole se plâng, în 1706, consulului venețian că cei cinci *savi alla mercanzia* le pretind 2⁰/₀ pentru transportul mărfurilor. Iată ce scrie în această privință Pietro Rosa celor cinci *savi alla mercanzia*, în ziua de 7 Octombrie 1706: „Cu smerenie trebuie să aduc la cunoștința Excelențelor Voastre plângerea făcută la acest

¹ N rul XXXI.

² Desigur țărmul italian al Adriaticei.

³ Lulcignoții.

⁴ N-rul XXXII.

⁵ Paul Masson, *Ports francs d'autrefois et d'aujourd'hui*, p. 155-156.

consulat, în ziua de 26 Septembrie, de către negustorii turci din Terranuova cu cari s'au unit câțiva negustori creștini și acișteni și din Voscopole, protestând, în numele tuturor, că Excelențele Voastre le cereți [taxa de] 20% și că ați părtini cu Scutarinii cari își trimet mărfurile la Castelnuovo și la Ragusa unde acestea fac carantină și de unde sunt trimise, cu peote¹, la Veneția, scutite fiind de taxa prevăzută în instrucțiunile Excelențelor Voastre. De aceea doresc și ei, de-acum înainte, să trimeată [marfa lor pe] corăbii dulcignote în lazaretele din Castelnuovo și Ragusa și să înceteze de a le mai expedia direct la Veneția, cum făceau până acum, pentru ca să fie scutiți de taxă. Dacă s'ar îngădui însă aceasta, s'ar produce o mare desordine la schelă, s'ar pricinui o pagubă însemnată corăbiilor venețiene și s'ar îngămădi din ce în ce năvile Dulcignoșilor. Aceștia, în fiecare zi, își sporesc corăbiile în calitate și cantitate. Dacă marfa ar face carantină la Ragusa, s'ar pierde mai mult de jumătate, mai ales ceara pe care negustorii vor să o trimeată acolo spre a fi scutiți astfel de [taxa de] 2% ca și Scutarinii. M'am silit să-i conving că Excelențele Voastre nu aveți preferințe pentru nici un negustor la schelele Durazzo și Boiana și că îi socotiți pe toți deopotrivă. Ca să le dovedesc aceasta, le-am arătat capitolul 9 din decisiunile Excelențelor Voastre, înmănat mie în momentul plecării mele din Veneția, prin care sunt însărcinat să trimet, din când în când, știri precise despre toate mărfurile care se încarcă la Durazzo și Boiana spre a fi conduse în lazaretele din Castelnuovo, Spalato și Ragusa, unde fac carantină și de unde apoi sunt expediate la Veneția, pentru a li se impune [taxa de] 2% ca și celor care sunt încărcate de-a dreptul pentru acest din urmă oraș. Aceste știri au fost trimise, în mai multe rânduri Excelențelor Voastre. Dacă în trecut Scutarinii nu au plătit [taxa de] 2%, aceasta se datorește vreunei neglijențe. Excelențele Voastre ați înțeles totdeauna ca toți [negustorii] fără deosebire, să plătească taxa stabilită. Am asigurat pe negustori că Excelențele Voastre veți pretinde, de-acum înainte, [taxa de] 2%, atât pentru mărfurile care vin din lazarete, cât și pentru cele care sunt trimise de-a dreptul la Veneția și i-am îndemnat să continue ca de obicei, a-și încărca marfa pe corăbii venețiene, înlăturând îndoiala că li se face vreo nedreptate. Voi aștepta deci dela

¹ Peota = mică navă.

suverana autoritate a Excelențelor Voastre vreo instrucție asupra acestei chestiuni spre a putea asigura pe negustori de favoarea Excelențelor Voastre ¹.”

Nicolae Pulimeno și asociatul său Ioan Neranzi, izbutesc, în 1708, după cum scrie Pietro Rosa într'un raport către bailul Alvisè Mocenigo, să atragă în tovărășia lor doi Moscopoleni: „Au fost indemnăți de către aceștia ² să intre într'o astfel de tovărășie, un oarecare Ioan al lui Gheorghe Papa și altul, Dimitrie Bizuca, negustori din Voscopole, cari, pentru a întreprinde acest comerț, au părăsit pe acela cu Veneția, pricinuind pagubă mare creditorilor cari le-au incredințat marfa. După pilda lor, un oarecare Sinan Mucio Cazacci ³ din Cavaia și doi tovarăși ai săi au părăsit cu totul comerțul cu Veneția și au început pe acela cu Ragusa și Ancona, pricinuind pagubă mare domnului Gheorghe Stamatelo, creditorul lor ⁴.”

Locuitorii din Dulcigno (vechiul *Colchinium*, în albanesă *Ulqin*, în slavă *Ucinj*), populație albanesă musulmană, ne apar în epoca de care ne ocupăm, ca niște pirați și contrabandiști. Încă din secolul al III-lea în. de Cr. vedem pe pirații iliri ai regelui Agron și ai reginei Teuta din Scodra (Scutari) vecină turburând comerțul roman. Mai toate scrisorile consulului Pietro Rosa trimise baililor sau celor cinci *savi alla mercanzia* sunt pline de amănunte cu privire la răul pricinuit comerțului venețian de preținșii negustori din Dulcigno. Aceștia construiesc mereu corăbii cu care pradă pe acelea ale supușilor venețieni. Cu o sută de ani mai târziu, Pouqueville în al său *Voyage en Morée, à Constantinople et en Albanie*, va avea prilejul să înfățișe pe Dulcignoți subț același aspect ⁵.

¹ Nr. XXXIII.

² Pulimeno și Neranzi.

³ După nume Albanes musulman.

⁴ Nr. XXXIV.

⁵ „La ville de Dulcigno où l'on désirerait voir flotter l'aigle germanique parce qu'elle rendrait la côte plus sûre, est habitée par six mille pirates qui se disent marchands et qui vivent, comme ceux d'Alger, du produit de leurs brigandages. L'étranger n'approche point de leur port, et le navigateur qui se trouve dans ses parages doit veiller et se tenir sur ses gardes; car à peine est-il nuit, que les avides Dulcignotes se jettent dans de petites barques pour surprendre un navire qui reposerait dans une fatale sécurité. On sait qu'il n'y a pas de quartier avec ces barbares, et on doit faire des voeux pour que la nation loyale qui occupe la Dalmatie, purge un jour le sol d'Olchinium des brigands qui le souillent par leur présence.” Pouqueville, *op. cit.*, tom. III, p. 287-288.

Consulul venețian scrie, într'o scrisoare trimeasă prin Moscopolleanul Ioan Gheorghe Papa, bailului Alvise Mocenigo că la Durazzo au loc dese incidente între Perastini, Tripolitani („Barbareschi“) și Dulcignoți ¹.

Aceștia din urmă nu se dau în lături de la crime. În scrisoarea din 5 Octombrie 1709, adresată bailului pomenit mai sus, Pietro Rosa, după ce vorbește de neajunsurile pricinuite de Turci supușilor venețieni, spune următoarele: „Dulcignoții sunt totdeauna îndrăzneți și vor fi și în viitor dacă nu sunt pedepsiți. În ultima zi a lunii trecute, un marinar al raisului ² Mehemed Behria din Dulcigno a vrut, fără nici un motiv, să omoare, în portul acestui oraș, pe căpitanul Luca Isovich al marcilianeii Sant' Isepo e San Francesco di Paola, pe când acesta se pregătea să plece la Veneția cu încărcătura sa. L-a lovit cu cuțitul la cap, iar dacă nu ar fi fost oprit la timp, l-ar fi ucis. L-a rănit totuși. Am îndemnat pe căpitan să cheltuiască suma trebuitoare pentru obținerea unui arz ³ pe care să-l expedieze la Constantinopol și din care cei dela Sublima Poartă să-și dea seama de ticăloșiile Dulcignoților cari produc scandalurile. Deoarece însă cadivul pretindea zece zechini pentru el și doi pentru naib ⁴, nu s'a făcut arzul: căpitanul nu a vrut să se expue la cheltuială. Toți cei cari sunt supărați de Dulcignoți procedează la fel. Excelența Sa Bailul nu are însă mărturiile necesare pe care să le înainteze vizirului și astfel ticăloșii [Dulcignoți] rămân nepedepsiți. Aceștia devin din ce în ce mai agresivi și pentru cel mai mic neajuns întâmpinat din partea alor noștri, se plâng la Constantinopol, întemeindu-se pe mărturii false, și turbură liniștea obștească. Grecii din Moscopole sunt temuți de Turci din cauză că, prin bani, ei izbutesc să obție pedepsirea oricui îndrăznește să le pricinuiască vreun rău. Ei fac cheltuelile în comun. Așa ar trebui să se procedeze și împotriva Dulcignoților, cu dese reclamațiuni, cu arzuri și mărturii de-ale comandanților. Acestea însă nu se pot obține de cât prin bani și daruri, după cum știe înalta înțelepciune a Excelenței Voastre ⁵.“

Credem că nu avem până acum un document în care firea

¹ N-rul XXXV.

² Rais sau reis (turc) are aici sensul de căpitan de corabie.

³ Arz (turc) = proces-verbal.

⁴ Supleant.

⁵ N-rul XXXVI.

Aromânilor, independentă, răsbunătoare, solidară împotriva străinilor dușmănoși, să ne apară mai bine ca în rândurile de mai sus ale consulului Rosa. Documentul despre care e vorba ne dovedește că Moscopolenii nu se temeau de stăpânitorii lor musulmani, de „Turci“, când aceștia le turburau negoțul, că erau capabili să se răzbune solidarisându-se și cotisându-se cu toții pentru obținerea pedepsirii celor cari îi supărau și, în sfârșit, că nu se dădeau în lături dela nici un sacrificiu când erau în joc interesele lor.

Dulcignoții construiesc mereu corăbii cu care pradă pe cele venețiene. În urma reclamațiilor bailului Alvise Mocenigo la Poartă, Turcii se hotărăsc să facă o anchetă la Dulcigno (1711). Pietro Rosa expune bailului, într'o scrisoare cifrată ¹, din 3 April 1711 (arhivele venețiene păstrează și transcrierea în litere a acestei scrisori) cum au procedat Turcii în ancheta lor:

S'a întors din Scutari confidentul consulului trimis de acesta să urmărească pe Husein ², pașa din Valona. El a raportat cum au înțeles pașa, capugiul și musulimul să îndeplinească la Dulcigno poruncile primite dela Poartă. Ajunși la Dulcigno, s'au înțeles cu cadiul acestui oraș. Confidentul consulului era mereu de față, fără să fie cunoscut de Turci. Au fost chemate agalele din Dulcigno și întrebate asupra numărului corăbiilor ieșite după pradă în vara trecută. Au răspuns că nu știu nimic asupra acestui lucru și că năvile lor nu sunt corsare ci de comerț. Au mai fost întrebate de ce tăgăduesc un lucru vădit, de care bailul Veneției s'a plâns de repetate ori la Poartă și pentru care a cerut să fie pedepsiți corsarii dulcignoți cari, în ciuda capitulațiunilor imperiale, au prădat, în vara trecută, cu patru „scampavia“ toate țărmurile „Golfului“, pricinuind pagube mari supușilor venețieni. Au continuat să tăgăduiască. Li s'a mai spus că se știe precis că în pădurea Vlivari care e spre apus de Dulcigno, s'au construit în timpul iernii șapte „galeotte“, patru a câte zece bănci și trei a câte șaptesprezece, cu gândul de a fi înarmate pentru vara următoare. Au tăgăduit și aceasta răspunzând că năvile lor sunt numai pentru comerț. Nu au vrut să desvâlue nici numele rașiilor ieșiți pe mare, după pradă. Nu s'a putut deci face nimic, nu pentru că Turcii nu-și dădeau seama de tot ceea ce săvârșesc Dulcignoții, ci pentru că fuseseră

¹ Dăm cu titlu de curiositate transcrierea în cifru a cuvântului *Moscopolii*: „44. 85. 12, 53. 85. 62, 85. 34. 24“, cum apare în raportul consulului venețian.

² În scrisorile care urmează, pașa din Valona se numește Ali.

conrupți cu daruri mari, „mijloc obicinuit pentru a îndepărta pe Turci din calea dreptății.“ Nu s'a făcut deci nimic în favoarea Venețienilor. După patru zile, pașa, capugiul și musulimul s'au întors la Scutari, unde au întâlnit pe cavalerul Bucchia ¹ care aștepta să afle rezultatul. Pașa a spus că fără arzul eliberat de el nu se va putea face nimic, și că pentru obținerea lui trebuie să i se dea cinci mii de zechini, afară de ceea ce se va cuveni capugiului, musulimului și cadiului. La această cerere, Bucchia a răspuns, în mod înțelept, că ultima pretenție a pașei se ridică la trei mii de zechini și că rolul acestuia nu e să trateze acest lucru; nici Sultanul nu ar înțelege rostul unei pretenții atât de mari, odată ce e stabilit că liniștea trebuie păstrată la hotare și că supușii ambelor state trebuiesc apărați. Tocmai atunci a sosit și ordin dela beglerbeg către pașă să se ducă la Tirana ². Înainte de a porni, pașa a spus lui Bucchia să se gândească la ceea ce i-a cerut în schimbul arzului. Proveditorul Capello a trimes cu o galeotă, pe mare, trei criminali dulcignoți la Budua, cu ordin pentru Bucchia să-i dea pe mâna pașei spre a li se aplica pedeapsa hotărâtă de Poartă. Deoarece însă Bucchia nu avea firmele privitoare la acești trei Dulcignoți, care se găseau încă în mâinile proveditorului general al Dalmației, pașa nu a vrut să primească pe criminali. A spus lui Bucchia să trimeată îndată după firme, pentru ca să poată ști ce e de făcut și a plecat lăsând unui musulim poruncă să le primească. Bucchia a rămas la Scutari în așteptarea firmelor.

„Ducându-se la Tirana, unde s'a întâlnit cu beglerbegul, pașa a găsit acolo pe un oarecare Dimitrie Bizuca, negustor din Moscopole, bine cunoscut de el. Deoarece acesta e un om cu oarecare cunoștințe, pașa i-a destăinuit porunca pe care o avusese dela Poartă împotriva Dulcignoților, citindu-i firmanul, și i-a cerut părerea. I-a răspuns că, deși îi vorbește ca un bun servitor, nu se poate opri totuși să nu-i spue că e obligat să urmeze cu toată exactitatea ordinele guvernului și că nu trebuie să se lase mișcat de lingușirile Dulcignoților, deoarece aceștia sunt cu totul ticăloși și ca atare cunoscuți în toată lumea. Să ia seama ca să nu procedeze greșit căci Serenisima Republică a Veneției nu va înceta de a face dese reclamațiuni guvernului, îndemnând și pe miniștrii

¹ Probabil vreun înalt funcționar din Cattaro.

² Suntem în plin războiu ruso-turc. Turcii fac concentrații de trupe în Albania.

altor suverani, deoarece toți au fost și sunt zilnic supărați de ticăloșii Dulcignoți. Odată aflat adevărul de către guvern, e probabil ca [pașa] să rămâie compromis și în pericol chiar de a primi o aspră pedeapsă. Gândindu-se la aceste argumente pașa i-a mărturisit că patru Dulcignoți îi ceruseră un arz în favoarea lor și împotriva Venețienilor și că dăduseră cinci sute de zechini capugiului și trei mii de reali lui, dar că el nu hotărăște nimic, nici pentru unii nici pentru ceilalți, până nu-i vor sosi dela domnul Bucchia răspunsul și firmanele și că pleacă la Berat unde va sta opt sau zece zile și de unde se va duce apoi la Valona. [Pașa] a însărcinat pe zisul Bizuca, care venea pentru afacerile sale aici, să se întâlnească cu mine, să-mi raporteze tot ceea ce expun aici Excelenței Voastre, și să-mi spue ca și eu să scriu din nou, prin curier special, domnului Bucchia care e la Scutari să trimeată răspunsul căci zisul pașa trebuie să se ducă la Adrianopole spre a se întâlni cu trupele. Deoarece Bizuca trebuie, peste două zile, să se ducă la Berat, i-am spus să reamintească pașei tot ceea ce am comunicat acestuia la Cavaia : să nu se uite la lingușirile Dulcignoților, ci să se conformeze la cele cerute de dreptate și să fie sigur că va dobândi stimă din partea Suveranului său, mulțămiri din partea Serenisimei Republici și o bună răsplată dela Excelența Sa Bailul. Însă pentru ca să merite acestea, trebuie să informeze precis guvernul de procedeele rele ale Dulcignoților cari turbură liniștea comună și stăvilesc comerțul și siguranța supușilor [venețienii]. [Bizuca] mi-a promis că va spune toate acestea când se va întâlni cu pașa și că îi va împărtăși, în același timp, și cele pe care i le va dicta talentul lui. Desigur că în asemenea prilejuri e nevoie de o mână largă care să câștige pe Turcii nesățioși, și dacă eu ași fi avut mijloace, ași fi jertfit totul de bună voie numai cu scopul ca străduințele Excelenței Voastre să nu fie zadarnice și pentru ca să se îndeplinească cele pe care, cu dreptate, le doriți. Voi scrie, domnului Bucchia să grăbească treburile. Am rugat și pe domnul Bizuca să-mi scrie tot ceea ce va hotări să facă pașa. Mi s'a părut potrivit să dau însărcinare acestui confindent al pașei : el are un tovarăș¹ care se bucură de aceeași încredere și care va veni apoi la Constantinopol să expue totul Excelenței Voastre²“.

¹ E vorba de Moscopoleanul Ioan Gheorghe Papa, tovarăș al lui Dimitrie Bizuca.

² Nr. XL.

Vedem deci că Dimitrie Bizuca și tovarășul său Ioan Gheorghe Papa, care, în 1708, părăsiseră comerțul cu Veneția, devin, în 1711, agenții și oamenii de încredere ai consulului venețian. Dar cei doi Moscopoleni sunt în același timp și „confidenții” pașei. Am văzut curajul și tactul lui Dimitrie Bizuca în convorbirea lui cu pașa, la Tirana.

În ziua de 3 April cei doi negustori din Moscopole expun consulului venețian rezultatul negocierilor lor – probabil la Berat – cu pașa și cu capugiul¹:

Prea cinstite și prea nobile, prea strălucite cavaler Rosa, cu smerenie ne închinăm domniei tale.

Cu scrisoarea noastră de față și cu salutul nostru smerit, îți dăm de veste că am spus aici lui Ali pașa și capugiului cele pe care ni le-a inspirat Dumnezeu și le-am citit și scrisorile. Nu s'au răzgândit deloc. Ne-au spus că vizirul a sosit acum la Adrianopol și că bailul e la Constantinopol, unde trebuie să meargă arzurile și că, dacă nu dăm zechinii, sunt în stare să pornească la drum fără să lămurească nimic, căci a adăogat [pașa]: „Trebuie să plec îndată la războiu”. După ce i-am rugat însă, au făgăduit amândoi să mai aștepte cinci-șase zile. Îți scriem așadar cum ni s'a vorbit. Vezi dacă a venit dela cavaler² vreun răspuns pentru capugiul, pentru ca acesta să mai aștepte încă șase-sapte zile, căci ne-a spus tainic: „Bine, să știu că se face treaba, ași aștepta și cinci și zece zile”. Deaceea, fă cum te va lumina Dumnezeu și scrie-ne prin curier ce vești ți-au sosit și ce dorești să păstreze sau să trimeată [capugiul]. Așteptăm deci răspuns pe care să-l dăm lor. Capugiul spune că are registru pentru toate, atât pentru oameni cât și pentru galeote³, câte sunt nouă și câte vechi și cum au procedat aceștia⁴. Dorește să-i nimicească cu totul, însă trebuiesc zechinii. Să primim răspuns dela dumneata care ești înțelept. Să fii sănătos

1711, April 3.

La porunca domniei tale,
Dimitrie Gheorghiu, mă închin.
Ioan Gheorghe Papa, mă închin.

¹ N-rele XXXVIII, XXXIX.

² Cavalerul Bucchia.

³ Numărul galeotelor dulcignote.

⁴ Dulcignoții.

Paşa care pornise spre Adrianopole, e convins de cei doi Moscopoleni să mai aştepte la Berat răspunsul cavalerului Bucchia. Capugiul declară că are însemnat în registru numărul corăbiilor vechi şi nouă ale Dulcignoţilor şi că nu aşteaptă decât banii, ca să-l dea în vileag.

Pietro Rosa trimite în copie şi în traducere italiană scrisoarea de mai sus bailului Alvise Mocenigo, însoţită de un raport cifrat (păstrat şi în transcriere cu litere) cu data de 18 April 1711, în care găsim următoarele: „În ziua de opt a lunii curente, am scris pe larg, cu numărul 53, supremei autorităţi a Excelenţei Voastre, şi chiar cu o copie, ce s'a întâmplat între Ali, paşa din Valona, şi Dulcignoţi privitor la cunoscuta afacere a pirateriilor acestora prin Golf, în dauna supuşilor veneţieni, iar cu presenta vă fac cunoscut răspunsul pe care zisul paşa Ali l-a dat de curând celor doi negustori Ioan Papa şi Dimitrie Bizuca din Moscopole, cari au fost însărcinaţi de mine să-l hotărască a trimite guvernului ştiri precise, fără să ţie parte cu ticăloşiile Dulcignoţilor. După cum veţi observa din copia aci-alăturată a scrisorii pe care mi-au trimes-o ca răspuns cei doi negustori de mai sus, paşa pare a insista în pretenţia lui pentru suma de bani şi numai în schimbul ei va da în vileag ştirile exacte pentru a le face apoi cunoscute Excelenţei Voastre. Am răspuns aceloraşi negustori să depue toate străduinţele spre a convinge pe paşa şi pe capugiul să aplice legea în conformitate cu rostul lor şi cu adevărul şi a-i asigura că în cazul acesta vor fi răsplătiţi, în mod generos, de mărinimia Excelenţei Voastre, şi că de vor proceda greşit, Excelenţa Voastră nu veţi înceta de a face dese reclamaţiuni împotriva Dulcignoţilor, a paşei şi-a capugiului. Dulcignoţii se laudă că însuşi paşa le-a aprobat exercitarea cursei, lucru care nu va fi bine văzut la Poartă acum când ei au săvârşit în Golf alte ticăloşii, printre care şi isprava făcută zilele acestea pe aceste ţărmuri, cum se va informa înalta inteligenţă a Excelenţei Voastre din aci-înserata copie a interogatorului. Pomenesc doar începutul afacerii, căci întâmplarea e expusă în interogator: în seara zilei de 7 a acestei luni, a sosit în această radă, după cum am spus în scrisoarea trecută, un „zamber“ corsar dela capul Pali, pe care l-au expediat în dimineaţa următoare, după ora trei, însoţindu-l de trei tartane dulcignote de care a fost condus la „Portichio delli Montessini“ unde

s'a întâmplat faptul, cum povestește copia interogatorului ¹. Am anunțat și pe cei doi negustori despre aceasta pentru ca să comunice faptul pașei și capugiului cu scopul ca aceștia să înțeleagă mai bine cât de îngrozitoare sunt continuile procedee rele ale ticăloșilor [Dulcignoți] și să se hotărască a scrie adevărul. Toate acestea le veți afla, Excelența Voastră, chiar din gura lui Ioan Papa, precum și tot ce hotărâseră să facă pașa și capugiul care așteaptă încă pe cavalerul Bucchia cu pretinsul dar. Însă, după câte am aflat, acesta a plecat dela Cattaro la Zara spre a se presenta proveditorilor Vendramin și Pisani cari îl așteaptă să-și înceapă funcțiunea. Între acestea, eu sunt atent să aflu ce vor hotări să facă pașa și capugiul pentru ca să comunic totul Excelenței Voastre" ².

Isprava făcută de Dulcignoți și de care consulul face numai aluzie e povestită amănunțit în scrisoarea din 24 Aprilie 1711: e vorba de asaltarea tartanei căpitanului Celovich din Risano. Vom da mai departe traducerea acestei scrisori. Pietro Rosa comunică însă întâmplarea celor doi negustori din Moscopole pentru ca aceștia să o raporteze pașei. Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa continuă să insiste pe lângă pașă și capugiul ca aceștia să nu elibereze arzul în folosul Dulcignoților.

Cei doi negustori moscopoleni trimet în ziua de 9 Aprilie – probabil din Valona – următoarea scrisoare lui Pietro Rosa care o înaintează în copie și în traducere italiană bailului Alvisè Mocenigo ³:

Prea cinstite, prea nobile și prea strălucite cavaler Pietro Rosa, cu smerenie ne închinăm domniei tale.

Am primit cinstita domniei tale scrisoare și am înțeles bine cuprinsul ei. Toate cele pe care ni le-ai scris precum și alte multe le-am împărtășit pașei, iar acesta și capugiul ne-au răspuns: „Ne-ați înșelat. Noi ne-am încrezut în voi și nu v'ați ținut de cuvânt“. Și au început să scrie arzurile pentru Dulcignoți, cari sunt cu toții aici. Au mai spus pașa și capugiul: „Noi, de hatărul vostru, am stat atâta timp acolo ⁴, patruzeci de zile, cu oamenii

¹ E vorba de asaltarea de către Dulcignoți a corabiei căpitanului Celovich din Risano.

² Nr. XLIII.

³ N-rele XLI, XLII.

⁴ La Dulcigno.

aceștia, și am făcut atâtea cheltueli, iar acum mai sunt alte patruzeci de zile de când așteptăm. Ne-ați înșelat“. Și astfel au scris arzurile pentru ca să le dea Dulcignoșilor. Dragostea însă pe care o păstrăm Serenisimei Republici și domniei tale nu ne-a părăsit și ne-am dus, în timpul nopții, la pașă, am reluat afacerea și am izbutit, cu chibzuială, cu vorbe, să-i schimbăm iarăși gândurile și l-am rugat, făcându-ne chiar chezași, să scrie arzurile, după cum trebuie, însă în așa fel încât să le poată arde; să trimeată un om al său, împreună cu capugiul și cu Ianca¹, la Constantinopol, iar dacă bailul nu va voi să ne dea banii sau dacă aceștia se vor pierde, să-i plătim noi. Și astfel ne-am făcut chezași față de pașă că bailul, împreună cu Ianca, îi va răsplăti osteneala. În acest fel, s'au învoit să nu dea Dulcignoșilor arzurile și a rămas hotărît să le facă pe acestea după cum dorești domnia ta. De aceia îți trimetem din nou curierul pentru ca să vezi dacă procedăm bine, iar dacă vei găsi nimerit, scrie bailului pentru ca să cunoască pricina și adevărul: că Dulcignoșii au dat mulți zechini, și că, fiind acolo Dimitrie Bizuca, Moscopolean, și Ianca, aceștia, pentru dragostea pe care o au față de Serenisima Republică, s'au făcut chezași că se va răsplăti osteneala pașei și a capugiului cari au stat atâtea zile, au făcut atâtea cheltueli, pierzând astfel zechinii dați de Dulcignoși, și au scris arzurile. Pentru ca vorbele noastre să nu pară mincinoase, pentru ca treaba să se facă precum dorești, adică să fie arse arzurile Dulcignoșilor, și pentru ca bailul să ne dea banii, trimite acestuia o scrisoare bine sigilată și încredințează-o curierului ca să ne-o aducă și spune-ne în ce fel i-ai scris, pentru ca să îndeplinim însărcinarea precum dorești. Trimite-ne în grabă curierul cu răspuns lămurit și să nu zăbovească, de oare ce am stabilit numai trei zile, iar dacă în răstimp va veni vre-un răspuns de la cavalier² și se poate face ceva, scrie-ne din nou, ca să-l mai reținem pe pașă și să putem încheia cu folos toată treaba. Am chibzuit și altfel: ca pașă să scrie două arzuri, unul pentru domnia ta și altul pentru Dulcignoși. Pe acesta din urmă să-l ardă la primirea firmanului. Dacă bailul nu plătește, pașă să rupă arzul nostru și să-l dea pe celălalt Dulcignoșilor, dela care va lua bani. Dacă bailul însă îi va trimite suma cerută, să rupă

¹ Ianca e Ioan Gheorghe Papa, unul dintre aceia care iscălesc scrisoarea.

² Cavalierul Bucchia.

arzul Dulcignoților. Am vorbit deci despre acestea și de aceea așteptăm răspuns dela domnia ta pentru ca să vedem ce poruncești să facem. Am pomenit [pașei] și de tartana prinsă alaltăeri¹. Ne-a răspuns: „De aceea vă spun să nu vă uitați la cheltuială căci îi voi face [pe Dulcignoți] ca de-acum înainte să nu mai săvârșească astfel de isprăvi. Voi scrie și despre acest fapt în arz. Să se facă însă treaba.“ Te rugăm să ne scrii iute un răspuns lămurit. Îți scriem pe scurt și în grabă, în timpul nopții, căci pașa nu ne dă răgaz.

9 April 1711.

La porunca domniei tale, Dimitrie Gheorghiu, mă închin.

La porunca domniei tale, Ioan Gheorghe Papa.

Pietro Rosa informează și pe cei cinci *savi alla mercanzia*, într'o scrisoare din 24 April 1711, despre încercările făcute de Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa de-a convinge pe pașa din Valona să nu părtinească cu Dulcignoții și despre prinderea de către aceștia din urmă a tartanei lui Celovich :

„Dimitrie Bizuca și tovarășul său Ioan Papa s'au dus la Valona spre a se întâlni cu Ali pașa. Ei fuseseră sfătuiți de mine ce trebuiau să răspundă pașei privitor la pretenția acestuia. Mi-au scris că acesta insistă pentru darul de trei mii de zechini și că dacă în termen de zece zile nu vine Cavalerul Bucchia, el va hotări eliberarea unei mărturii în favoarea Dulcignoților, dând guvernului să înțeleagă că tot ce a reclamat Bailul Veneției împotriva acestora e fals. S'au dus dinainte patru Dulcignoți să dea pașei, în mână, banii, al căror număr a fost ridicat la șase mii, după cum se spune. Norocul însă a făcut să se întâmple un cas în favoarea intereselor noastre. În ziua de 7 a lunii curente, a sosit în această radă, un „zamber“ corsar tripolitan însoțit de cinci bastimente dulcignote. În dimineața următoare, pe la orele trei, a pornit, însoțit de șase tartane dulcignote. În frunte era Rahis Metho Soliman Hasan. Zisul „zamber“ a fost condus la „Portichio dei Montessini“, unde era căpitanul Celovich din Risano cu tartana lui. Alte douăsprezece sau paisprezece bastimente dulcignote s'au unit cu Tripolitanii și au prins tartana lui Celovich, dând corsarului o mică parte din pradă și ținând restul, împreună cu tartana, pentru ele. Căpitanul Celo-

¹ Tartana lui Celovich.

vich și marinarii săi deabea au avut timp să scape pe uscat, numai cu viața, și au venit la consulat să ne arate nenorocirea. Am insistat pe lângă disdar, căpitan și agalele din părțile acestea să-mi dea o mărturie împotriva Tripolitanilor și a Dulcignoților și am izbutit cu obicinuita cheltuială să o capăt. Pe baza ei cadidul din Durazzo mi-a făcut arzul sau proces [verbal]. Această mărturie, am expediat-o cu alte hârtii, azi dimineață, printr'un ienicer, Excelenței Sale Bailului. Ceva mai înainte, scrisesem celor doi negustori din Moscopol, cari încă se află pe lângă pașă, răspunsul la scrisoarea lor și le infățișasem faptul petrecut acum în urmă pentru ca să-l raporteze pașei. Acesta din urmă, înțelegând cazul, s'a hotărât, după cum îmi comunică negustorii, să informeze guvernul în favoarea noastră, cu condiția însă ca Excelența Sa Bailul să-i recunoască truda pe care o va depune de a-i îndeplini dorințele: pedepsirea raișilor corsari și suprimarea tuturor drepturilor lor de cursă. Excelența Sa Bailul e foarte grăbit. Se așteaptă acum rezultatul. Am raportat Excelenței Sale că Dulcignoții pregătesc cinci „fuste” dintre cele fabricate în urmă spre a ieși cu ele, cât de curând, să prade prin Golf. [Am scris] pentru ca [Excelența Sa] să silească Poarta să pedepsească pe vinovați ¹.

Nu știm cum s'a terminat această afacere în care au avut roluri și doi Moscopoleni. E probabil însă că bailul Alvise Mocenigo a răsplătit „osteneala” pașei și a capugiului. Venețienii știau cum să procedeze cu pașii cari le aduceau neajunsuri: îi câștigau prin daruri ².

Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa, cari fuseseră agenții și oamenii de încredere ai consulului Pietro Rosa, mor în 1712. Tovărășia e continuată de frații lor Costa Bizuca și Nicolae Papa. Aceștia trimet, în 1712, untdelemn, la Veneția, pe marciliana *Madonna dei Carmini* a căpitanului Michele Diclich ³.

Toată neliniștea adusă comerțului venețian în Adriatică de corsari (tripolitani, dulcignoți, etc.) și neajunsurile pricinuite de vameșii turci nu puteau fi decât provocări la adresa Venețienilor favorabile Sublimei Porți pentru reînceperea unui războiu împotriva

¹ Nr. XLV.

² „Les Vénitiens savaient de quelle façon il fallait vivre avec les pachas et ils savaient généralement éviter de trop grosses vexations. en prévenant leurs désirs par des présents réitérés ou en les satisfaisant sans protester”. Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVII-e siècle*, p. 20.

³ V. Cap. V și N-rele XLVII și XLVIII,

Serenisimei Republici, care să ducă la recucerirea Moreiei. În 1714, s'a întâmplat ca Venețienii să captureze o navă otomană plină de prăzi luate de corsari și să refuze extrădarea unor Muntenegreni revoltați împotriva Sultanului și refugiați în Cattaro. Războiul izbucnește. Bailul Andrea Memmo informase guvernul Serenisimei Republici despre intențiunile Turcilor și a pregătirilor lor militare ¹. Pietro Rosa informase și el pe cei cinci *savi alla mercanzia*, imediat după războiul ruso-turc din 1711, asupra intențiunilor Turcilor de a recuceri Moreia ². O armată turcească, în frunte cu vizirul Damad-Ali, scaldă în sânge Peloponesul, slab apărat de Venețieni.

Pietro Rosa părăsește Durazzo. Corespondența consulului venețian din Albania e întreruptă timp de patru ani (1714-1718), cât durează războiul turco-venețian.

Corespondența lui Joseph Isnard, consul al Franței la Durazzo, pomeneste de tovărășia între Șiacișteanul Neranzi și Moscopoleanul Vreto ³.

Știm din scrisoarea cu data de 9 Septembrie 1715 adresată de Joseph Isnard contelui de Pontchartrain, ministrul Marinei, că Ioan Neranzi și Gheorghe Vreto îndeplinesc funcțiunea de consuli ai Angliei, ai Olandei și ai Genovei. Dar consulul Franței nu e în bune raporturi cu Neranzi și cu Vreto cari dau dovadă de un

¹ „Negli anni precedenti la docile prudenza della Repubblica avea sempre procurato d'eliminare i pretesti di guerra che la Porta faceva sorgere tutti i giorni con le violenze di corsari, con soprusi doganali, con infinite brighe d'ogni specie: ora nel 1714 avvenne che i Veneziani catturassero una nave ottomana carica di tesori, infastiditi delle tante molestie che con le loro corse quei predoni recavano ai loro commerci, e che poco dopo rifiutassero di consegnare alcuni montenegrini ribelli al sultano che, inseguiti, s'erano rifugiati a Cattaro. La Porta che già s'era preparata di nascosto e con la ingenita simulazione accusò tosto Venezia, non senz'apparenza di ragione di favorire segretamente i suoi nemici e senz'altro le dichiarò la guerra. L'intimazione veramente non doveva giungere inaspettata poichè già da qualche tempo il bailo l'aveva messa in guardia sulle mene di Turchi, sui loro preparativi bellicosi e sulla mal celata intenzione loro d'assalir la Morea.” Antonio Battistella, *La Repubblica di Venezia ne' suoi undici secoli di storia*, p. 754-755.

² V. articolul nostru: *Informații venețiene relative la războiul ruso-turc din 1711, la Carol al XII-lea, regele Suediei, și la intenția Turcilor de a recuceri Moreia*, în *Revista istorică*, Anul XVIII, p. 107-132.

³ Documentele franceze nu pomenesc de locul de origine al acestora. Cele venețiene ne spun însă că Neranzi e din Șiaciște și Vreto din Moscopole. V. N-rele XLVII, XLVIII, LI, LVI LVII, LX.

înteres deosebit pentru comerțul venețian la Durazzo, cu toată starea de războiu care există între Imperiul otoman și Serenisima Republică. Acest comerț se face cu ajutorul corăbiilor venețiene protejate de pavilioanele engles, olandes și genoves: „De când am cinstea să îndeplinesc funcția de consul la această schelă, mi-am luat libertatea de a scrie multe scrisori Excelenței Voastre pentru ca să aduc la cunoștință că nu am altă grijă decât introducerea comerțului nostru aici. Până astăzi, am făcut toate eforturile pentru acest lucru. Întâmpin însă piedicile ambițioșilor și mândrilor Greci cu numele Ioan Neranzi și Vreto, supuși ai Marelui Senior, stabiliți de câțva timp aici. Cel dintâiu s'a dus la Constantinopol, după declararea actualului războiu de către Semilună Sfântului Marcu, și, cu bani, a obținut dela domnii ambasadori ai Angliei, Olandei și Genovei, patente de consuli ai susziselor națiuni, lucru care e împotriva regulilor acestui Imperiu. Acești domni greci vor să susție la această schelă comerțul venețian, lucru care va fi cu atât mai greu de îndeplinit în situația actuală, pe cât va fi mai ușor pentru noi introducerea [comerțului nostru]. Dragomanii însă – adevărată pacoste – de pe lângă domnii ambasadori la Sublima Poartă, acordă protecția susnumiților Greci, înlesnindu-le obținerea ordinelor dela Poartă cu privire la libertatea comerțului care se face numai cu corăbiile venețiene mascate ca englese, olandese și genovese ¹.”

În scrisoarea din 22 Septembrie 1715, Joseph Isnard scrie ministrului Marinei că, în urma ordinului primit dela contele Desalleurs, ambasador al Franței la Constantinopol, s'a văzut silit să se întovărășească cu cei doi „Greci”: „Insistentele și continuelle instrucțiuni ale domnului Desalleurs și ale funcționarilor dela Curtea Sultanului, m'au silit, pentru ca să nu fiu atotputernic în acest port, să mă asociez, împotriva voinței mele, cu consulii Olandei, Angliei și Genovei, lucru care va fi în dauna comerțului nostru, căci consulatele [țărilor] pomenite mai sus sunt conduse aici de domnul Neranzi și de asociatul său Vreto. Aceștia sunt chiar Grecii despre cari mi-am luat libertatea să vorbesc Excelenței Voastre ².”

Războiul, favorabil Austriei (victorioasă la Peterwardein și la

¹ Nr. XLIX.

² Nr. L.

Belgrad mulțămîta lui Eugeniu de Savoia) cu care Venețienii sunt aliați, se termină în 1718. Prin tratatul de pace încheiat la Pasarowitz și iscălit din partea Serenisimei Republici de Carlo Ruzzini, Veneția pierde Moreia. În el se pomenește și de corsarii din Alger, Tunis, Tripoli și Dulcigno împotriva cărora se iau măsuri. Se interzice Dulcignoșilor construirea de corăbii și prădarea năvilor de comerț¹.

Marinarii din Tunis își fac apariția, protejați de consulul Franței Ventura de Paradis, la Durazzo, în 1719².

Pietro Rosa, reîntors în Albania, după încheierea păcii, își reia legăturile cu Moscopolenii. El reîncepe lupta împotriva Dulcignoșilor cari continuă să turbure cu contrabanda lor comerțul venețian. Când se ivește vreo neînțelegere între căpitaniii de corăbii, supuși venețieni, și Moscopoleni, consulul caută să ție parte acestora pentru a-i împiedica de a recurge la bastimente dulcignote. E interesantă în această privință scrisoarea cu data de 30 April 1720,

¹ „Li sudditi d'ambe le parti, tanto per mare, quanto per terra, possano nelli Dominij d'amb- le parti trafficare e negoziare con quiete e sicurezza senza che alcuno gli sia d'impedimento, e tanto Veneziani, quanto altri sudditi delli Principi Christiani che v'aggiano colli vascelli delli Signori di Venezia possano sani e sicuri andar e venire, senza che persona alcuna possa recarli molestia e farli schiavi, e per tale effetto s'abbia a protestare efficacemente alle milizie degl'Algerini, Tunesini, Tripolini et ad altri, a quali conviene simil protesto, facciocchè in guisa alcuna non possano commettere azione contraria alle imperiali Capitulazioni e venerabile Pace, e medesimamente praticare lo stesso colli popoli della fortezza di Dulcigno, esistente alle spiagge del mare, perchè in guisa alcuna non possano sortire in corso, e acciocchè non recchino alcun danno alli bastimenti mercantili, e che intieramente gli siano impediti gl'insulti e le molestie alli stessi, li venghino levate dalle loro mani le galeotte, con ordine che non possino fabricarne d'altre, cosi che quei tali che in avvenire procederano in contravenzione degl'Imperiali Commandamenti ed alla venerabil pace, con prender l'ardire di depredate li bastimenti mercantili, quei capitali, robba e qualsisia altra cosa che avessero saccheggiato, sia fatta restituire ai proprij patroni, risarcito da loro il danno, e rilasciati anco in libertà quei tali che fossero fatti schiavi da essi, e simil malviventi, come conviene per giustizia, siano ad esempio degl'altri, con il condegno castigo, severamente e rigorosamente puniti, volendo che, presentati che saranno gl'Imperiali segni e Nobili Commandamenti concessi in tale proposito nei tempi passati dei Regnanti Sultani, siano interamente del canto imperiale rinovati, confermati e col loro contenuto eseguiti.” Hurmuzachi. *Documente privitoare la istoria Românilor*, tom. IX, partea I (1650-1746), no. DCCXII.

² Nr-ul LI,

adresată de Pietro Rosa celor cinci *savi alla mercanzia*: „Fregadonul numit Madonna del Rosario, al căpitanului Stefano Tripcovich¹ dela Bocche [di Cattaro], fiind încărcat cu ceară, tutun, lână, cordovane, grâu și altele, cum veți vedea Excelențele Voastre din lista aci-înserată, îl expediez la Venetia. Cu smerenie trebuie să aduc la cunoștința Excelențelor Voastre purtarea susnumitului căpitan Tripcovich. Acesta, înainte de a începe încărcarea, a venit în ziua de 13 Ianuar la consulat împreună cu negustorul Mihail Simu Gheorghiu din Voscopole și cu tovarășii acestuia, cari procură tutun asociației din Venetia. În prezența mea, căpitanul s'a învoit să facă negustorilor o reducere de trei ducăți asupra fiecărei mii de livre din tutunul care avea să fie încărcat de aceștia, pe corabia lui, pentru suszisa asociație. Condiția era ca în polițe să fie însemnat prețul închirierii, după tarif, care e de 11 ducăți și 12 soldi de fiecare mie de livre. Această înțelegere s'a făcut în mod privat, căci încă nu-mi sosiseră instrucțiunile Excelențelor Voastre prin care se hotărăște să se facă, din partea căpitanilor, o reducere asupra prețului transportului. Au rămas astfel înțeleși. Odată încărcată ceara care ar fi sosit la schelă, negustorii ar fi dat, pentru restul încărcăturii, tutun. Într'adevăr, dacă nu ar fi fost acest din urmă articol, căpitanul și-ar fi isprăvit cu greu încărcarea. După ce s'a încărcat marfa și s'au scris polițele însemnându-se prețul transportului tutunului după tarif, căpitanul a refuzat să dea negustorilor proprietari asigurarea că li se va face reducerea de trei ducăți de fiecare mie de livre, așa cum se înțeleseseră. Această atitudine a supărat grozav pe negustori, deoarece căpitanul afirmase că nu ar iscăli polițele de cât dacă ar fi obligat. Văzându-se astfel înșelați, negustorii erau hotărâți să recurgă la vameși pentru ca să le facă dreptate. Dacă s'ar fi întâmplat aceasta, s'ar fi născut un mare scandal. Am găsit însă leacul asigurând pe negustori că voi scrie autorității suverane a Excelențelor Voastre despre cele hotărite și că li se va da dreptate conform cu invoieala făcută. S'au lăsat convinși cu condiția să le dau o mărturie autentică a invoielei lor².

¹ Stefano Tripcovich aparținea unei familii de armatori din Dobrota (Bocche di Cattaro). Descendenți ai acestei vechi familii se găsesc astăzi și în București. D-nul Nicolae Tripcovich mi-a dat informații asupra familiei lui și mi-a arătat chiar arborele genealogic în care figura și Stefano Tripcovich din documentul nostru.

² V, N-rul LV,

Aceasta fiindu-le eliberată au trimes-o asociaților din Veneția cari se vor servi de ea atunci când vor primi tutunul și vor trebui să plătească cheltuiala transportului. Dacă o afacere ca aceasta ar fi mers în mâinile justiției turcești, ar fi adus pagubă mare privilegiilor noastre, iar căpitanii, supuși [venețieni], ar fi pierdut încrederea din partea negustorilor greci și turci și poate ar fi pricinuit recurgerea din nou la corăbiile dulcignote care ar fi de dorit să fie înlăturate ¹.”

Iată și mărturia lui Angelo Rosa, cancelar consular, cu privire la înțelegerea dintre negustorii moscopoleni pomeniți mai sus și căpitanul Tripovich :

Copie extrasă din registrul cu mărturii al cancelariei consulatului venețian din Durazzo. 1 Mai 1720.

Eu [Angelo Rosa, cancelar consular].

Certific [prin presenta], oriunde [ar ajunge ea], că în ziua de 13 Ianuar, s'au înțeles în fața mea domnul Mihail Simu Gheorghiu și tovarășii săi cu căpitanul Stefano Tripovich al fregadonului Madonna del Rosario ca acesta să reducă trei ducați de fiecare mie de livre din prețul transportului tutunului care va fi încărcat pe susnumitul fregadon pentru Veneția, cu condiția însă să fie precizat în polița de încărcare că se va plăti taxa conform tarifului și că atunci când asociații din Veneția vor primi tutunul vor scădea trei ducați de fiecare mie de livre și în plus cincisprezece soldi ca taxă de port de fiecare colet.

Angelo Rosa, cancelar consular ².

Negustorii din Moscopole se servesc însă și de corăbii ragusane și dulcignote. Acestea din urmă pătrund în portul Durazzo, cu îngăduirea chiar a autorităților și înlesnesc contrabanda. Gheorghe Vreto, Moscopolean, recomandat în 1719 ambasadorului Carlo Ruzzini pentru postul de dragoman al consulatului venețian din Durazzo ca „devotat Serenisimei Republici” devine în 1720 dușmanul lui Pietro Rosa și susține pe Dulcignoți.

Iată ce scrie în ziua de 26 Mai 1720, consulul venețian celor cinci *savi alla mercanzia* : „Trei negustori dintre aceia cari stau la

¹ N-rul LIII.

² N-rul LV.

consulatul Franței, pe lângă Matteo ¹ și cari sunt Gheorghe Vreto și Dimitrie Bizuca ², amândoi din Moscopole, și Gheorghe Nicolau, zis Coca, din Berat, au fost convinși de susnumitul Matteo să închirieze tartanela ragusană a patronului Ilie Franovich, care a început să încarce [marfă] pentru Veneția în ziua de 23, în ciuda năvilor noastre; și a vrut soarta ca să nu se găsească în port nicio corabie dulcignotă de mărfuri căci dacă ar fi fost chiar una, pe aceea ar fi închiriat-o Matteo pentru ca să turbure cât mai mult liniștea obștească.“

Pietro Rosa adresează în ziua de 27 August 1720, împreună cu Francesco Passarovich, consulul imperial, și cu Ioan Neranzi, consulul britanic și olandes, o scrisoare lui Hagi Osman Aga „patron al schelei Durazzo“, în care îi arată tot răul pe care îl săvârșește, pentru schelă, eminul Hagi Husein, lăsând liberă intrarea corăbiilor dulcignote. Consulii spun următoarele: eminul Hagi Husein, fără să ție seamă de porunca împărătească prin care se interzice Dulcignoților să încarce mărfuri la Durazzo, a îngăduit raișilor din Dulcigno Ali Lico și Ahmed intrarea în port. Consulii au protestat de repetate ori în numele negustorilor. „Când [cei doi raiși dulcignoți] au fost la Veneția, iarna trecută, cu echipagiile lor, au săvârșit multă contrabandă, ba chiar și nelegiuiri și omoruri, [fapte] pentru cari au devenit groaza acelor părți. Când s'au întors, au încercat să facă și aici contrabandă. Acest lucru le-a fost îngăduit chiar de către Hagi Husein și de Ali Aga care se găsea pe atunci aici. Arătând noi toate aceste motive lui Hagi Husein și dându-i să înțeleagă că săvârșește o mare greșală neținând seamă de poruncile Sultanului cari corespund voinței Domniei Voastre, și că pricinuieste o încălcare a dreptății și o mare neplăcere Suveranului său, el a pretextat că trei sau patru negustori îi cereau aceasta ³. I s'a răspuns din partea noastră că cei trei sau patru negustori pomeniți de el nu pot să se abată de la poruncile Suveranului lor, cu totul opuse celor cerute de ei, și că nu e bine, mulțămindu-i pe aceștia să nemulțamească aproape o sută [de negustori] din Moscopole, Ohrida. Șiaciște, Monastir și alte locuri cari tot anul

¹ Luigi Matteo, agent al consulului Franței.

² E vorba probabil de Constantin Bizuca și nu de fratele acestuia Dimitrie, decedat în 1712 (V, p. 58-61 și N-rele XLVII, XLVIII),

³ Adică încărcarea mărfii pe corăbii dulcignote.

frecventează cu un comerț activ schela Durazzo. Pe aceștia noi căutăm să-i ajutăm și, pentru a-i îndemna să frecventeze cât mai mult schela Durazzo, le scădem din taxele noastre." În anul precedent, o mare parte din negustorii de mai sus, aflând că la Durazzo se găsesc corăbii dulcignote, și-au trimes mărfurile la Saiada. În urma indemnurilor consulilor, s'au hotărât să se întoarcă la Durazzo. Li s'a făgăduit că Dulcignoții nu vor mai reveni. Când negustorii au aflat apoi că li s'a acordat din nou Dulcignoților dreptul de a încărca marfa pentru Veneția la Durazzo, au părăsit iarăși acest port. Eminul din Saiada le face inlesniri. Șiaciștenii, cari s'au bucurat odată de unele reduceri de taxe, cer din nou, lui Hagi Husein, acest favor, care ar putea servi, după, cum spun ei, să atragă și alți negustori spre Durazzo. Consulii vor raporta și ambasadorilor lor felul cum procedează Hagi Husein. Acesta nu trebuie să dea ascultare a trei sau patru negustori „fraudatori de taxe” cari cer să încarce marfa pe corăbii dulcignote numai pentru a-și inlesni operațiunile prin contrabandă. Corăbiile încarcă la Durazzo, în ordinea sosirii lor în port, „per ancianità”, și dacă s'ar părăsi acest obicei, s'ar produce desordini. Raișii Ali Lico și Ahmed al lui Ali Hogeia sunt urmăriți de justiție pentru crime. Ei fug din Boiana de teama pașei din Scutari și vin să se adăpostească la Durazzo ¹.

În scrisoarea din 17 Octombrie 1720, adresată bailului Zuanne Emo, Pietro Rosa vorbește de dușmănia lui Gheorghe Vreto pentru comerțul venețian: „Un oarecare Gheorghe Vreto, negustor din Moscopole, unit cu Luigi Matteo, astăzi decedat, care servea aici interesele consulului Franței, [era] hotărât să aducă neliniște schelei și pagubă corăbiilor venețiene în aceste părți. De aceea Francesul are sub protecția sa cele două tartane [dulcignote]. Vreto a atras de partea lui câțiva negustori din propria lui națiune, cari cu toții, împreună cu alți protejați, au dat să înțeleagă eminului că vor să-și încarce mărfurile pe corăbii dulcignote și nu pe altele. Hagi Husein, unul dintre emini, singurul care se afla pe atunci aici, a consimțit să satisfacă cererea lor.” În Septembrie, câțiva negustori din Scutari, împreună cu raisul Ali Lico din Dulcigno și cu Gheorghe Vreto, se duc la emin și îi cer ca ei să-și încarce o parte din marfă pe o corabie dulcignotă. Dulcignoții capătă dreptul de a

¹ N-rul LVIII.

încărca pentru Veneția și făgăduesc că nu vor aduce niciun neajuns comerțului venețian¹. Consulul venețian explică în aceeași scrisoare cauza dușmăniei lui Vreto: e vorba de un proces, de care ne-am ocupat în alt capitol, între negustorul moscopolean și Ioan Neranzi. În acest proces, Pietro Rosa dă dreptate, împreună cu ceilalți trei „arbitri” negustorului șiaciștean².

Raisul Ali Lico se duce la Veneția însă pentru a încărca marfă prin contrabandă. Pietro Rosa scrie celor cinci *savi alla mercanzia*, în ziua de 30 Iulie 1720, următoarele: „Amintita tartană a raisului Lico a luat de pe acele țărături douăzeci și șapte de baloturi de postav, o parte pentru Boiana și alta pentru Durazzo. Dintre toate acestea, singurele pentru care s'a plătit acolo taxa erau ale unui oarecare Gheorghe Teodoru din Velagrada, întors și el aici cu tartana. Același negustor mi-a spus că marciliana dulcignotă care a plecat împreună cu Lico, a încărcat șaiszeci și trei de baloturi de postav, toate de contrabandă, pentru Boiana, și că o tartanelă, tot dulcignotă, a încărcat și ea douăsprezece. Toate aceste postavuri erau în mare parte pentru Scutarini, afară de cele trei mai sus amintite ale lui Gheorghe Teodoru, trei ale lui Nicolae Ioan Cara din Velagrada și șapte ale unui oarecare Ioan Șaguna din Moscopole, aduse aici de raisul Lico³.”

Într-o scrisoare cu aceeași dată adresată lui Gasparo Marini⁴ Pietro Rosa vorbește de purtarea lui Ali Lico la Veneția: În ziua de 14 April 1721, s'a întors din Veneția, după o călătorie de 14-15 zile, tartana dulcignotă a raisului Ali Lico, căruia i-a fost omorît un marinar în ultima zi a carnavalului. I s'a spus lui Pietro Rosa că în seara ajunului plecării tartanei din Veneția, raisul a prins cu ai săi un individ pe care l-a dus pe bord și despre care nu s'a mai aflat nimic. Hasan Aga Sulach din Dulcigno, care aparține unei familii liniștite din acel „păcătoș cuib de tâlhari”, a spus consulului venețian că raisul Lico pusese la cale săvârșirea unui mare măcel în piața San Marco din Veneția, împreună cu alți Dulcignoți, pentru a răzbuna pe marinarul său omorît. Lico ar fi vrut să trimeată treizeci de Dulcignoți cari aveau să se im-prăstie pe „Broglio” și pe „Liston” și cu arme de foc și cu cuțite

¹ N-rul LX.

² V. p. 63.

³ Nr. LXIII.

⁴ Nu ne-a fost cu putință să determinăm funcțiunea lui Gasparo Marini,

aveau să măcelărească nobilimea ieșită la plimbare. Pentru a putea scăpa, Dulcignoții plănuiseră să așeze două bărci la „Riva del Vin“, lângă „Ponte della Paglia“, pe care să se adăpostească după săvârșirea vendettei și cu care să se îndrepte, în goană, dincolo de „Lido“ cu riscul chiar de a-și părăsi propriile corăbii. La această faptă ar fi fost ajutați și de Scutarinii musulmani cari s'ar fi găsit și ei în clipa aceea în piața San Marco. Lico a fost sfătuit de bătrânul rais Adam care conducea una dintre tartane, să nu-și pue planul în aplicare. „Tartana raisului Lico a luat din Veneția douăzeci și șapte de baloturi de postav, dintre care trei erau ale unui oarecare Gheorghe Teodoru din Velagrada, care s'a întors aici cu același rais, trei ale lui Nicolae Ioan Cara, șapte ale unui oarecare Ioan Șaguna din Moscopole, iar celelalte toate ale Scutarinilor, aduse la Boiana de suszisul rais din Dulcigno. Dintre aceste postavuri, numai pentru trei baloturi s'a plătit acolo taxa, restul era totul de contrabandă. Mi-a spus negustorul Gheorghe Teodoru că marciliana dulcignotă care a plecat cu Lico din Veneția, a încărcat acolo șazeci de baloturi de postav, toate, cu adevărat, fără recipisă. La fel a făcut o tartanelă dulcignotă care a plecat, tot atunci, cu douăsprezece baloturi încărcate.“ Scutarinii au interes să practice contrabanda la Veneția, atât la sosire cât și la plecare, cu ajutorul corăbiilor dulcignote. Acest lucru însă aduce un mare neajuns celorlalți negustori cari îndeplinesc toate formalitățile, căci Scutarinii, neplătind taxa, vând mai ieftin. Negustorii se plâng de faptul că sunt primiți la Veneția Dulcignoții și Scutarinii cari turbură liniștea și ruinează comerțul. Un oarecare Sinan al lui Hasan Saic, „Turc“ din Durazzo, a atras atenția consulului venețian să se păzească bine căci vendetta fraților marinarului dulcignot ucis la Veneția va cădea asupra lui. În post-script, Pietro Rosa certifică moartea individului prins de Dulcignoți și dus pe bordul tartanei acestora. Suleiman Biba, fratele marinarului dulcignot ucis, neputându-se răzbuna pe consulul venețian și pe fiii acestuia, cari stăteau bine ascunși, a omorât pe „secretarul“ corabiei *Santissima Croce Georgiana*. Muștră de disdar pentru această crimă, Suleiman Biba a răspuns: „Eu l-am omorât pentru că în patria lui a fost ucis fratele meu, dar aceasta e nimica față de ceea ce pregătesc Venețienilor¹.“

¹ Nr. LXIV.

În ziua de 4 August 1723, Pietro Rosa vorbește bailului Zuanne Emo de o „tartană ragusană cu pavilion frances“ și adaugă: „Am aflat că acest consul al Franței a scris îndată la Voscopole negustorului numit Adam Ghira, chemându-l de urgență la schelă pentru ca să-și încarce marfa pe tartană ¹.“

Vedem deci că, spre nemulțămirea consulului venețian, Moscopoleni ca Gheorghe Vreto, Costa Bizuca, Ioan Șaguna și Adam Ghira se folosesc de corăbiile Dulcignoșilor și ale Ragusanilor.

Pietro Rosa scrie în ziua de 15 Ianuar 1727, bailului Daniele Dolfin, următoarele: „Vorbind zilele trecute cu domnul Ioan Neranzi, i-am dat prilejul să-mi spue precis că are la el ordinul Marelui Senior prin care se suprimă cu totul obiceiul ordinei plecării [corăbiilor] ², nu numai pentru [transportul] tutunului ci și pentru celelalte mărfuri și că acest ordin i-a fost trimis prin Voscopole, după plecarea sa din Constantinopol, de către șeful măcelarilor ³ și vameșul tutunului ⁴ cari l-au luat de la Sublima Poartă, fără să-l aducă, presupun, la cunoștința Excelenței Voastre ⁵.“

Totuși obiceiul încărcării „con l'ordine della volta“ îl vedem menținându-se și după 1727. Il găsim și în 1750 ⁶.

Așa numitele *manifesti din carico* dintre anii 1741 și 1755, iscălite de consuli Giambattista de' Rossi și Francesco Cumano, ne informează asupra felului cum își transportau mărfurile negustorii din Moscopole și din Moloviște. Vedem pomenite corăbiile cu două nume ⁷ ale armatorilor „schiavoni“ din porturile Castelnovo, Perasto, Dobrota. Expresia „ipotecati li nollì e varee... per zechini ⁸...“ credem că poate fi interpretată în felul următor: pentru achitarea prețului transportului, „nolo ⁹“, și a taxelor de port, „varee ¹⁰“, negustorii moscopoleni și molovișteni afectau ca garanție marfa.

¹ Nr. LXV.

² Adică obiceiul stabilit de a se încărca năvile în ordinea sosirii lor în port.

³ *Kasab bași* (cuv. turce.c).

⁴ *Gümrükçi* (cuv. turcesc).

⁵ N-rul LXXI.

⁶ N-rul LXXXVIII.

⁷ V. p. 76, nota 1.

⁸ N-rele LXXIV, LXXVII.

⁹ „*Nolo*, recatara o porto, dicesi il pagamento del porto delle mercanzie o d'altre cose condote dai navilii ed anche del pagamento che si fa per l'uso conceduto d'alcuna cosa“ Boerio, *op. cit.*, cuvântul NOLO.

¹⁰ „*Varèa*, avaria,... și dice ancora il diritto che paga ogni vascello pel mantenimento del porto in cui ei s'ançora.“ Boerio, *op. cit.*, cuvântul VAREA.

Ilie Tomisich din Perasto, căpitan al tartanei *Madonna dello Scalpello*, transportă lâna trimeasă de Moloviștenii Cociu Iancu și Ilie Cociu și de Ohridenii Gheorghe Zaharia Dedu, Gheorghe Papa-Panu și Naum Mihali lui Dimitrie Chierassari, negustor din Veneția (23 Iulie 1741) ¹.

Moloviștenii Costa Dimu, Cociu Iancu și Ilie Cociu trimit lui Dimitrie Chierassari, lâna încărcată pe tartana *Madonna di Rosario e Sant' Iseppo*, a căpitanului Zuanne Cossovich din Perasto (13 August 1741) ².

Moscopolenii Dimitrie Teodoru și Lazăr Gheorghiu trimet împreună cu tovarășii lor, 681 baloturi de tutun cari cântăresc 38 112 ocale sau, „a peso grosso di Venezia“, 114 335 de livre, asociatului lor Ioan (Zuanne) Dimitri din Veneția cu tartana *Madonna dello Scalpello* a căpitanului Vido Damianovich din Perasto (10 Ianuar 1742) ³.

Consulul Giambattista de'Rossi scrie celor cinci *savi alla mercanzia*, în ziua de 13 Mart 1742, că la Durazzo, niște negustori moscopoleni încarcă marfă pe o corabie ragusană: „Mai încarcă tutun la această schelă, nu știu cu ce destinație, o corabie ragusană, pe lângă celelalte două, pentru Ioan Dimitrie, negustor grec domiciliat în Veneția, întovărășit cu alții din Moscopole. Aceștia mai erau proprietarii mărfii din tartana [lui] Damianovich pe care mi-o închipui sosită la Veneția. Tendința de a se folosi de corăbii ragusane pentru astfel de încărcări e un neajuns care, fără îndoială, se poate atribui numai libertății necorecte a supușilor venețieni. Aceștia nu se mulțămesc numai să încarce tutun și alte mărfuri împotriva ordinei ⁴ stabilite (greșală până acum cu indulgență tolerată), ci ajung să și închirieze corăbii streine și cu o libertate nerușinată să le încarce spre a le trimite în țări streine și să facă contrabandă, sfidând astfel legile publice ale comerțului ⁵.“

Gheorghe Zaharia Dedu din Ohrida și Ilie Cociu din Moloviște se folosesc de tartana *Madonna de'Rosario e Sant' Iseppo* a lui Andrea Cossovich din Perasto, pentru a trimite lâna lui Chierassari (29 August 1742) ⁶.

¹ N-rul LXXIV.

² N-rul LXXV.

³ N-rul LXXVII.

⁴ „L'ordine della volta“.

⁵ N-rul LXXVIII.

⁶ N-rul LXXIX.

Zorzi Millassinovich din Castelnuovo, patron al tartanei *San Zuanne*, încarcă lână pe care o trimet lui Chierassari Moloviștenii Cociu Iancu și Costa Dimu (2 Ottobre 1742) ¹.

Patronul Antonio Radimir aduce din Veneția mărfuri pentru Dimitrie Teodoru din Moscopole și Hristu Papagheorghe din Ohrida (31 August 1745) ².

Moscopolenii Ioan Manole și Gheorghe Ghira aduc marfă din Veneția cu corabia, „trabacolo“, a patronului Marovich din Dobrota și cu o tartană dulcignotă (30 Iunie 1746) ³.

Nicolae Papazoglu din Ohrida și Costa Dimu și Gheorghe Cociu din Moloviște trimet clienților lor Anastasie Vasile și Mihail Caragiani, lână cu „polaca“ *Madonna dello Scalpello e Sant' Antonio di Padova* a căpitanului Trifon Gradica (7 August 1746) ⁴.

Patronul de tartană Antonio Begovich din Perasto aduce din Veneția marfă pentru Lazăr Gheorghiu și Dimitrie Teodoru, negustori din Moscopole (1 Settembre 1746) ⁵.

Nicolae Papazoglu din Ohrida trimite împreună cu frații săi și cu Costa Dimu din Moloviște, lână lui Mihail Caragiani, cu corabia, „trabacolo“, *le Anime del Purgatorio*, a patronului Niccolò Goravich din Castelnuovo (4 Noembre 1748) ⁶.

Marcu al lui Trifon Vulovich din Dobrota, aduce cu corabia sa, „trabacolo“, *Madonna del Rosario e Sant' Antonio di Padova* marfă din Veneția pentru „negustori turci și greci“. Printre acești negustori vedem pe Molovișteanul Gheorghe Cociu, pe Șiacișteanul Nicolae Hagi Mihali și pe Moscopolenii Constantin Șaguna, Anton Ghira și Naum (23 Iunie 1750) ⁷.

Gheorghe Cociu trimite lână lui Nicolae Caragiani pe corabia *Madonna dello Scalpello e Sant' Iseppo* a căpitanilor Luca Zaratovich și Goravich din Castelnuovo (17 Settembre 1750) ⁸.

Moscopolenii Gheorghe Mihail, Constantin Șaguna, Gheorghe Manole, Anton Ghira și Naum aduc marfă din Veneția pe tartana

¹ N-rul LXXX.

² N-rul LXXXI.

³ N-rul LXXXII.

⁴ N-rul LXXXIII.

⁵ N-rul LXXXIV.

⁶ N-rul LXXXV.

⁷ Nr. LXXXVII.

⁸ Nr. LXXXVIII.

Madonna della Salute e San Francesco di Paola a căpitanului Antonio Radimir din Dobrota (15 Iunie 1751) ¹.

Nicolae Hagi Mihali din Şiaciște trimite împreună cu „tovarăşii din Moscopole“ 251 de baloturi de ață roșie la Fiume și Trieste pe tartana cu echipagiu dulcignot a raisului Ibraim Seidac, (21 Iulie 1754) ².

Gheorghe Mihail Ghira din Moscopole primește marfă din Veneția cu corabia, „pièlego“, *Madonna del Rosario e San Francesco di Paola* a patronului Luca Marovich din Dobrota (12 Mai 1755) ³.

Cu tartana *Santissimo Crocefisso e Madonna di Rosario* a patronului Marco Ivanovich din Dobrota, primește marfă din Veneția Moscopoleanul Constantin Şaguna (28 Iunie 1755) ⁴.

Vedem din cele spuse mai sus că negustorii molovișteni pe cari îi întâlnim pentru întâia oară în 1741, dispar în 1750 din așa numitele *manifesti di carico* scrise de consulii venețieni. Moscopolenii continuă însă legăturile cu Veneția până în 1755, iar după această dată le pierdem și lor urma. Constantin Şaguna pomenit în *riscontro di scarico* cu data de 28 Iunie 1755 e ultimul Moscopolean care ne apare în corespondența consulului venețian din Durazzo către cei cinci *savî alla mercanzia*.

Găsim într'un raport din anul 1761 al consulului Antonio Bartolovich, despre care va fi vorba în capitolul următor, lămuriri cu privire la dispariția negustorilor moscopoleni, şiacișteni, ohrideni și molovișteni din zona comerțului venețian. Bartolovich scrie între altele că taxele mari la cari sunt supuse mărfurile transportate de la Durazzo la Veneția, au adus devierea comerțului spre porturile Saiada și Salonic. Această schimbare a drumurilor de comerț și „naufrațiile întâmplare în trecut“ au pricinuit ruina multor negustori din Moscopole, Şiaciște, Ohrida și Moloviște, cari frecventau portul Durazzo și cari la urmă s'au hotărît să-l părăsească și să-și trimeată mărfurile lor, prin Belgrad, în Ungaria și Germania. Consulul crede că Moscopolenii ar putea să-și reia comerțul cu Veneția, dacă s'ar scădea ceva din taxe.

Căutăm însă în zadar un nume de Moscopolean în corespondența consulilor venețieni din Durazzo, după 1761. Centrul aromânesc rupsesse relațiunile comerciale cu cetatea Sfântului Marcu.

¹ Nr. LXXXIX.

² Nr. XCI.

³ Nr. XCII.

⁴ Nr. XCIII.

CAP. VIII.

Moscopolenii și războaiele ruso-turcești din 1711 și 1736-1739 Încetarea relațiilor comerciale cu Veneția. Distrugerea Moscopolei.

Am putut urmări pe Moscopoleni în documentele din arhivele venețiene dela 1696 până la 1761. Am văzut că toate informațiile obținute din aceste documente sunt cu privire la comerțul negustorilor din Moscopole. Găsim totuși și câteva informațiuni cu alt caracter.

În 1711, Turcii fac mari pregătiri militare împotriva Rusiei lui Petru cel Mare. Carol al XII-lea al Suediei, retras, după înfrângerea dela Pultava, în Turcia, unde domnește Ahmed al III-lea, continuă să uneltească împotriva învingătorului. Desalleurs, ambasadorul Franței la Constantinopol cere lui Comte, consul la Durazzo, informații asupra mișcărilor trupelor turcești din Albania. El trimite în același timp scrisori, prin Durazzo și Ancona, lui Ludovic al XIV-lea, prins atunci în războiul pentru succesiunea tronului Spaniei. În toată peninsula balcanică se strâng trupe de ieniceri, spahii și seimeni. Consulul Pietro Rosa ține la curent pe cei cinci *savi alla mercanzia* asupra tuturor celor întâmplare în peninsula balcanică; vorbește de starea de spirit a populației creștine, de entuziasmul acesteia pentru Rusia, de atitudinea Turcilor față de creștini ¹.

Consulul venețian scrie în ziua de 18 Ianuar 1711 celor cinci *savi alla mercanzia* următoarele: „Beglerbegul a avut ordin dela Poartă să colinde Rumelia și să coboare chiar și pe aceste țăr-

---

¹ V. pentru toate cele spuse până acum, articolul nostru: *Informații venețiene relative la războiul ruso-turc din 1711, la Carol al XII-lea, regele Suediei, și la intenția Turcilor de a recuceri Moreia*, în *Revista istorică*, Anul XVIII, pag. 107-132.

înuri. Se zice că, pornind din Sofia, a luat, peste tot unde a trecut, armele Grecilor, plătindu-le cu jumătate din prețul pe care îl valorau; în același timp, a prins pe toți primații creștinilor din ținuturile prin care a trecut și i-a dus în lanțuri. Așa a scris săptămâna trecută din Voscopole Dimitrie Bizuca lui Neranzi și [adăoga] că [beglerbegul] și ajunsese la Monastir ¹.”

Dimitrie Bizuca e deci informat de cecece face beglerbegul care e, probabil, așteptat și la Moscopole.

În ziua de 30 April 1711, Pietro Rosa dă altă informație celor cinci *savi alla mercanzia*: „În diferite părți ale Macedoniei și ale Rumeliei s'au strâns tâlhari de drumul mare, atât creștini cât și turci, în număr de patru sau cinci sute de fiecare căpetenie. Aceștia – și indeosebi Turcii – jefuesc și omoară. O căpetenie vestită a lor, Bitulas, a atacat, la o mică distanță de Monastir, pe beglerbeg, zdrobindu-l și silindu-l să fugă lăsând mulți morți. Din această cauză, beglerbegul a făgăduit iertare unei alte căpetenii cu condiția să pornească împotriva lui Bitulas. În timp ce această căpetenie mergea să îndeplinească, zice-se, porunca, beglerbegul a primit de la Poartă ordin de iertare a lui Bitulas, cu condiția însă ca acesta să se ducă cu opt sute dintre ai lui să asedieze Negroponte. Bitulas însă nu s'a hotărât încă, fiindu-i frică de trădare. Celălalt a avut ordin să meargă să distrugă din temelii mănăstirea profetului Naum, puțin depărtată de Voscopole, sub pretext că creștinii se silesc să o fortifice. Se așteaptă rezultatul ².”

Mănăstirea profetului Naum, situată pe lacul Ohrida, deși e la 32 de kilometri de Moscopole, era în strânsă legătură cu acest oraș. Tipografia întemeiată pe la 1730, la Moscopole, era instalată în mănăstirea profetului Naum. Multe cărți editate la Moscopole, „*ἐν Μοσχόπολει*”, ieșiau din presa mănăstirii de care vorbim ³. E foarte posibil ca în 1711, în fața atitudinii Turcilor și a nesigurăței, creștinii, printre cari vor fi fost mulți Moscopoleni, să se fi adăpostit și întărit în mănăstirea profetului Naum, spre a preveni orice atac.

În 1736, izbucnește un alt războiu ruso-turc care se va încheia prin pacea dela Belgrad (1739). Rusia Anei Ivanovna, aliată cu

¹ Nr. XXXVII.

² Nr. XLVI.

³ Asupra tipografiei de la mănăstirea profetului Naum, v. Per. Papahagi: *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, pag. 24.

Austria lui Carol al VI-lea, e în războiu împotriva Turciei – unde domnește Mehemed I – susținută de ambasadorul Franței Ville-neuve și de aventurierul renegat de Bonneval. Giambattista de Rossi, consul al Veneției la Durazzo, scrie în ziua de 7 Iulie 1736, celor cinci *savi alla mercanzia* despre succesele rusești, despre ocuparea Azovului, „Asach“, despre înaintarea Rușilor în Crimeia și înfrângerea Tătarilor. Turcii spun că armata rusească e numeroasă și bine înzestrată cu proiectile și instrumente. „În toată Albania, în Epir și în Moreia au sosit firmane împăratești prin care fiecare comandant e însărcinat să ia armele Grecilor și să așeze tunuri în cetăți care să fie înzestrate cu cele necesare. Aici, începând dela Elbasan, Ohrida, Tirana, Berat, Struga, Voscopole, Șiaciște, Ianina și continuând cu alte orașe, ținuturi și sate, sunt detașamente numeroase de ieniceri a căror căpetenie are un firman împărătesc și urmărește, conform ordinelor, pe Grecii cari sunt mai mult sau mai puțin bogați în bani și în mijloace și la porțile cărora el împlântă un steag. La vederea aceluși steag, ei trebuie să inroleze dela 20-30 până la 60 de soldați și să-i trimeată pe speșele lor la Constantinopol¹.“

Vedem și din acest document care era atitudinea Turcilor față de Moscopoleni și față de toți creștinii „più o meno opulenti di denaro o facoltà.“

Să reținem aceste fapte din 1711 și 1736 care ne vor ajuta să cunoaștem cauzele atacurilor din 1769 și 1788 ale orașului Moscopole, evenimente asupra cărora documentele venețiene nu ne dau nici o informație.

Pomenim, fără nici o legătură cu cele spuse mai sus, și următorearea informațiune dintr'o scrisoare cu data de 6 Ianuar 1742 adresată de consulul Giambattista de' Rossi lui Girolamo Querini, proveditor general al Dalmației și al Albaniei: e vorba de o boală contagioasă, care ar putea fi holera sau ciuma, și care face numeroase victime la Elbasan, Moscopole, Scutari și Dulcigno. „La Moscopole, scrie consulul, e prăpăd: mi s'a adus precis la cunoștință că până acum, din nenorocire, au pierit două sute de inși².“

În 1755, Moscopolenii ne apar pentru ultima dată în legătură cu orașul lagunelor. După această dată le pierdem urma. Causa acestei

¹ Nr. LXXIII,

² Nr. LXXVI.

dispariții a negustorilor din Moscopole din zona comerțului venețian ni este lămurită, după șase ani, de un raport al lui Antonio Bartolovich, consul al Serenisimei Republici la Durazzo. Acest raport, care poartă data de 8 Februar 1761 și e adresat celor cinci *savi alla mercanzia*, cuprinde amănunte interesante cu privire la decăderea comerțului venețian în Adriatică și la aceea a portului Durazzo.

Bartolovich vorbește de negustorii din Scutari cari cutreeră Rumelia și merg la Salonic, în Serbia și în Muntenia unde vând postavuri și mătase. Ei se duc în Muntenia după ceară, la Monastir și la Scopia după lână, la Seres după bumbac, la Salonic după mătase, la Tirana, Elbasan, Cavaia și Berat după cordovane și piei de oaie, la Ohrida după piei damaschinate. Acest din urmă articol e trimes în mare parte, pe uscat, la Salonic și în Germania. Celelalte mărfuri, dar mai ales lâna din munții Albaniei, sunt transportate de caravane la Durazzo și la Scutari și de aici la Veneția, Ancona, Ragusa și Trieste pe corăbii ragusane sau dulcignote. Negustorii din Scutari aduc din Ancona londrine, taftale negre sau „cendali” – de la *zendà* sau *cendato* – care sunt foarte întrebuițate de Albanesi și de locuitorii din Rumelia. Londrinele servesc la facerea veștmintelor femeilor, iar taftalele la aceea a tichiilor Albanesilor.

„În comparație cu vremurile trecute și nu tocmai depărtate – scrie Antonio Bartolovich – nu se poate nega că negoțul de astăzi al Albaniei cu Veneția nu e un schelet al aceluia de odinioară, Lucrurile s'au schimbat cu totul: nu se mai observă acea înflorire a traficului care prin afluența bogată a mărfurilor, în vremurile trecute, era în folosul intereselor publice și private ale Veneției și ale aceluia care avea onoarea să servească pe Excelențele Voastre în acest cu adevărat prea neliniștit și sărăcit consulat de astăzi. Odinioară, se numărau 16 sau 18 corăbii mari care încărcau mărfuri de orice fel la această schelă pentru Veneția. Decăzând însă, încetul cu încetul, din cauza neajunsurilor suferite, comerțul e acum din nenorocire, cu totul redus, căci nu se mai încarcă decât aproape 2500 de baloturi de lână și șase sau șapte sute de colete de pielărie și ceară, înlăturate fiind, se poate spune, de mulți -ani celelalte feluri de articole pomenite în lista și tariful din 10 Iulie 1927, care constituiesc o dovadă sigură a cantității și calității de mărfuri felurite care se trimeteau de aici la Veneția.

„Cred că   necesar să lămuresc principala cauză a acestei d caderi a traficului.

„Deschiderea, nu de mult,  i activitatea schelelor Saiada  i Salonic, unde se îndreaptă lâna, a a, gr nele, mătasea  i alte feluri de mărfuri, despre care se poate spune că înainte veneau numai aici, sunt cauzele cărora se poate, fără exagerare, atribui starea de sărăcie în care se g se te de c tva timp acest comerț. Se adaogă  i nenorocirea naufragiilor  nt mpl te în trecut care au ruinat mulți negustori greci din Moscopole,  iaci te, Ohrida  i Moloviște, cari frecventau această schelă, la a cărei înflorire ei contribuiau,  i cari la urmă s'au hotărit să înceteze acest comerț  i să-l reducă la starea de fa a, căci a a  i pielăria se r sp ndesc pe uscat, prin Belgrad,  n Ungaria  i Germania, afară de marile cantit ti de marfă care trec la diferitele schele ale Golfului ¹, fapt care, cu adevărat, aduce pagubă  nteresele publice ale Vene iei. Acest lucru d  mult de g ndit asupra felului cum ar trebui să se procedeze pentru re nflorirea  i salvarea traficului către care s'ar reintoarce acești negustori  i mai ales Grecii din Moscopole cari fac comerț în Germania, transport nd [mari] cantit ti de bumbac  i de pielărie până la Viena,  i cari  i-ar relua relațiunile cu Veneția dacă s'ar scădea ceva din taxe. Scutarinii sunt  i ei de această părere  i cred că acest procedeu ar da rezultate bune pentru traficul lor; ei pomenesc în deosebi ceara care nu ar trece în cantit ti mari la Ancona sau în altă parte. Trebuie să ne g ndim mai ales că mărfurile care pleacă de aici  i de la Boiana, ar trebui transportate cu corăbii venețiene, direct la Veneția,  i nu în alte părți, pentru ca să facă obicinuita carantină, lucru de care Scutarinii, la drept vorbind, abuzează”.

Negustorii ora elor din Albania, ca Scutari, Tirana, Croia, Elbasan, Cavaia  i Berat, aduc din Veneția postavuri venețiene sau „după metoda din Franța”, catifea,  es turi de mătase brodate cu aur, hârtie, obiecte de sticlă. Aceste mărfuri sunt puse în vânzare la b lcuirile din Struga, Mavronoron, Doliani  i Seres. Se trimite la Veneția, prin Valona  i Antivari, tutun, untdelemn, smoală. Gr ul e încărcat la „Bocche di Cattaro”. Dulcigno ii il duc până în golful Quarnero  i p n  la Corf  ².

Acestea sunt constatările lui Antonio Bartolovich. După această

¹ Marea Adriatică, „il Golfo di Venezia”.

² Nr. XCIV.

ultimă mențiune, care datează din 1761, a Moscopolei, negustorii orașului aromânesc dispar din rapoartele consulilor venețieni din Durazzo. Bartolovich nu ascunde celor cinci *savi alla mercanzia* decăderea comerțului venețian în Albania. Orașul Moscopole a încetat raporturile comerciale cu cetatea Sfântului Marcu iar negustorii lui își trimet mărfurile la Viena.

Comerțul venețian din Adriatică e în decădere. Ancona și Trieste fac o concurență puternică Reginei Adriaticei¹. Trieste era port franc încă din 1717, când domnea împăratul Carol al VI-lea. Am văzut, în 1754, negustori din Moscopole trimitându-și mărfurile la Fiume și Trieste. Ancona a fost declarată port franc de către papa Clement al XII-lea, în 1737.

Noi credem că decăderea comerțului venețian la Durazzo nu a fost fără influența asupra traficului Moscopolenilor. Am spus că prezența deasă a negustorilor din Moscopole la Durazzo ne face impresia că centrul aromânesc din Albania respira prin Adriatică. Am văzut care era autoritatea consulului venețian la Durazzo și cum era ea combătută de aceia cari nu îngăduiau nici un amestec al Serenisimei Republici în afacerile supușilor Sultanului. Moscopolenii părăsesc comerțul cu Veneția din cauza taxelor mari la care Serenisima Republică le supune mărfurile expediate din Durazzo. Comerțul deviază spre porturile Saiada și Salonic. Vom vedea, în curând, negustori din Moscopole stabilindu-se la Seres,

¹ Pompeo Molmenti, *Storia di Venezia nella vita privata*, III, p. 58-60; Paul Masson, *Ports francs d'autrefois et d'aujourd'hui*, p. 155-156, N. Iorga, *Points de vue sur l'histoire du commerce de l'Orient à l'époque moderne*, p. 105.

În 1753, Venețianul Giannandrea Bon („avvocato e fiscale del Magistrato de' Sopra Dazii per ordine publico“) scrie următoarele asupra comerțului Anconei: „La Corte di Roma colla franchigia concessa in Ancona, mancato quel zelo che scomunicava coloro avevano commercio con gli infideli ed eretici, invita ella i medesimi nel suo stato, le permette libertà di coscienza e gli dona sicurezza e protezione: tanto l'interesse acceca anche le persone più sacre e le vince sopra la religione. In fatti è ben corrisposta. Le merci più preziose arrivate in Ancona sono pervenute da Ragusi ed Albania Turca“ (citat de Pompeo Molmenti, *op. cit.*, III, p. 58, nota 5).

În 1774, viitorul doge Paolo Renier scrie: „Con delore devo presagire che in questo lauto convito di commerciabili vivande resteremo affatto digiuni e si pascoleranno bere di fronte a roi Trieste, Ancona, Livorno, e che vedremo l'Adriatico pieno di esteri legni a portare i prodotti occorrenti, esclusi i nostri“, (citat de Antonio Battistella în *La Repubblica di Venezia ne' suoi undici secoli di storia*, p. 810).

lângă Salonic, și continuând comerțul cu bumbac și pielărie pe care îl făceau încă din 1761 – cum reiese din raportul lui Antonio Bartolovich – în Germania.

În 1768, evenimentele din Polonia pricinuesc un nou războiu ruso-turc. Sultanul Mustafa al III-lea declară războiul Rusiei Căterinei a II-a. Populația creștină din Pelopones se răscoală la sosirea escadrei lui Orlov. Bandele albanese pedepsesc cu cruzime pe răsculați. În 1769, aceste bande, în drum spre Pelopones, atacă bogatul oraș Moscopol, care se apără¹. În anul următor Teodor Anastasie Cavalioti Moscopolleanul publică la Veneția lucrarea sa intitulată *Protopiria*, în tipografia lui Antonio Bortoli. Vedem deci că deși Moscopolenii încetaseră comerțul cu Veneția ei continuau totuși relațiile cu acest oraș.

Războiul ruso-turc se termină în 1774, prin pacea dela Kiuciuk-Kainargi. În același an, Thunmann, profesor la universitatea din Halle, își publică cercetările asupra istoriei popoarelor orientale ale Europei, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, în care vorbește de Moscopol ca de „un oraș destul de întins” și de Constantin Hagi Cegani Moscopolleanul care îi dăduse cartea lui Cavalioti pomenită mai sus și care se întorcea, după o lungă călătorie în orașul său natal spre a fi de folos compatrioților săi².

Moscopolea și-a continuat viața și după atacul din 1769. Pouqueville ne spune că orașul, care pe la 1750 număra 40.000 de locuitori, și-a văzut, pe la 1788, populația sporită cu o treime. Moscopolea va fi avut deci, după consulul frances, peste 60.000 de locuitori în ajunul distrugerii de al doilea atac al bandelor musulmane. S'ar putea ca această cifră să fie exagerată.

Data anului 1788 ne amintește de un alt războiu ruso-turc. Care va fi fost atitudinea Moscopolenilor în fața noilor evenimente? Cum vor fi procedat Turcii împotriva lor? Putem deduce din cele petrecute în războaiele din 1711 și 1736-1739. Am văzut

¹ „Haec eadem civitas anno 1769 magno periculo exposita fuit incursionibus Albanorum, Turcorum, fervente bello Turcico cum Russis qui quidem Albani, fama opulentiae huius civitatis castigati, multoties ad diripiendam eam accurrunt, multotiesque repulsi sunt tum civium virtute, tum, etiam totius provinciae auxiliis”. v. Gh. Alexici, *Macedo-Români*, în „Convorbiri Literare”, vol. XXXVII.

² V. la ANEXE.

din documentele venețiene că Moscopolea în aceste două războaie a avut de îndurat neajunsuri din partea Turcilor.

Pouqueville are ocazie să vorbească de atacurile săvârșite asupra Moscopolei, după 1788 :

„Dintr'o simplă tabără păstorească această colonie ajunsese metropola comercială a Epirului. Se numărau pe la mijlocul secolului din urmă aproape patruzeci de mii de suflete și, în 1788, populația sa, sporită cu o treime, făgăduia o soartă strălucită creștinilor din această parte aproape necunoscută a Greciei. Școlile din Voscopole infloreau, civilizația se prevestea sub auspiciile religiei și ale servitorilor săi, așa cum a apărut ea odată în lume pe malurile fericite ale Paraguay-ului, când invidia și fanatismul se uniră pentru a distruge opera înțelepciunii. [*În ediția a II-a* : dar geniul despotismului, dușman al oricărei propășiri, putea îndura oare ca un oraș liber să se ridice în sânul imperiului său?]

„Hoardele mahometane de Daglii și Coloniați au dat cele dintâi semnalul nenorocirilor, începând să jefuiască și să asasineze caravanele care frecventau târgul din Voscopole. La rândul lor, beii din Muzachia, sub pretext de a ajuta pe supușii necăjiți ai Marelui Senior, puseră garnisoană în oraș și, după zece ani de devastări, jafuri și războaie, Voscopolea dispăru de pe suprafața Albaniei. Două sute de colibe, locuite numai de păstori săraci, sunt tot cecece rămâne din acest oraș pe care miseria nu va întârzia să-l îngroape sub vastele dărămături care dovedesc încă strălucirea lui de odinioară ¹.”

Colonelul Leake vorbește numai de decadența orașului :

„Am auzit dese ori aserțiunea că orașul cuprindea opt sau zece mii de case, dar așa accepta cu mare greutate chiar un număr cu mult mai mic. Marea lui propășire a fost până în veacul trecut. În al șaptezecilea an a început să decadă și, în ultimii zece ani, decăderea a mers atât de repede, încât în prezent sunt aici numai două sau trei sute de case locuite ².”

Cousinéry, consul al Franței la Salonic, sub Restaurație, vorbește și el de distrugerea Moscopolei :

„În zilele noastre, orașul Voscopole se îmbogățise prin comerțul său cu Germania. Locuitorii clădiseră case foarte frumoase, dar un pașă din Albania, despre care mi s'a spus că era tatăl lui Ali

¹ V. la ANEXE.

² V. la ANEXE.

pașa din Ianina, atacând și jefuind acest oraș, negustorii s'au imprăștiat; ei sunt acum răspândiți în Banat, în Ungaria, în diferite orașe din Macedonia și mai ales la Seres, unde Ismail-bei i-a primit bine. Nu există astăzi la Voscopole decât ruine și colibe în care locuiesc resturile sărace ale aceleiași națiuni ¹.”

Tot Cousinéry are ocazia să vorbească de Aromânii stabiliți la Seres cari fac comerț cu Germania:

„Ismail, printr'o conducere hotărîtă și o înțeleaptă administrație, a știut, îmbogățindu-se din ce în ce, nu numai să menție regiunea în ascultare și în cea mai mare ordine, dar chiar să atragă la Seres negustori, mai ales Valahi cari alcătuiseră stabilimente la Viena, și să le încurajeze industria. Orașul a crescut mult, timp de treizeci de ani, în populație și în bogăție, iar Ismail a fost socotit ca un nou întemeietor“.

„...Grecii din Seres, ca și Valahii, fac comerțul lor cel mai de seamă cu Germania; se socotește numărul baloturilor de bumbac pe care îl expediază la mai mult de treizeci de mii. Ei mai trimet și marochine, marfă a cărei fabricație e foarte frumoasă în Turcia. Acești negustori aduc din Germania multe mărunțișuri, giuvaeruri, stofe și mai ales postavuri. Acest din urmă mijloc de schimb a devenit de o mare importanță în Germania, *de când postăvăria noastră nu mai e apreciată la Salonic unde aveam altădată un loc de desfacere foarte însemnat. Grecii și Valahii s'au făcut stăpâni pe acest comerț. Fabricile din Brabant și din Belgia ne-au înlocuit în acest gen de fabricație ².”

Raportul din 8 Februar 1761 al lui Antonio Bartolovich și pasagiile de mai sus, extrase din cartea lui Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, se întregesc și se explică reciproc. Bartolovich ne vorbește de comerțul orașului Seres și al portului Salonic, de Moscopolenii cari trimet la Viena bumbac și pielărie. Cousinéry explică desvoltarea orașului Seres prin stabilirea Aromânilor moscopoleni cari alcătuiseră stabilimente comerciale la Viena și cari au fost bine primiți de Ismail-bei. Acești Aromâni transportă în Germania bumbac și marochine.

Consulul venețian vorbește de comerțul Moscopolenilor în 1761, când Moscopolea nu era încă distrusă. Consulul frances, deși scrie în 1831, deci după șaptezeci de ani, cunoștea Macedonia încă

¹ V. la ANEXE.

² V. la ANEXE.

dinainte de 1793, când a fost pentru întâia oară consul la Salonic, și când distrugerea Moscopolei era un eveniment recent. Am putea spune deci că cele scrise de Cousinéry, în 1831, cu privire la comerțul cu Germania al Moscopolenilor, sunt pentru noi un complement al celor expuse, cu șaptezeci de ani înainte, de consulul Bartolovich celor cinci *savi alla mercanzia*.

Distrugerea Moscopolei ne-o putem explica în parte prin documentele venețiene din 1711 și 1736, despre care am vorbit la începutul acestui capitol. Moscopolenii vor fi avut, ca toți creștinii din Peninsula Balcanică, o atitudine rusofilă în timpul războaielor Turcilor cu armatele moscovite. Am văzut în 1711, tâlhari de drumul mare făcându-și apariția în împrejurimile Moscopolei cu ordin din partea beglerbegului Rumeliei de-a distruge mănăstirea Profetului Naum în care se adăpostesc și se întăresc creștinii. Am văzut, în 1737, că Turcii așează o garnisoană în Moscopole. Aceste fapte se repetă în 1769 și 1788. Pouqueville vorbește de atacurile hoardelor musulmane de Daglii și Coloniați și de garnisoana instalată de beii din Muzachia în oraș. Avem de a face de sigur cu atacuri de-ale așa numiților *cârgialii*, tâlhari de drumul mare, cari erau Albanesi musulmani dar și Pomaci¹ (Bulgari musulmani), și cari profitând de turburările și de nesiguranța drumurilor pricinuite de războaiele ruso-turcești, jefuiau comunele

¹ Bizantinologul Gelzer, vorbind de orașul Moscopole, crede că el a fost distrus de cârgialii cari nu erau decât Bulgari musulmani (Pomaci): „Er [episcopul din Corița] erzählte mir viel von Moschopolis, einer bis gegen Ende des XVIII. Jahrhunderts glänzenden, ausschliesslich von Rumunen bewohnten Handelsstadt. Nach der Sage zählte sie damals 8-10.000 Häuser, während es jetzt nur noch deren 245 sind. Aber die 28 Kirchen zeugen noch von dem entschwundenen Glanze. Die Moschopoliten dehnten ihre Handelszüge bis nach Deutschland, Polen und Russland aus. Sie legten eine griechische Druckerei an, deren Werke heute sehr gesucht sind, und erwiesen sich als höchst freigebige Wohltäter der Kirchen von Ochrida und der übrigen Eparchien. Aber dem furchtbaren Räuberkrieg der bulgarischen Mohammedaner (Pomaken) der sg. Krdžalijer, in den achtziger Jahren des XVIII. Jahrhunderts, dem die türkische Zentralregierung vollkommen machtlos gegen überstand, fiel auch diese Stadt, wie so manches andere Handelszentrum des damaligen Rumeliens, zum Opfer. Sie wurde ausgeplündert und teilweise zerstört. Die Kaufleute, die nicht dem Schwerte diesen Raubscharen erlangen, wanderten aus, und so ist Moschopolis heute nur noch ein Schatten des alten Glanzes. Ein Zeuge desselben ist noch das berühmte Kloster des Prodromos (Johannes der Täuflers)“. Heinrich Gelzer, *Vom Heiligen Berge und aus Makedonien*, p. 205-206.

locuite de creștini. Moscopolea, vestită pentru bogățiile ei și locuită de oameni cari, ca toți ortodocșii din Sud-Estul Europei, așteptau cu nerăbdare liberarea de sub stăpânirea otomană, nu putea scăpa nici de jafurile cârgialilor, nici de vexațiunile Turcilor îndreptate, cum am mai văzut, împotriva creștinilor „più o meno opulenti di denaro o facoltà“.

După distrugerea comunei lor, Moscopolenii s'au stabilit în multe orașe din Imperiul otoman și din posesiunile Habsburgilor¹. Viena, pe care negustorii moscopoleni o frecventau, după cum am văzut, încă din 1761, deci din epoca Mariei-Teresia, ajunsese pentru lumea Sud-Estului european ca o capitală intelectuală și ca un centru în care această lume venea în contact cu ideile apusene. Viena secolului al XVIII-lea, oraș de puternică influență franceză, unde trăia și scria Italianul Metastasio și unde „Compania greacă de comerț“ era în floare, a fost punctul de întâlnire a lumii balcanice cu aceea a Apusului².

Subt influența curentului istorico-filologic de la sfârșitul secolului al XVIII-lea care înflorea la Românii din Ardeal, Moscopolenii, stabiliți în Austria și Ungaria încep să se cultive în limba de acasă. Dacă marea familie Sina a servit interesele elenismului, în schimb Constantin Ucuta, Gheorghe Roja, Mihail Boiagi, familiile Mocioni și Șaguna au adus contribuții culturii românești. Constantin Ucuta, protopop la Poznan, „în Prusia meridională“ de atunci, tipărește la Viena, în 1797, în tipografia fraților Markides Pul'iu, un opuscul scris în aromână însă cu caractere grecești: „Noua Pedagogie sau Abecedar ușor spre a învăța pe copii carte românească“³. Impresionante sunt cuvintele din prefață către cititor:

¹ V. la ANEXE ce scrie Cousinéry. — Émile Picot, *Les Roumains macédoniens en Autriche et en Hongrie*, în „Album macedo-român“, publicat sub direcția lui V. A. Ureche, 1880, p. 102-104. — Pericle Papahagi, *Din trecutul cultural al Aromânilor*, An. Acad. Rom., seria II, t. XXXV, Mem. Sect. Lit.

² N. Iorga, *Idées et formes littéraires françaises dans le Sud-Est de l'Europe*, în „Études roumaines“, III, p. 11.

³ Νέα Πα:δαγωγία ήτοι Ἀλφαβητάριων ευκολον τοῦ μαθεῖν τὰ νέα παιδία τὰ Ῥωμανο-βλάχικα γράμματα εἰς κοινήν χρῆσιν τῶν Ῥωμανο-βλάχων. Νῦν πρῶτον συντεθῆ και ἐδιορθῶθη παρὰ τοῦ αἰδουσιμωτᾶτου ἐν Ἱερῶσιν κυρίου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Οὐκοῦττα, Μωσχοπολίτου, Χαρτοφύλακος και πρωτοπαπᾶ ἐν τῇ Ποσανία τῆς μεσημβρινῆς Προυσίας. Και δι'αυτοῦ χάριν ἐδόθη εἰς τύπον διὰ καύχημα τοῦ Γένους. Ἐν Βιέννῃ, 1797. Τύποις τῶν Μαρκίδων Πούλιον, publicată de Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioți, Ucuta, Daniil)*.

„Primește această puțină lumină spre folosul copiilor noștri, căci cred că de mult doreai să vezi acest început al neamului nostru de-a face pe copii să înțeleagă ușor ceea ce cu pierdere de vreme și cu anevoe pricep în altă limbă.“ La Budapesta, Gheorghe Roja, care adoagă pe tesa lui de doctorat la numele lui, naționalitatea și localitatea lui de origine, „Georgius Const. Rósa, Vallachus Voscopolitanus¹“, publică lucrări cu privire la limba și trecutul Aromânilor². La Viena, Mihail Boiagi publică o gramatică aromânească³. Marele Mitropolit Andrei Șaguna a ieșit tocmai din mediul Aromânilor moscopoleni stabiliți la Miskolcz, în Ungaria.

Să nu intrăm însă în alt capitol al istoriei Moscopolenilor și anume în acela al relațiilor lor cu Austria și Ungaria care ar putea fi scris atunci când arhivele din Viena și cele din Budapesta ne vor desvălui, ca cele din Veneția, alte taine ale trecutului Aromânilor.

Reiese, credem, destul de lămurit, din acest studiu, rolul comercial pe care l-a jucat în secolul al XVIII-lea centrul românesc din Albania.

Înfățișând trecutul comercial al Moscopolei cu ajutorul unor documente venețiene, credem nu numai că lămurim un capitol din istoria Românilor din sudul Dunării, dar că mai aducem și o modestă contribuție la cunoașterea relațiilor Peninsulei Balcanice cu Serenisima Republică, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Cine știe ce surprize rezervă cercetătorului arhivele din Trieste, Viena, Budapesta și Poznan, orașe frecventate în trecut de Aromâni?

De curând un istoric sârb, Dușan Popovici, a încercat să dea în lucrarea sa *O Cincarima* (Despre Țințari), apărută în 1928, o contribuție la rolul Aromânilor în dezvoltarea orașelor sârbești

¹ I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografie românească veche*, t. III, p. 61.

² *Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen, welche jenseits der Donau wohnen...* Ἐρετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων ἢ τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων ὅσοι κατοικοῦσιν ἀντιπέραν τοῦ Δουναβίου..., lucrare tipărită la Pesta în 1808, v. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, t. II, p. 537.

Măestria ghibovășirii românești cu litere latinești... Τέχνη τῆς ρωμανικῆς ἀναγνώσεως μετὰ λτινικὰ γράμματα..., tipărită la Buda în 1809. v. I. Bianu și N. Hodoș *op. cit.*, t. III, p. 13.

³ Γραμματικὴ ρωμανικὴ ἢ τοῦ μακεδονο-βλαχικῆ... *Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre...* gramatică tipărită la Viena, în 1813, v. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, t. III, p. 73 și Pericle Papahagi, *Mihail Boiagi, Gramatică română sau macedo-română*,

Zemlin, Carlovăț, Mitrovița, Belgrad, Novi-Sad, Craguievaț, etc.

Dacă rolul Aromânilor în istoria Peninsulei Balcanice interesează pe Sârbi, cu atât mai mult trebuie să ne intereseze pe noi. Istoria poporului nostru nu trebuie să cuprindă numai trecutul Românilor din Moldova, Muntenia și Ardeal; ea trebuie să înglobeze și pe aceea, atât de puțin cunoscută, a Aromânilor. E drept însă că o istorie dezvoltată a Aromânilor, de la origine până în zilele noastre, trebuie scrisă¹. Pentru aceasta credem că trebuie cercetat mult în arhivele străine.

S'ar putea dovedi prin astfel de cercetări că nu e de loc exagerată afirmația, întemeiată pe materialul cunoscut până astăzi, că micul popor latin din Peninsula Balcanică, frântură a neamului românesc, a jucat un rol însemnat în trecutul Sud-Estului Europei.

---

¹ Avem până acum două istorii a Aromânilor: *Istoria Românilor Macedoneni* din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre de I. Arginteanu (București, 1904) și *Histoire des Roumains de la Péninsule des Balkans* de N. Iorga (București, 1919). Nicolae Papahagi face în lucrarea sa *Les Roumains de Turquie* (București, 1905) un rezumat al istoriei Aromânilor în Evul mediu și în vremurile mai nouă și insistă mai mult asupra epocii trezirii conștiinței naționale la elementul românesc sud-đunarean.

ÎNCHEERE

Resumând cele înșirate în acest studiu, putem spune următoarele:

1. Corespondența grecească a negustorilor moscopoleni și rapoartele consulilor venețieni din Durazzo adresate celor cinci *savi alla mercanzia* și reprezentanților Serenisimei Republici la Constantinopol ne-au dat informațiuni pline de folos pentru reconstituirea istoriei comerciale a orașului aromânesc Moscopole sau Voscopole, înfloritor în secolele XVII și XVIII.

2. Am putut alcătui cu ajutorul documentelor pomenite mai sus și păstrate în Archivele de Stat din Veneția, o listă a negustorilor moscopoleni cari între 1696 și 1761 făceau comerț cu cetatea lagunelor. Găsim familii moscopolene cu numele Bendu, Sideri, Giupan, Ghira, Bizuca, Papa, Vreto și Șaguna.

3. Documentele din Archivele de Stat din Veneția ne-au permis alcătuirea unei liste a mărfurilor trimise de Moscopoleni în orașul Sfântului Marcu sau primite din acest mare port al Adriaticei. Negustorii moscopoleni expediau din Durazzo și Valona „per la Dominante“, mari cantități de lână, abale (stofe grosolane de lână), cerși (pături din păr de capră) velințe, pielărie (săftian, meșină), ceară – procurată și din Muntenia – untdelemn, tutun din Albania. Ei primeau din orașul lagunelor postavuri, londrine, mătase, brocatelă, catifea, obiecte de sticlă, maiolică (faiantă italiană), olărie, arme, plumb, zahăr, hârtie de scris, cărți.

4. Documentele de care a fost vorba ne-au permis să urmărim pe Moscopoleni în toate localitățile și regiunile pe care le frecventau sau cu care aveau relațiuni. Găsim negustori moscopoleni la Durazzo, Valona – porturi unde își încărcau mărfurile pentru a le trimite la Veneția și unde primeau pe cele care li se trimiteau – Elbasan, Cavaia, Tirana, Berat, Struga, Castoria, Săiada (port în fața insulei Corfù), în localitățile tesaliene Larisa, Moscoluri, Alasona, la Constantinopol, unde sunt primiți în audiență de reprezentanții Serenisimei Republici, la Galipoli, în Muntenia, în

Bosnia, la Veneția, unde locuiesc cartierul San Provolo, lângă San Zaccaria, și unde își trimet copii să învețe „să socotească și să scrie francește”. Găsim pe Moscopoleni în relațiuni cu Ancona, cu Ragusa, cu armatorii din porturile golfului Cattaro (Castelnuovo, Perasto, Dobrota), cu cei din Dulcigno, cu Trieste, Fiume, Belgrad, cu Ungaria, cu Viena.

5. Comerțul intens cu Veneția făcea pe Moscopoleni să vie în contact cu consulii venețieni din Durazzo și cu reprezentanții Serenisimei Republici la Constantinopol. Mulți dintre agenții și informatorii consulului Pietro Rosa sunt Moscopoleni. Aceștia sunt recomandați baililor Ascanio Giustinian, Alvise Mocenigo, Zuanne Emo, Francesco Gritti, Daniele Dolfin și ambasadorului Carlo Ruzzini (viitor doge, 1732-1734) ca niște oameni devotați Serenisimei Republici. Corespondența între Pietro Rosa și Carlo Ruzzini se face prin Moscopole, „per via di Voscopoli.”

6. Corăbiile (marciliane, tartane, etc.) de care se folosesc negustorii moscopoleni aparțin armatorilor din „Albania veneta”, adică din porturile golfului Cattaro, „Bocche di Cattaro”, Castelnuovo, Perasto, Dobrota, precum și acelora din Ragusa și Dulcigno. În secolul al XVIII-lea, locuitorii musulmani din Dulcigno, cari se indeletnicesc cu pirateria și cu contrabanda, pricinuesc mult rău comerțului venețian. Consulul Pietro Rosa luptă din răspuțeri să înlătore pe Dulcignoți din portul Durazzo. Aceștia izbutesc să corupă autoritățile turcești din acest port. În lupta lui împotriva Dulcignoșilor și a caracterului nehotărit al Turcilor, consulul venețian e ajutat de negustori moscopoleni.

7. În 1761, consulul venețian din Durazzo Antonio Bartolovich scrie că negustorii din Moscopole au părăsit comerțul cu Veneția din pricina taxelor mari la care Serenisima Republică le supune mărfurile. Comerțul venețian din Durazzo e în decădere. Moscopolenii fac comerț cu Ungaria și Germania și transportă până la Viena mari cantități de bumbac și pielărie.

Oricine își va da seamă că niște oameni ca Moscopolenii, cari colindau orașele Peninsulei Balcanice, cari se duceau până la Constantinopol, cari își făceau educația de negustori la Veneția, nu puteau rămânea fără instrucțiune. Moscopolea devine în secolul al XVIII-lea un focar de cultură. Modesta corespondență a negustorilor moscopoleni și rapoartele consulilor venețieni din Durazzo ne ajută să cunoaștem Moscopolea lui Teodor Anastasie Cavalioti.

DOCUMENTE

Am dat documentele în ordine cronologică, însoțindu-le de un număr în cifre latine, de un mic resumat al conținutului lor și de indicarea arhivelor și cartoanelor în care se păstrează. Inițialele A. S. V. înseamnă „Archivio di Stato in Venezia”, iar A. A. E. „Archives des Affaires Étrangères” (Quai d'Orsay).

Am redat textele (grecești, italiene și franceze) cu ortografia lor. Spre a ușura citirea textelor, am așezat punctuația — la textele grecești și spiritele și accentele¹ — cum trebuie și am redat cu majuscule inițialele numelor proprii și ale începuturilor de frază, atunci când ele sunt date, din neglijența sau ignoranța autorilor și copiștilor scrisorilor, cu minuscule.

Cuvintele însemnate cu un asteric sunt explicate în capitolul II la cuvinte italiene și cuvinte turcești.

I

Moscopole, 15 Octombre 1696. Nicolae Teodoru recomandă lui Gheorghe Cumanu pe fiul său Teodor și pe nepotul său care trebuie să plece la Venetia.

(A.S.V. Documenti greci, no. 314).

1696, εν μιν οκτομβρίου 15.

Ἐντιμώτατε καὶ εὐγενέστατε ἀρχῶν κύριε κὺρ Τζιώρτζι, τὴν ἐντιμότησου ἀκριβὸς σὲ χαιρετὸ καὶ παρακαλὸ τὸν ἐν τριάδι ἡμνούμενον θεὸν νὰ σὲ ἀπολλαύσῃ ἡγίαν καὶ εὐτηχῆα, αὐτο καὶ ἡμῖς ἡ θῆαπρόνι ἐν ἡγίαν ἡμε μέχρη. Πρῶτα ἔχω θάρω στὸν θεὸν καὶ δευτερον στὴν ἐντιμότησου καὶ ταῖς ἀγίαις σου γραφῆς ἐκατάλαβα καὶ ἀνάγνωσα ὡλα περὶ ὡλα καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπὸ δινατὰ τὴν ἀφεντηά σου πὸς ἦσε πεδεμένος περισότερα ἀπὸ ἄλους καὶ ξέρις καὶ ἀπὸ τὴν Ἰουρκίαν πραγμάτια καὶ ὁ ἰὼς μου αὐτοῦ ὁ Θόδωρος ἦνε δηκόσου ἕος εἰς τὴν ζοῆν του καὶ διὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, καθὸς σὲ φώτισεν ὁ θεὸς, νὰ μὲ κυβερνίσῃς ὅτη μὲ χάρις θεοῦ σου ἔρχαιτε ἀπὸ τὸ χαῖρι, διὰ ἄλλα νὰ μὲ πλουτήσῃς ὅσάν καὶ ἄλους πραγματευτάδες ποῦ ἦνε εὐχαριστημένι ἀπὸ τὴν ἐντιμότησου, καὶ ἐγὼ ἀπεδὸ μὲ χάρις Χριστοῦ ἡμε ἀξιὸς σὲ

¹ E drept cam arbitrar, în raport cu ortografia maltratată a textelor.

πάσα δουλιὰ καὶ ὡ.τι νὰ χριασθῆ τοῦ Θεόδορι δωσέτου δῆχος ἔγνια καὶ ὁ ἀνιψῆός μου ἦνε ἔτημος μὲ πρότον καράδη ποῦ θέλη εὐγη, θαρὸ στὸν θεὸν νὰ σοῦ τὸ στήλο ὅτι ἔτημος ἦνε μόνε σὲ παρακαλὸ νὰ τὸν στήλης δηρὸ πανιὰ *σότες, ταῦτα ἤμεν ἡγιὸς καὶ περιχαρὸς.

Ἀγαπιτῶς φίλος Νικόλα Θεοδόρου.

Ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ κὺρ Ἰζιῶρτζι ἐνχηρισθῆ τη-
μῖως δοθήτο.

Ἀπὸ Βοσκόπολη, εἰς Βενετῆαν.

1696, Moscopoli, da Nicola Theodoro, 15 Ottobre.

II

Moscopole, 28 Ottobre 1696. Dimitrie Constantin Bendu scrie lui Gheorghe Cumano că i-a primit scrisoarea din Saiada. Ii recomandă pe Alexe și pe Teodor, oamenii săi de încredere.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε ἐν ἄρχουσι κύριω κύριω σινιῶρ Ἰζιῶρτζη Κουμάνον, τὴν ἐντιμότητάσου δουλικῶς τὴν προσκυνῶ καὶ ἀκριβῶς τὴν προσαγορεύω, παρακαλῶντας κύριον τὸν θεὸν νὰ τῆς θῶση ὑγείαν καὶ εὐτιχίαν, ὅτι ἐγὼ τὴν ὑγείαν ἔχω μέχρι τὴν σήμερον.

Τὴν τιμίαν τῆς γραφῆν ἔλαβα ἀπὸ τὴν Σαηάδα καὶ τὰ γεγραμμένα ἐδιάδασα καὶ ἔμαθα ταῖς καλαῖς τῆς ὑγείαις, καὶ κατὰ πολλὰ ἐχάρικα καὶ ἐδόξασα τὸν θεὸν ὅπου εὐρίσκεσαι γερός καὶ καλὰ, καὶ πολλὰ τὴν εὐχαριστῶ ὅπου μᾶς κάμνης καὶ μᾶς ἀγαπᾶς ἀντάμα μὲ τοὺς φίλους τῆς, διὰ τὸ ὁποῖον πολλὴν χάριν τῆς ἔχω καὶ τὴν ἀγαπῶ μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὴν τιμίαν τῆς γραφῆν μὲ ἔδωκες μάθησιν διὰ τὰ πάντα διὰ ταῖς πραγματαῖς πῶς ἀπερνοῦν, ἔτζη καὶ ἡμεῖς θαροῦμεν εἰς τὸν θεὸν καθὼς μᾶς ἀγαπᾶς καὶ μᾶς *πεγετίτζης νὰ μὴν ἀπομεινωμεν ἀπὸ κάτω εἰς τὸ φορτίον, μόνον τὴν παρακαλῶ τὸν κὺρ Αλέξιον καὶ τὸν Θεόδωρον κὺρ Νικολοῦ νὰ τοὺς ἀγαπᾶς ὡσάν τοῦ λόγου μας, ὅτι εἶναι ἐδικοίμου ἀνθρωποι, καὶ νὰ τοὺς κάμης ὑπηρεσίαν εἰς θεὸν καὶ ἂν τῆς εἴποῦν, καὶ κανέναν φόδον μὴν ἔχης διὰ αὐτονοῦς, ὅτι εἶναι καλοὶ ἀνθρωποι καὶ ἐδικοίμου καὶ μὲ ἔγραψες διὰ ἐκεῖνο τὸ μαῦρο πῶς ἂν εἶταν ἐπουλιοῦνταν ἀπὸ τριάντα, τί διάφορον ἔχη αὐτὸ μὲ εἴκοσι καὶ μὲ δεκαπέντε δὲν ἤμπορης νὰ τὸ πάρης ἐδῶ καὶ νὰ τὸ ἀγοράσω, καὶ ἀνίσως ἀποικιάσης πῶς ἀπερνᾶη παραπάνω μὲ *παράτο, γράψε μου νὰ πάρω ὅτι εἶναι τετρακόσια πεντακόσια *μιλιάρηα νὰ τὰ πάρω νὰ σοῦ τὰ στήλω καὶ πάντα νὰ ἔχωμεν τὴν τιμίαν σου γραφῆν διὰ τὰ πάντα.

1696, ὀκτωμβρίου 28.

Δημήτριος Κονσταντίνη ἀδελφὸς τοῦ Πέντου, εἰς πάντα ἀγαπητῶς δοῦλός τῆς.

Ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἐν ἄρχουσι ἡμετέρῳ ἀγαπητῶν κυρίῳ κυρίῳ σινιῶρ Ἰζιῶρτζη Κουμάνῳ προσκυνητῶς καὶ εὐλαδῶς ἐνχηρισθεῖη.

Ἀπὸ Μοσχόπολιν, εἰς Βενετῆαν.

1696, Moscopoli, da Dimitrio fratello Bendo, 28 Ottobre.

III

Cavaia, 1696. Andrei al lui Petre trimite lui Gheorghe Cumano unt prin Dimu Voscoleanul.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημιώταται και εὐγενέσταται ἄρχον κύριω κύρ Γεώργι Κουμάνο, τὴν αὐθεντίαν τῆς ἀκριβῶς τὴν προσκυνῶ και τῆς φυλῶ τὸ χέρι.

Ὅμως ἀν ὀρίζης μάθης περι ἐμοῦ, με χάρις θεοῦ εἶμαι γερὸς και καλὰ και παρακαλῶ τὸν θεὸν νὰ τὴν εὖρη ἢ παροῦσάμου ἐν ὑγίαις και πάσης χαρᾶς. Ἀκόμι με τὸ καράβη ὀνομαζωμένο Σάντα Τερέζα, καπητὰν Τομάζω Κουδίν, τῆς στέλνω μαλὴ *φαγγότα ἔνδεκα, και με τὸ καράβη Σὰν Γιοάνε Μπατήστα, καπετὰν Ἰζέπο Ισνάρι, τῆς στέλνω μαλὴ *φαγγότα δύο, με τὴν ἀνωθεν μάρκα, και τὴν παρακαλῶ νὰ μοῦ τὰ πούλησης και νὰ μοῦ τὰ στέλνης με πρότο καράβη, ἔτζη νὰ εἶσαι ποληχρόνος, και με τὸν Δήμο Βοσκοπολίτη τῆς ἔστηλα βούτηρο ὠκάδες πέντε, και νὰ μοῦ στήλης τέσσαρα ὀλορόγια¹ και ἀποστόλους 4, και ψαλητίρι και ὀχτώχηη ἀντάμα 2, και εὐχολογία 2, και ψαλητήρια 3, και ὀχτώχηια 2, και μία χήσμπα χαρτι διὰ γράψιμο καλὸ και ἄλοῦχι, και ὁ θεὸς σκέπη σου.

*Ἐτους 1696.

Ἀνδρέας τοῦ Πέτρι, δοῦλος ἡγαπημένος πάντα.

Και ἐγὼ Γεώργιος τοῦ Ἀνδρέα ἀκριβῶς τὴν προσκυνῶ και τῆς φιλῶ τὸ χαίρι.

Νὰ δοθῆ εἰς χεῖρας τοῦ κύρ Γεώργι Κουμάνο τιμίως δοθῆτο.

*Ἀπὸ Καβάϊαν, εἰς Βενετίαν.

IV

Moscopole, 1696. Adam Dimitriu scrie lui Gheorghe Cumano despre raporturile cu asociatul său Adam Papa.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημηότατε και εὐγενέστατε ἄρχον κύρῃε κύρ Γεόργη Κουμάνος, τὴν αὐθεντήαν τῆς δουληκὸς προσκινῶ.

Ὅμος πολὴν καιρὸν ἔχο ποῦ δὲν ἔλαβα γραφὴ και ἐγὼ τὰ στέλνω και μοῦ τὰ κρατῆ ὁ κίρ Φρακούλης και αὐτὰ ὀποῦ μοῦ στήλης ἢ ἀφε[ν]τήα σου λογηάζο μοῦ τὰ κρατῆ και αὐτὰ· μονάχα ἔχη δήκεον νὰ μοῦ τὰ κάμνη αὐτὰ κατά, ἄρχον κίρ Γεόργη, πολὰ σοῦ ἔταζα και δὲν ἔκαμα οὐδὲν ἕνα, μονάχα τῆ νὰ κάμνο; θέλις μάθης ἀπὸ τὸν κίρ Καλογηάνη πὸς ἐπηάστηκα με τὸν κύρ Ἀδάμι Πάπα ὀσο ἤρθα νὰ χορησθὸ με ταυτὸ και ἔχης ἡπομονὴ και μὴ πέρνης τὰ λόγηα τοῦς ψεύτηδες. Ἐγὼ ἀν πεθάνο δὲν κάμνο τὸ χρέος μου δτη δεῖ.

1696.

*Ἀδάμις Δημητρήου, δοῦλὸς τῆς.

Moscopoli, dal Adam Dimititi.

¹ Sic!

V

Moscopole, 18 Februar 1697. Nicolae Teodoru recomandă pe fiul său Teodor lui Gheorghe Cumano. Nepotul său, Teodor al lui Constantin, trimite lui Gheorghe Cumano abale. Se promite acestuia din urmă că i se va trimite ceară cu o altă corabie.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Ἐντημότηατε καὶ εὐγενέστατε ἄρχων κύριω κύρ Ἰζιῳρτζι, τὴν ἀφεν-
τῆαν σου ἀκριβὸς σὰς χαιρετῶ καὶ παρακαλοῦμε δὲ τῶν ἐν τρηάδῃ
ἱμνούμενον θεὸν νὰ σὲ ἀπολαύσῃ ἡγίαν καὶ εὐτηχήαν, οὗτο καὶ ὕμῃς
ἢ θῆα πρόνια τὴν ἡγίαν ἔχομε μέχρι τὸ παρόν. Ἰὴν τμηῆαν σου
γραφῆν τὸ πρότο καὶ τὸ δεῦτερο κατάλαβα καὶ κατὰ πολὰ ἐχάρικα
οἶα τὴν καλὴν σου ἐγῆαν καὶ μοῦ ἔγραψες διὰ ὦλα καὶ ἐγὼ πρότα
ἔχο θάρο στὸν θεὸν καὶ δεῦτερον στὴν ἀφεντηάσου καὶ σὲ παρακαλῶ
νὰ μοῦ κυβερνήσης τὸν ἥων μου τὸν Θῳδορον αὐτοῦ καθὸς σὲ φότισεν
ὁ θεὸς καὶ θέλῃ σὲ φωτίσῃ ὁ θεὸς παντοτηνὰ ὅτη σε ἔρχαιτε ἀπὸ τὸ
χαίρη νὰ μοῦ κάμνης καλὴν κυβέρνισιν καὶ ἐγὼ ἔχω θάρο στῶν θεὸν
ποτέμου μίτε ἐγὼ, μήται τὰ πεδιά μου νὰ λήπουν ἀπὸ τὴν ἀφεντιάσου
ἔος τὴν ζοῆν μας καὶ θέλῃς ἔχης καὶ ἀφεντηάσου καλοσήνη ἀπὸ ἐμᾶς
καὶ τῶρα ἀπὸ τὸν θεόν, με δῶξα νομάτου, ἔχομε τὴ δουληάμας στὸ
χαίρι, καὶ με δλήγον κερὸν σοῦ ἔρχαιτε τὴν πραγματία μας στὸ χαίρι
καὶ μὲ ἔχης ἔγνια διὰ τοῦτο, ὁμος ἂν λάχεν ὁ Θῳδορος αὐτοῦ ἄμιστος,
νὰ μοῦ τὸν κυβερνήσις καλὰ καὶ ὅτη νὰ σοῦ γιρέδι νὰ τοῦ δόσης,
ἢ μὲν καὶ ἐμίσεψεν, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ στήλης τρία πανιὰ *σότες
*παραγγῶ καλὰ με πρότον καράδι ποῦ θέλι ἔρχι κατόπη ἀπὸ τὸν
Θεόδορον, καὶ θαναμάζομε, ἄρχωντα κύρ Ἰζιῳρτζι, πὸς ἀπὸ τόσον κερὸν
δὲν μᾶς ἦρθεν μίτε γραφί, μίτε καράδι δὲν εὐγίκε καὶ ἄλο σὲ παρακαλῶ
μὲ τούτη τὴν *ταρτάνα σοῦ στέλνη τῶρα πρότα ὁ ἀνιψιός μου, ὁ Θῳ-
δορος τοῦ Κοσταντινίου, *ἀμπάδες ἑκατὸν ὀγδωῆντα ἔξη, ἦγουν *ἀμπάδια
186, καὶ ἢ μάρκα μία θ, καὶ με τὸ δεῦτερον καράδι σοῦ ἔρχουν τὰ
τρία *κουλέτα κίρι ὅτη δὲν εὔτασαν με τούτη τὴν *ταρτάνα, καὶ διὰ
ἔνομα θεοῦ νὰ μοῦ τὸν κυβερνήσης καὶ τῶρα κατὰ τὴν ὄρα, με πρότον
καράδι, νὰ τὸν στέλνης διὰ πανιὰ *σότες *παραγγῶ καλαῖς, καὶ τὸν
Πέτρο, τὸν ἀδελφόν μου, θαρὸ στὸν θεὸν νὰ σοῦ τὸ στήλο νὰ γενό-
μεστε δλη εἰς τὴν ἀφεντήαν σου, Ἰαῦτα ἦμεν ἡγιῶς καὶ περιχαρὸς.

1697, ἐν μίνι φευρουαρίου εἰς 18.

Φῆλος ἀγαπιτὸς Νικὼλα Θῳδορου, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ γράφης
διὰ ὦλα τὰ πραγματία, νὰ ἔχο ἦδησι.

Ἰφ τιμιωτάτο καὶ εὐγενεστάτω ἄρχων κυρίω κύρ Ἰζιῳρτζι Κουμάνο
τιμῶς δοθήτο, ἐνγρηρησθῆ.

Ἀπὸ Βοσκόπολη, εἰς Βενετιάν.

VI

Durazzo, 20 Februar 1697. Teodor Nicolau din Moscopole, scrie lui Gheorghe Cumano că a sosit la Durazzo. Adresa lui Gheorghe Cumano: *San Provolo* (lângă biserica San Zaccaria).

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώτατε και εὐγενέσταται ἄρχων κύριε κύριε Γεώργι Κουμάνο, τὴν αὐθεντείαν σου ἀγαπητῶς προσκυνῶ.

Ταῖς ἀπερασμέναις τῆς ἔγγραφῃς καὶ ἄλλαις πολλαῖς γραφαῖς ἀπὸ ταῖς ὁποῖαις ἀπὸ τὴν αὐθεντείαν σου δὲν ἔλαβα καμίαν γραφὴν διὰ τινὰ ἐνθήμεσιν, ὥμος τῆς φανερώνο εἰς κοντολογῆς πῶς ἐχθὲς ἤλθαμεν ἐδῶ εἰς τὸ Δουράτζω καλῶ κατεσοδιμένη με ἔλα τὰ πραμάτια καὶ σήμερον ἔστια τοῦ πατρός μου νὰ ἐλθῆ ἐδῶ διὰ νὰ κάμνωμεν τίποτες δουλιάν. Διὰ ἄλλω δὲν ἔχω ἐνθήμεσιν ἀπὸ κανέναν, διατὶ δὲν ἤλθεν κανένας μόνον εἰς κόντολογεῖς σου ἔγγραφῃς διὰ ἐνθήμεσιν καὶ μεθαύριον με τὴν *ταρτάνα σου γράφω τὸ καλλίτερον καὶ με τοῦτα τὰ καράδια θαρρῶ πῶς νὰ στέλνωμεν τίποτας καὶ τὰ ἦτι σου ἕκαμα *ὄρδενιαν εἰς ταῖς ἄλλαις γραφαῖς στύλεμού τα με πρῶτο *ὄκαζιὸν ἀν ὀρίζης, καὶ τὴν παρακαλῶ νὰ ἔχω πάντοτες τὴν τιμίαν σου διὰ κάθε ὑπόθεσιν, καὶ τὸν κύρ Ζανέτω ἀκριθῶς τὸν προσκυνῶ καὶ τὸν κύρ Δημήτρι καὶ τὸν κύρ Γιάννι καὶ κύρ Αλέξι ἀκριθῶς τοὺς πρωσκυνῶ, μὰ δὲν μοῦ ἐγύνικεν νὰ τοὺς γράψω ὅτι ἡ *φελουῖα δὲν με καρτερῆ καὶ ὅλους τοὺς ὄλους χαιρετῶ καὶ τώρα δὲν προφθένω νὰ σοῦ γράψω διὰ τίποταις, μόνον ξαναπρωσκυνώσας καὶ ἀγάπαμε, πάντοτες ὑγείαιναι.

1697, φευρουαρίου 20.

Θεόδωρος Νικολάου, εἰς τοὺς ὀρισμούς σου καὶ ὑπόσχομαι δουλός σου.

Al Sign. Georgio Cumano, San Provolo, Venetia.

Τοῦ ἄρχων κύρ Γεώργι Κουμάνω, Βενετίαν.

Moscopoli, da Theodoro Nicolao, 20 Febraio.

VII

Cavaia, 23 Februar 1697. Andrei al lui Petre trimite lui Gheorghe Cumano tutun prin fiul lui Dimitrie Castriți și unt prin Dimitrie Voscopleanul.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχωντι κυρίῳ κυρίῳ κύρ Γεωργίῳ Κουμάνο, τὴν ἐντιμότη σου ἀκριθῶς τὴν προσκυνῶ καὶ τῆς φυλῶ τὸ χέρι.

*Ὅμως με τὴν παρὸν δὲν ἔχω τί νὰ τῆς γράψω παρὰ μόνον νὰ τῆς δόσω εἰδισιν τὸ πῶς τὴν τιμίαν σου ἔλαβα γραμμένην 12 δεκεμβρίου καὶ καλῶς τὴν ἀνάγνωσα καὶ περὶ ταῖς καλαῖσου ὑγύαις πολλὰ τὸ ἐχάρικα καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν νὰ τὴν εὕρῃ ἢ παροῦσά μου ἐν ὑγύαις καὶ πάσης χαρᾶς, ὅμως τὴν παρακαλῶ ὅτι τῆς εἶχα γράψῃ με ἄλλαις μου γραφαῖς ἔτῃ νὰ εἶσαι πολήχρονος νὰ μοῦ ταῖς στέλνης. *Ἀκόμη με τὸ παιδί τοῦ κύρ Δημήτρι Καστριτίττι τῆς ἔστηλα ὀλιγάκι καπνὸ καὶ με τὸν Δημήτρι Βοσκοπολίττι τῆς ἔστηλα βούτηρο εἰς ἕνα σαμνὴ μικρό. *Ἀκόμη διὰ ἐκεῖνο τὸ καζάνη διὰ ρακὴ ὅπου τῆς ἔγγραφῃς οὐδιὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ νὰ μοῦ τὸ στέλνεις, ὅτι δὲν ἔχω, ὅτι τὸ πούλησα τὸ ἐδικόμου, καὶ διὰ τὸ ἀνωθεν καπνῶ καὶ βούτηρο δὲν [ἔχω] ἀπόκρισι ἀν τὰ ἔλαδες ἢ ὄχι καὶ πάλιν ἀν ἐρωτᾶς διὰ τὴν κυρὰ Ζαφύρα, ἀκριθῶς τὴν προσκυνῶ, μονάχα εἶναι καθὼς δὲν θέλει, ὅτι ἐδῶ εἶναι μεγάλη πύνα, ἀπὸ δέκα ἢ ὀκτὸ τὸ ψωμὴ, καὶ αὐτὴ εἶναι σὲ

μεγάλη στενοχορία και δὲν ἔχει μὲ τί νὰ ἀγοράσῃ. Ἄλο μᾶς γράφεις διὰ τὸν Θανάση πῶς εἶναι ἀπρόκοπος: ἔμεῖς ἠθέλαμεν νὰ τὸν κρατήσωμε ἐδῶ, ἀμὰ εἴχαμε φόβον νὰ μὴν γένει Τοῦρκος και διὰ ταῦτι τὸν ἐστήλαμε εἰς τὴν ἐντιμότησου και ἡ αὐθεντιά σου εἶσαι φρόνιμος και ὅ,τι σὲ φοτήσῃ ὁ θεὸς κάμε του, και τὸ καζάνι νὰ εἶναι μὲ τὸ καπάκι και ἄλλο οὐχι, και ὁ θεὸς σκέπησου.

Ἔτους 1697, φευρουαρίου 23.

Ἐγὼ Ἀνδρέας τοῦ Πέτρι φύλοσου ἡγαπημένος πάντα.

Και ἐγὼ Γεώργιος τοῦ Ἀνδρέα δουλικῶς τὴν προσκυνῶ και τῆς φυλῶ τὸ χέρι.

Τῷ ἐντιμοτάτῳ και χρησιμοτάτῳ κυρίῳ κυρ Γεωργίῳ Κουμᾶνα τιμίως και περιχαρῶς ἐνχυρισθῆι.

Ἀπὸ Καβάιαν, εἰς Βενετίαν.

VIII

Moscopole, 25 Februar 1697. Dimitrie Bendu recomandă lui Gheorghe Cumano pe Dimitrachi, nepotul său, și pe Alexe, fiul lui Gheorghe Sideri.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τῷ τιμιωτάτῳ και εὐγενεστάτῳ ἄρξῳ κυρίῳ κυρίῳ κυρ Τζιόρτζῃ Κουμᾶνο, τῇ σῇ εὐγενῇ δουλικῶς και πρὸς φιλῶς προσκυνῶ.

Μὲ τὴν παρούσαν μου και ταπεινὴν ἐπιστολὴν ἄλλο δὲν τῆς γράφω παρὰ μόνον πρῶτον μὲν νὰ τὴν προσκυνύσω και δεῦτερον νὰ τὴν δώσω εἰδησιν και περὶ ἡμᾶς, ἐπειδὴ χάριτι Χριστοῦ ὑγιαίνομεν· λοιπὸν πάντοτε χρεωστοῦμεν νὰ τὴν δώσωμεν τὴν ὠφειλομένην προσκύνησιν, διότι σὲ εἴχαμεν και θαρρῶμεν εἰς τὸν θεὸν νὰ σὲ ἔχομεν πλέον φίλον ἀγαπητὸν και πεπιστευμένον, νὰ εὐρομεν πλέον ἐλπίδα εἰς τοῦ λόγου σου, διότι μοῦ γράφης και διὰ τὸν Ἀλέξιον, τὸν εἶδον τοῦ Γεώργῃ Σιδέρῃ, πῶς εἶναι εἰς τοῦ λόγου σου, και ἤξευρε καλὰ ὅτι μὲ χάρις θεοῦ εὐτιχισμένοι εἶναι και σὲ παρακαλῶ, ἂν μὲ ἀγαπᾶς, νὰ τὸν ἔχῃς ὡσάν ἐδικόν σου ὕόν, ὅτι ἀπὸ τώρα νὰ ἠξεύρης βέβαια πῶς δὲν εἶναι ξένος, ἀλλὰ δικός μου ἀνθρωπος και νὰ τὸν ἔχῃς ἔγνοια νὰ τὸν μάθῃς και νὰ τὸν κυβερνᾶς εἰς ὅλα τὰ χρειαζόμενα, και ὡ,τι νὰ σοῦ γυρεύῃ νὰ τοῦ δώσης και νὰ μὴν ἔχῃς καμίαν λογῆς ἔγνοια, ὅτι καλὰ παένουν και θαρρῶμεν εἰς τὸν θεὸν νὰ μᾶς ἔχῃς σύγουρι φίλοι, μόνον και ἡ ἀφεντιά σου νὰ μᾶς δώσης εἰδησιν διὰ κάθε πράγμα πῶς περνᾶει και πῶς εἶναι και διὰ τὸν ἀνεψιόν μου, τὸν Δημητράκι, νὰ τὸν ἔχῃς ἔγνοια και νὰ τὸν κυβερνᾶς σὲ κάθε τι. Ἀκόμι σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσης εἰδησιν πῶς εἶναι τὸ μαῦρο, νὰ ἔχω τὴν ἀπόκρισιν. Ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παρόν, οἱ δὲ χρόνοι τῆς εἴησαν πολλοὶ τε και εὐτιχεῖς.

1697, φευρουαρίου 25.

Δημήτριος ἀδελφὸν Μπέντου, εἰς τοὺς ὁρισμούς τῆς.

Τῷ τιμιωτάτῳ και εὐγενεστάτῳ ἄρξῳ κυρίῳ κυρίῳ κυρ Τζιόρτζῃ Κουμᾶνο ὑγειῶς και εὐτυχῶς ἐγχειρισθῆι.

Ἀπὸ Μοσχόπολι, εἰς Βενετίαν.

1697, Moscopoli, da Dimitrio fratello Bendo, 25 Febraio.

IX

Durazzo, 3 Martie 1697. Teodor Nicolau „Moscopoleanul“ scrie lui Gheorghe Cumano că e de zece zile la Durazzo și că Gheorghe Sideri și Dimitrie Bendu se vor duce la Valona. El așteaptă postavul pe care Gh. Cumano i-l va trimite cu corabia „San Zuan Battista“. Teodor, fiul lui Constantin, trimite lui Gh. Cumano, abale.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώταται και εὐγενέσταται ἄρχων κύριε κύριε Γεώργιε Κουμάνω, τὴν αὐθεντεῖαν σου ἀγαπητὸς χαιρετῶ και πρωσκυνῶ σας ὡς αὐθέντης μου. Ἰγαπημένεμου αὐθέντημου κύρ Γεώργιε, τὴν αὐθεντεῖαν σου ὡσταυθέντης μου σὲ χαιρετῶ ἅμα και με τὸν ἱγαπημένον σου ἀδελφόν, τὸν κύρ Ζανέτω. Τὸ παρὲν μου δὲν εἶναι διὰ ἄλλο πάρεξ νὰ ἀκριθωχαιρετήσω τὴν αὐθεντεῖαν σου και δεύτερον νὰ τῆς δώσω ἡδησιν πῶς σήμερον ἔχομεν ἡμέρας δέκα ὅπου ἤλθαμεν ἐδῶ εἰς τὸ Δουράτζω και δοξάζωμε τὸν θεὸν ὅπου ἤλθαμεν καλὰ με τὰ βάσανα ὅπου ἴδαμεν, και μετὰ τὸν ἐρχομόν μας ἐδῶ ἤλθεν και ὁ πατέρας μου ἐδῶ και ἦχεν δώση διὰ κερί ἄσπρα ἐδῶ μὰ ἡ ψεῦτηδες δὲν μᾶς τὸ ἤφεραν, μόνον ἐτράβιξεν *κασαβέτι διὰ νὰ μαζώνη τὰ ἄσπρα και θαβρῶ ὀγλίγορα νὰ τὰ μᾶσωμεν, ὅτι, αὐθέντιμου, ἐδῶ ὁ πατέρας μου και ὁ κύρ Γεώργις Σιδέρι και κύρ Δημήτρις Μπέντου ἐρχουν νὰ πιάσουν τὴν μαῦριν εἰς τὴν Αὐλόνα και μόνον θέλωμεν νὰ ποιᾶσωμεν τὸ καρᾶβι τώρα χωρὶς ἄλλω και νὰ τὸ στέλνωμεν τώρα ὀγλίγορα χωρὶς ἄλλω ὅτι θαβρῶ νὰ εἶναι εἰς σὲ καλὴν τιμὴν, διατι ἐδῶ τὰ ἄλλα τὰ πραγμάτια εἶναι πολλὰ ἀκριδιά, μάλιστα κερί φέτω δὲν εὐρύσκωμεν και διὰ τούτω εὐρισκόμεσθε εἰς σὲ τούτην τὴν δουλιὰν και θαβρῶ νὰ ἐκάμνωμεν χωρὶς ἄλλω ὅτι ὁ πατέρας μου και ὁ κύρ Σιδέρις θέλουν νὰ μισεύσουν εἰς τὴν Αὐλόνα διὰ νὰ τὴν κάμνουν νὰ τὴν ἀλεστίσουν¹, και ἐγὼ με τὸν κύρ Μιχάλι, ἀδελφόν τοῦ κύρ Αλέξι, θέλωμεν νὰ πᾶμε με τὰ ροῦχα νὰ πουλίσωμεν και θαβρῶ νὰ κάμνωμεν καλὴν πούλιν, μόνον μᾶς τὰ τυρέδουν με καιρὸν μῆναις 8 και θέλωμεν κάμνει τὸ καλλίτερον διὰ νὰ κάμνωμεν τὸ ὀγλιγορῶτερον πράγμα νὰ στύλωμεν τὴν εὐχαρῶσιτιν τῆς αὐθεντεῖας σου ὅτι και ἐμῆς ἀγαποῦμεν νὰ ἡμεσθαί ἀσπρωπρῶσωπη πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σου και εἰς αὐτῶ ἀπάνω μὴν ἔχης καμίαν ἔγνιαν διὰ τίπωται, ὅτι θαβρῶ εἰς τὸν θεὸν νὰ ἡμεσθαί εἰς σὲ καλὴ νόημα και μὴν ἀμφιδάλης τίπωτας ἢ τολμῶ ἡπεῖν τινα φόδον. Τῆς δεῖδω ἡδισιν ὅτι και τὸ καρᾶβι ἤλθεν ὅπου ἔστυλεν ὁ Κοθόνις και ἔλαδα τὸ τίμιόν σου και εὐκλεῶς τὴν ἐφύλγησα ἀνάγνωντάς τὴν ἐγνώρισα κάθε ἡδισιν και μοῦ γράφης διὰ ταῖς *τζέργαις πῶς ταῖς ἔκαμες *ἀπαράτο με χαρτιὰ διὰ γράφιμον και εἰς αὐτὸ ἐχάρικα και τὴν ἀγάπην σου εὐχαριστῶ, μοναχὰ ἀγαποῦσα νὰ ἡξεύρω ἀπὸ πόσα τὰ ἔκαμες, διατι ἡξεύρω πῶς ταῖς ἔκαμες ἀπὸ 25, ὅτι ἔτζι ἤλθεν ἕνας ἄγγελος και μοῦ ἤπεν ἀπόψε και εὐχαριστήθηκα και εἰς αὐτῶ ἡ αὐθεντεῖαν σου καθῶς νὰ σὲ φωτήση

¹ Dela italianul *allestire*, *allestire una nave*=a echipa, a inzebra o corabie cu cele necesare.

ὁ θεὸς διὰ λόγου μας πάσχησας καὶ μᾶς γράφης πῶς διὰ ὀλιγαῖς ἡμέραις θέλεις νὰ πρωδοδίξῃς τὸ καράδι Σάν Ζουάν Πατίστα μὲ τὰ ρούχα σου καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν νὰ σὲ στερεώῃ νὰ τῷ ακίξῃς τὴν δύναμην τῶν ἐχθρῶν καὶ μὲ ταῦτω τὸ καράδι θέλει ἔλθει ὁ κύρ Δημήτρις καὶ κύρ Ἀλέξης· ἐλπίζω ἔτι καὶ μὲ ταυτουνοὺς θέλω ἔχει μερικῶ πρᾶγμα. Ἀκόμα διὰ τὸν ἐξαδελφόν μου, τὸν Θόδωρον Κονσταντίνι, ἰδοὺ ὅπου σοῦ στέλνῃ *ἀμπάδες, *βάλες 6, τόπια 186, καὶ λάβε τα διὰ τὴν ὥραν ὅτι ἔχει δομένα καὶ διὰ κερὶ καὶ θαβρῶ ὀγλίγορα νὰ σοῦ τὸ στέλνῃ, καὶ διὰ τοὺς ἀμπάδες τοῦ γένου *μουκαέτι νὰ τοὺς τὰ πουλίσης καθὼς νὰ σὲ φωτήσῃ ὁ θεὸς καὶ μὲ πρῶτο καράδι στύλε τοῦ δύο *σόταις νὰ τοῦ ἐλθοῦν καὶ ὄχι ἄλλω, ὅτι εἶναι πεδὶ ἀκόμα ἀνίλλικον καὶ δὲν ἐμπορῇ, μόνον καὶ τοῦτω θαρρῶ γλίγορα νὰ σοῦ ἐλθῇ· τὸ παράνω καὶ εἰς τούτω στύλεμού τα μὲ πρῶτο *ὄκαζιόν καὶ τάνωθεν σου τὰ στέλνωμε μὲ τὴν *ταρτάνα ὀνομαζομένη Σάν Ιοδάν Μπατίστα. Ἄλλω χαιρέτα μου ὄλους τοὺς φίλους καὶ ἄλλω διὰ τὸν κύρ Δημήτρι καὶ κύρ Γιάννι καὶ κύρ Αλέξι καὶ κύρ Χρίστω ἀκριβῶς τοὺς χαιρετῶ καὶ ἤθελα νὰ τοὺς γράψω ὀλονῶν γράμμα, μοναχὰ ἤξεύρω πῶς ἡ γραφὴ μου δὲν τοὺς προφθῆνῃ, μόνον παρακαλῶ τὸν παντοδύναμον θεὸν νὰ τοὺς κάμνει ἕναν καλὸν κατευόδιον ἵνα τοὺς ἀνταμώσωμεν μὲ χαρὰν καὶ ἰδονὴν καὶ ἄλλα πάμπολλα ἤθελα νὰ τῆς γράψω μὰ ἔστοντας ἡ ἀφορμὴ ὅπου δὲν θέλω νὰ βάλω τὸν νοῦν μου εἰς σὲ ἕνα φιλοχάρτιν μίπως καὶ πέση εἰς τινα χεῖρας ἐχθρῶν καὶ ἀρπάξουν τὰς φρένας μας, μόνον τώρα εἰς κοντολογίης σοῖ γραφῶ καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὴν μὲ ἀφίνης πάντοτες χωρὶς τὴν τιμίαν σου διὰ νὰ μάθω κάθε ἡπόθεσιν, νὰ κυβερνιθῶ ἀπεδῶ καὶ διὰ τὴν δουλιάν τῆς μαύρης θεῶλον κάμνη χωρὶς ἄλλω. Ταῦτα μὲν καὶ ξαναπρωσκυνῶσας καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν νὰ σὲ εὐρίσκει ὀγλίγορα ὑγείαν.

1697, μαρτίου 3.

Ἰγαπητῶς δοῦλός σου Θεόδωρος Νικολάου Μοσχοπολίτης.

Καὶ ἐγὼ ὁ Νικόλας Θεοδόρου ἀκριβῶς τὴν προσκυνῶ καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν διὰ τὴν ὑγείαν σου καὶ ἔχε τὸν ὄν μου εἰς ἀγάπην, ἔτι σὲ παρακαλῶ.

Ἰψ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἀρχων κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κουμάνῳ τιμίως καὶ πρωσκυνητῶς ἐνχιρισθῆ,
εἰς Βενετιαν.

1697, Moscopoli, da Thodoro Nicola, 7 Marzo, da Durazzo.

X

Durazzo, 3 Martie 1697. Mihail Gheorghiu Sideri din Moscopole trimite lui Gheorghe Cumano abale și ceară cu corabia „San Zuan Battista“. El a primit postavul pe care i l-a trimes Gheorghe Cumano din Venetia. E vorba de o corabie a lui Cothonis, (negustor grec stabilit la Venetia), de o corabie mare francesă și de o marciliană.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώτατε και κατά πολλά μου ήγαπημένεμου άρχων κύριε κύριε Γεώργι Κουμάνω, την αυθεντείαν σου αγαπητώως χαιρετώ και συχνάκις άσπαζώμεθα απονέμω δεόμενοι κύριον και μεγαλύδορον μου να την φυλάξει εκ παντίων εναντίων.

Έστωντας οπού μερικαίς φοραίς ή άμάθεια έλκη την άηδία και πάνυ συνέσχη τον κάλαμον του ανθρώπου, δηλαδή αν καλά και εγώ δεν είναι ο καιρός τώρα της πολυλογίας ή τολμώ ειπειν να της γράψω ως επείκεν και ως πρέπη με δλον τουτω εύρύσκωμε πάντα παρακαλώντας δια την υγείαν σου ίνα δια την άξιώση και φυλάξει από πάσαν ασθένειαν και εναντίων σώματος, και εις κοντολογής σου φανερώνω δι ταίς άπερασμέναις, με τον υόν του Νικόλα Θεοδόρου, την τιμίαν σου έλαδα και εύκλεως έφύλισα αυτήν, ιδον και τον καιρόν δια λύαν ανέγνωσα αυτώ πασι σιγή δια την οποίαν εκατάλαδα κάθε υπόθεσιν σύνπασι ιδον και τα ρουχα και *μέρτζα οπού έδωσες του υού μου και τα έστυλεν έδω και δια την κόψιν εκατάλαδα από ταίς *φατούραις και τώρα με την *ταρτάνα *νομινάτα Σαν Τζουάν Πατίστα, καπετάν Νικόλας, ιδου οπού σου στέλνω *αμπάδες τόπια 686 και κερι *κολέτα 6 και λάβεταίς εις κυβέρνησήν σου, και δίδωντας ο θεός τελιώνουν το *κοντομάσιο, κατάλαβε διτι είναι άλλα μικρά και άλλα τρανά, και εις αυτώ κυβέρνις, και τώρα με τα καράδια οπού φορτόνονται εδω θέλω προσθήσαση και με άλλαπραματία και με το έρχομόν της γραφής ταύτης άνίως και ο Άλέξιος είναι αυτου, να μην λάδη σουμα περισσην διτι εδω επέσαμε εις *κέσατι, μάλιστα και τα ρουχα οπού μου έστιλες με τον Θεόδορον Νικόλα τα έλαδα φευρουαρίφ 27 και μαζώνονται πολλά. Της φανερώνω διτι επιάσαμεν την μαύριν εις την Αύλοναν και ηλθαμεν και εις το Δουράτζω, δια καράδι έχωντας εις τον νοον να πάρομεν το καράδι του Κοθόνι οπού έστυλεν με τα ρουχα, αλλά αυτώ το καράδι δεν ηθέλησεν του εδώσαμεν εως *ρ[έαλια] 1800 και δεν ηθέλησεν, όμως έμης ηθέλαμεν να σου στέλομεν δια να μας στέλνης ένα καράδι φραντζέζικο και τρανώ, μόνον ο Φραγγούλης μας έκρατήσεν και μας λέγει διτι δίδωντας ο θεός υγείαν και ελθει ή *μαρτζιλιάνα και σάς την δείνω χωρίς άλλω. ετζι μας λέγει διτι την καρτερον να ελθι ογγύγορα με τα ταυτα ή αυθεντείαν σου ειδε αν λάχει κανένα καράδι και ελθει προς το Δουράτζω φραντζέζικω και τρανώ να πάρι εως *μιλιάρια 500, σύντηχε ή αυθεντείαν σου με δύο τινα τρόπους ηγουν αν έρχεται δια φόρτομα εδω και θέλωμεν λάχει έμης άπάνω του, κάμε του παζάρι μα δχι με βεδαίωσιν, διτι ομιλίσασμεν δια την *μαρτζουλιάννα και αν κάμνης, κάμνε από τρία *δουκάτα εις το *μιλιάρι ή το πολει τρία ημισι ή αν βλέπης διτι δεν γένεται δώσαι από τέσσαρα διτι θαρβρούμεν να είναι εις τιμήν, διτι εδω βλέπωμεν πώς από άλλαις πραγματαίς δεν είναι διάφορον τόσσον. Τελιώνοντας ταυτα, ακούσαμεν δια τον κυρ Δημητράκι Μπέντου εις την αυθεντείαν σου ηλθεν και εις αυτώ έχαρίκαμεν, μοναχά ο θιός του δεν έλαχεν εδω και τα ρουχα ακόμα εδω εις το Δουράτζω καρτερόντας να τα πάρι, και ώσων ελθει να τα πάρει, θέλει φορτόση καλήν σουμα, και εχε μας εις κυβέρνισιν και ας έχομεν πάντα την τιμίαν σου. Ταυτα μεν και ή χρόνι σου πολί, άμήν.

1697, μαρτίου 3.

Δουλός της και ήγαπιτός φίλος Μιχάλης Γεωργίου Σιδέρι.

Ώς άνωθεν έγώ, ό Μιχάλης, τόν κύρ Ζανέτον, άγαπιμένος άδελφός, τόν χαιρετώ.

Τῷ τιμιωτάτῳ και εϋγενεστάτῳ άρχῳ κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κουμάνῳ τιμίως και πρῶσκυνητῶς ενχρισθί, εἰς Βενετίαν.

1697, Moscopoli, da Giorgio Sideri, 3 Marzo.

XI

Moscopole, 5 Martie 1697. Gheorghe Papa recomandă pe fiul său lui Gheorghe Cumano. Trimite ceară, dar scrie negustorului din Venetia că acest articol a fost rar anul acesta, atât în Muntenia cât și în Turcia.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημηότατε τε και εϋγενέστατε άρχον κήρηο κήρ Γηόργη Κουμάνο, τήν εϋγενήαν της άκρηδός προσκυνό.

Τήν τημήαν της με τὸ Φραντζέζκο¹ έλαβα και τήν καλήν της ήγηαν έχάρηκα και μοϋ βαρηφάνηκεν, άρχον κήρ Γηόργη, πὸς δέν έστηλες τὸ πεδήμου, τὸν Γηάνη, με τὸ Φραντζέζηκο και μοϋ έγίνηκεν πολή ζημήα, δτη ήχα πουλήση έχήνα τὰ ληανόματα και πουλήσαν ή άλη και έγὸ κάθομε και κητάζο, έγὸ ήξέδρης καλά πὸς δηά καλύτερη κηδέρνηση ήρθεν τὸ πεδή στήν άφεντήαν σου και τήν παρακαλό νά με κηθερνήσης τὸ πεδή στὰ πάντα αν με άγαπās, και τὸ καλό ποτές κακό δέν γένετε, δτη θαρό και έγὸ, κατά τήν δήναμήν μας, θέλομε σέ δουλέψη σαν πηστός φήλος και δηά τήν δρα σου σηέλνο με τήν *ταρτάνα κηρή *κολέτα 10 και μήν τὸ πουλήσης δηά τήν δρα, μόνε παρέκη, δτη φέτο κηρή δέν έγίνηκεν οϋδὲ στήν Βλαχηά, οϋδὲ στήν Τουρκηά, οϋδὲ στὰ δέκα ένα και δλη ή πραγματευτάδες ήρθαν με τὰ άσπρα τους δπησο και άφτὸ τὸ δλήγο ποϋ εκάμαμε τὸ πήραμε από εκατόν τήν δκά και νάχομε τήν τημήαν της άπόκρηση δηά τὰ πάντα και όπότες νά μοϋ στήλης ροϋχα, στήλεμού τα καλά, ή δὲ δ κήρηος βοηθός της.

1697 μαρτίου 5.

Γηόργης Πάπα, δουλός της, από Μοσχόπολη.

Τὸ τημιωτάτο και εϋγενεστάτῳ άρχον κηριό κύρ Τζόρτζη Κουμάνο τημίος ένχηρησθή, εἰς Βενετία.

1697, Moscopoli, da Georgio Papa, 5 Marzo.

¹ S'ar putea să fie și φραντζέζ[ι]κο sau φραντζέζηκο, cum ne apare în același document (v. și doc. preced. = ένα καράβι φραντζέζικο), și în cazul acesta am putea traduce „cu corabia francesă” și nu „cu Francesco”. Știm totuși că Gheorghe Cumano avea un fiu, Francesco, care a fost mai târziu consul la Durazzo.

XII

Durazzo, 12 Martie 1697. Gheorghe Teodoru Moscopoleanul scrie lui Gheorghe Cumano despre datoriile pe care trebuie să le plătească lui Stamatelo. Îl roagă să salute din partea sa pe toți compatrioții. Dimitrie Bendu a fost la Castoria.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Ἰημιώτατε κὲ εὐγενέστατε κὲ κατὰ πολὰ ἡγαπημένεμου ἀφέντη ἄρχον κύριω κύρ Ἰζηόρτζη, τὴν ἀφεντήαν δουληγὸς προσκυνοὺ κὲ τὴν δεξηάν σου ἀσπάζομεν ἀπονέμο.

Ἢ παροῦ[σα] τηαύτη καὶ ἡ φερομένοι μου ἐπηστολὴ διγάλο δὲν ἦνε ὄμος σου γράφο ἡς κοντολογήας κὲ σὲ χερετὸ μὲ ὄμο στήλους γραμάτον. Μάθε ὅτη πὸς ἐκαλὰ καταδοδόθηκεν ὁ ἀνηψιγὸς μου γερός κὲ καλὰ κὲ τὴν τημίαν σου ἔλαβα κὲ τὰ αὐτοῦ γεγραμένα τὰ ἀνάγνοσα κὲ ἔμαθα τὴν καλήσου ἡγήαν κὲ λήαν ἐχάρηκα. Διὰ τὴν ὄρα σοῦ γράφο ἡς κοντολογήας κὲ σοῦ φανερό ὅτη πολὰ τοῦ ἐχάρηκα ὅτη πὸς ἦρθαμε ἡς τὸ πῆσου, μάληστα κὲ τὸν ἦχαμε κὲ ἀπὸ πρῶτα καὶ ἔτζη νὰ ἡκίεῦρη ὅτη πὸς καιρὸ ὁποῦ ἔχουμε δὲν μᾶς ἀλαζῆ, μοναγὰ ἡγαπούμασθε νὰ ἡμισετε ἡς τὸ σπήτη σου καὶ ἔδοκεν ὁ θεὸς καὶ ἦρθαμε, ὄμος σοῦ φανερόνο ὅτη πὸς ἦχαν τέσερα *κουλέτα κυρή, ὄμος ἐλπίζο ἡς τὸν θεὸν διὰ νὰ κάμνο μίαν σοῦμα νὰ σοῦ στήλο, ὄμος τῆ νὰ κάμνο μὲ τὸ νὰ ἦχεν ἔρθη ἡ Ἰεραίζα προτήτερα ἡθελε ἔχης τόρα πράμα ἀπὸ τεμένα, ὄμος δοξάζομεν τὸν θεὸν ὁποῦ μὲ τὲς φουρτουνες ὁποῦ τράδηξαν, δόξασε ὁ θεὸς ὁποῦ ἐγλήτισαν, μὰ μὲ τὸ ἦστερο καρὰ[εἰ], θέλο σου στήλο μίαν σοῦμα κὲ θέλο σοῦ γράφο πάλη νὰ πλερόσις τὰ ὄσα *δουκάτα ἡμε χρέος τοῦ Σταματέλου ὅς καθὸς τὰ ἡξεύρης κὲ ἡ ἐντημότησου ὁποῦ ἦνε χιληάδες τέσερας καὶ ὀχδόντα, ὄμος διὰ τὴν ὄρα σοῦ γράφο ἡς μηκρό, ἀνίσος κὲ δὲν ἐμίσευσαν ἡ σιντοσπῆτες νὰ μοῦ τοῦς χερετὰ κατὰ πολὰ, κὲ ἄλο σοῦ φανερόνο διὰ τὸ Διμίτρη Πέντο, μάθε ὅτη πὸς δὲν ἐβρήσκωνταν αὐτοῦ ὄμος ἦταν στὴν Καστορηάν, κὲ πηστέβο δὲν ἔχης γραφὴ ἀπαυτόν, καὶ ἄλο δηὰ τὴν ὄρα σοῦ φανερόνο κὲ σὲ παρακαλὸ νὰ μου στήλης γραφὲς πάντα κὲ ἀπὸ τοὺς Κορφούς κὲ ἀπὸ τὸ Δράτζο κὲ νὰ μᾶς φανηρόσις δηὰ τὲς ὄλες τὲς πραγμάτης πὸς τρέχουν αὐτοῦ κὲ ἐμῖς πάλε τὸ ὄμιον, ξέρο πὸς νὰ κυβερνηθόμε κὲ σὲ παρακαλὸ χερέτα μου τὸν *σιὸρ Ἰζανέτο κατὰ πολὰ ταῦτα μὲν διὰ τῆς ὄρας, ἡ χρόνη σου πολὴ καὶ καλὴ ὕγειαν. Ἀπὸ Δράτζο 1697 μαρτῆου 12.

Ἰηώρ[γι] Θεόδωρου, φήλοσου ἀγαπητὸς πάντα.

Κὲ σὲ παρακαλὸ νὰ γράψης τοῦ Φρανκούλη κὲ τοῦ *κόνσουλα δηὰ νὰ μᾶς κυβερνηθοῦν τὰ πραγματάμας.

Ἰῶ τημιωτάτο ἡγαπημένεμου ἄρχον κυρήου κύρ Γεόργη Κουμάνο τημίος δοθη.

Al signior Giorgio Comano
εἰς Βενετῆαν.

1697, Moscopoli, da Georgio Theodoro, 12 Marzo, da Durazzo.

XIII

Moscopole, 15 Martie 1697. Adam Dimitriu roagă pe Gheorghe Cumano să nu ție seamă de minciunile intriganților.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημηόταται και εὐγαιναίσταται και κατὰ πολὰ ἡγαπημαίναιμου ἄρχον κύρηαι κύρηαι Γαιόργη, τὴν αὐθαιντήαν σου δουλικὸς προσκυνό.
 Ὅμος δαιν ἴναι μηκρὸν πράγμα ἢ φηλῆα και ἢ ἀγάπη ἴς τοὺς ἀ[ν]θρώπους, μάληστα ἂν τῆ[ν] αἰκξαιτάξομε, θαίλομε τὴν αἰβρῆ ὡσάν ἢ ψυχὴ ἴς τὸ κορμή, ὅμος σου βαρηφαίνεται ἀπὸ λόγμου δηατῆ τὸ φταίξημο ἴναι ἀπὸ λόγου μου πὸς δαιν αἰσθάθηκα νὰ φαναιροθῆ ἢ ἀγάπη και θέλουν ἡποὺν ὁ κόσμος πὸς ὁ Αδάμις Δημήτρης δαιν ἴναι αἰυχαρηστημαίνος ἀπὸ τὸν κύρ Γαιόργη Κουμάνο, ψαίματα τὸ λαίν, ὁ θεὸς ἄς τὸ γηνόσκυ, ὅχη τοὺς ἀνθρώπους· μοναχὰ τὴν παιρηκαλό, κύρ Γαιόργη, κάμαι μῆα δοκυμῆ νὰ ἡπῆς ἔτση νὰ τὸ ἡχαιν μαι ὄλον ὁ Ἀδάμις Δημήτρης πὸς ἦταν βολαιτὸ νὰ χαλνάη ταις *πόλιτζαις ἀπὸ τὰ μαληὰ και ἀπὸ τὰ κυρηὰ, μοναχὰ τὸ ἡχα αἰξόλης ψυχῆς και αἰξόλης καρδῆας· μοναχὰ δαιν αἰμπόραισα ναυαίνο ἀπὸ τῷ χατήρη τοῦ κύρ Αδάμη Πάπα και αἰκαμα αὐτὴν τὴν αἰτροπύν· μοναχὰ δαιν σου τάξο δηατῆ σου αἰταξα πολὰ και δαιν αἰκαμα ὀδὲν ἕνα, μὰ θαρὸ ἴς τὸν θαιὸν νὰ κάμνω τὸ χραῖος μου νὰ μὴν ἀπομνήσκο ἀπὸ κάτω τὸ φορτηό, ὅς δηὰ τὴν ὄρα ἡμε ἀπὸ κάτω, μὰ τὴν παιρηκαλό, κύρ Γαιόργη, ὅς τόσο ἀγάπαμαι και μὴν παίρνης τὰ λόγια τοῦ κόσμου, ὅτη θαρὸ ἴς τὸν θεὸν νὰ ἡμε ὁ μεγαλήταιρος ὁ φήλος ὀποῦ νὰ ἔχης ἴς τὸν κόσμον, μὰ θαρὸ ἴς τὸν θαιὸν πὸς μαι ἀγαπᾶς καθὸς ἀγαπὸ ἐγὼ τὴν αἰ[σ]γαίνῆαν σου και θήμισαίμαι μαι πάσα *ὀκξῆον ἀπὸ δῆου στήχους νὰ μάθο δηὰ τὴν ἡγίαν σου και δαιύτερον παιρη ταις πραγματηῆς και σημπάθησαίμαι παρὰ μικρότερος ποῦ ἡμε και δουλός σου και κάμαι γληκὸ λογαρηασμὸν μαι τὸν κύρ Αδάμου Πάπα και αἰχη ὁ θαιὸς ὅτη ἴσαι ἀνθρωπος ποῦ καταλαδαίνη τὸν κόσμον και σημπάθησαίμαι, κύρ Γαιόργη, και σαι φρόνημον ὀλήγα, ὁ θαιὸς βοθηός.

Και τὸν *σηνηὸρ Ἰζαναίτω κατὰ πολὰ τὴν χαιρετό, και τὸν σηνηὸρ Φραντζαίσκο κατὰ πολὰ τὴν χαιρετό.

1697 μαρτήου 15.

Ἀδάμις Δημητρήου, δουλός της.

1697, Moscopoli, da Adamo Dimitri, 25 Marzo.

XIV

Moscopole, 11 April 1697. Dimitrie Bendu scrie lui Gheorghe Cumano despre datoriile pe care le are la Veneția față de Gheorghe Stamatelo. Dimitrachi Bendu care lucrează la acesta din urmă, a intrat în serviciul lui Gheorghe Cumano.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώτατε και πανευγενέστατε, μέγιστε ἄρχων και λίαν μου φίλε ἀγαπητὲ κύριε κύρ *σηνιόρον Ἰζιόρτζη Κουμάνο, τὴν σὴν τιμιότητα ἀκριβῶς και περιχαρῶς τὴν χαιρετῶ και ἡδέως ἀπατάξομαι ὑμᾶς ὑγιῶς.

Γράφοντας ὁ ἀνεψιός μου, ὁ Δημήτριος Μπέντου, πῶς φεύγοντας ἀπὸ τὸν *σηνιόρη Ἰζιόρτζη Σταματέλου καὶ ἔλθων εἰς τὴν ἐντιμότη σου, εἰς τὸ ὅποτον ἄς εἶναι μὲ ὑγείαν καὶ εὐτιχείαν καὶ μάλιστα μοῦ γράφει πῶς μεγάλη σοῦμα θέλει νὰ συκώση ἀπὸ τὴν ἐντιμότη σου καὶ ἄμποτες ὁ θεὸς καὶ ἡ δέσποινα θεοτόκος ἄς βοηθήσῃ νὰ μᾶς ἔλθῃ καλὰ, καὶ εἰς τὴν πρώτην εὐτιχείαν τῆς αὐθεντηᾶς σου νὰ εἶναι τῆς ὀμπρὸς καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς φίλους, καὶ τὰ ρούχα ὁποῦ μοῦ ἔστειλες ἀπὸ τὸ φθηνό-πουρον μὲ τὸν Θεόδωρον τοῦ Νικόλα, τὸν ἀνεψιόν μου, τὰ ὅποια ρούχα εὐγῆκαν πρὶν τῆς ἀγίας λαμπρᾶς ἤγουν τῆς πασκαλιάς ἕναν μῆνα καὶ ἐγὼ δὲν ἔλαχα αὐτοῦ, καὶ τώρα ἔστειλα νὰ τὰ πάρω καὶ θαρῶ εἰς τὸν παντοδύναμον κύριον ἀνίσως προφθένω τώρα μὲ τὸ παρὸν καράδιον, καλὰ, ἤδη πάλιν μὲ τὸ ἄλλο καρδί: νὰ σου στείλω πραγματεῖαν *δουκάτα τῶν ἀριθμῶν ὡς χιλιάδες 10 καὶ πολλὰ θαυμάζομαι ἀρχωντά μου διὰ τὸν *σηνιόρη Ἰζιόρτζη Σταματέλου, πῶς μᾶς εὐγαλεν μὲ τόσον χρέος, τὸ ὅποτον γράφει χιλιάδες *δουκάτα 5300 καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν λογαριασμόν μας εἴχαμεν στὸν νοῦν νὰ ξωπληστοῦμεν καὶ νὰ μᾶς περισεύσῃ ὡς χιλιάδες *δουκάτα 3000, εἰς τὸ ὅποτον δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω τὴν αἰτίαν· τάχα νὰ εἶναι διὰ τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἀνεψιοῦ μου Δημήτρι διατὶ ἔφυγεν ἀπαυτὸν ἢ ἀπὸ κενέαν ἐχθρόν ἐσυμβουλευθῆ καὶ μᾶς ἔγραψεν τοιαῦτα, ἡμεῖς ἐθαρβρούσαμεν νὰ τὸν ἔχομεν εἰς ἄκρον φιλείας καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζομαι, καὶ τώρα σὲ παρακαλοῦμεν τὸν θεὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον τὴν ἐντιμότησου ἄμποτης τὴν αὐτὴν αἰτίαν ὁποῦ ἀνῶθεν τῆς ἔγραψα, νὰ εἶσαι ἡ ἐντιμότησου ἀρχηγός τῆς εὐτι-χείας καὶ καλῆς κυβερνήσεως, εἶτα καὶ ἡμεῖς, ἔσον ἡμποροῦμεν, εἰς ἔτι νὰ μᾶς ὀρίζῃς εἰς τὸν ὀρισμόν σου νὰ εἶναι καὶ πάντῃ σὲ παρα-καλῶ ἢ τὴν τιμίαν τῆς γραφῆν, οἷδὲ χρόνοι τῆς σῆς αὐθεντείας εἴησαν πολλοὶ τε καὶ παντευτιχεῖς, ἐν κυρίῳ, ἀμήν.

1697, ἀπριλλίου 11, ἐκ τῆς Μοσχοπόλεως.

Ἰμέτερος ἀγαπητὸς καὶ εἰς πάντα ὀρισμοὺς τῆς Δημήτριος ἀδελφὸς τοῦ Μπέντου.

Δὲν ἔγραψα γράμμα τοῦ ἀνεψιοῦ μου Δημητράκη καὶ τοῦ κυρ Αλέξη ὅτι θαρῶντας νὰ εἶναι εἰς τὴν *στράταν καὶ πάλιν ἀνίσως εἶναι αὐτοῦ χαίρετα τοὺς πολλὰ ἀπὸ μέρος μου, ἀντάμα καὶ τὸν Καλογιάννα Γεώργι καὶ τὸν Χρήστον Θόδωρον, πολλὰ σὺν αὐτοῖς τοὺς χαίρετῶ.

Ἰψ τιμιωτάτῳ καὶ πανευγενεστάτῳ ἀρχοντι κυρίῳ *σηνιόρη Ἰζιόρτζη Κουμάνῳ προσκνητῶς καὶ περιχαρῶς ἐγχειρισθεῖν
εἰς Βενετίαν

1697, Moscopoli, da Dimitrio fratello Bendo, 11 Aprile.

XV

Durazzo, 10 Mai 1697. Ioan și Alexe Gheorghiu din Moscopole (v. n-rele XVII și XXI) scriu lui Gheorghe Cumanu să nu se neliniștească în privința datorilor lor căci le vor achita cât de curând. Dimitrie Bendu e la Larisa. Cei doi Moscopoleni roagă pe Gheorghe Cumanu să le scrie prin Ancona cum merg afacerile și dacă se poate trimite lână.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημιότατε και πολύ μου ἡγαπημένεμου ἄρχοντη κίρηο κύρ Ἰζηόρτζη, τὴν ἐντιμότησου κατὰ πολὰ και ἀκριδῶς προσκινούμε. Μὲ τὸν παρόν μας γράμα ἡς ἄλο δὲν ἦνε τὴν ἐντιμότησου παρὰ νὰ ἀκρηβὸς προσκινήσομεν και δεύτερο ἂν ὀρήξης νὰ μάθης και περὶ διὰ λόγουμας, μὲ χάρης θεοῦ και μὲ τὸ ρήζηκον τῆς αὐθεντήαν σου ἐκαταδοδοθήκαμε καλὰ γερὴ ὡς ὁ θεὸς θέλη και ἡ ἐχθρὴ ὄχη μὲ ὄλα τὰ πράματαμάς και μὲ χάρης θεοῦ εὐρήκαμε και τοὺς ἀνθρώπους μας καλὰ και μὲν ἔχης ἔγνηαν διὰ τὰ *σούλδια ὅπου σοῦ χρεοστοῦμε διατὴ θαροῦμε ἡς τὸν θεὸν γλήγορα νὰ σοῦ στέλομε και ἡμῖς. Μάθε και διὰ τὸν κύρ Διμίτρη Μπέντο ἔτη πὸς δὲν ἔλαχεν αὐτοῦ, μόνον ἦνε ἡς τι Λάρσα και ἐνταῦτα δὲν σοῦ ἔστηλεν μὲ πρότο καράδη μὰ ἔχη περησὸ πράμα, ὡς καθὸς ἐμάθαμε ἐδὸ, *σακθιάνη και κερὶ, μὰ μὲ πρότο καράδη ἔχης περισὸ πράμα, και ἀπὸ τὸν πατέρα μου ἔχης, ὡς καθὸς ἀκουσα ἀπὸ ἄλους διατὴ ἔχοιμε ἡμέρες 6 ὅπου ἤμεσθε ἐδὸ ἡς τὸ Δράτζω και ἀχόμα δὲν μᾶς ἤρθαν ἡ ἀνθροπι ἀπὸ τὴ χόρα μας νὰ ἔχομε τίποτα *νοδητὰ νὰ σοῦ γράψομε, μόνον μὲ πρότο καράδη νὰ ἐλπῆξης πράμα περησὸ ἀπὸ τοῦ λόγου μας, ἔτζη θαροῦμε ἡς τὸν θεόν, μοναχὰ μὲς ἔχης ἔγνηαν. Μάθε και διὰ τὴν πῆσα πὸς δὲν ἐπῆραν και μᾶς ἐγλήτσεν ὁ θεὸς, μονὰ σὲ παρακαλοῦμε νὰ μᾶς γράψης *πὲρ *βῆας τῆς Ανκόναν διὰ τὲς πραμάτης και τὸ περησὸ διὰ τὸ μαλλή, νὰ μᾶς γράψης ὡτη ἂν στέκη καλὰ, ἡμποροῦμε νὰ κάμνομεν ἕος καντάρηα 400· ταῦτα μὲν ἡ δὲ χρόνη της πολῆ.

1697.

Ἰοάνη και Αλέξη Γηωργήου.

Τὸ τιμιωτάτο και εὐγενεστάτο ἄρχοντη κιρήο κῆρ Ἰζηόρτζη Κουμάνο τιμῖος και περηχαρὸς προσαχθείη
εἰς Βενετήαν.

1697, Durazzo, da Joanni et Alessio Georgio, 10 Maggio.

XVI

Berat (Velagrada), 18 Iunie 1697. Gheorghe Teodoru Moscopleanul se plânge, în scrisoarea lui către Gheorghe Cumano, de Gheorghe Stamatelo.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημιότατε και εὐγαινέστατε και κατὰ πολὰ μου ἡγαπημένεμου ἀφέντη ἄρχον κύρηε κύρ Ἰζηόρτζη, τὴν εὐγαινήαν κατὰ πολὰ κὲ ἀκρηβὸς τὴν προσκυνὸ και τὴ δεξιάν σου ἀσπάζομεν ἀπονέμο.

Ἡ παροῦσά μου τηαῦτη και ἡ φενομένη μου ἐπηστολή διὰ ἄλο δὲν ἦνε παρὰ νὰ ἀκρηβὸς νὰ τὴν χερετήσο κὲ γονατηκὸς νὰ τημπροσκυνησό, δεύτερον παρακαλὸ τὸν κύρηον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρηστὸν διὰ τὴν ἡγήαν κὲ εὐτηχῆαν μὲ τοῦ ὠπήου τὴν χάρην ἡγένεμαι και ἡμῖς κὲ σὲ χερετοῦμε διὰ τὴν ὄρα εἰη μακρόδιός σου. Ἐχτὲς τὴν τημίαν σου ἔλαδα γραμμένη ἡς τὲς 28 ἀπρηλήου, τὰ προγεγραμμένα τὰ ἐνάτ[ινω]σα κὲ ἡ καλή σου ἡγίαν ἔμαθα κὲ λῆαν ἐχάρηκα περὶ τὴν καλήσου ἡγήαν κὲ ἄλο σοῦ φανερόνο δηγὰ τὸ λόγο ὅπου σοῦ ἤγα δόσι κὲ μάθε πὸς μου ἐλαθεύθησαν δετο *σότα πανηγὰ κὲ μὲ τὰ ἔδαλεν ὁ Σταματέλος

παράνο κέ τοῦτο ἦνε ἡ ἀφορμὴ ὅπου εὐγίκαμε ἀπὸ τὸ λό[γο] κέ μιν πρὸς βάρος ὄμος ἡπο[μο]ίην, ὅτη ἔχομεν ἐλπῆδα διὰ νὰ κάμνομεν πράγμα τὸ γληγορότερο κέ θέλομεν ἐλθῆ ἕνας ἀπότεμάς κέ τότες θέλης μάθη τὴν ἐμπηστοσίην, μὰ διὰ ὄνομα θεοῦ μιν πρὸς βάρος, κέ ἄλλη γραφὴ μιν ἐλπῆζης νὰ λάβης, διαυτὴ φοδοῦμε μίπος εὐγένη τὸ λόγο κέ ἀκούη καὶ μᾶς κάμνι ζημιᾶ, ὄμος μιν ἡπαντέχεις ἄλλη γραφὴ νὰ λάβης ἀπότεμάς κέ ἄλει, διὰ τὰ λάθομα θέλεις μάθη κέ ἀπὸ τὸν κύρ Ἀλέξη.

Γηόργη Θόδορο φήλοσου ἀγαπητὸς πάντα. Κέ ἀπὸ τὸν κύρ Καλο-γηάνκα ἄλο ἐξαναπροσκυνὸ κέ φηλόσου χέρη, ταῦτα μὲν διὰ τῆς ὄρας, ἡ χρόνη σου πολὴ κέ καλὴ οἰγήαν. Ἀπὸ Βελαγράδα, 1697 Ἰουνίου 18.

Ἰφ τημιωτάτω κέ εὐγαινεστάτο κέ κατὰ πολὰ ἡγαπημένεμου ἀρχον κυρήου κύρ Ἰζηόρτζη Κουμάνο τημίος δοθῆ κέ προσκυνιτὸς προσαχθῆ εἰς Βενετήαν.

Moscopoli, da Georgio Theodoro, 18 Giugno.

XVII

Elbasan, 19 Iunie 1697. Alexe Gheorghiu din Moscopole, scrie lui Gheorghe Cumano că a venit la Elbasan să cumpere lână. Gheorghe Cumano i-a scris prin Ancona. Alexe Gheorghiu se va duce cu tatăl lui la Struga, iar fratele Mihail, în Bosnia. Ioan Gheorghiu vrea să meargă la Alasona.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τὸ τημιωτάτο καὶ εὐγενεστάτο ἀρχοντη κυρήσ κύρ Ἰζηόρτζη, τὴν ἐντημότι σου ἀκρηθὸς προσκηνὸ καὶ ἀσπάζομε. Ἰὸ παρόν μου γράμα ἡς ἄλο δὲν ἦνε πρὸς τὴν ἐντημότη σου παρὰ νὰ τὴν ἀκρηθὸς προσκηνήνο καὶ δεῦτερο ἂν ὀρήζης νὰ μάθης καὶ περὶ δηὰ λόγου μας, μὲ χάρης θεοῦ κέ μὲ τορῆζον τῆς αὐθεντήαν σας, τὴν ἡγήαν ἔχομε ἔως τοῖ νήν. Ἐδὸ ἡς τὸ Ἐλπασάνη εὐρήσκομε ἡς τὴν ὄρα διὰ νὰ κάμνο νὰ πάρο κάμποσο μαλῆ, μοναχὰ ἀκόμι δὲν ἤξεύρο τῆ θέλο κάμνη, ὅτη θέλου ἀπὸ *ρηάληα 82 καὶ τέτηο παζάρη δὲν μᾶς δίνη χέρη νὰ κάμνομε καὶ ὄλας ἔχη πάρη ὁ πατέρας μου κάμποσο μαλῆ, μοναχὰ ἔως τὴν ὄρα δὲν ἡμπορήσαμε νὰ τὸ φορτόσουμε καὶ ἔτζη τὸ ἔχομε ἡς τὰ μαγαζῆά, μὰ ὁ θεὸς νὰ δόση νὰ ἐρθοῦν καράθῆά σας μὲ ἄσπηρ *παντέρα διατὴ μου φένετε ὅτη πὸς τὸ καράθῆ ὅπου ἦρθε τόρα ἡς τὸ Δράτζο θέλη ἦνε μὲ ἄλλη *παντέρα ἔως τὴν ὄρα δὲν ἡδα τημίαν σου νὰ μάθο τὰ πάντα καὶ ἀπέρασα πρὸς τὰ Βελαγράδα καὶ ἔτηχα ἐδὸ ἡς τὸ Ἐλπασάνη καὶ ὄλης καρτεροῦμε τὸ καράθῆ Σάν Ζουάν Πατήστα καὶ δὲν γλέπομε τήποτες καὶ ἀκόμι κάμποσο πράμα ὅπου ἔχομε ἄλο φηλάγη τὰ μαγαζῆά τοῦ Δρατζῆου, ἄλο ἐδὸ ἡς τὸ Ἐλπασάνη, μάληστα ὅς καθὸς μου προέγραφε καὶ *πὲρ *βῆας τῆς Ανχόνας διὰ νὰ μιν φορτόσομε ἡσὲ ἄλο καράθῆ μοναχὰ εἰς τὸ ἐδικόσου, καὶ τόρα δὲν γλέπομε τήποτα καὶ ὅς τὰ ἦστερα δὲν ἤξεύρομε ἐρχεσε ἡ ὄχη διὰ νὰ καρτερέσομε σάν κάμποση ὅπου καρτεροῦν τὸν μεσία, ἀλλά, *σηνὸρ Ἰζηόρτζη, βλέπομε πὸς σοῦ χρεοστοῦμε περισὰ δουκάτα, μοναχὰ τὸ

μαλή ἐδὸ ἀκριβό, τὰ *ἀμπάδια ἔσα γλέπομε πὸς θέλουν ἔρθη τὸ ὄμιον
 καὶ αὐτὸ τὸ *σαχθηάνη τὴν καλοκέρη καὶ αὐτὸ, μὰ θέλης ἔχης
 ἡπομονή, τὴν μὲ πρότο καράδη θαροῦμε εἰς τὸν θεόν, ἐγὼ καὶ ὁ
 Γιάνης, νὰ σοῦ στέλομε ἔως δουκάτα 5000 πράμα μουσούλια καὶ κάμ-
 ποσο μαλή, καὶ ὁ πατέρας μου καὶ αὐτὸς κἀτὴ μαλή καντάρη 150
 καὶ ἄλον τήποτες θαροῦμε, καὶ τὰ ἄλα θαροῦμε εἰς τὸν θεὸν ἀπὸ τὴ
 Στρούκα, ἐκῆθε θέλομε πηγένη ἐγὼ καὶ ὁ πατέρας μου ἀπάνο διὰ
 κερὴ καὶ ὁ Μιγάλης, ὁ ἀδελφός μου, ἦς τὴν Πόσνα καὶ ὁ Γιάνης ἐδὸ
 ἦς τὴν Ἀρβανητήαν καὶ σὰν νὰ ψονήζομε τὰ ἄσπρα ἔλα τὰ δικά σου
 καὶ ἀπὸ κάμποσα ὁποῦ ἔχομε ἐδικὰ μᾶς· τότες ἔρχετε ὁ ἀδελφός μου
 αὐτοῦ, μοναχὰ ἐγνηαν μὴν ἔχης ὅτη πὸς σοῦ τρόομε τὰ ἄσπρα σου,
 διατὴ θαροῦμε ἦς τὸν θεὸν νὰ βγένομε ἀπὸ κἀτο ἦς τὸ φορτιό. *Ἄλο
 μοῦ γράφης διὰ τοὺς πραγματευτάδες τοῦ Ἑλπασανίου: ἔως διὰ τὴν
 ὄρα μοῦ φένετε πὸς σοῦ στέλουν πράμα, μοναχὰ στήλετους, καὶ ὁ
 Αντόνις ἔχῃ κάμποσο μαλή, μοναχὰ ἐνὼς ὁποῦ σοῦ ἔγραψα προχτές
 ἀπὸ τὰ Βελαγράδα αὐτὸς εὐρήσχετε κακί. *Ἄλο σὲ παρακαλῶ νὰ μᾶς
 κισερνήσις τὸ πράμα καλὰ, καὶ κἀτὴ *σαχθηάνη ὁποῦνε ἦς τὴν *μαρ-
 τζηλάνα καὶ μαλή, καὶ νὰ μᾶς ἀγαπᾶς ὀτημεσθε τοῦ σπητηοῦ σου
 πάντα. Κάμνοντας τέλος, ὁ θεὸς σκέπη σου, ἀλοχερετὸ τὸν ἡγαπημένον
 μου *σινὸρ Ζανέτω καὶ ἔλη ἀπὸ τὸ σπίτη. 1697, ἡουνίου ἦς 19.

Δουλὸς τῆς πάντα Ἀλέξη Γηοργίου, καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ὁ ἀδελ-
 φός μου κατὰ πολὰ σὲ χερετοῦν καὶ στέκουντε καλὰ μὲ χάρης θεοῦ
 καὶ εὐρήσκοντε ἦς τὴ χόρα καὶ ὁ Διμίτρης, ὁ ἀδελφός τοῦ Μπέντου,
 ἦς τὴ χόρα ἦνε, καὶ ὁ Γιάνης σὲ σροσκυνῆ καὶ ὀέλη πηγένη ἦς τὴν
 Ἄλοσάνα διὰ νὰ πάρῃ κάμποσα μουσούλια.

Τὸ τιμιωτάτω καὶ εὐγενεστάτω ἀρχοντῆ κηρῆο κὺρ Ἰζηόρτζη Κου-
 μάνο τημίος καὶ προσκηνητὸς προσαχθείη
 εἰς Βενετίαν.

1697, Moscopoli, da Alessio Georgio, 19 Giugno.

XVIII

*Durazzo, 20 Iunie 1697. Ioan și Alexe Gheorghiu, din Mos-
 copole, scriu lui Gheorghe Cumano că i-au primit scrisoarea
 trimeasă prin Ancona. Îi vor trimite săftian, velințe și lână.*

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημηότατε καὶ εὐγενέστατε ἀρχον κήριο κήριο Ἰζηόρτζη Κουμάνο,
 τὴν αὐθεντήαν τῆς δουλικὸς καὶ ἀκριβὸς προσκηνοῦμε δεόμενος τὸν
 κύριον τὸν θεὸν δὴ τὴν ἡγήανσας καὶ εὐτηχῆαντης μὲ τοῦ ὀπίου τὴν
 χάρη καὶ μὲ τὸ ῥηζικόν σου ἡγένομεν καὶ ἡμῖς ἔως τὴν σήμερον
 καλὰ γερῆ καὶ ἐλάχαμε ἐδὸ στὸ Τράτζο. Ἀπὸ τὴν Ἀνκόνα τὴν τημίαν
 σου ἐλάδαμε καὶ τὰ γεγραμένα σου καλλὰ ἦδα καὶ ἐχάρηκαμε τὴν
 καλήν σας ἡγήαν καὶ ἀκόμα, σηνὸρ Ἰζιόρτζι, μᾶς γράφης νὰ σοῦ στέλ-
 νομε μὲ *προτοκαζῆον καὶ πίστεψέμας, ἀρχον *σινὸρ Ἰζιόρτζι, πὸς
 ἀφόντε ἐβίκαμε δὲν ἡπίγαμε σπίτη καὶ ξέρομε πὸς ἔχουν νὰ λάβουν
 ἡκίνοι ποῦ ἔδοσαν καὶ θαροῦμε στὸν θεὸν μὲ *προτοκαζῆον νὰ σοῦ

στήλομε κάμποσο *σαχθιάνι και κάμποσα βελέντζες καλές και μαλί και μίν έχις ἔγνια διὰ λόγομας ὅτη ὄσο ποροῦμε δὲν θέλομε λίπι νὰ μιν κάμνομε τὸ χρέος μας, ὅτι ἡ καλοσίγι σου ἦνε πολὴ και συνπάθισέμε ὅτη βιαστικὸς σοῦ ἔγραφα, μοναχὰ θέλο σου φανερόσο μὲ δεῦτερον *καζήδον ποῦ ἔρχετε τόρα φλίγορα τὰ πάντα ὄλα. Ἀκόμα τὸν ἡγαπημένο μου τὸν κῆρ Ἰζανέτο ἀκριθὸς τὸν προσκυνοῦμε, ὁμίον και τὸν *σθινὸρ Ἰζιόρτζι, τὸν ἐξαδελφὸς σου, και *σθινὸρ Ζέπο ἀκριθὸς προσκυνοῦμε και ὄλουνοὺς τοῦ σπιτιοῦ χερετοῦμε. Κάμνο τέλος, ταῦτα μὲν ἡ δὲ χρόνι σου ἦσαν παρὰ θεοῦ πολί, ἀμήν.

*Ἔτους 1697, ἐν Ἰουνίης 20.

Γῆάνι Γιόργι και Ἀλέξι Γιόργι δοῦλόσας πάντα ἡς τοὺς ὀρισμοῦ σου.

Τὸ τιμιοτάτο και εὐγενεστάτο ἄρχοντα κηρὸ κῆρ Ἰζιόρτζη Κουμάνο τῆμιός και προσκινητὸς προσαχθεῖ εἰς Βενετιάν.

XIX

Moscopole, 25 Iunie 1697. Teodor Nicolau trimite lui Gheorghe Cumano abale. Tatăl său e la Berat (Velagrada).

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώταται και εὐγενέσταται ἄρχων κύριω κῆρ Γεώργι Κουμάνω, τὴν αὐθεντείαν σου ἀγαπητῶς χαιρετῶ και συχνάκις σὲ πρωσκυνῶ.

Ἀφέντιμου κῆρ Γεώργι, δὲν ἐμπωρὸ νὰ πολιλογίσω, εἶμαι κομάτι ζαποῦνι, μὰ σοῦ ἔγραφα προχθὲς διὰ ὄλλα και τώρα εἰδοῦ ὄποῦ σοῦ στέλνω *ἀμπάδες *βάλες 12, τόπια 368 και λάβε τους ἡ αὐθεντείαν σου, ὄμος, κῆρ Γεώργι, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τοὺς πουλίσης καλὰ ὅτι ἔχω και ἄλλους *ἀμπάδες και γρικῶ πῶς εἶναι πολλί ἀμπάδες, και ἐγὼ διὰ νὰ μὴν ἀπομένο χωρὶς πράμα ὄλότελα τοὺς ἐπίρα ἐδῶ εἰς τὴν χώραν και τοὺς ἔχω δυνατὰ ἀκριθούς, ὅτι ἀπόμινα μοναχὸς καθὼς σοῦ ἔγραφα πρώτα, ὅτι ὁ πατέρας νὰ εἶναι εἰς τὸ Πελιγράδι, διὰ τούτω τοὺς ἔχω ἀκριθούς δυνατὰ, και σὲ παρακαλῶ διὰ θεοῦ ὄνομα και διὰ ἀγάπην σου και μὲ *παράτω και μὲ ὅτι νὰ σοῦ βοῖθήσι ὁ θεὸς νὰ μοῦ τοὺς πουλίσης εἰς σὲ τιμὴν, ἔτζι σὲ παρακαλῶ ἐτούτην τὴν φωρὰν νὰ μὲ κιτάξης και ὄλαις ταῖς φωραῖς ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐδικὸς σου δοῦλος ἔως τέλος τῆς ζωῆς μου, ἀνκαλὰ και εἶμαι μικρότερος ἀπὸ ὄλους και μόνον τὸ *περχουζούρι μου ἔχεις, ὄμος ἐγὼ θέλω νὰ ποθάνω μὲ πίστην εἰς τὸν ἡκον σου, ὄχι νὰ κάμνωμεν ὡσὰν τὸν λεγάμενον Δ., μὰ ἐλπίζωμεν νὰ εἶμαισθαι ἀλέως και ἔτζι σὲ παρακαλῶ και ἐμᾶς, τὰ ὄσσω νὰ ἐμπορέσης, νὰ μᾶς ἀγαπᾶς ἀνκαλὰ και σφάλωμεν ἀπὸ καμίαν φωρὰν, πρέπει νὰ ἔχωμεν συμπάθειον ὡσὰν αὐθεντῆς μου, και ἐγὼ τώρα πασχίζω νὰ στέλνω πάντοτες και θαρῶ ὄγλίγωρα νὰ ἐτὴν εὐχαριστήσω, μόνον ἐλπίζω ὁ πατέρας νὰ μᾶς φέρι κηρὶ, ἔτζι θαρῶ εἰς τὸν θεόν, ὄμως διὰ τοὺς *ἀμπάδες δυνατὰ σὲ παρακαλῶ διὰ ὄλις μου ψυχῆς νὰ γένης *μουκαέτις νὰ μοῦ τοὺς τιμίσης ὅτι ἡξέρω πῶς θέλει νὰ εἶναι εὐτινοί, μὰ ἂν ὄρίξης και κοπιάζης μοῦ τοὺς δεινῆς, κάμε *μπαράτω και μὲ ὅτι σοῦ φανῆ καλόν, και ἄλλω μὴν μὲ

ἀφίνης μόνον πάντοτες ἄς ἔχω τὴν τιμίαν, καὶ νὰ μοῦ γράφης διὰ ἄλλα τὰ πραγμάτια νὰ ἔχω ἐνθίμισιν διὰ τὰ πάντα, διὰ νὰ κυβερνήθω. Τὰ μὲν καὶ ἡ χρόνι σου πολλὴ καὶ ξαναπροσκυνῶ σας.

1697, Ἰουνίου 25, εἰς Μοσχόπολιν.

Φίλος ἀγαπητὸς Θεόδωρος Νικολάου δούλος καὶ φιλωσας χέρι.

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχων κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κουμάνῳ τιμίως δωθήτω περιχαρῶς ἐνχιρισθῆ.

Al Sign. Georgio Cumano.

Venecia, εἰς Βενετείαν.

1697, Moscopoli, da Theodoro Nicola, 25 Giugno.

XX

Moscopole, 25 Iunie 1697. Dimitrie Bendu recomandă lui Gheorghhe Cumano pe nepotul său Dimitrachi. Îi cere informații asupra comerțului cerii, al lânii, al aței de lână, al cafelei, al săftianului, al mătăsii și al muselinei.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώταται καὶ εὐγενέσταται ἄρχων κύριε κύρ Γεώργι Κουμάνῳ, τὴν αὐθεντείαν σου ἀγαπητῶς χαιρετῶ καὶ συχνάκις ἀσπαζώμεθα.

Μὲ τὰ δύο ἐμπροστινὰ καράβια δὲν εὐτασα νὰ σοῦ γράψω, μὰ μὲ τὴν *μαρτζουλιάννα σοῦ ἔγραψα καὶ σοῦ ἔδωσα εἶδησιν διὰ τὰ *σαχθιάννια ὅτι καθὼς τὰ εἶχαν δὲν τὰ ἔβαλαν μόνον τὰ εὐρῆκα ἐγὼ ἐξίκι καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τὰ εὐρίσκης νὰ μὴν μοῦ γένητε ζιμίαν, ἔτσι σὲ παρακαλῶ ὅτι σοῦ ἔγραψα καὶ πρῶτα καὶ τὸν Δημητρώ καὶ ἔγραψα καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μᾶς ἀγαπᾶς ὡσάν ἕνα ἀδελφὸν καλόν, νὰ εἰδοῦμεν *χαῖρι ἀπὸ τὴν αὐθεντείαν σου νὰ μὴν πάθωμεν ὡσάν εἰς σὲ ἄλλους ὅπου ἐμῆς μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐκεῖνος μὲ ἄλλαις δουλαιῖς, καὶ εἰς αὐτῷ ὁ θεὸς βλέπει τὸ δίκαιον, μοναχὰ σὲ παρακαλῶ τὰ ἦτι τοῦ ἔγραψα τοῦ Δημητράκι νὰ σοῦ τὰ λέγει διὰ κάθε δουλιάν τῆς αὐθεντείας σου, καὶ νὰ μάθῃ λογαριαμοὺς καὶ γράψιμω φράνκινο καὶ ἂν τὸν εἶδης ὅτι κάμνει τίποτας ἀπρεπίαν νὰ τὸν μαλώνης, καὶ σὲ παρακαλῶ διὰ τὰ ρούχα νὰ εἶναι καλὰ καὶ εὐτινότερα ἔτι μοῦ ἦλθαν *σῶτες 265 καὶ 270 καὶ ἐδῶ τὰ πούλισαν 260 γρόσια καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ ἔχω καὶ ἐγὼ ψομί διὰ νὰ εὐχαριστιθῶ ἀπὸ τὸ σπῆτι σου καὶ σὲ παρακαλῶ διὰ τὸ *σαχθιάννι καὶ *τζέργαις, νὰ γένης *μουκαέτι, καθὼς νὰ σὲ φοτίση εἰς τὸ καλῖτερον, διὰτι καὶ ἐμῆς διὰ τὸ σπῆτι σου πασχίζωμεν καὶ ἐμῆς ὡσάν ἐδηκίσου ὅπου εἴμεσθαι, ὡμος σὲ παρακαλῶ ὅτι νὰ σοῦ λέγει ὁ Δημητράκις νὰ τὸν ἀκούης καὶ ἡ δουλιὰ νὰ τοῦ γίνετα ἀπὸ γάλι καὶ μὲ ψομί, καὶ διὰ τὰ ἦτι σοῦ ἔχω μὴν ἔχεις ἔγνοια καὶ μὴν πέρνης λόγια καθὼς ἔπερνε ὁ Σταματέλος ἀπὸ κάθε ἀνεμον ὅτι θαρβῶ εἰς τὸν θεὸν νὰ εἶμαι εἰς σὲ στερεῆ *στράτα καὶ ἀπὸ τῶρα καὶ ἐμπρὸς ἐλπίζω νὰ σὲ στέλνω καὶ ὀγλίγορα θέλης λάβῃ τὴν εὐχαριστίσιν σου καὶ θέλωμεν γνωρίζομαι καὶ καλλίτερα καὶ ἄς ἔχω ἴδισιν διὰ ἄλλα τὰ πράγμα, διὰ κερί, διὰ μαλί, διὰ νίμα, διὰ καφέ, διὰ *σαχθιάννι, διὰ μετάξι, διὰ μουσούλια καὶ διὰ ἄλλα πραγμάτια ἂν εἶναι στίλεμας ταῦτα καὶ ἡ χρόνι σου πολλή.

1697 Ιουνίω 25.

Δημήτρη Πέντο ἤγουν ἀδελφός του, δοῦλός της πάντα.

Τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἀρχῶν κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Κου-
μάνῳ τιμίως καὶ προσκυνητῶς ἐνχιρισθί
εἰς Βενετίαν.

1697, Moscopoli, da Dimitri fratello Bendo, 25 Giugno.

XXI

Durazzo, 27 Iunie 1697. Alexe Gheorghiu „din Moscopole“ scrie lui Gheorghe Cumano că Dimitrie Bendu e la Valona și că a fost și la Moscoluri. Tatăl lui Alexe are de gând să se ducă în Muntenia după ceară, iar fratele în Bosnia. Crisa (chesat) domnește în afaceri.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιότατε καὶ εὐγενέστατε ἀρχοντα κίρησ κῦρ Τζηόρτζι, τὴν ἐντιμό-
τησου ἀκριδὸς προσκυνὸ καὶ ἀσπάζομε.

Τὸ παρόν μου γράμα ἴς ἄλο δὲν ἦνε πρὸς τὴν ἐντιμότησου παρὰ
νὰ τὴν ἀκριδὸς προσκηνήσο καὶ δεῦτερον ἂν δρήξης νὰ μάθης καὶ
περὶ διὰ λόγου μας, με χάρης θεοῦ εὐρησκόμενη καλὴ γερὴ ἐδὸ ἴς τὴ
*σκάλα καὶ ὁ κῦρ Διμίτρη, ἀδελφός τοῦ Πέντου, ἔος τὴν ὄρα εὐρήσκατε
καλήτερος, μοναχὰ ἦνε ἴς τὴν Ἄβλόνα διὰ νὰ μαζόνη κάτη πράμα
ὄπου ἔχη ἐκὴ καὶ ὄρα πρὸς ὄρα τὸν ἐκαρτερό διὰ νὰ ἐρθῆ νὰ λάβῃ
τὰ ροῦχα, ὄτη ἀκόμι ἐδὸ τὰ ἔχη, διατὴ ἔλαχεν ἴς τὸ Μοσκουλούρη
μὲ κάτη *καραμουσελήμι, τοῦ ἐπῆρεν κάτη βοήδια καὶ τὰ ἔστηλεν
ἀπάνο με κάτη ἀνθρωπη καὶ γλέπομε ἐκίνος ὁ τοῦρκος τοῦ κάμνη
πολὴ καλοσήνη τοῦ κῦρ Διμίτρη, ὄτη κάτη ἄσπρα ὄπου τοῦ ἦχαν
πατηρήση, ἀράδα τὰ βγάλη με χάρης θεοῦ. Δηπὸν διὰ τὰ *δουκάτα
ὄπου σοῦ χρεοστοῦμε νὰ μὴν ἔχης ἔγνηαν ἀνκαλὰ ὄπου σοῦ ἐστήλαμε
ὀλήγην πραμάττα με τοῦτα τὰ καράδηα, ἔχομε καὶ μαλὴ ἴς τι
*μαρτζηλάνα καὶ θαροῦμε ἴς τὸν θεὸν καὶ ἄλο νὰ κάμνομε καὶ ἂν
κάμνομε *σαχιάνι εὐτηνὸ ἴς τὸ Ἐλπασάνη, ἔχομε νὰ πάρομε ἔος
καντάρηα ἂν μᾶς τὸ δῆδου εὐτηνὸ, νὰ βγάλομε τὰ ἄσπρα ὄτι τὸ
πέρνομε· μᾶς χρεοστοῦν ἔος ἅ χειληάδες *ρηάληα καὶ ἂν ἠμποροῦμε
νὰ κάμνομεν διὰ μαλὴ, καλὰ, ἠ δὲ τὰ ψονήζομε ἠσὲ κιρὴ τὰ ἄσπρα
ὄλα καὶ ὁ πατέρας μου καὶ αὐτὸς σοῦ στέλην ἔος *δουκάτα χηληάδες
ἅ με τὸ μαλὴ ὄπου μᾶς ἀπόμινεν ἐδὸ ἴς τι *μαρτζηλάνα καὶ ὄξω καὶ
ἠ *μαρτζηλάνα με δέκα ἡμέρες αὐτοῦ ἦνε δίχος ἄλο, καὶ ἄλα ἄσπρα
ἔχη ὄσση ἠὰ κιρὴ, ἠὰ ὄκάδες χηληάδες 3.000 καὶ πάλε θέλη νὰ
πηγένη ἐφέτο ἴς τὴ Φλαχηὰ διὰ κιρὴ καὶ ὁ ἀδελφός μου ἴς τὴν
Πόσνα καὶ ἔτζη θαροῦμε ἴς τὸν θεὸν νὰ κάμνουν περησὸ μπράμα καὶ
θέλη ἐρθῆ ὁ ἀδελφός μου νὰ ξοφλήση τοὺς λογαρηασμοὺς καλὰ διατὴ
πῆστεψέμου, ἀρχον κῦρ Τζηόρτζι, πὸς ἦνε μεγάλο *κεσάτη καὶ ἐκὴ
ὄπου ὄλην ὁ ἀνθρώπος δὲν ἠμπορῆ νὰ βγάλη, καὶ τὰ ἄσπρα ἀπὸ τὲς
*λοντρήνες ὄπου μοῦ ἔστηλες πρὸτα, ἀκόμι *ἀπαράτο ἦνε, τόσο μεγάλο
*κεσάτη ἦνε, καὶ ἂν ροτᾶς διὰ τὸν Φρανκούλη πὸς στέκι ἴς τι *σκάλα,
ὁ μεγαλήτερος διάφολος ὄπου ἦνε, αὐτὸς ἦνε, καὶ μᾶς ἔκαμαν μεγάλην

ζημία δντα εύγικαμε από την Βενετήαν και δλας έβαλεν τόν *έμίνη και μάς έπήρεν τές *φατουρες και έπλερόσαμε άπάνο ης τές *φατουρες, διατή μάς τó έκαμαν έτζη ώτη δέν του έστηλες δσα *δουκάτα άγαπουσεν αυτός και καννένας δέν άφηκεν πός του έστηλα του *σηνór Τζηόρτζη Κουμάνο νά μου στέλη τόσα δουκάτα και αυτός μου δίχνη μουσούληα και δέν μου έστηλεν δέκα ζευγάρηα πηστόλες, και τά άλλα τά *δουκάτα έπου σου χροστάη τάπραματέδη έδόθε εκήθε και πήσ-τεφέμου πός ó Φραγκούλης άν δέν σου φέρνη καμία φολά ζημία νά μίν μου ήπης Άλέξι μονάχα άληός νά μου ήπης. *Άλο μου γράφης διά τούς Έλπασανήotes. Έως διά την δρα στέκουντε καλά και ó Χασάν Χοτζάς και ó Μουσταφά Άκούτης, ή διό τους έχουν μαλή καντάρηα 400 και ή έπήληπη, θαρó ης τόν θεόν νά μίν σου χαθή, μοναχά ης τά Βελαγράδα ó Γηάνης όπιός εδρήσκειτε κακά δινατά και ó θεός νά κάμνη ή νά κάμνης κανένας *βεκήλης άν ήμπορη νά πάρη ή δέν πιστέβο νά σου τά στήλη άτός του και κήταξε άγκαλά νά μίν στέλης κανένα πράμα και νά ροτάς καλά, διατή ήνε *κεσάτη και βγένουν *μουφλούζη ήπραγματευτάδες και δλας άς έχο συμπαθήα σου ότη κάμνη πός σέ μαθένο, αλλά μου γράφης και σέ άπορηθó, ός καθός γλέπο έδó δινατά θέλη γένη *μουκαέτης ó άνθρωπος και ή έντιμότησου ζεύρης καλά ταύτα τής δρας και καλή άντάμοση.

1697, ηουνήου ης 27, από Δράτζο.

Δουλός τις πάντα Άλέξι Γιοργήου εκ Μοσκóπολη.

Τó τιμιοτάτο και εύγενεστάτο άρχοντη κιρηó κιρ Τζηόρτζη Κουμάνο τιμίος και περηχαρός προσαχθεί.

εις Βενετίαν.

1697, Durazzo, da Alessio Giorgio, 27 Giugno.

XXII

Moscopole, 20 Iulie 1697. Dimitrie Bendu trimite lui Gheorghe Cumanu săftian și sclavine și ii recomandă pe nepotul său Dimitrachi.

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμιώτατε και εύγενεστάται άρχων κύριε κύρ Γεώργι Κουμάνω, την αυθεντείαν σου άγαπητός χαιρετώ και άσπαζώμεθα άπονέμου.

Παρακαλώντας κύριον τόν θεόν διά την υγείαν και εύτιχείαν νά σέ άπολαύση ή παρούσα μου έν υγεία και εύτυχία, όμοίως δέ και τόν ήγαπημένον σου αδελφόν κύρ Τζανέτο άκριδώς τόν χαιρετώ. Γαις άπερασμέναις με τούς συντοπιτές μας έλαδα την τιμίαν σου και πρώτον πάλιν με τόν θεόδορον Νικόλα τά ητι μου έστιλες τά έλαδα, όμοίως και με την *μαρτζουλιάννα τά δσα μου έστιλες τά έλαδα καλά κυβερνιμένα, ώμος σου έστιλα με την βιτιόζα (?) *σαχθιάννι, *βάλαις 49, ή *μάτζα κομάτια 12 και ή *βάλια πρός *μάτζαις, 20 και *σκλαβίνες 24, και με την Σάντα Τερέζα *σαχθιάννι *βάλαις 14, *φαγότο 1, και έχουν ως άνοθεν σου είπα ή βάλια πρός *μάτζαις 20, ή *μάτζα πρός κομάτια 12, και κυρι κολέτα 6, και σκλαβίναις 19, και με την *μαρτζουλιάννα 22, και με χρεοστούτες 3 και γίνονται και αυτά *βάλαις

3, όπου γίνονται 25 *βάλες *σαχθιάνια, και *σκληρίνες 33, και λάβεται αυτά ή αυθεντείαν εις χειράς σου και εις κυβέρνισίν σου καθώς να σε φοτίση ο θεός, όμως ώντας τὰ ἐφώρτωσαν δὲν ἤμουν μοναχός μου εις τὸ Δουράτζω, μόνον εἶχα παραγγέλι και δὲν τὰ ἐμέτρισαν, μόνον ἔγραψαν ταῖς *πόλιτζαις και γράψαν ὀλίγα *σαχθιάνια εις τὴν *πόλιτζα και ἐγὼ τὰ ἤξεύρω καθώς σου τὰ ἔγραψα ἄνωθεν και ἔτσι σὲ παρακαλῶ νὰ γένης *μουκαέτις νὰ τὰ διορθήνης νὰ μὴν μοῦ γένεται *ζαράρι, μόνον νὰ κιτάξις καλά, ἔτσι σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ τὰ εὐρίσκης καθὼς σου ἔγραψα ἐγὼ ἄνωθεν, ὅτι ἔγραψα και τοῦ Δημητράκι και ἔτσι νὰ κάμνεις ἢ αυθεντείαν αὐτὴν τὴν καλωσύνην και σὲ παρακαλῶ νὰ ἀγαπᾶς τὸν Δημητράκι, νὰ τὸν μαθῆναι και νὰ τὸν ἀνανάξις διὰ νὰ μάθῃ λογαριασμούς και νὰ γράφῃ φράνκικα, μὰ σὲ παρακαλῶ νὰ μᾶς ἀγαπᾶς περισσότερον ὅτι ὁ θεὸς τὸ ἤξεύρι πῶς σὲ ἔχωμεν ὡσὰν ἀδελφὸν μεγαλύτερον και μὴν ἔχεις τίποτας ἔγνοιαν διὰ ὅτι σου ἔχωμεν, ὅτι θαρρῶμεν εις τὸν θεὸν νὰ δώσω τὴν εὐχαριστίαν και τὴν καλωσύνην ὅπου μᾶς ἔκαμες, θέλωμεν τὴν γνωρίζῃς εις σὲ ὀλίγον καιρὸν, μόνον και τὰ ἦτι σου στέλνω, νὰ τὰ ἔχεις ἔγνοιαν και τὸν Δημητράκι νὰ μοῦ τὸν ἀγαπᾶς και ὅτι νὰ σου ἠπῆ νὰ μὴν ἔχῃς ἔγνοιαν· ἤθελα νὰ κάμνω νὰ πάρω μαλι και ὡσὰν εἶδα τόσσα πολλὰ ἐφοδιθικα και ἐτράβιξα χέρι και διὰ τὰ πράγματα νὰ μοῦ γράφῃς πῶς τρέχουν διὰ ὅλα νὰ ἔχω εἶδησιν καλά και διὰ τὴν δουλιὰν τοῦ Θεοδόρου Νικόλα νὰ τὴν κιτάξις δυνατὰ και νὰ τὸν ἀγαπᾶς, ἔστωντας και αὐτὸς ἀνεψιός μου· ἄλλο ξαναπροσκυνῶσας, ταῦτα και ὁ θεὸς σκέπῃ σου.

1697, Ἰουλίω 20.

Δουλὸς σου Δημήτρη Πέντο δουλὸς της ἡς πάντα ἀγαπητόν σου.

Τῷ τιμιωτάτῳ μου ἀρχων κυρίῳ κυρίῳ Γεωργίου Κουμάνο προσκυνιτῶς ἐνχειρισθῆ.

Al Sign. Georgio Cumano.

Βενετίαν, Venezia.

1697, Moscopoli, da Dimitrio Bendo, 20 Luglio.

Pecetea pe ceară roșie

XXIII

Moscopole, 20 Iulie 1697. Teodor Nicolau trimite lui Gheorghe Cumano săftian, abale și meșină. Tatăl său care se duce la Berat are, împreună cu Dimitrie Bendu, un „huzmet împărătesc”. La Moscopole domnește criza atât la vânzare cât și la cumpărare. Teodor al lui Constantin trimite lui Gheorghe Cumano, abale și ceară,

(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τιμώταται και ευγενέσταται και κατά πολλά μου ήγαπιμένεμου
 ἄρχων κύριε κύριε Γεώργι Κουμάνω, τὴν αὐθεντείαν σου ἀκριβῶς χαιρετῶ
 και ἀσπαζώμεθα ἅμα δὲ και τὸν κύρ Ἰζανέτο ήγαπημένον σου ὕδν.

Προχθὲς ὄντας ἐκίνισαν τὰ καράβια ἀπεδῶ ή ἀφορμή ὁποῦ δὲν
 ἔστυλα κομάτι γράμμα εἶναι τούτι ὁποῦ δὲν ἔλαχα εἰς τὸ Δουράτζω
 μόνον ἔλαχα εἰς τὴν Ἀθλόνα διὰ νὰ ζιγιάσω ὀλίγω *σαχτιάννι και
 διὰ τοῦτω τὴν παρακαλῶ μὴν πρὸς βάρως τίποτα, μόνον πάλιν ήγά-
 παμαι. Μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ κύρ Ἰάννι και κύρ Ἀλέξι ἔλαβα τὴν τιμίαν
 σου και ἀνέγνωσα αὐτὴν ἐκατάλαβα κάθε ὑπό[θρῆσιν]· τὰ ήτι μου ἔστιλες
 τὰ ἔλαβα καλὰ και τῶρα μὲ τὴν παροῦσαν *μαρτζουλιάννα σου στέλνω
 *σαχτιάννι *βάλες 6, ή κάθε *βάλα πρὸς *μάτζαις 24, ή *μάτζα πρὸς
 κομάτια 12, ὁποῦ εἶναι κομάτια 1728 μὲ μάρκα Θ, λάβετε αὐτὰ και
 ἐλπίζω μὲ τὴν παροῦσαν νὰ μοῦ φτάνουν και περικαίς *ἀμπάδες, ὡμως
 ἂν δὲν προφθένουν τῶρα θέλωμεν τοὺς στίλει κατόπι μὲ ἄλλα πραγματία,
 διατι και μὲ τάλα τὰ καράβια ὁποῦ ήλθαν αὐτοῦ ήθέλαμεν νὰ στίλωμεν,
 μοναχὰ ἐπασχήζαμεν διὰ τὴν μαύριν και ὡσάν μᾶς ήλθαν ή γραφαίς
 ἀπὸ τὴν ἐντιμώτισου ἐτραβίζαμεν χέρι και ἀπομίναμεν και ἀπ'ἄλλα πρά-
 ματα, μὰ διὰ νὰ μὴν ἀπομίνωμεν παντελῶ, σοῦ στέλνω ἐτοῦτο τὸ
 *σαχτιάννι ὁποῦ ἀνωθεν εἶπα και ἔχομεν, ἀντάμα μὲ τὸν κύρ Ἀλέξι
 Γεώργι, *μεσίνια *βάλες 4, κομάτια 1452 και εἶναι χωρὶς μάρκα,
 μόνον γραμμένα εἰς τὴν *πόλιτζα τὲ *κάργω ἀπάνω εἰς τὸ ὄνομάμου και
 σὲ παρακαλῶ νὰ κρατῆς λογαριασμὸν χῶργια ἀπὸ τὰ *μεσίνια, νὰ τὰ
 μιράσης τὰ μισὰ ἔμένα και μισὰ τοῦ κύρ Ἀλέξι, και εἰς τὰ *μεσίνια
 αὐτὰ εἶναι ἀνακατομένα και *σαχτιάννια και κύταξε νὰ τὰ εὔρις·
 ἄλλω τὴν παρακαλῶ μὴν ἔχεις τίποτας βάρως ὅτι ἀργύσαμεν νὰ στέλ-
 νωμεν πραγματία· πρῶτον θαβρῶ νὰ ἀκούστι τῶ ήτι ἔπαθα εἰς τὴν
 θάλασσαν και τί ροῦχα πάλιν ἐδώθηκα *βερεσι και ἀπὸ τὰ παλαιὰ τὰ
 *βερεσιὰ ὄλω πασχίζω ἐγῶ νὰ εὐγένω και νὰ στέλνω, διατι οὐδὲ ὁ
 πατέρας μου δὲν ἔλαχεν ἐδῶ ἐτοῦτω τὸ καλωκέρι, μοναχὰ ἔχει ἕνα
 *χουσμέτι βασιλικῶ εἰς τὸ χέρι ἀντάμα μὲ τὸν κύρ Δημήτρι Μπέντω·
 ἔχουν τὰ βοῦδια τῆς *μυρίας ὄλα και πάει ὁ πατέρας μου εἰς τὸ Πε-
 λιγράδι και θαροῖμεν νὰ εἶναι εἰς σὲ διάφορον καλὸν και ἐλπίζω νὰ
 μοῦ κάμνει και κερὶ, διὰ τοῦτω, ἄρχωντά μου, ἀπόμεινα σάν μοναχὸς
 και δὲν παραπροφθένω, ὅτι τὸ εἶχαμεν εἰς τὸν νοῦν ἀλέως νὰ κάμ-
 νωμεν, μοναχὰ μόνον πάλιν κάτι ἐμπόδιον, μάλιστα ὁ πατέρας μου δὲν
 ἔτιχεν ἐδῶ, μόνον εἰς σὲ τοῦτω τὸ *χουσμέτι· πάλιν ἐλπίζωμεν εἰς τὸν
 θεὸν ἀπεδῶ και ὀμπρὸς νὰ κάμνωμεν τὰ ήτι ἐμποροῦμεν, ὡμως ὡς
 ἀνάξιοι και παρὰ μικρότερισου νὰ μᾶς κυβερνήσης και νὰ μᾶς ἀγαπᾶς
 και ἐμῆς ήμεσθα ὁποῦ γνωρίζωμεν τὸ καλόν· ἐδῶ ἀκούσαμεν πῶς
 ήσουν κομάτι ζαπούνη και ὀωξάζωμεν τὸν θεὸν ὁποῦ σοῦ ἔστιλεν
 ὕγειαν· ἀκόμα τι νὰ σοῦ γράφω, μόνον σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ γράφης
 πάντοτες νὰ μάθω τὴν ὕγειαν σου και διὰ κάθε ὑπόθρῆσιν· ἐδῶ τὰ
 πραγματία εἶναι *κεσάτη πολὶ τόσοσιν εἰς τὴν πούλισιν ὡσάν και εἰς τὴν
 ἀγόρασιν, ὡμως μὲ τάλα τὰ καράβια ἐλπίζω νὰ στέλνω πραγματία, ἔτι
 θαβρῶ εἰς τὸν θεὸν και πρὸς τὸ χινῶπορω νὰ ἐλθῶ μοναχὸς μου νὰ
 χαιρώμεσθα κομάτι, ταῦτα και ξαναπρωσκυνῶ σας και ή χρόνι σου πολὶ.

1697, ἰουγλιῶ 20, ἀπὸ Μοσχόπολιν.

Δουλός σου Θεόδωρος Νικολάου ήγαπιτός σου εις πάντα και ειμαι
εδικόσου δλι μου ή ζοή, μόνον ήγάπαμε.

Τήν κύρ Στεφάνη ακριβώς τόν πρωσκυνώ και τόν κύρ Τζανέτω
ομοίως.

Κύρ Γεώργι, δια λογαριασμόν Θεόδωρου Κονσταντινού, με την *ταρτάνα
σου ήλθαν *αμπάδες, και με την Σάντα Τερέζα κερί *κολέτα 2 και
στύλετου ή αυθεντείαν σου ρουχω *σώτο κόκκινο πανιά 2, και κυβέρνησε
τον ότι είναι ένα καλώ παιδή, αξαδελφός μου, ο οποτος σε πρωσκυνάει
κατά πολλά· εις το κερί του ή μάρκα είναι Γ.

Τῶ τιμιωτάτῳ και ευγενεστάτῳ ἄρχων κυρίῳ κυρίῳ Γεώργι Κουμάνῳ
ἀξίως δωθῆτο ἐνχρισθῆ.

Al S. Georgio Cumano.

Benetian, Venecia.

Moscopoli, da Theodoro Nicolao, 20 Luglio.

XXIV

Durazzo, 18 Settembre 1697. Nicolae Stavre din Moscopole
scrie lui Gheorghe Cumano că ii va recomanda și alți negustori
din localitatea sa. Il roagă să-i trimeată postav, atlas, cositor și băcan.
(A. S. V. Documenti greci, no. 314).

Τημηώταται και ευγενέσταται ἄρχων κύρη κύρ Τζόρτζη Κουμάνο,
τήν αυθεντήαν σου ἀγαπητῶς ἀσπάζομε και ακριβῶς χερετῶ παρακα-
λόντας τόν παντοδύναμον θεόν δια τήν ήγήαν και ευτηχήαν της με
του ώπτήου τήν χάρην ήγηένωμεν και ήμῆς ἕως τήν σήμερον, και σε
παρακαλό, ἄρχων κύρ Τζόρτζη Κουμάνω, νῆ μᾶς ἀγαπᾶς· τῶρα ήμε
τζεράκη δικόσου, μόνε νῆ με κητάξης δινατῆ και νῆ μου γράφης καιηᾶ
φορά γραφή νῆ μάθο τήποτα διᾶ τες πραιματῆες και θαροῦμε ἀπό τόν
θεόν νῆ φέρομε και ἄλους πραιματευτάδες ἀπό τήν χόρα μας και αυτῶς
ο πραιματευτῆς και ἔστηλε τὸ νήμα κόκκινο στον Τζόρτζη Σταματέλο
ἔχη μαλή στήν *σκάλα και του ήπα νῆ τῶ στήλη στήν αυθεντήαν
σου, μόνε νῆ μη ἀκούη ο Σταματέλος κῆ μᾶς κάμη τήποτα *ζαράρη,
και ο κύρ Ἀδάμις, ο μεγάλος, θέλη νῆ ἔρθη στήν αυθεντήαν σου, ἔτζη
τῶ πηκᾶζω και μου ήπε, μόνε δὲν μου ἔδιξε καλά ηατῆ νῆ μη ἀκούη
κανῆς ἀπό τήν χόρας μας και νῆ μη ἀκούη ὁ Τουμένηκος, ἐναυτο
δὲν μου ἔδηξε καλά, μόνε σε δίχνη ο κύρ Διμίτρης του Πέντου ηατῆ
του ἔχω γραμένα στήν γραφήτου και σε παρακαλό, κύρ Τζόρτζη, νῆ
μου τᾶ στήλης δλα τῆ σου ἔχο γραμένα, και τᾶ ρουχα και τὸ ἀτλάζη,
δλα τῆ σου γράφη ή *φατοῦρα νῆ μου τᾶ στήλης, και τὸ καλή και
τὸ πακάμη, δλα νῆ μου τᾶ στήλης, ἔτζη σε παρακαλώ και νῆ μη
ἀκούη ο Σταματέλος ἕως νῆ σου στέλο πράγμα, τότες νῆ τῶ δίξις και
νῆ μου γράφης γραφή νῆ μάθο τήποτα· πότε νῆ του στήλης του κύρ
Ἀλέξης και του κύρ Διμίτρη νῆ μου στήλης και ἰμένα, ἂν ήμεστε
πεδιά νῆ μᾶς θέλης, και στήν *ταρτάνα ήχεν ο ἀδελφός μου και ο κύρ
Ἀλέξης του Γηόργη, μαλή *φακότα 15, ἔτζη μου ήπε ο κύρ Βρα-
κούλης· δὲν ξέρωμε νῆ γράφομε πὸς ήνε ή τάξη μόνε σὲν πεδιά και
ήμεστε και δὲ ξέρομε νῆ γράφομε, ἄλο χήρεται χρόνους πολούς.

1697, σεπτέβριος 18.

Νυκόλα Σταύρε ἀγαπητὸς πάντα, ἀνηψησῆος τοῦ κῆρ Αδάμη Πάπα.
Τημηότατε καὶ εὐγενέσταται ἄρχον κῆρηε κῆρ Τζόρτζη Κουμάνο
ἡγηθὸς καὶ περηχαρὸς.

Ἡς Δράχλην, ἥς Βενετήα.

1697, Moscopoli, scritta da Durazzo, da Nicolò Stavro, 19 Settembre.

XXV

Durazzo, 8 Februar 1699. Raport al lui Balthazar Comte, consul al Franței, către contele de Pontchartrain, ministrul Marinei, asupra comerțului negustorilor „turci și greci” din Muntenia, Scutari, Elbasan, Moscopole, Șiaciste, Ianina și Salonic.

(A. A. E. Correspondance consulaire, Durazzo, 1700–1721).

Monseigneur,

J'ay receu les deux lettres que Vostre Grandeur m'a honoré le septieme de ce mois, l'une en date du 20 aoust et l'auttre 26 novembre 1698; ensemble l'ordonnance de sa main pour le subyect des matelots comme aussy celle pour le subyect des averies, je ne manquais pas d'exécuter tant l'une que l'auttre comm aussy celle des estoffes et draps quand il s'en presentera l'ocasion de les renvoyer en France comme le Roy ordonne.

Vostre grandeur me permettra que je luy fasse un petit detail du commerce de ce pays; il y a environ 100 negociants, lesquels sont tous turqs ou grecs, habités partie à Valachie, Escutarij, Albasan, Voscopolij, Satista, Janina et Salonique; tous ces marchands ensemble une fois de l'année chargeront pour Venise où ils ont leurs correspondants, à sçavoir Mrs. Cottonijs, Georgij Cumanò, Stamattello, Carayanij, Ioannij Vellaij, Michel Perulij, Gio. de Geronimo, tous de la nation grecque.

A sçavoir 3000 quintaux de cire, 15000 quintaux de laine fine et puis quelque partie de cordouans, salonichs, et environ 30 livres de soije, quelques parties de peaux de beuf et beuffre et pour leurs retraicts reçoivent une fois de l'année environ 1500 pièces de draps de Venise travaillés expressement pour ce pays, et encore quelques 300 pièces de londres et londrines et de plus il vient diverses merceries et pour les estoffes de soije ils s'en débarquera une fois de l'année 5 à 6 caisses, lesquelles sont transportées à Andrinople n'ayant aucune debite dans cette province d'Albanie.

Et ces Messieurs les marchands ne se servent que des navires françois, anglois, hollandois et raguzei, pour le transport de leurs marchandises; et que du depuis que j'ay l'honneur d'estre establiz dans ce consulat, il n'est jamais venu aucune sorte de draps de la manufacture de France. Et comme cella je ne puis pas donner

aucune raison sur cella, mais bien sy elle vourra m'ordonner que j'envois à quelqu'un un eschantillon de toutes les draps qui sont propres pour ce pays, sont prix et sa mesure. Je fairay toutes les diligences pour y obéir comme aussy je la prie tres humblement de m'advertir sy le roy pretend que j'exerce la meme rigueur sur ces draps qui viennent de Venise sur les bastiments françois appartenant aux subiects du Grand Seigneur, comme à ceux qu'avec le temps peuvent venir de France sans marque que sans doute je ne manquerai pas a y obeir, cependant elle aura la bonté de souffrir que je luy demande sa protection comme encore de luy estre à Sa Grandeur,

Monseigneur,

Un de ses plus humbles et un de ces plus obeissant serviteur,
Comte.

A Durazzo, le 8 février 1699.

A Monsieur de Pontchartrain, Ministre et Secrétaire d'Etat.

XXVI

Durazzo, 11 Septembre 1705. Pietro Rosa scie celor cinci *savi alla mercanzia* că Nicolae Pulimeno, agent consular al Holandei și dușman al comerțului venețian, ar fi declarat unor negustori din Moscopolie că locuitorii Moreei sunt nemulțamiți de guvernul Republicii.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700–1711).

...Questo sagace spirito [*Pulimeno*] è così dato alla malitia che va machinando ogni giorno più tutte le vie confacenti al suo proprio interesse, senza riguardo alcuno del pregiudizio che può portar alli altri, esprimendosi giornalmente che spera di veder una nuova guerra e poi morirà contento. Martedì mattina, primo giorno di settembre, disse a certi mercanti grechi di Moscopoli d'haver inteso che di Morea siano partite quaranta o cinquanta persone, e che siano andate in Constantinopoli ad esclamare alla Porta contro li pubblici rappresentanti di detto Regno, con farli credere che non possono più viver sott'il governo della Serenissima Republica; non saprei però a che mottivo esprime questi sentimenti, se non provenienti da un interno livor che nutrice e sempre nutrirà verso il Veneto Dominio. I giorni passati pervenne da Constantinopoli un ferman a Dimitri Triandafilo, col quale era stato elletto scrivano di cotesta scala di Durazzo; oppostosi di subito il Pulimeno, glielo ha fatto sospendere, facendoli formar processo da questo cadì con testimonij falsi (essendovene nella Turchia una grandissima abbondanza, che così parimente ha fatto quando ha sollicitato i mercanti d'andar in Costantinopoli, servendosi di tutte le falsità) col qual lo fa apparir fallito, ladro, sussuratore et altre cose simili, e questo lo spedì la sera del 7

corrente ad uno de' primi dragomani del suo imbasciator, con ordine di far annichilar quello del Dimitri e di fargliene far uno in suo nome, ma di tal forza che niuno glielo possa levar, a sol fine di voler anco in questo tener oppressa la scala...

XXVII

Durazzo, 25 April 1706. Pietro Rosa trimite, prin Ioan Costa Giupan din Moscopole, o scrisoare bailului din Constantinopol Ascanio Giustinian, in care e vorba de Nicolae Pulimeno, duşman al comerţului veneţian.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustiniah, 1703-1709).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signore Signore
Padrone Collendissimo,

Hoggi mi è riuscito d'ottener dal naippi di cotesto cadi a costo di soldo la qui inserta copia di fermano che trassetto all'E. V. per il lator della presente che sarà Giani Costa Giupan da Moscopoli, havendomela rilasciata con tutta secretezza per esser stato pregato dal Pulimeno di non dar fuori copia alcuna, dalla qual la sublime virtù di V. E. comprenderà il pravo natural di cotesto perfido huomo con far formar falsi processi a detrimento del altrui riputatione, come ha fatto in questo di Dimitri Triandafilo, qual s'affatica in operar che tutti li mercanti che ricapitano costi, depongano in questa cancelaria consolare, d'haverlo sempre conosciuto per huomo honorato, e che mai gli habbia rubato cosa alcuna, per riparar con tal mezzo il suo rapito honore. Pervenuto poi che mi sarà da Terra Nova l'arz che s'impegnò meco Aly Capricioli, mercante turco di detto luogo, di farmi far, lo spedirò con prima occasione alla sovrana autorità di V. E. col di più che si degnasse ordinarmi, mentre attenderò l'honor de' suoi venerati comandi, con profondissimo rispetto li baccio il lembo delle vesti,

Di Vostra Eccellenza,

Humillissimo, devotissimo, obligatissimo servo,

d. Pietro Rosa, console.

Durazzo, li 25 Aprile 1706.

All' Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Ascanio Giustinian.

XXVIII

Durazzo, 30 April 1706. Pietro Rosa scrie bailului Ascanio Giustinian că i-a trimes, prin Ioan Costa Jupan din Moscopole, nişte scrisori in care era vorba de Pulimeno.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703-1709).

...Già con altre mie ossequiosissime inviate alla suprema autorità dell' E. V. con Giani Costa Zupan da Moscopoli, seguite li 23 e 25 del corrente, feci di subito risposta al suo riverito pervenutomi col Turco fù Disdar di cotesta piazza, ne l'ultimo dè quali vi era la copia del fermano in virtù del qual il Pulimeno fù istituito scrivano di questa scala, notificandoli tutti gli affari della medesima alquanto agitata dalle male procedure dello stesso, operate a sol fine di divertir con tal mezzo la confluenza del negotio dalla piazza di Venetia, valendosi per ciò far dell'autorità che li somministra il scrivanagerio, aggravando li mercanti di nuove impositioni non praticate; io però m'affatico in difenderli, opponendomi a tutto quello che gli propone, nulladimeno conoscendo questi l'animo pravo d'un tal huomo, e la corotta giustitia del paese tralasciano di concorrere, causando ciò danno notabile al publico patrimonio et alli veneti mercanti, facendolo veder l'esito, mentre ne' tempi passati venivano più di due milla cinquecento colli di cera, et in quest'anno appena ne sono venuti mille cinquecento, asserendomi che mai saranno sicuri se prima non lo vedono decaduto del rapito impiego di scrivano, per non vedersi a lui sogetti, e per esser stati troppo danegiati per il passato, à quali ho risposto che di breve vedranno le cose ridotte ad una tranquilla quiete per la sicurezza delle loro merci...

XXIX

Moscopole, 29 Iunie 1706. Copiile unei scrisori adresate de opt negustori din Moscopole lui Pietro Rosa. Moscopolenii asigură pe consulul venetian de tot devotamentul lor.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703-1709; Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700-1711).

A (Copia trimeasă bailului Ascanio Giustinian).

Copia di lettera de' mercanti moscopoliti.

*Ισων.

Ἐνδοξότατε ἄρχοντα κύρ *κούνσουλα βενετζιάνο, τὴν ἐνδοξοτιτάσου ἀκριβὸς προσκινούμεν ἄλλοι ἢ πραγματευτάδες.

Ἐλάθαμεν τὴν τμηίαν τῆς καὶ πολλὰ ἐχαρίκαμεν τὴν καλὴν τῆς ὑγίαν καὶ τὰ ὡσα μᾶς γράφης καλῶς ἐκαταλάθαμεν ὀρίζης πῶς νὰ στύλομεν ταῖς πραγματίαις εἰς τὸ μαγαζίσου καὶ νὰ ἴμεστε δλη ἐδηκίσου εἰς ἐτοῦτο ὅς εἶναι μετὰ πάσης χαρᾶς ὁμος τὰ ὡσα τάξης τὴν μπαρρακαλοῦμε νὰ μὴν λίπης ἀπὸ τὴν σινφονίαν, τόσον διὰ κιθέρνισιν, ὅσον ἂν σου λίπη τίποτες ἀπὸ τὰ μαγαζιά ἔχης νὰ τὰ κάμεις καλὰ καὶ ὡσων διὰ τὴν ὄρα ἔχε ὀλήγη ἱπομονή, ὅτη ἔχη κάθε ἕνας λογαριασμὸν καὶ παρέκι θέλης λάθη ὄλο τὸ πράγμα ὅπου νὰ στίλομεν ἡμῖς ἱποκάτοθεν γιεγραμένι, καὶ ἐγράψαμε μέσα νὰ στίλουν τὰ ροῦχα εἰς τὰ χαίρια σου καὶ νὰ μᾶς κυβερνίσης εἰς τὸ καλῖτερο καὶ καθὸς εἰσιν-

φόνισες με τούς Ἐλπασανλίδες, θέλης μιλήση αὐτοῦ με τὸν Ἀδάμη Γίρα καὶ μαὶ τὸν ἴδιον ἄς ἔχομεν τὴν τιμίαν της· ὁ δὲ ὁ κύριος ὁ θεὸς βοηθός της.

1706, ἰουνίου 29, Μοσχόπολη.

Γεοργίου Γίρα, εἰς ὀρησμούσου.
 Διμίτρη Γεοργίου, εἰς ὀρησμούσου.
 Σίμο Γεωργίου, εἰς ὀρησμούσου.
 Θεόδωρη Αδάμη Πάπα, εἰς ὀρησμούσου.
 Κόστα Θεοδόρου, εἰς ὀρησμούσου.
 Γεοργίου Θεοδόρου, ἀγαπιτόνσου.
 Ἀντόνη Γίρα, εἰς ὀρησμούσου.
 Ἀδάμης Γεωργίου Γίρα, εἰς ὀρησμούσου.

B (Copia trimeasă celor cinci savi alla mercanzia).

Κόμηα.

Ἐνδοξότατε ἄρχοντα κύρ *κόνσουλα βενεντζιάνον, τὴν ἐνδοξότησου ἀκρηθὸς προσκηνόμε δλοι ἢ πραγματευτάδες.

Ἐλάδαμεν τὴν τημίαν της κὲ πολὰ ἐχαρήκαμεν τὴν καλήν της ἡγήαν καὶ τὰ ὄσα μᾶς γράφης καλὸς ἐκαταλάβημεν· ὀρήξης πὸς νὰ στήλομεν τὲς πραγματίητες εἰς τὸ μαγαζήσου κὲ νὰ ἤμεστε δλη ἐδηκίησου εἰς ἐτοῦτο· ἄς ἦνε μετὰ πάσης χαρᾶς· δημοσ τὰ ὄσα τάξης τὴν παρακαλοῦμεν νὰ μὴν λήπη ἀπὸ τὴν σηνονήαν, τόσον δηὰ κηβέρνησην, τόσον ἂν λήπη τήποτες ἀπὸ τὰ μαγαζιὰ· ἔχης νὰ τὰ κάμης καλὰ κὲ ὄσον δηὰ τὴν δρα ἔχε ὀλήγη ἡπομονή, δτη ἔχη κάθε ἕνας λογαρηασμὲν κὲ παρέκη θέλης λάβη δλο τὸ πράμα ὄπου νὰ στήλομεν ἐμῆς ἢ ἡποκάτοθεν γεγραμένη κὲ γράψε μέσα νὰ στήλουν τὰ ρουχα εἰς τὰ χέρια σου κὲ νὰ μᾶς κηβερνήσης εἰς τὸ καλῆτερο κὲ καθὸς ἐσηνονήησες με τούς Ἐλμπασανλίδες, θέλης μιλήση αὐτοῦ με τὸν Ἀδάμη Γίρα κὲ με τὸν ἡδηον νὰ ἔχομεν τημίαν της· ὁ δὲ κ[ύριος] ὁ θ[εὸς] βοηθός της.

1706, ἰουνίου 29, εἰς Μοσχόπολη.

Γηόργη Γήρα, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Δημήτρης Γηόργου, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Σήμος Γηόργη, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Γηόργης Θεόδωρη, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Ἀδάμης Γήρα, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Θεόδωρης Ἀδάμη Πάπα, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Ἀντόνης Γήρα, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.
 Κόστας Θεοδόρου, εἰς τοὺς ὀρησμούς της.

XXX

Moscopole, 29 Iunie 1706. Traducerea italiană, trimeasă bailului Ascanio Giustinian, a scrisorii adresate de Moscopoleni consulului Pietro Rosa.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703–1709).

Tradotta dal greco idioma.

Illustrissimo Signor Console Veneto, caramente la riveriamo tutti noi mercanti.

Habbiamo ricevuto la di lei honorevole lettera et habbiamo molto goduto per la di lei buona salute, comprendendo nello stesso tempo quanto cj scrive. Ci motivate di mandare le mercanzie nel vostro magazzino et dichiararci tutti vostri, del che molto volentieri ci contentiamo, però la preghiamo non muoversi dall'accordo e promesse, tanto in proposito dell'assistenza, quanto nel bonificare tutto ciò che per avventura le mancasse dalli magasenj. Per hora habbi un pocco di pazienza poichè ogni uno ha il suo conto, ma in breve riceverete tutta la robba, che mandaremo noi infrascritti, e già habbiamo scritto dentro accio mandino la robba nelle vostre manj, purchè ci assistiate nella miglior forma, e si come havete trattato con quelli d'Elbassan, così potete discorere costì con Adam Gira, col quale si compiacia scriverci; nel resto il Signor Dio la guardi.

Moscopoli, li 29 Giugno 1706.

Jorghi Jra
Dimitri di Jorghi
Simo di Jorghi
Todori Adami Papa
Costa di Todoro
Jorghi di Todoro
Antoni di Jra
Adami di Jorghi Jra

XXXI

Durazzo, 29 Iulie 1706. Pietro Rosa aşteaptă scrisorile Moscopolenilor pentru ca să le trimeată, impreună cu acelea ale negustorilor din Şiacište, bailului Ascanio Giustinian.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703–1709).

....Humilio all'E. V. qui inserte le copie delle carte speditemi da' mercanti sacistini fatte far contro il Pulimeno, attendendo anche quelle dei mercanti di Voscopoli, che pervenutemi li spedirò con espresso le autentiche tanto delli uni quanto delli altri, dalle quali la sublime virtù di V. E. potrà comprendere quanto sia abhorito, si da' Turchi che da' Christiani, il nome del perverso Pulimeno....

XXXII

Durazzo, 18 August 1706. Pietro Rosa scie bailului Ascanio Giustinian că aşteaptă scrisorile Moscopolenilor.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 127, Lettere Ecc. Bailo Kv. Giustinian, 1703–1709).

....Attendo di giorno in giorno le carte da' mercanti di Voscopoli per trasmetterle unite a quelle de' Sacistini con espresso all'E. V. quando pur le di lei generose gratic non mi pervenissero prima di far tal speditione. Il Pulimeno tenta d'incaminar i suoi effetti per Ancona con bastimenti dulcignoti sopra la fiducia che con bandiera turca non saranno molestati da' Venetiani, tali sono li perversi manegi di questo inquieto huomo, diretti sempre a danni della publica quiete; non so però se ciò li riuscirà, stante che a quella parte non vorano il commercio di cotesti barbari, che purtroppo il passatto hano afflitto quei popoli con rapine, à quali otro non mancherebbe che rendersi pratici di tutti i luoghi d i quel paese, del che ne ho anche portato li avisi all'Eccellentissimo Signor Proveditor di Dalmatia.....

XXXIII

Durazzo, 7 Octombrie 1706. Pietro Rosa scrie celor cincî savi alla mercanzia că negustorii din Elbasan, Şiacište şi Moscopole se plâng de o taxă impusă de Republică asupra mărfurilor şi de care cei din Scutari sunt scutiţi.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700–1711).

....Deve la divota mia rassegnatione participar al gravissimo magistrato dell'E. E. V. V. le condoglianze fatte a questo consolato il di 26 settembre dalli mercanti turchi di Teranova, uniti a questi alcuni mercanti christiani sacistini e di Voscopoli, esclamando a nome di tutti che l'E. E. V. V. usino partialità a' mercanti scuttarini e non a loro nel farli contribuir li due per cento dalle loro merci col pretesto di spedirle a far contumacia nei lazzaretti di Castelnuovo e Ragusa di dove poi le fano condur libere con peotte alla Dominante, per le quali non li sono ricercati li due per cento in conformità dei loro venerati decreti, per il che anche questi intendono per l'avenire di voler inviar i loro bastimenti dulcignoti ai lazzaretti di Castelnuovo e Ragusa, e tralasciar di spedirle adiritura per Venezia come facevano, per esser ancor loro esenti dal detto agravio, che succedendo questo causarebbe un grandissimo disordine alla scala, come pur danno notabile a' bastimenti suditi, e pullulerebbe sempre più la navigatione de' Dulcignoti, che giornalmente vano augmentando i loro bastimenti in qualità e quantità, oltre di che si perderebbe più della mettà delle mercantie una volta che fossero condotte a far contumacia a Ragusa, particolarmente le cere che dicono i mercanti di volerle spedir colà a questa nuova raccolta per esentarsi con tal mezzo dai due per cento, come fano li sopradetti Scuttarini, la qual cosa sarebbe anche di sommo pregiudicio al publico, per il che mi son affaticato a dissuaderli col farli comprendere che l'E. E. V. V. non sono per usar partialità con alcuno de' mercanti negotianti

nelle scale di Durazzo e Bogiana, tenendoli tutti sotto una medesima conditione, e per comprobarli la verità del fatto, gli ho fatto veder il capitolo nono esistente nelle mie venerate comissioni rilasciatemi dall'Eccellentissimo Magistrato di V. V. E. E. nel punto del mio partir dalla Dominante, nel qual m'incaricarono di spedirli di tempo in tempo le note distinte di tutte le mercantie che s'imbarcassero a Durazzo e Bogiana per esser condotte a far contumacia nei lazzeretti di Castelnuovo, Spalatro, Ragusa, per esser poi di là condotte a Venetia, per farli contribuir con tal lume il dretto delli due per cento in conformità di quelle che imbarcano da dette scale adiritura per la Dominante, le quali note da me sono state tutte avanzate in più volte al gravissimo magistrato di V. V. E. E. e se per il passato li Scuttarini non hano pagato li detti due per cento, sarà stata qualche trascuratezza, ma l'Eccellentissimo Magistrato ha sempre inteso che tutti indifferente mente habbino da pagar giust'al stabilito, havendoli accertato che per l'avenire l'E. E. V. V. farano esiger li detti due per cento tanto dalle robbe che pervenirano da sudetti lazzeretti, quanto di quelle che sono spedite adiritura per Venetia, che perciò debbano seguitar a far i loro carichi sopra bastimenti veneti giust'al praticato senza dubio che li sia fatto torto alcuno; attenderò dunque dalla sovrana autorità di V. V. E. E. alcun benigno rescritto sopra tal particolar per poter assicurar i mercanti delle gratie di V. V. E. E....

XXXIV

Durazzo, 1708. Pietro Rosa scrie bailului Alvisè Mocenigo cã Moscopolenii Ioan Gheorghe Papa și Dimitrie Bizuca au pãrãsit comerțul cu Venetia pentru acela cu Ragusa și Ancona.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvisè Mocenigo, 1709–1714).

...Da' medesimi [*Pulimeno, Neranzi*] sono pur stati accitati ad entrar in tal compagnia un tal Gioanni di Giorgio Papa et altro Dimitri Bisuca, mercanti di Voscopoli, quali per intraprender tal negotio hano abbandonato quello della piazza di Venetia con pregiudizio grandissimo de' creditorì che gli fidarno i lor effetti, al esempio da' quali un tal Sinam Muzzo-Casacci di Cavaglia con due suoi compagni hano lasciato totalmente il negotio di Venetia et hano intrapreso quello di Ragusa et Ancona con perdita considerabile del sign. Giorgio Stamatello, lor creditore....

XXXV

Durazzo, 16 Februar 1709. Pietro Rosa recomandã bailului Alvisè Mocenigo pe Moscopoleanul Ioan Gheorghe Papa.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvisè Mocenigo, 1709–1714).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor
Padrone Collendissimo,

Per alcuni suoi affari si porta a Costantinopoli il Signor Gianni Georgio Papa, mercante greco da Voscopoli, negoziante in Venetia et amico di questo consolato, il qual mi pregio di raccomandarlo, al solito, al validissimo patrotinio di V. E., supplicandola riverentemente beneficiarlo con le gratie che suole dispensare la di Lei inatta generosità mentre ancor lui ci favorisce a questa parte.

Al medesimo li ho consegnato altra mia del no. 27 per l'E. V. et a voce l'esprimerà l'agitazioni di questo consolato e della scala, come pure la poca giustizia che li consoli conseguono a questa parte da' comandanti et alle gravose spese che giornalmente soggiace il consolato con gli pochi utili de gl'incerti, per il che, con gl'atti più profondi della mia rassegnatione, mi raccomando alla di Lei pietosa beneficenza per poter in alcun modo risarcirmi di tanti danni da me sofferti nel passato per causa dei gravi accidenti nati in questa rada tra Perastini, Barbareschi e Dolcignoti, et il tutto cade a' dani del console come è ben noto alla di Lei rettissima intelligenza; sperando nella di Lei clemenza il mio solievo, mentre starò attendendo le di Lei venerate prescrizioni col benigno rescritto della gratia, con profondissimo [rispetto] le baccio il lembo delle vesti.

Di V[ostra] E[ccellenza]

Humilissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo,
d. Pietro Rosa.

Durazzo, li 16 Febraio 1709.

All' Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Kv. Alvise Mocenigo.

XXXVI

Durazzo, 5 Octombree 1709. Scrisoare a lui Pietro Rosa adresată bailului Alvise Mocenigo. E vorba de abuserile vameşilor turci și de felul cum ar trebui să se procedeze împotriva criminalilor dulcignoti. Moscopolenii sunt temuți de Turci din cauza solidarității lor.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709-1714).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor
Padrone Collendissimo,

Li 4 corrente ricevo il venerato foglio di V. E. in data delli nove passato che si degna accusarmi la ricevuta delli miei ossequiosissimi de' 14 e 22 Agosto scaduto, sperando che li sarà anco pervenuto quello delli 8 Settembre con il no. 18, con il quale mi son dato l'honore di farli una succinta narrativa di diversi pregiuditi, i più essenziali che corrono a questa scala e nelle sue dipendenze a danni de' sudditi. Uno me ne ero scordato,

che è premura concernente al datio del tabacco, pretendendo i datieri che i mercanti veneti pagano con vigore come i sudditi della Porta, per il che nel passato ho scritto pregiuditio all'Eccellentissimo Signor Bailo Giustiniani, che cognosciuto fece levare un fermano verso le 20 di dicembre 1707 che commette a i datieri di non poter esigere da' i suditi veneti che solo cinque per cento anco sopra il tabacco, come si paga delle altre mercantie, incaricando i cadì a doverlo far eseguire, ma sicome i Turchi procurano di farsi servitio l'uno con l'altro, non l'hanno mai voluto obbedire, per il che riverentemente supplico l'E. V. a ricavare altra commissione più rigorosa ad oggetto che diano esecuzione al primo comandamento e che li doganieri istessi li restituiscino quello che hanno tolto di più a fine che questo abuso non continui in pregiuditio delle capitulationi della pace, essendo ben noto alla sublime virtù di V. E. quanto si deve faticare per ottenere dalla Porta una concessione et una volta ottenuta non è bene lasciarsela pregiudicare. La copia della traduzione del detto comandamento mi darò l'honore di trasmettergla per via di Costantinopoli. Si come li Dolcignoti furono sempre temerarij e saranno per l'avvenire quando non vengano corretti, l'ultimo del passato, un marinaio del Reis Mehemet Bechria di Dolcigno, senza causa alcuna, ha voluto amazzare al mole di questa città il cap[itano] Luca Isovich della marcilliana S. Iseppo e S. Francesco di Paola mentre era in punto di passarsene a Venetia con il suo carico, dandoli una cortellata sopra la testa, che se non li fusse stato restato il colpo, l'haverebbe ucciso, nulladimeno lo ferì, per la qual cosa ho persuaso il cap[itano] a far la spesa d'un arze per spedirlo a Costantinopoli a fin che alla Porta comprendano quanto siano l'insolenze di costoro che sono poi il motivo che nascono i scandali, e per che il cadì pretendeva dieci zecchini e due il naip, non si è fatto per non haver voluto soccomber alla spesa, contendendosi tutti li altri che sono oltragiati, con questo metodo, di non voler spendere, non havendo l'Eccellentissimo Signor Bailo simil carte per farle presentare al Visir, restano impuniti questi malvagi, il che è motivo che ogni giorno vanno facendo sempre peggio, ma per minima cosa che loro ricevono da' nostri ricorrono con mille carte false a Costantinopoli ad esclamare e portano molti incomodi alla publica quiete. I Greci di Moscopoli sono temuti da' Turchi a causa che a forza di soldo fanno castigare qualuno che ardisce di oltragarli, facendo la spesa in commune, così anco si dovrebbe fare contro i Dolcignoti, con frequenti esclamazioni, ma con arzi et attestazioni del cadì e comandanti, ma queste non si possono ottenere che con il danaro e regali, come è ben noto alla di Lei sublime virtù. Nel riverito dell'E. V., mi comanda che in cose di conseguenza faccia fare i necessarij arzi con la minor spesa possibile; adempirò a quanto si degna imponermi, così anco sarebbe ne-

cessario che i Perastini o altri sudditi quando ricevono oltragi li facessero i processi senza guardar spesa. Il primo del corrente entrò in questa città, doppo il mezzo giorno, una bandiera con 60 in 70 soldati in circa di cernide¹ venuti a prendere il possesso, dicono, per custodirla, il che fù apparenza per fraudare al loro sovrano i stipendij, stante che la compagnia istessa si è di già dispersa. Non vi è altra novità al presenre degna della di Lei attenzione, riservandomi di accertarle quando me ne venissero in cognitione, mentre starò attendendo i di Lei sovrani commandi, con profondissimo rispetto li baccio il lembo delle vesti.

Di Vostra Eccellenza,

Durazzo, li 5 Ottobre 1709.

Humillissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo,

d. Pietro Rosa, console.

All' Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Alvise Mocenigo.

XXXVII

Durazzo, 18 Ianuar 1711. Pietro Rosa scrie celor cinci *savi alla mercanzia* despre niște informații trimise de Dimitrie Bizuca din Moscopole cu privire la atitudinea beglerbegului Rumeliei față de creștini.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700–1711).

...Titubanti sono li affari di questo mal fondato impero, nel quale giornalmente succedono novità degne d'essere da me rassegnate alla sublime virtù di V. V. E. E. Il Beglierbei ha havuto ordine dalla Porta di far il giro della Romelia, e calarsi anco in queste coste, e mossosi giorni sono da Soffia per tutto ove è passato dicono che ha levate l'armi alli Greci, con pagargliele la metà di ciò che valevano, e nel medesimo tempo tutti li primati de' Cristiani di luoghi ove e passato l'ha fatti prigionieri e seco li condusse in catena. Da Voscopoli così ha scritto la decorsa settimana Dimitri Bisucha a questo Neranzi e che di già era giunto a Monasterij....

XXXVIII

(*Berat?*), 3 April 1711. Copia unei scrisori a negustorilor Dimitrie Gheorghiu (Bizuca) și Ioan Gheorghe Papa, din Moscopole, adresate consulului Pietro Rosa. E vorba de convorbirea celor doi Moscopoleni cu pașa din Valona și cu capugiul, cu privire la Dulcignoți,

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709–1714).

¹ Dela *cerne* = miliție, în venețiană.

Κόπια.

Ἐντιμότεατε καὶ πανευγενέστατε, *λυστρύσιμο κύριε κύριε, *καβαλιέρ Ρόζα, δουλικὸς τὴν μπροσκινούμε.

Μαὶ τὴν μπαροῦσά μας καὶ δουλικὴν προσκίνισιν διὰ ἄλο ὄχη πάρα νὰ τὴν δόσωμεν ἴδισιν ὅτη πὸς ἐδὸ μαὶ τὸν Ἄλῃ Πασιᾶ καὶ μαὶ τὸν *καπτζῆ ἐμιλίσαμεν ἐκίνα τοῦ μᾶς ἐφότισε ὁ θεὸς καὶ τοὺς ἀναγνώσαμεν καὶ τὲς ἐπιστολὲς καὶ πουθενὰ δὲν ἔστρεξαν ἀλλὰ μᾶς ἦπαν πὸς ὁ βεζίρης ἦλθεν τόρα στὴν Ἀνδριανόπολη, καὶ ὁ *μπάηλος ἴνε στὴν Μπόλη, καὶ διὰ *ἄρτζια νὰ πιγιένουν καὶ ἀνίσως καὶ δὲν μοῦ δίνῃ τὰ *τζεκίνια ἦνε βολετὸς νὰ γιρῆζουντε ὀπίσω, καὶ δὲν γιένετε καὶ λέγῃ ἐγὼ ἴμε ἀπὸ τόρα διὰ τὸ *σεφέρῃ καὶ δὲν ἔστρεξαν, ἀλλὰ μᾶς ἴπαν καὶ ἡ διὸ ἐπηδῆ πὸς τοὺς ἐπαρακαλέσαμεν καὶ ἐμῆς, ἔταξαν διὰ νὰ καρτερέσουν ἀκόμη πέντε ἔξη ἡμέρες, καὶ ἴδου πκῦ σᾶς γράφο ὡς καθὸς μοῦ ἴπεν αὐτός· κίταξε καὶ στῆλε τοῦ *καβαλιέρῃ, ἦλθεν ἀπόκρισιν ἡ ὄχη, τῇ ὀρῆζετε νὰ στέλνῃ τὸν *καπτζῆ ἢ νὰ καρτερέσῃ ἀκόμα ἔξη εὐτὰ ἡμέρες ἢ ὄχη, καὶ ὁ *καπτζῆς ἴπεν καλὰ, κριφίος, νὰ ἰξεύρω πὸς ἴνε δουλιὰ καρτεροῦσα πένδε καὶ δέκα ἡμέρες καὶ διὰ τοῦτο κίταξε ὡς σὲ φοτίσῃ ὁ θεὸς καὶ γράψεμας μαὶ τὸν πεζοδρόμον τῇ χαπάρῃ σᾶς ἴλθεν καὶ τῇ ὀρίζετε νὰ καρτερῆ ἢ νὰ στέλνῃ, καὶ ἀκαρτεροῦμε ἀπόκρισιν νὰ τοὺς δόσωμε καὶ ἔτζῃ γράψεμαι μαὶ τὸν πεζοδρόμον καὶ ὁ *καπτζῆς λέγῃ καλὰ πὸς ἔλα τὰ ἔχη τευτέρῃ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὲς *γαλεότες, τὰ ὅσα ἴνε κενούρια καὶ τὰ ὅσα ἴνε παλὲς καὶ πὸς τὸ ἔκαμαν αὐτοὶ ὅτι τοὺς φικράρῃ καὶ ἔχη καλὴν δρεξίν νὰ τοὺς ἀφανίσῃ παντελὸς, ἀλὰ χριάζουντε τὰ *τζεκίνια, καὶ φρόνιμος ἴσε καὶ νὰ ἔχομε ἀπόκρισιν, πολὰ ἔτι σου.

1711, ἀπριλίου 3.

Εἰς τοὺς ὀριζμούστης
Διμίτρι Γιουργίου προσκυνό.
Ἰωάννη Γιόργῃ Πάπα προσκυνό.

XXXIX

(Berat ?), 3 April 1711. Traducere italiană, trimeasă bailului Alvise Mocenigo, a scrisorii Moscopolenilor Dimitrie Gheorghiu (Bizuca) și Ioan Gheorghe Papa, adresate consulului Pietro Rosa.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Alvise Mocenigo, 1709-1714).

Copia

Illustrissimo Signor Cavalier Rosa,

Con il presente nostro foglio non gli dimostriamo altro se non, doppo una humile riverenza, che qui con Ali Bassà e con il Cavigi habiamo parlato quello che Dio Ecelso ne spirò, facendogli vedere tutte le lettere, ma questi non volendo acordarsi in niente, ne risposero che il Visir si trova di presente in Adrianopoli et il Bailo in Constantinopoli onde i arsi vadino, e se non mi da il stabilito soldo, facilmente ritornerano, non conseguendo nulla. Di più ne disse esser pronto per partir alla guerra, onde tutti due

ad istanza delle nostre preghiere sospesero la loro partenza per sei, sette giorni ancora. Perciò dunque gli scrivo chiaramente, acciò lei comandi quello si deve fare, e si venne risposta dal Cavaliere, mi avisi di tutto, per lasciar andare il Capigi o pure per traternerlo ancora sei, sette giorni. Il medesimo Bassà ancora ne disse secretamente esser la sua dimora solo per questo affare; onde V. S. veda e faci quello i Dio gli spira, avisandoci quanto prima con il messo.

Il Capigi tiene registro di tutto, così di huomini, come delle galeotte, quanti sono i novi, e quanti i vecchi, e confesandolo questi di propria bocca, ha lui bona disposizione di totalmente distruggerli, solo si attende il soldo.

Gli 3 Aprile 1711.

Di V[ostra] S[ignoria]
Dimitri di Giorgi.
Giani di Giorgi.

XL

Durazzo, 3 April 1711. Pietro Rosa scrisse bailului Alvisè Mocenigo despre ancheta Turcilor la Dulcigno și despre convorbirea care a avut loc la Tirana între Moscopoleanul Dimitrie Bizuca și pașa din Valona cu privire la Dulcignoti.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvisè Mocenigo, 1709-1714).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor
Padrone Collendissimo,

Li 26 passato è rittornato da Scutari il mio confidente che spedij dietro Usein Passà della Valona, havendo errato prima il nome, è Chiaggia medesimo, e mi refferi tutto ciò che il detto Passà operò a Dolzigno assieme col capizi Agà Musselim de Scandevia e di Dolzigno sopra gl'ordini che dalla Porta gli furono appoggiati ben noti alla sublime virtù di V. Eccellenza. Giunti che furono colà, si sono uniti con quel cadì e hanno discorso sopra le loro commissioni, ove era sempre presente il mio confidente, non conosciuto da quelli, e doppo che conclusero la massima di quanto dovevano operare, fecero chiamare gli agà del luoco, quali furono interrogati sopra il corso con ricercarli quanti bastimenti sijno sortiti alle rapine il decorso estate. Sopra questo punto gli risposero di non haver cognizione di simile affare e che habbino penetrato che li loro bastimenti non sijno corsari, ma bensì mercantili. Sopra ciò gli soggiunse perchè negassero tale verità? Stante che il bailo di Venetia portò più volte le di Lui istanze al Governo perchè sijno corretti i Corsari Dolcignoti, quali contro le Imperiali capitulationi hanno corseggiato con quatro scampavia il decorso estate tutte le acque del Golfo, ove hanno inferito

molti danni ai sudditi Venetiani, con levarli il tempo et i bastimenti, che furono da essi oltraggiati e spogliati delle proprie sostanze. Questi costante negarono anco questa seconda proposizione. Gli repplicarono d'essere esatamente informati che nel bosco di Vlivari che giace per tramontana di Dulcigno fabricate il corrente inverno sette galeotte, quatro da dieciotto banchi e tre da sedeci, con deliberata intentione d'armarle ancor quelle il venturo estate, negarono anche questa interrogazione asserendoli che tali bastimenti non furono fabricati per usarsene da corseggiare, ma bensì per far negotio. Interrogati sopra altri particolari concernenti al corso, particolarmente con nominarli i nomi de' Reis che sono sortiti in mare con li scampavia. Il tutto fù da loro negato. In somma non hanno rillevato cosa alcuna di quanto erano tenuti in essequzione delle loro commissioni, non perchè non le sapessero a pieno, ma perchè prima di venire al prencipio dell'inquisizione furono prevenuti dai Dulcignoti stessi, e nel medesimo tempo contaminati con l'esibizione di congruo regalo, solito mezo di corrompere i Turchi dalla retta giustitia. Maggiormente trattandosi d'inferire male rillevando la verità ai loro proprij fratelli a favor de' Christiani, essendo ben noto alla di Lei alta intelligenza simile loro dannata natura. In somma non conclusero cosa alcuna a quella parte a nostro favore. Consumati colà quatro giorni, si sono levati il Passà, Capizi e Musselim; portatosi a Scutari, ritrovarono il Signor Kav. Bucchia, che l'attendeva per rillevar coi medesimi la loro intenzione, facendoli penetrare all'istesso Passà che da lui dipende il dare l'ultima mano a quanto brama l'Eccellentissimo Bailo; ma senza il suo arz non potrà nulla conseguire, che però se desia l'arz istesso, li deve corrispondere per sua sola portione cinque milla e cinque cento cechini senza quello che doverà poi dare al Capizi Agà, Musselim e Cadi. A tal richesta saggiamente rispose il Kav. Bucchia, come dal medesimo sarà pienamente informato come fecece a me col ritorno del mio gianizzero, che con mie lettere a lui l'havevo spedito, asserendoli che l'ultima pretesa del Passà è statta di tre milla cechini per sua sola portione, oltre il capizi, musselim e cadi, quando avesse bramato d'ottenere l'arz. Al quale fecece dire di non avere tale commissione, ne meno il di lui Prencipe intenderebbe volentieri una sì disorbitante prettesa sopra un'affare ch'è di commune convenienza per la quiete de' confini e della presservazione de' sudditi d'ambi le parti. Questa altra ricerca suppongo (come ha del probabile) derivata perchè tutti furono avelenati dalla sagacità de' Dulcignoti, contentandosi questi di ricevere meno per sollevare et assistere ai suoi e non alle nostre ragioni, e mentre erano immersi in simile pretese, è pervenuto al Passà aviso del Beglierbei, il quale alli 21 corrente capitò a Cavaglia, di doversi portare immediate a Tirana ove era per passare alla di lui ubbidienza. Sopra tali commissioni immediate si è posto in marchia, senza punto diferire,

solo disse al Sign. Kav. Bucchia prima di partire, che risolvesse di corrisponderli quanto gli fece ricercare, quando bramasse d'ottener l'arz. L'Eccellentissimo Signor straordinario Capello spedì con una galeotta, per via di mare, li 3 rei dulcignoti a Budua con ordine al Sign. Bucchia, suppongo, di consegnarli al Passà perchè facci essercitare sopra di loro la giustizia che gl'è statta ordinata dal Governo, ma perchè il Sign. Bucchia non aveva i firmani concernenti ad essi rei, per esser quelli per anco appresso l'Eccellentissimo Signor Proveditore General di Dalmazia, il Passà non li volse ricevere, bensì ordinò al Sign. Bucchia che mandi immediate a levar i fermani per potere da quelli rillevarle di lui incombenze e la giustizia che doverà far eseguire sopra tall'effeto. Il Sign. Bucchia immediate mandò per li medesimi e nel partire che fece il Passà diedde ordine al Mussellim di Scandevia di ricevere i firmani e di fargleli tenere, con questo però che anco il Kav. Bucchia dimori a Scutari sino all'arrivo dei medesimi. Portatosi dunque il Passà a Tirana, ove si unì col Beglierbei, ritrovò a quella parte un tal Dimitri Bisuca, mercante da Moscopoli, da lui ben conosciuto, e siccome questo è huomo d'alcune cognizioni, li confidò gl'ordini che havea avuto dalla Porta sopra Dulcignoti, legendoli il firmano, e volse che li dicesse il di lui parere. Gli rispose, che quando gli deve parlare da buon servitore, non può far meno di non dirli che è tenuto d'eseguire con tutta esatezza gl'ordini del governo e di non lasciarsi contaminare dalle lusinghe de' Dulcignoti, perchè li medesimi son pieni d'iniquità e per tali conosciuti per tutto il mondo, e che si guardi bene di non operare sinistramente perchè la Serenissima Republica di Venezia non dessisterà di far portare frequenti le sue doglianze al governo istesso, e saranno capaci di farle portare anche dai ministri d'altri sovrani, perchè tutti sono rimasti offesi e giornalmente vi sono dai malvaggi Dulcignoti, e rilevato una volta il governo la verità, come è probabile, lui rimarebbe discreditato, col pericolo anche di ricever un severo castigo. Riflettendo a tali ragioni, il Passà li confessò che era statto seguito da quattro Dulcignoti, perchè gli rilasciasse un arz a loro favore, contro i Veneziani, e che gl'istessi havevano contaminato il capizi con l'esebizione di cinque cento cechini, e tre milla reali a lui, ma che però rissolse di non deliberare cosa alcuna, ne per l'uno, ne per l'altro, sino che non li pervenghino le risposte con li firmani che ha da mandare il signor Bucchia, ma che lui tra tanto se ne passava a Beratto, per dimorarvi otto o dieci giorni per doversi poi portare alla Valona, dandoli commissione al detto Bisuca d'abboccarsi con me, stante che si portava per suoi affari qui, e di notificarmi tutto ciò che humilmente naro a V. E., dicendomi che anche io scrivi di nuovo per espresso al Sign. Bucchia, che si ritrova a Scutari, che solleçiti la risposta perchè il detto passà si deve poi portare in Andrianopoli per unirsi alle truppe, e

siccome il medesimo Bisuca deve fra due giorni avanzarsi a Barato, gli dissi che gli dicesse al Passà che si ricordi tutto ciò che a Cavaggia gli notificai, e che non stia a guardare la tenue oblazione de' Dulcignoti, ma bensì che si riporti a quanto richiede la giustizia, con sicchezza di conseguire stima appresso il di lui Sovrano, la gratitudine della Serenissima Republica et una piena corrisponsione del mio Eccellentissimo Sign. Bailo, e per meritarsi ciò, deve con verità informare il governo delle male procedure de' Dulcignoti, con le quali conturbano la comune quiete et interompono il commercio, e nel medesimo tempo la sicchezza de sudditi. Tanto mi promise di dirli quando si abbotcherà con lui, suggerendoli anco quello che gli additerà il di lui talento. Certo che in simili incontri ci vorrebbe una mano liberale per attrarre a se l'avidità de' Turchi, e se io havessi il modo, volentieri sacrificarei il tutto a sol fine, che le degnissime diligenze dell'Eccellenza Vostra non andassero a vuoto e che conseguissero quei fini, che giustamente desia. Aviserò il Sign. Bucchia perchè sollecciti l'affare, avendo anco pregato il Sign. Bisuca di scrivermi ciò che rissolverà di fare il Passà, essendomi parso proprio a dar commissione a questo suo confidente, quale tiene un'altro compagno che passa con la medesima confidenza, e questo verrà poi in Constantinopoli e rappresenterà il tutto a V. E. La sera dell'ultimo decorso, l'Eccellentissimo Signor Almirante Correr, per causa del tempo contrario, s'ancorò in questa rada all'obbedienza del quale mi sono portato la mattina seguente, e dopo d'essersi da me informato delli affari di questa parte, mi comandò riverire V. Eccellenza al di lui nome e dirle che per non avere la zifra non si azarda in queste congiunture di scriverle, per dubio che le lettere con fossero intercete, risservandosi di farlo per via di mare quando averà incontro. Qui si motiva che il Re di Svetia¹ sia giunto incognito a Ragusi e che di là sia passato in Ancona, del che però non v'è sicchezza. Mentre starò attendendo i di Lei sovrani comandi, con proffondissimo rispetto li baccio le vesti.

Durazzo, li 3 Aprile 1711.

Di V[ostra] E[ccellenza]

Humillissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo,

D. Pietro Rosa, console.

XLI

(*Valona*), 9 April 1711. Copia unei scrisori trimise de Moscopolenii Dimitrie Gheorghiu (Bizuca) și Ioan Gheorghe Papa consulului Pietro Rosa. Cei doi Moscopoleni expun rezultatele convorbirii lor cu pașa din Valona și cu capugiul, cu privire la Dulcignoti.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709-1711).

¹ Carol al XII-lea, regele Suediei, era refugiat la Bender.

Ἐντιμότητα, πανευγενέστατε, *λουστρίσιμο *καβαλιερ Πέτρο Ρόζα, δουλικὸς προσκινούμε.

Τίμιαν σου ἐλάδαμε καὶ τὰ γεγραμένα καλὸς ἐκαταλάδαμε, λιπὼν ἄλλα ἐκίνα ποῦ μᾶς ἔγραψες τοῦ τὰ ἴπαμε τοῦ πασιᾶ, καὶ ἄλλα πολὰ, καὶ αὐτὸς μᾶς ἀποκρίθηκεν καὶ ὁ *καπιτζῆς, ἡ διῶ, καὶ μᾶς ἴπαν: μᾶς ἔπεξαν, ἡμῆς τοὺς ἐπίστῆδαμε καὶ αὐτὴ δὲν ἐστάθησαν στῶ λόγῳ, ἄς ἴνε καὶ ἐτοῦτο, καὶ ἄρχισαν καὶ ἔγραψαν τὰ *ἄρτζα διὰ τοὺς Δολτζινιότες καὶ ἰ Δουλτζινιότη ἄλλη ἐδὸ καὶ ἴπεν ὁ πασιᾶς καὶ ὁ *καπιτζῆς μπασῆς: ἐμῆς διὰ τὸ χατίρι τοὺς ἔχομεν τόσων κερὸν ὅπου τοὺς καρτερούμε, ἐκάμαμε ἐκὶ 40 ἡμέρες μαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκάμαμε τόσα ἔξοδα καὶ τόρα ἔχομεν ἄλλες 40 ἡμέρες ὅπου τοὺς καρτερούμε· καλὰ μᾶς τὸ ἔκαμαν· καὶ ἔτζη ἐτελίωσαν τ'ἄρτζα νὰ τὰ δόσουν αὐτουνοὺς, πάλε ἡ ἀγάπη τῆς *Ρεπούπλικας καὶ τῆς ἀθνετιάσας δὲν μᾶς ἄφηκεν, ἐπίγαμιεν πάλε τὴ νίχτα στὸν πασιᾶ καὶ τοῦ ἀναφέραμε μαι ἕνα μῶδον, μαι κἀτῆ λόγια καὶ τὸν ἐγίρισαμε πάλε τὴν γνόμη του καὶ τοῦ ἴπαμε καὶ τοῦ ἐπαρκαλέσαμε καὶ τοῦ ἐγινίκαμε ἡμῆς καὶ ἐγγιτάδες πὸς γράψε τὰ ἄρτζα καθὸς χριάζετε διὰ νὰ τὰ κάψουν παντελὸς καὶ στίλε ἀνθρωπον ἐδικόσου καὶ τὸν *καπιτζῆ καὶ παγένη ὁ Γιάνκας ἀπάνο καὶ ἀνίσως καὶ δὲν μᾶς τὲ δίδῃ ὁ *πάηλος, ἐμαιρ¹ ἀλὰ ἀν χαθοῦν, τὰ πλερόνομεν ἐμῆς καὶ ἔτζη ἐγινίκαμαι *κιεφίλιδες τοῦ πασιᾶ διὰ νὰ τοῦ δόστη ὁ *μπάηλος τὸν κόπον του ἐκῆ μαι τὸν Γιάνκα μαζῆ καὶ ἔτζη μαι τέτιον τρόπον ἐγήνικαν *καῆλι καὶ δὲν τοὺς τὰ ἔδοσαν αὐτουνοὺς τὰ ἄρτζα, ἀλλὰ ἀπόμινεν ἰ δουλιὰ νὰ τὰ κἀνη καθὸς ἀγαπάτε ἡ ἀφεντιάσας καὶ διὰ τοῦτο ἰδοῦ ποῦ σᾶς στέλνομεν πάλε πεζοδρόμον τὴ ὀρίζετε καὶ ἡ ἀφεντιάσας ἴνε καλὰ ἐτοῦτο νὰ τὸ κἀμομε πὸς ὀρίζης, καὶ ἀν τὸ βλέπης εὐλογον καὶ ἡ ἀφεντιά σου, γράψε τοῦ *ἐλτζῆ μία γραφῆν πὸς ἔτζη ἐστάθηκεν ἡ ἀφορμὴ οἱ καθὸς ἡ ἀλήθιαν πὸς τοὺς ἔδοσαν ἰ Δουλτζινιότες τόσα *τζεκίγια, καὶ ἔλαχεν ὁ Διμήτρης Μπιζούκας Μοσκοπολίτης καὶ ὁ Γιάνκας, διὰ τὴν ἀγάπιν τῆς *Ρεπούμπλικας, ἐγίνικαν *κεφίλιδες πὸς νὰ τοὺς πλερόνης τὸν κόπον τοὺς τοῦ πασιᾶ καὶ *καπιτζῆ μπασῆς, ὅπου ἔκαμαν τόσες ἡμέρες καὶ τόσες ἔξοδες καὶ εὐγαλαν καὶ τόσα *τζεκίγια ἀπὸ τὸ χαίρι τοὺς ποῦ τοὺς τὰ ἔδοσαν ἰ Δουλτζινιότες καὶ ἔκαμαν τ'ἄρτζα διὰ νὰ μὴν εὐγάλουν τὰ λόγια σου φεύτικα καὶ νὰ γιένετε ἰ δουλιὰ σας ὅς καθὸς θέλετε, νὰ τὰ κατακώψη, νὰ τὰ ἐρημάξη καὶ νὰ μὴν τοὺς ἀφίνη, κἀνοτης καλὸ, νὰ τραθοῦν κόπον καὶ νὰ πλερόσουν, ἀλλὰ νὰ μᾶς πλερόστη νὰ τοὺς τὰ δόσωμεν καὶ ἔτζη γράψε του μία γραφῆ καὶ βούλοσέτην κζλὰ καὶ δόστη τοῦ πεζοδρόμο νὰ μᾶς τὴν φέρη καὶ γράψεμας καὶ ἐμᾶς πὸς τοῦ ἔγραψες, νὰ τὸ κἀνομε ἐτοῦτο τὸ *τεβεκελίχι πὸς ὀρίζης καὶ διὰ τοῦτο μίαν ἄρα προτίτερα νὰ ἔρχετε ὁ πεζοδρόμος μαι καθαρὴν ἀπόκρισιν, νὰ μὴν τὸν κρατίσης παρακαλόσε, διὰ τὴ ἐκάμαμε διὰ τῆς ἡμέρες καὶ ἀνίσως ἴλθεν ἀπόκρισιν ἀπὸ τὸν *καβαλιέρη καὶ γιένετε ἰ δουλιὰ ἐδὸ, πάλε γράψεμας ἔτζη νὰ τὸν κρατοῦμαι καὶ ἄς πάρη τέλος ἰ δουλιὰ κἀλια ἐδὸ· καὶ πάλε ἴπαμεν νὰ κἀμομεν καὶ ἄλλο, νὰ γράψη ὁ πασιᾶς διὸ ἄρτζα, ἕνα διὰ τεσᾶς, καθὸς χριάζετε, μόνε τὴν ἄρα νὰ πάρη τὸ ἄλο

¹ Nu am putut da de rostul acestui cuvânt.

*φερμάνη νά τὰ κατακάψη, και ἀνίσως και τούς εὐχαρι[στεῖ] ἐκί ὁ *μπάη-
 λος, νά τούς δόση αὐτὰ ὅπου ἰξέβρης τὸν κόπον τους καλά, νά τὸ δόσουν
 τὸ *ἄρτζη, ἰδὲ και δὲν τούς δίδουν, νά τὼ σκίξουν τὸ *ἄρτζη και νά
 δόσουν τ'ἄλλο διὰ τούς Δολτζινιότες και ἄς γιένετε ἰ δουλιὰ αὐτουνοὺς
 και ἄς πάρουν ἀπὸ αὐτουνοὺς, νά τὰ κἀνη και τὰ διό, ἕνα διὰ τεσᾶς,
 και ἕνα διὰ τεκίνους και ἄδεν τὸ πλερόνουν, ἄς δόσουν αὐτουνοὺς, και
 ἔτζη τὲς διὸ δουλιές ἐμιλήσαμε, και διὰ τοῦτο ἀκαρτεροῦμαι ἀπόκρισιν
 ἀπὸ τιν ἀφεντιάσου τῆ ὀρίξης νά τὸ κἀνομε *τεβεκελίκι και τοῦ
 ἴπαμιν διὰ τιν *ταρτάνα πὸς ἐπίραν προχτές, και αὐτὸς μᾶς ἀποκρί-
 θικεν: διὰ τοῦτο τούς λέγο νά μιν κιτάξουν τὸν κόπον και νά τούς
 κἀμνο ποῦ πλέον νά μιν κἀμουν τέτιες δουλιές, και ἴπεν και αὐτὸ τὸ
 γράφο στὸ *ἄρτζη ἂν γιένετε ἢ δουλιὰ: γαι ἔτζη παρακαλόσε μία ὄρα
 ἀρχίτερα καθαρὴν ἀπόκρισιν και ἔτζι παρακαλόσε ταῦτα τὸν φρόνιμον
 ὀλίγα και εὐθὺς τιν νίχτα ἔγραψα διὰ τῆ δὲν μαί ἄφινεν ὁ πασιᾶς
 κιερός.

1711, ἀπριλίου 9.

Εἰς τοὺς ὀρισμοῦσου Διμήτρης Γιόργη, προσκυνό.

Εἰς τοὺς ὀρισμοῦσου Γιάννη Γιόργη Πάπα.

XLII

(Valona), 9 April 1711. Traducete italiană, trimeasă bailului
 Alvisè Mocenigo, a scrisorii adresate lui Pietro Rosa de Moscopo-
 lenii Dimitrie Gheorghiu (Bizuca) și Ioan Gheorghe Papa.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere
 Ecc. Bailo Kv. Alvisè Mocenigo, 1709–1714).

Illustrissimo Signor Cavalier Pietro Rosa, Signor Collendissimo,

Ricevuta la di lei gentilissima lettera e rillevalo il contenuto
 d'essa, ne habbiamo dato parte al Passà, quale assieme col Capizi
 Bassj hanno risposto in questi terminj: Vediamo ben che siamo
 stati ingannati per haver prestato fede alle parole loro non man-
 tenute, si che principiarono estender li arzi a favor delli Dul-
 cignoti che s'attrovano qui radunati e soggionsero: noi per amore
 loro ci siamo trattenuti tanto tempo in quel luoco con questi
 huominj, per quaranta giorni, soggiacendo a tante spese, et al
 presente corrono altri quaranta giorni che gl'attendiamo, basta cj
 hanno ben ingannato. Fatti adunque gl'arzi erano per dargli alli
 Dulcignoti, ma l'affetto et amore che portiamo alla Serenissima
 Republica et alla di lei persona cj ha di nuovo spronato e di
 notte tempo siamo andati appreso il Passà ripigliando questo
 affare, et hora con ragioni, ora con instance, l'habbiamo fatto
 mutar di nuovo opinione, e siamo restati piegi in questa maniera.
 Che egli scriva li arzi in forma necessaria perchè s'habbiano
 d'abbruciare affatto, e mandi un delli suoi huomini accompagnato
 col Capizi Bassj, e Janca anderà pure con loro sopra, dove se
 l'Eccellentissimo Bailo non vorrà far l'esborso, noi responderemo,

e con questo modo siamo restati piegi per la mercede del Passà, che il prefatto Eccellentissimo Bailo lo sodisfarà colà insieme con Janca. Restò contento il Passà del patuito senza consegnar li arzj allj Dulcignoti, e restò l'affare per terminarli secondo il di lei piacimento. Perciò dunque le mandiamo il presente corriere avisandola del tutto e quando lo trovasse proprio lo può rappresentare in lettera all'Eccellentissimo Bailo acciò resti informato della verità, e che lj Dulcignoti diedero quantità di danaro ma trovandosi il signor Dimitri Bixucas Moscopoliti et il Signor Janca, per l'amore che portano alla Serenissima Republica, restarono piegi di pagar la mercede al Passà et al Capizì Bassj che si trattennero tanti giorni con spesa considerabile et in questo modo levarono dalle loro mani il danaro che havevano levato dalli Dulcignoti e fecero lj arzj, perchè le assertioni nostre appariscano veridiche, terminj l'affare con nostra sodisfattione e venga effettuato l'incendio e la destrutione senza più haverne molestie e spese, così dunque gli scriva una lettera ben sigillata e la consegnj a questo messo acciò ce la porti e avisateci la forma che gli havete scritto e se dobbiamo azardarci a quest'impegno, come vi piace. Spediteci un'hora avanti il messo con chiara risposta senza trattenirlo di gratia, poichè habbiamo stabilito per tre giorni solo, e se in tanto vi capitarà risposta dal Cavalliere, scriveteci di nuovo se si potrà concluder qui l'affare che così lo tratteremo per veder il fine di questo negozio meglio qui. Habbiamo di più considerato operar in altra forma: che scriva et estenda il Passà due arzi, uno per noi come si deve di modo che subito che gli sarà dato il comandamento abbruciarlo e se colà l'Eccellentissimo Bailo sodisfarà coll'esborso della consaputa mercede, questi dovranno dar l'arz, se non stracciarlo e rilasciar l'altro a favor delli Dulcignoti, da' quali sarà sodisfatto. Habbiamo dunque discorso in tutte due le maniere e stiamo attendendo la risposta di V. S. Parlassimo pure al Passà per la tartana presa li giorni passati, e ci disse includerebbe anche questo particolare nell'arz e soggiunse: per questo non devono meco troppo star duri e sparagnar, io gli farò il servizio in modo che per l'avvenire non haveranno più molestie; così per fine stò sospirando la di lei risposta; scrivo di notte, in fretta, poichè il Passà non mi dava tempo. Sapientibus pauca.

Li 9 Aprile 1711.

Alli di lei comandi
Dimitri di Giorgi
Gianni di Giorgi Papa.

XLIII

Durazzo, 18 April 1711. Pietro Rosa scie bailului Alvisè Mocenigo că Moscopolenii Dimitrie Bisuca și Ioan Gheorghe Papa il

informează asupra convorbirilor lor cu paşa din Valona cu privire la Dolcignoti. Ioan Gheorghe Papa se va duce la Constantinopol să dea explicații bailului.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709-1714).

Sotto li otto corrente, col numero 53, scrissi all'ungo alla suprema autorità di V. E., anco con replicata, quanto è occorso tra Alli Passà della Valona e li Dolcignoti sopra il consaputo affare delle loro piraterie per questo Golfo a danni de' sudetti veneti e con la presente gli rassegno la risposta che il detto Alli Passà diede ultimamente alli due mercanti Gianni Papa e Dimitri Bisuca da Moscopoli, quali furono da me incaricati d'insinuarlo d'avanzare al governo le giuste relazioni senza punto esser parziale alla iniquità de' detti Dolcignotti, mostrandosi questo d'insistere alla pretesa della summa del danaro per rilasciare le giuste informazioni per notificarle poi alla di lei grandezza, come rileverà anco dalla qui inserta copia della lettera, che a me scrissero in risposta li predetti due mercanti¹, essendo anco dissimili parere il capizi, nulla di meno ho ritornato a replicare alli mercanti istessi di dover usare tutte le diligenze in persuadere il Passà e Capizi di somministrare giustizia in conformità delle loro commissioni e della verità assicurandoli che in simil caso sarano generosamente dalla di lei magnanimità generosamente riconosciuti, e facendo sinistramente, lei non tralasciarà di portare nuovi e frequenti ricorsi al Governo contro Dolcignoti e dell' istesso passà e capizi particolarmente sopra il motivo dell'istessi Dolcignoti, che si vano milantando che il passà istesso gli abbia approvato l'esercitio del corso, la qual cosa sarà mal'intesa alla Porta maggiormente al presente, che li detti Dolcignotti anno commesso nell'interno di questo Golfo altre sceleratezze, particolarmente quella che fecero al presente a queste spiagie come l'alta inteligenza dell'Eccellenza Vostra osserverà dalla qui inserta copia di costituito. Facendoli con questa la sola digressione del principio perchè già il costituito gli narra il successo. La sera delli 7 stante approdò in questa rada, come gli dissi nel passato, il zamber corsaro da capo Pali, e l'istesso lo fecero partire la matina susseguente, doppo terza, accompagnandosi con listesso sei tartane dolcignote dalle quali fu condotto nel Portichio delli Montissini, ove è seguito il fatto come racconta la copia del costituito, avendo anche di ciò avisare li due mercanti affine che comunicano il successo al Passà e Capizi ad'oggetto che maggiormente comprendano quanto detestabili le continue male procedure di questi malvaggi, affine che si risolvano di scrivere la verità, e tutto ciò V. Eccellenza rileverà a voce dall'istesso signor Gianni Papa di tutto ciò che avevano

¹ E vorba de scrisoarea din 3 April 1711.

risolto di fare il Passà e Capizi, attendendo per anco il Kv. Bucchia col preteso regalo. Ma, per quanto ho rilevato, e già partito il detto Kv. da Cattaro per Zara a rassegnarsi agl' Eccellentissimi Proveditori Vendramino e Pisani, che brevemente lo attendono ad intraprendere la carica. Io tra tanto sto in attenzione di rilevare ciò che haverano risolto di fare il Passà e Capizi per humiliare il tutto all' Eccellenza Vostra.....

XLIV

Durazzo, 24 Aprilie 1711. Pietro Rosa trimite bailului Alvise Mocenigo, copia și traducerea scrisorii din 9 Aprilie 1711 (v. XLI și XLII) a Moscopolenilor Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 130, Lettere Ecc. Bailo Kv. Alvise Mocenigo, 1709–1714).

...Già con l'antecedente mio riverente notificai alla sublime virtù di V. E. quanto accade sopra l'affare d'Ali Pascià della Valona e Dolcignotti, il qual poi al fine s'è risolto, mediante il maneggio delli duoi mercanti Giani Papa e Dimitri Bisucha, d'informare con retitudine il governo, come la di lei alta intelligenza rileverà dalla qui inserta copia di loro lettera, fattamela tenere la sera delli 21!.....

XLV

Durazzo, 24 Aprilie 1711. Pietro Rosa informează pe cei cinci *savi alla mercanzia* asupra rezultatului convorbirii dintre Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa, negustori din Moscopole, și pașa din Valona cu privire la Dulcignoții cari, împreună cu corsarii din Tripoli, au atacat, in portul Durazzo, tartana căpitanului Celovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700–1711).

....Dimitri Bisucha col suo compagno Giani Papa si sono portati alla Vallona per abbocarsi con Ali Pascià, quali furono da me instruiti sopra quanto dovevano rispondere al Pascià istesso circa la di lui pretesa. E li medesimi mi scrissero che questo insiste nel regalo di tre milla zechini e quando nel termine de giorni dieci non venghi il Signor Kv. Bucchia, lui rissolverà di rilasciare l'attestatione a favore de' Dolcignotti, facendo parer al governo d'esser statto tutto falso ciò che rappresentò il Bailo di Venetia contro l'istessi, essendone quattro di quei prima appresso di lui col denaro per sborsarglelo. Havendo questi cresciuta la posta insino a sei milla per quanto dicono. In queste mentre la sorte fece nascere un caso giovevole al nostro interesse. Approdò in questa Rada, delli 7 corrente, un zamber corsaro tripolino scortato da cinque

bastimenti dolcignotti e l'istesso la mattina susseguente, verso terza, si pose alla vela unendosi con lui sei tartane dolcignotte. Il capo de' quali fù Rahis Metho Soliman Assa, e condussero il detto zamber al portichio dei Montissini, ove v'era il Capitan Celovichi da Rissano, con la sua tartana, di conserva con altri dodeci o quattordici bastimenti dolcignotti, ove tutti s'unirono coi Tripolini e presero la tartana del Celovichi, dandoli al corsaro una tenue summa per la preda, tenendo il rimanente con la tartana per loro. Il capitan Celovichi con suoi marinari, appena ebbero campo di salvarsi in terra con le sole vitte e si portarono imediate qui al consolato a fare la sua prova di fortuna in virtù della quale mi sono maneggiato con questo Disdar, Capitano et altri Agà del luoco, perchè mi rilascino attestationi contro il Tripolino e Dolcignotti e mi riuscì con la solita spesa di conseguirlo, col fondamento della quale il Cadi di Durazzo mi fece l'arze o sij processo. E quello imediate con altre carte lo spedij questa mattina con il suo giannizaro all' Eccellentissimo Signor Bailo. E prima imediate scrissi la risposta alli duoi mercanti di Moscopoli, che per ancho si ritrovanno appresso il Pascià, la risposta della loro lettera e gli rappresentai il fatto ultimamente successo affine che lo significhino al Pascià medesimo e riflettendo l'istesso il caso, si rissolse come m'avvisino i mercanti d'informare il governo a nostro favore, coll'impegno che l'Eccellentissimo Signor Bailo riconoscerà le di lui operationi quando però effettuarà intieramente quanto si desia, cioè di castigare i Rais corsari e che abbrucci tutti i loro segni di corso, essendo tali le premure dell' Eccellentissimo Bailo et al presente si sta attendendo l'esito di quanto sopracciò per succedere, havendo pur avvisato detta Eccellenza che li Dolcignotti stano preparando cinque fuste dell' ultime fabricate contro scampavia per sortire con quelle quanto prima a corseggiare per il Golfo, affinché inciti la Porta a deliberare il castigo a trasgressori...

XLVI

Durazzo, 30 Aprilie 1711. Pietro Rosa informează pe cei cincî savi alla mercanzia că tâlharii și-au făcut apariția în imprejurimile Moscopolei și că vor să distrugă mănăstirea Sfântului Naum.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 661, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1700-1711).

M'è parso di dovere rassegnare alla grandezza di V. V. E. E. le presenti notizie. In diversi luochi della Macedonia e Romelia si sono di già radunati ladri da strada, numerosi di 4 in 5 cento persone per ciasche capo, tra cristiani e turchi, e li medesimi spogliano et assassinano, per il più li Turchi, tra quali un famoso capo detto Bitulas, poco distante di Monasteri, s'attacò col beglierbei e lo ruppe con obligarlo alla fuga, con morte de' suoi, per

la qual cosa promisse il perdono ad un altro capo, con questo che andasse con li suoi a sciaciare il Bitulas, e mentre questo marchiava per eseguire fintamente il comando, gionse comandamento dalla Porta al beglierbei di perdono al Bitulas, ma che l'istesso dovesse con otto cento de suoi portarsi a Negroponte per presidiare quella piazza, del che per ancho non s'è rissolto stante che dubbita di tradimento, et l'altro hebbe ordine d'andare a distruggere da fondamenti il monastero del profetta Nauon, che giace poco discosto da Voscopoli, col pretesto che li Christiani si posano in quello fortificare, del che s'attende l'esito....

XLVII

Durazzo, 16 August 1712. Pietro Rosa certifică vânzarea de untdelemn făcută de Moscopolenii Costa Bizuca și Nicolae Papa (succesorii defuncțiilor Dimitrie Bizuca și Ioan Gheorghe Papa) și Ioan Neranzi din Șiaciste lui Michele Diclich, proprietarul marcilianei *Madonna dei Carmini*.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1736).

Copia.

Addì 16 Agosto 1712.

Avanti l'ill[ustrissimo] Sign. Kv. D. Pietro Rosa, console veneto in Durazzo, comparse il Sign. Giovanni Neranzi da Sacista, negoziante in questa città e riverentemente espose che l'anno 1705 alli 22 Ottobre, contrasse società di negotio con li nunc quondam Dimitri olim Giorgio Bisuca e Giovanni Giorgio Papa, ambidue da Voscopoli, del qual contratto ne appare per privata scrittura, 3 Giugno 1706, pure esistente presso detto Sign. Neranzi, e finalmente altre ne contrasse co' medesimi risultante parimente da privata scrittura esistente presso detto Sign. Neranzi del 25 Dicembre 1710, e che havendo esso Sign. comparente contratti diversi debiti co' mercanti in Venezia, per provvedere di mercantie la società, seu compagnia predetta, del ché ne appare per la precitata scrittura, 25 Dicembre 1710, mancarono poscia di vita li sudetti Bisuca e Papa, continuando successivamente nella società stessa li DD. Costa, fratello del sudetto Dimitri Bisuca, e Nicolò, fratello del sudetto Giovanni Giorgio Papa, durante la qual continuazione di società, trovandosi alla Vallona certa quantità d'oglio di raggione della società stessa, fù l'oglio medesimo nel mese di maggio prossimo passato con trattato in parte qui in Durazzo e venduto da tutti tre essi compagni unitamente al Padron Michiel Diclich della marcilliana Madonna dei Carmini per la somma di zecchini settecento e otto a conto de' quali esso Padron Diclich compratore ne sborsò attualmente cento alli venditori, rimanendo debitore verso d'essi della restante somma di zecchini seicento e otto per pagarli in Venezia,

un mese dopo la sua pratica e l'altra parte d'esso oglio, consistente in boti no. 9, fù per conto essi tutti tre compagni caricato dal sudetto Padron Diclich sopra la detta marcilliana e intendendo hora il medesimo Signor Neranzi provvedere alla propria indennità rispetto a' debiti, come sopra da lui contratti a fuore della società predetta, con cautelarsi negl' effetti d'essa et ad ogni altro buon fine et effetto, ha formato e forma l'infrascritto capitolo, qual proval vuole et intende non se tamen...¹ et salus... instando che da S. Signoria Illustrissima sia adnesso il capitolo stesso con comettere l'esame de testimonij a testimonij a piedi di quello nominati et ita... omni...

Che l'oglio venduto nel mese di maggio prossimo passato dalli Signori Giovanni Neranzi, capitolante, DD. Costa Bisuca e Nicolò Papa, compagni qui in Durazzo, al Padron Michiel Diclich della marcilliana Madona dei Carmini per la somma di zecchini settecento e otto, e le boti no. 9 parimente d'oglio caricato dalli sudetti Neranzi, Bisuca e Papa sopra la detta marcilliana fu et è effetto della compagnia o sia società di negozio tra li medesimi Signori Neranzi, capitolante, Costa Bisuca e Nicolò Papa, compagni e come meglio.....

Testimonij.

S. Attanasi Nicola da Castorea

S. Peio Giorgio da Sacista

Qual capitolo et istanza veduti e ben considerati da S. Signoria Illustrissima ha quelli adnessi si et in quantum commettendo al Cancelliere Consolare l'esame dei testimonij nominati servati servandi omni.....

D. Pietro Rosa Kv. Console Veneto.

Giovanni Federigo Rosa, Cancilliere consolare.

Segue l'esame.

Addi detto.

Fatto venire il Sr. Peio quondam Joanni Giorgio da Sacista, commorante in questa città di Durazzo, testimonio, come sopra nominato, predetto, monito e giurato, toccate... sopra il predetto capitolo a lui testimonio per me canceliere letto di parola in parola. Interrogato rispose è la verità che l'oglio venduto nel mese di maggio prossimo passato dalli signori Giovanni Neranzi, capitolante, DD. Costa Bisuca e Nicolò Papa, compagni qui in Durazzo, al Padron Michiel Diclich della marcilliana Madona de Carmini, per la somma di zecchini settecento e otto, e le boti no. nove parimente d'oglio caricato dalli sudetti Neranzi, Bisuca e Papa, sopra la detta marcilliana fù et è effetto della compagnia

¹ Nu am putut lămuri, in acest document, abreviațiunile care corespund unor frase latinești.

ò sia società di negozio tra li medesimi Signori Neranzi, capitolante, Costa Bisuca e Nicolò Papa, compagni.

Inter.: come sapia le cose da lui deposte.

R.: Lo sò perchè mi son trovato presente al contratto d'esso oglio, come sopra venduto; anzi feci anco li conti per ordine d'ambe le parti et ascendeva il valore dello stesso oglio alla somma di zechini settecento e otto, qual oglio al tempo del contratto si ritrovava alla Vallona insieme con altre nove boti, che non furono vendute, ma portatosi esso Padron Diclich, subito dopo il contratto con la marcilliana alla Vallona, quivi caricò la parte del oglio da lui comperato, come sopra ho deposto, e per ordine e comissione di tutti tre li predetti compagni caricò anco le dette nove boti d'oglio rimasto di loro raggione, rispetto alla compagnia di negotio; questa sò che fu contrata tra il detto Sign. Neranzi, capitolante, più anni fa, che non so dir precisamente il più vero tempo, con li nunc quondam Dimitri Bisuca e Giovanni Giorgio Papa, ambedue da Voscopoli, e continuate sempre dopo la morte d'essi Bisuca e Papa fino al presente con li capitolanti Costa Bisuca e Nicolò Papa, fratelli rispettivamente dei predetti Dimitri Bisuca e Giovanni Giorgio Papa, anzi ho visto e letto libri di partite e conti d'essa compagnia esistenti presso il Sr. Giovanni Neranzi, capitolante, et è cosa notorijssima a tutti questi mercanti.

Inter.: se il Padron Diclich compratore habbia pagato alli sopradetti venditori il prezzo del detto oglio.

R.: Il Padron Diclich pagò alla mia presenza a conto del detto prezzo solamente cento zecchini e per li restanti seicento e otto s'obligò pagarli in Venetia.

Inter.: in che tempo precisamente seguisse il contratto del detto oglio.

R.: Fù nei primi del mese di maggio prossimo passato dopo il qual contratto, come sopra ho deposto, il Padron Diclich si portò a la Vallona a caricare tanto l'oglio da lui comprato quanto l'altre nove boti di raggione d'essi tre compagni e nell'andare, stare al carico e ritornar qui per la spedizione, che seguì il dì 28 di detto mese, si consumarono da 15 giorni in circa.

Inter.: del luogo nel quale fù fatto questo contratto.

R.: Fù fatto in questo veneto consolato ed espressamente nella camera ove sta l'III[ustriss]mo Sr. Kv. Console.

Inter.: Chi d'altri fosse presente a tal contratto.

R.: Oltre i contraenti predetti non vi furono presenti altri fuori che l'IIIustrissimo Signor Console, io medesimo et il signor Attanasi Nicola.

Ad Generalia R. R. etatis... 22 se subscripsit et dimissus fuit....
Io Peio quondam Joanni Giorgi.

Addi detto.

Fatto venire in questa veneta consolare cancelaria il Sign. Attanasi di Nicola da Castorea, commorante qui in Durazzo, testimonia come sopra nominato, predetto, monito e giurato, toccato... sopra il predetto capitolo a lui testimonia per me cancelliere letto di parola in parola.

Interrogato, rispose: È la verità che l'oglio venduto nel mese di maggio prossimo passato dalli Sign[ori] Gio[vanni] Neranzi, capitolante, DD. Costa Bisuca e Nicolò Papa, compagni qui in Durazzo al Padron Michiel Diclich della marcilliana Madonna de Carmini, per la summa di zecchini settecento e otto, e le boti no. 9, parimente d'oglio caricato dalli sudetti Neranzi, Bisuca e Papa sopra la detta marcilliana, fu e è effetto della compagnia o sia società di negozio tra li medesimi signori Neranzi, capitolante, Costa Bisuca e Nicolò Papa compagni.

Inter.: come sapia le cose da lui deposte.

R.: Mi trovai presente sul fatto quando Neranzi, Bisuca e Papa sudetti fecero vendita dell'oglio capitolato al Padron Diclich, e mi ricordo che il prezzo dell'oglio venduto assendeva alla somma di zechini settecento e otto, a conto dei quali il detto Padron Diclich, compratore, sborsò ai predetti venditori zecchini cento, obligandosi poi il medesimo Padron Diclich a pagar il rimanente in Venetia, e come che tanto il detto ooglio venduto, quanto l'altre nove boti, che restavano di raggione delli detti Neranzi, Bisuca e Papa, compagni, si ritrovava tutto alla Vallona, dovendo il padron Diclich andar colà per caricar il da lui comprato, così concertarono ancora col medesimo Padrone, che dovesse caricare anco le dette nove boti d'oglio di loro raggione.

Inter.: in che tempo seguisse il detto contratto e concerto di caricare il detto ooglio.

R.: Fu ai primi di maggio e la spedizione del Padron Diclich, dopo d'esser stato alla Vallona a caricare e l'uno e l'altro ooglio, seguì alli 28 del detto mese.

Inter.: del luogo in che seguì il contratto e concerto.

R.: In camera dell'Illustrissimo Sign. Kv. Console.

Inter.: Chi fosse presente al contratto e concerto sudetto.

R.: Oltre li contraenti vi era il predetto Illustrissimo Sr. Console, il Sig[no]r Peio Giorgi, il qual anco fece i conti del prezzo dell'oglio et io medesimo.

Ad Generalia RR. etatis... 40... se subscripsit et dimissus fuit.

Io Attanasio Nicolla.

Gio[vanni] Federico Rosa, cancelliere consolare.

Noi D. Pietro Rosa Kv. per la Serenissima Republica di Venetia, console in Durazzo e scale d'Albania.

Ovunque le presenti nostre pervenirano attestiamo essere la presente copia fidelmente estratta dall'originale esistente in questa

veneta cancelaria consolare nella filza no. 54, in quorum fide.

Data dal veneto consolato di Durazzo.

Li 27 Agosto 1712.

D. Pietro Rosa Kv. Console veneto.

Gio[vanni] Federico Rosa, cancelliere consolare.

XLVIII

Durazzo, 13 Februarie 1713. Pietro Rosa scie celor cincî *savi alla mercanzia* despre tovărăşia lui Ioan Neranzi, din Şiaciste cu Moscopolenii Dimitrie Bizuca şi Ioan Gheorghe Papa şi despre untdelemnul vândut de Costa Bizuca şi Nicolae Papa lui Michel Diclich, patronul marciliane *Madonna dei Carmini*.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1732).

Illustrissimi et Eccellentissimi Signori Signori Padroni Collendissimi.

In esecuzione de' sovrani comandi di V. V. E. E. come appare in loro venerata lettera, ma senza data, pervenutami li 10 corrente, benchè la suppongo del mese di Novembre passato, rilasciata ad istanza e suffragio del detto Giorgio Stamatello, negoziante in Venetia, con la quale mi commandono d'informare loro E. E. se li nove cai d'oglio che ha caricato in questo luoco sotto li 28 Maggio dell'anno 1712, il Padron Michiel Diclich della marcelliana Madona de' Carmini, come pure la lettera di cambio delli zechini seicento e otto fatta dallo stesso Padron Diclich, pagabili dal Signor Nicolò Reghini, negoziante in Venetia, se in detto oglio e zechini sopra espressi vi sij interesse del quondam Giovanni Giorgio Papa da Voscopoli, sive di Nicola, suo fratello, sopra ciò la mia divotione rassegna all'E. E. V. V. che qui nel consolato, sotto il giorno stesso, sono venuti a trattare si per l'imbarco delli nove cai d'oglio, si per quelle che hanno venduto al Padron Diclich, che assendeva il valsente del venduto a zechini settecento e otto, li due compagni, cioè il detto Costantin Bisuca e Nicola Papa, quali in mia presenza e per mio mezzo hanno stabilito il prezzo dell'oglio venduto col Padron Michiel Diclich, come pure l'imbarco delli nove cai sopra espressi che glieli conduca sotto nolo a Venetia, come fece e diss subito ad ambidue contai cento zechini di capara per conto e ordine d'esso Padron Diclich, e dopo che li consegnarono l'oglio si restrinsero i conti e gli rimasse debitore li zechini seicento e otto, de' quali gli ha fatto la lettera di cambio, pagabili da signor Nicolò Reghini, di lui parcenevole, e perchè il deffunto Giovanni Giorgio Papa teneva alcuni debiti in Venetia, non volse Nicola, di lui fratello, esser mentovato nella poliza di carico, nemeno nella lettera di cambio et ha voluto che il tutto passi sotto il nome di Costa

Bisuca, fratello del defunto Demetrio Bisuca, ch'era compagno del quondam Giovanni Giorgio Papa, e perciò attesto al gravissimo magistrato di V. V. E. E. che il quondam Giovanni Giorgio Papa ha il maggior interesse nelli detti cavi d'oglio e nelli zecchini seicento e otto dell'altro compagno e nelle di lui raggioni successe Nicola suo fratello, havendo anco rilevata questa verità da voce d'altro mercante da Voscopoli, oltra d'haverlo io penetrato nel giorno che si stabili la vendita, dalla propria boca di Costa Bisuca e di Nicola Papa, e nel punto che si trattava il negotio stesso ci servi d'interprete della lingua greca il detto Giovanni Neranzi da Sacista, il qual era compagno delli due defonti; sopra detti cavi nove d'oglio e zecchini, ho fatto tenere altre carte autentiche stipulate per li alti di questa cancelaria consolare al sopra nominato Giorgio Stamatello, in esecuzione di loro venerato foglio fatomelo tener in passato, e perciò al presente non havendo prove maggiori che quelle del passato mi parse proprio da rassegnare sotto li loro venerati riflessi tutto ciò che in verità e a mia notitia sopra questa affare a lume di V. V. E. E. Tanto il mio ossequio humilio in genuità et in coscienza all'incontamina loro giustizia mentre attendendo loro sovrani comandi con profondissimo rispetto le baccio le vesti.

Durazzo, 13 Febbraio 1713.

Humillissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo
d. Pietro Rosa, console.

Illustrissimi et Eccellentissimi V Savij alla Mercanzia (Venezia),
 Aggiungo all'E. E. V. V. d'essermi riuscito sotto li 16 corrente d'haver una fede dal d[ett]o Gio[vanni] Cumano, la copia della quale legalizzata l'humilio in questa al grandissimo Magistrato di V. V. E. E. nella qual si rileva, che il quondam Giovanni Giorgio Papa, o sive Nicola di lui fratello, ha interesse nelli cai nove d'oglio e nelli zecchini seicento e otto. Parimente la mia rassegnatione li soggiunge che Costa Bisuca e Nicola Papa, ambi fratelli delli defonti, non hanno mai volsuto intendere che il d[ett]o Gio[vanni] Neranzi habia parte alcuna nelli cai nove d'oglio e nelli zecchini seicento e otto, abbenchè fosse compagno delli loro defonti fratelli, stantechè essi a me asserirono esser quel negotio fatto da loro dopo la morte de loro fratelli, e per conseguenza nulla ha che fare con la compagnia che nel passato havevano tra loro, e questo punto più volte me lo fecero dire li Bisuca e Papa, per il d[ett]o Giorgio Vretto; quando il Padron Diclich li fece la polizza di carico e lettera di cambio e quando si tratò il negotio, detto Neranzi non serviva se non che d'interprete; ma per dirli il tutto, con verità, li Greci di questi paesi pongono tutto il loro studio nel gabar il compagno e fano apparire il più delle volte molte falsità, per non pagar i debiti alli loro creditori, provandolo io giornalmente, stante che ho

diverse commissioni da quelli di Venezia sopra Turchi e Greci da riscuotere con loro confessi e conti, e pure non posso conseguire alcun frutto, nemeno, con la giustitia, alla quale, con testimonij falsi fano apparire che saldarono le loro partite o che il debito non è legittimo e con simili ingani li poveri mercanti restano privi de' loro crediti, e se alcuni intendono di pagare pretendono il rilascio di più della metà de' loro debiti.

XLIX

Durazzo, 9 Septembre 1715. Joseph Isnard, consul al Franței, scrie contelui de Pontchartrain, ministru al Marinei, despre Ioan Neranzi (din Siaciste, v. XLVII) și Gheorghe Vreto (din Moscopole, v. LI), care indeplinesc funcțiunea de agenți consulari ai Angliei, ai Hollandei și ai Genovei.

(A. A. E. Correspondance consulaire, Durazzo, 1700-1721).

Depuis que j'ay l'honneur de remplir la charge de consul en cette eschelle je me suis pris la liberté d'escrire plusieurs lettres à Vostre Grandeur pour luy donner advis que je n'ay pas de plus grandes occupations que pour l'intruduction de nostre commerce icy; jusques aujourd'huy j'ay fait tous mes esfort pour cella et s'il n'estoit les travers des ambitieux et superbe Grec nommé Jean Narangy et Vrette, sujets du Grand Seigneur, depuis peu establis icy. Le premier cest porté en personne à Constantinople depuis la declara[ti]on de la Guerre present du Croissant à Saint-Marc et pour de l'argent ont obtenu des Messieurs les ambassadeurs d'Engleterre, d'Holande et de Genne des patentes de consul des dittes nations, ce qui est contre les regles de cest Empire. Cest Messieurs Grec veullent soutenir en cette eschelle le commerce des Vénitiens, ce quil luy devoit estre difficile dans les conjonctures presentes et à nous plus facile l'intruduction sy n'estoit que les ministres droguement, peste continuelle auprès de Messieurs les Embassadeurs à la Porte Ottomane, qui donnent de grande protection aux dit Grec en luy faizant obtenir des commendement de la Porte pour la liberté de ce commerce qui ne se fait que avec des bastiments vénitiens masqués englois, flemant et génois....

L

Durazzo, 22 Septembre 1715. Joseph Isnard scrie contelui de Pontchartrain că în urma ordinului primit din partea contelui Desalleurs, ambasadorul Franței la Constantinopol, s'a întovărășit cu Neranzi și Vreto.

(A. A. E. Correspondance consulaire, Durazzo, 1700-1721).

...Les fortes et continuelles recommandations de Monsieur Desalleurs et autre ministre de la cour de ce Seigneur pour nestre

pàs suspotanté en ce poste, mon obligé contre ma vollonté de faire associété avec les consuls d'Holande, Engleterre et Gennes ce qui pourra estre prejudiciable à nostre commerce attandu que les susdits consolats sont aministrés icy par le sieur Nerangy Principal et Vrette sont associés; ce sont les mesmes Grec dont je me suis pris la liberté d'en parler à Vostre Grandeur par ma dernière lettre....

LI

Durazzo, 21 Ottobre 1719. Pietro Rosa scie ambadorului Carlo Ruzzini despre corsarii din Tunis și Dulcigno și despre Gheorghe Vreto, negustor din Moscopole, pe care îl recomandă pentru postul de dragoman al consulatului venețian din Durazzo.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 135, Lettere Ecc. Carlo Ruzzini, ambasciatore straordinario, 1719-1720).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor
Padrone Collendissimo,

Colgo l'appertura d'umilliare alla sovrana autorità di V. E. queste poghe righe, favorendomi il S. Console di Francia chiederle in una sua che consegna ad alcuni di questi corsari tunegini che se ne passano a Costantinopoli con arzi rilasciategli da questi commandanti col pretesto che S. E. Almirante non habbia voluto partire e dar addito al corsaro perchè fuga, non contenti che S. E. si sia allontanato dal tirro della piazza e che stia quivi con tutta la modestia, senza portar incommodo alla navigatione ne al comercio. Tutto questo deriva perchè i commandanti si erano impegnati con il corsaro di far in modo che il guarda costa si partisse, e per un tall'impegno hanno essi da quello comprato la preda con tutto il carico per meno di 300 cechinj, ritrovandosi anche in essa quattro cannoni da 20, quali il capitano perastino dice d'aver comprati alla Cimara. Dal corpo di quel soldo, il corsaro fece un regalo di cento cechinj alli commandanti e gli 200 in circa esso gli ricevette in tanti pani londrine. Subito che i commandanti hanno ricevuto la preda in consegna, la vendetero a' Dolcignoti per 600 cechinj, quelli del solo grano ne ricavorno 800, havendolo venduto immediate ad'altri a Stara due il cechino. Questi maneggi tutti sono seguiti doppo li 13, che si fece speditione espressa all'E. V. con Alil Ustà Bairam, turco da Durazzo, abenchè in quella li significai che haveva il Disdar assieme con Dolcignoti comprato la preda, ma con espressioni differenti perchè non havevo ancor penetrato a perfetione i lor maneggi. Tanto supono le haverà ancor soggettato S. E. Almirante. Assan Aggà Disdar doppo questo Bairam si dice che deve portarsi a Costantinopoli dalli Cassan Bassi e si come questo è quello che ci fu contrario e che comprò la preda, perciò merita esser severamente

corretto ad esempio altrui, ma alcuni di questi Durazzini dicono che si ritiri da Durazzo sino a tanto che si veda ciò che sarà per seguire. Il medesimo unito agli altri il di 19 corrente mi fece intendere che dovessi dire a S. E. S. Almirante di dover partire altrimenti rilasceranno arzi al corsaro per ricover costi e che volendo soggiornar qui in radda non gli permetterano provigione alcuna. Di tanto l'E. S. avisai e mi comandò di rispondergli, quello che la riverita virtù dell'E. V. rilleverà dalla qui annessa copia tradota in greco per comodo del dragomano, e che per non haver tempo nella spedizione non l'ho potuta far tradure, tenendo somma necessità questo consolato di un dragomano che sappia leggere e scrivere in turcho, per valersene di quello e simili et altre emergenze, che purtroppo sono frequenti in questa scala. Non ho tempo d'avisare S. E. Almirante perchè scriva all'E. V. a motivo che il S. Console in questo momento è per chiuder le lettere e nel mentre attenderò il donno de' sovranj commandi dell'E. V., con profondissimo rispetto gle baccio le vesti.

Di V[ostra] E[ccellenza]

Durazzo, 21 Ottobre 1719.

P. S. Nell'atto di chiuder la lettera mi viene riferito da persona di fede qualmente positivamente ha udito il S. Console di Francia leggere ai Tunegini la lettera che a quelli consegna, con la qualle gli raccomanda al di lui Eccellentissimo Ambasciatore, affine ch'egli protega presso il Primo Visir. Supono però che questa sia una finezza del Sign. Console perchè quelli restino contenti di lui e non altrimenti.

Oggi che siamo [ai] 25 Ottobre, è venuto da me il signor Georgio Vreto, mercante da Voscopoli, amico di questo consolato e creatura del S. Nicolò Caraggianj a rapresentarmi qualmente questa sera è di partenza per Voscopoli, di dove poi deve passare di subito costì, perchè occorendomi possa scriver all'E. V., dovendo lui stesso venire ad'esibire la mia riverente sicura nelle venerate mani dell'E. V. Di tall'atto cortese lo ringraciai e nello stesso tempo l'incomodai della presente copia del no. 3, sotto li 21 stante, consegnata a questo S. Console di Francia, Monsù Ventura, qualle la incluse in una del suo Eccellentissimo S. Ambasciator, e la spedi per uno de' corsari tunegini come le significai. Questo Disdar e commandanti dopo che gli diedi l'ultima risposta comandatami da S. E. Almirante, non fecero altra novità, nè sino al presente li hanno impedito li proveggionj, e voglio credere che ne meno venirano a talle deliberatione, havendogli io fatto concepire, che quando ciò facessero sarebbe passo mal inteso dal loro Sovrano. Mi è parso dovere anche in questa includere la copia della risposta da me a questi commandanti datta, caso che non le giungesse la prima, accertando l'E. V. che il contegno di S. E. Almirante è di tutta saviezza in questa

radda. Dallo stesso ricevei l'occlusa per l'E. V. Il medesimo Signor Vreto viene da me humilmente raccomandato alla sovrana protectione dell'E. V., sotto la di cui ombra spera conseguire qualche di lui solievo.

Li quatro cannoni ritrovatissi nella presa, fatti da me visitar per un capitano perastino, furono ritrovati, giusto alla misura presa da quelli, essere del calibro da 30. Nuovamente imploro dall'E. V. che siami trasmesso il barato e le capitulationi di pace, con le tradutioni e di più il comandamento della pretesa avarea et anche perchè siano permesse le necessarie provesionj a' bastimenti sudditi e che sia levata qualunque altra ingiusta impositione abusivamente introdota nella deccorsa guerra e tutta via da questi pretesa; non dovendo ad'altro i sudditi soggiacere, giusto alle capitulationi che al pagamento del solo dacio delle merci et all'ancorazo de' bastimenti. Questo è quanto devo riverentemente soggettare all'E. V., i di cui sovranij commandi mentre ambizioso attenderò, con profondissimo rispetto le baccio le vesti. Si come il consolato tiene somma premura, come dissi, di persona fedele, qual serve per dragomano della natione, conoscendo perciò il signor Georgio Vreto, capace e bene affetto alla Republica Serenissima, per il che humilmente supplico l'E. V., degnarsi farli ottenere il barato di dragomano, accertandola ch'esigeremo da questo un ottimo servizio, essendo già lo stesso per supplire alla spesa. Tutti noi consoli habbiamo scritto una lettera al Cazì Osman Aggà. padrone della scala contro de' Dulcignoti, perchè, trattandosi del di lui proprio interesse, ritrovi gli dovuti ripieghi, e la mandai al dragomano Rallj perchè la presenti unito al signor Vreto.

Questo sign. Console Imperiale mi ha consegnato la qui inserta per l'Eccellentissimo suo S. Ambasciatore, che tratta per gli affari di questa scala.

Humillissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo.

d. Pietro Rosa, console.

Illustrissimo et Eccellentissimo S. Carlo Ruzinj.

LII

Durazzo, 13 Februar 1720. Pietro Rosa a primit plicul trimes de-ambasadorul Carlo Ruzzini prin Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 135, Lettere Ecc. Carlo Ruzzini, ambasciatore straordinario, 1719-1720).

Sotto li 7 stante ricevei per via di Voscopoli il piego che si degnò spedirmi del primo Genaro col barato e capitulationi di pace, che in quest'incontro molto mi giovaronno, rendendo humilmente gratia a V. E. e farò tenere al S. Dragoman Carli gli reali 66, che il medesimo deto signore sborsò per compiacermi,

e l'haverei fatto presentemente quando non mi fossi privato del soldo per gl'affari del predetto fregadone, ma riunendolo immediate glielo farò tenere nel mentre supplico humilmente V. E. farli intender che pazienti...

LIII

Durazzo, 30 April 1720. Pietro Rosa aduce la cunoștința celor cinci *savi alla mercanzia* neînțelegera dintre căpitanul Stefano Tripcovich și Mihail Simu Gheorghiu din Moscopole.

(A. S. V. Cinque savj alla Mercanzia filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1738).

...Terminato il carico del fregadone nominato Madonna del Rosario, capitan Steffano Tripcovich dalle Boche, lo spedisco alla Dominante, che Iddio Signore l'accompagna salvamente, con cere, tabachi, lane, cordovanj, granne et altro, come l'E. V. rilevaranno dal qui occluso manifesto. Deve il devoto mio ossequio soggettare alla rettissima loro giustitia un trapasso del sopracenato capitano Tripcovich. Questo, prima d'incominciare il suo carico, è venuto in consolato assieme col mercante Micali Simo Georgio da Voscopoli, i di lui compagni quali provedono de tabachi il partido di Venetia, sino sotto li 13 Gennaio passato, et in mia presenza si sono convenuti ch'esso capitan gli farà un rilascio di tre ducati sopra il nolo per ogni migliaio di tabaco che da essi fosse imbarcato sopra il di lui bastimento di ragione del predetto partito, con questo però che nelle polizze sia espresso il nolo giusto alla tariffa, ch'è di ducati 11, soldi 12 per ogni migliaio. Tale convention fu fatta privatamente, stante che non m'erano pervenuti per ancho li venerati loro commandi d'aderire che li capitani facino un qualche rillascio sopra li nolj. Restati sopra tale appuntamento, in fede, che caricate le cere che arriverebbero alla scala, essi li avrebbero dato il rimanente del carico in tutti tabachj, e quando per verità non fossero stati quelli non havrebbe terminato il suo carico se non al tempo delle lane nuove. Così havendo caricato e quello terminato, fatesi le polizze e scrittovi il nolo del tabaco giusto alla tariffa, ricusò il capitan predetto dare a' mercanti proprietarij di quello la cautione perchè gli sij fatta la bonificatione delli 3 ducati per migliaio giusto al pattuito. Tale attione ha fatto alterare profondamente l'animo de' mercanti, havendo anche asserito il capitan che se non fosse obligato non sottoscriverebbe le polizze. Vedendo quelli tale ingano, erano rissolti ricorer dalli doganierj perchè gli venisse fatta giustitia. Se tanto fosse seguito sarebbe stata cosa scandalosa, perciò ho ritrovato il remedio assicurandoli ch'io avrei scritto all'autorità sovrana di V. V. E. E. il pattuito e che sarà loro fatta giustitia,

che merita l'equità a la ragione del pattuito. Si sono rillasciati persuadere con questo che gli rillasciassi una fede autentica della conventione che rilasciarglela l'anno spedita alli partidanti quelli di costi, quali devono ricevere li tabachj e pagare li nolj, perchè se ne vaglino per le proprie ragionj. Se un tale affare fosse andato per mano della giustitia turchesca sarebbe riuscito di sommo pregiuditiò alli nostri privilegii e li capitani sudetti haveriano perduto il credito co' mercanti greci e turchi e forse cagionato l'abbracciamento di bel nuovo di bastimenti dulcignoti, ch'è tanto desiderabile a tenerlj lontani....

LIV

Durazzo, 30 April 1720. Listà, întocmità de consulul veneţian din Durazzo, a mărfurilor trimise de nişte negustori moscopoleni la Venetia.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1738).

Durazzo, 30 Aprile 1720.

Manifesto del carico del fregadon nominato Madonna di Rosario, capitano Stefano Tripovich, per Venetia.

....Per conto di Giovanni Siguna, per consegnar al signor Demetrio Chierassari.

Cera, colli no. 5, libbre 1555.

Per conto di Giorgio Adamo Gira, per consegnar al signor Nicolò Caragiani.

Cera, colli no. 10, libbre 2779.

Per conto d'Adamo Antonio Cazi Giorgio Gira, per consegnar al signor Nicolò Caragiani.

Cera, colli no. 15, libbre 4222.

Per conto d'Adamo Antonio Cazi Giorgio Gira, per consegnar alli signori Chierassari e Glichì.

Cera, colli no. 25, libbre 7111.

Pelle d'orso, p[ezz]o 1.

Zaffran, sachetto uno, libbre 132.

Per conto di Zaccaria Dedo per consegnar al signor Nicolò Caragiani.

Cera, colli no. 3, libbre 747.

Damaschini zali, balle 2, libbre 409.

....Per conto di Micali Simo e compagni, per consegnar alli signori Simon Maruzzi Fratelli e Compagni, appaltadori generali.

Tabacco fino d'Albania, balle no. 661, libbre 121.062.

Per conto di Gira Micali Cazi, per consegnar al Sign. Nicolò Caragiani.

Cera colli no. 38, libbre 10773.

Lane tagliate sachi 12, libbre 1892.

Per conto d'Antonio Cazzi Gira, per consegnar al signor Lambro Maruzzi.

Tabacco fino d'Albania, balle no 9, libbre 1714.

Per conto d'Antonio Gira, per consegnar al signor Adamo Giorgio Gira.

Cera colli no. 15, libbre 4107.

Per conto di Nicola Joanni Papa, per consegnar al signor Tomaso di Girolamo.

Cera, colli nò. 2, libbre 527.

Pietro Rosa, Kv. console veneto.

LV

Durazzo, 1 Mai 1720. Angelo Rosa, cancelar al consulatului venețian, certifică înțelegerea dintre Mihail Simu Gheorghiu din Moscopole (v. Nr. LIII) și căpitanul Tripcovich asupra reducerii din prețul transportului de tutun.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712–1738)

Coppia estratta dal registro delle fedî della Veneta Cancellaria consolare di Durazzo, li primo Maggio 1720.

Noi, [Angelo Rosa, cancelliere consolare],

Ovunque [le presenti nostre perveniranno] attestiamo essersi convenuti in nostra presenza sotto li tredici Genaro passato il S. Michali Simo Giorgio e compagni col cap. Steffano Tripcovich del fregadone nominato Madonna del Rosario, di dever esso capitano rilasciargli ducati tre sopra li nollî d'ogni migliario, peso grosso di Venetia, del tabaco che per loro conto imbarcherano sopra il di lui fregadone per Venetia, con questo che s'esprimi nelle polizze di carico che le debba esser pagato il nollo conforme la tariffa: onde li partidanti generali di Venetia gli riceverano detti tabachi dovranno pagare li nollî giusto al patuito, cioè diffalcando ducati corenti tre sopra ogni migliario, peso grosso di Venetia, adî più soldi quindeci per la solit'avarea per ogni balla. In quorum fide.

Angelo Mo. Rosa, cancelliere consolare.

LVI

Durazzo, 6 Mai 1720. Pietro Rosa scrie ambasadorului Carlo Ruzzini că scrișoarea precedentă a fost trimeasă prin Moscopole. Consulul așteaptă întoarcerea lui Gheorghe Vreto din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 135, Lettere Ecc. Carlo Ruzzini, ambasciatore straordinario, 1719–1720).

...Dall'antecedente mio riverente del nq. 15 in data delî 30 Aprile scaduto per via di Voscopoli trasmessole, la sublimę in-

telligenza dell'E. V. racoglierà quanto mi sono fatto licito soggettarle sopr'il particolare de' Dolcignoti. Con la presente poi che mi sortisce spedirla per Sacista, l'E. V. si compiacerà più diffusamente rilevare il motivo del mio contegno co' Dolcignoti, che fu per compiacere all'istante de' mercanti e Doganieri, quali m'instavano per porre in libertà la scala, che da quelli veniva assediata con cinque grosse tartane e non volevano permettere ch'altro caricasse prima di loro....

....Quando la clemenza dell'E. V. adderisse far girar il mio debito delli 66 reali al magistrato eccellentissimo dei V Savij alla Mercanzia, nel qual vado creditore dalla Cassa del Cottimo, il riceverei per somma gratia; in difetto poi subito che sarà ritornato da Voscopoli il S. Giorgio Vreto, farò che dia esso commissione al suo corrispondente costì di doverli pagare al S. Dragomano Grande....

LVII

Durazzo, 26 Mai 1720. Pietro Rosa scie celor cincî *savi alla mercanzia* cã Moscopolenii Gheorghe Vreto și Constantin Bizuca și-au încărcat mărfurile pe tartana ragusană a lui Ilie Franovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1738).

....Tre mercanti fra gl'altri, che soggiornano nel consolato di Francia presso Matteo, quali sono Giorgio Vretto e Dimitri Bisucha¹, ambi da Moscopoli, e Giorgio Nicola detto Cocca da Beratto, sono stati persuasi dal mentovato Matteo nollegiare la tartanella ragusea di Padron Elia Franovich, qual ha dato principio al carico per Venetia li 23, ad esclusione de' nostri legni, et ha voluto la sorte che non si ritrovino in porto bastimenti dulcignoti da carico, che se ve ne fosse stato pur uno, quello avrebbe il Matteo fatto nollegiare per maggiormente porre in pericolo d'impegni la pubblica quiete....

LVIII

Durazzo, 27 August 1720. Scrisoare a consulilor din Durazzo adresată lui Hagi Osman Aga: nu trebuesc nemulțămîți negustorii din Moscopole, Ohrida, Șiaciste și Monastir prin introducerea năvilor dulcignote în portul Durazzo.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1738).

Copia di lettera scritta dalli sudetti consoli Imperiale, Inglese, Olandese e Veneto a Cazi Osman Agà, Padrone della Scala di Durazzo, Costantinopoli.

¹ E vorba probabil de Constantin Bisuca și nu de fratele acestuia Dimitrie, decedat cu nouă ani înainte (v. no. XLVII).

Illustrissimo Signor Signore Collendissimo,

L'amore che Noi Consoli abbiamo sempre dimostrato verso li vantaggi di questa scala di Durazzo, per l'interesse che V. S. Illustrissima in quella tiene, ci obliga scriverle la presente perchè d'ella sia prontamente riparato alli dannj tutti ch'accadere a questa possono, con molto di lei discapito per sola colpa di Cazi Ussain, di lei huomo, il che non sarebbe succeduto certamente a nostro parere quando si fosse qui ritrovato Suleiman Agà, sicome Cazi Ussain solo rapresenta la figura d'emino, cosi a suo capriccio dispone le cose. Questi senz'aver voluto riflettere al Regio Comandamento rilasciato dalla clemenza del Gran Signore a V. S. Illustrissima, sotto il mese di dicembre dell'anno scorso, dopo tanta fatica contribuita per conseguirlo, proibendo il Gran Signore con quello a' Dulcignotti di non caricare a questa scala sotto qualsivoglia pretesto. Cazi Ussain per queste dimostrazioni da noi consoli li siano state fatte più volte a nostro nome non solo che de' mercanti da' quali siamo procuratori ed avendoli anche scritto li nostri sentimenti la copia della quale lettera del S. Console di Venetia è stata di già trasmessa al di lui Eccellentissimo Ambasciator, dal quale sarà fatta havere V. S. Illustrissima la presente, a voluto, disse Cazi Ussain, ad'ogni costo permettere alli due più malvaggi Rais Dulcignotti il caricare per Venetia, e questi sono Ali Lico e Achmet fratello d'Ali Coza, quali perchè anno l'anno decorso qui caricato, ha fatto ella emanare il comandamento sudetto. Quando questi sono stati in Venetia l'inverno passato con i loro equipagi anno commesso molti e molti contrabandi et anche iniquità oltre quali ommicidij, per il che si sono resi oggetto d'abborimento a quella parte. Ritornati quivi che furono, anno pure tentato fare il contrabando, che gl'è stato fermato dallo stesso Cazi Ussain et d'Ali Agà ch'all'hora qui si ritrovava. Rappresentando noi tutti queste ragioni a Cazi Ussain e facendoli conoscere che comettea un gran errore a non prestare obbedienza al comandamento del Gran Signore, corrispondino alla di Lei volontà, e che faceva un gran torto alla Giustitia e un sommo spiacere al di lui Principe. Quall'ella s'è sottrato con addurre che tre o quattro mercanti gli ricercavano tal emissione. Se li è da noi soggiunto che li 3 o 4 mercanti d'esso accenati non possono derogare alli comandi del loro Sovrano, talmente oposti a quanto venja da quelli richiesto, e che non era bene per compiacere a 3 o 4 far spiacere a cento in circa fra de Moscopolj, Ocrida, Siatista, Monasterj et altri luoghi, quali tutto l'anno con dovizioso commercio frequentano la Scala di Durazzo, e Noi procuriamo questi sempre coltivare e per maggiormente alletarli a concorere a frequentare la Scala gli rilasciamo portione de' nostri drittj. La maggior parte di questi l'anno decorso avendo inteso ch'alla scala vi si ritrovavano le tartane dulcignote, anno condoto le loro cere

et altre merci sottij, com'è ad'ella già noto, alla scala di Saggiada. Il corrente anno, con le nostre persuasioni, sono quelli stati fatti ritornare alla scala di Durazzo, fondando Noi le nostre improvisionj sopra il Reggio commandamento d'ella per tall'effett'ottenuto, qual credevamo noi fosse per essere abolito, perciò ci siamo noi impegnati seco quelli che siccuramente ritornassero perchè già li Dulcignoti mai più a questa scala avrebbero caricato.

Quando poi mercanti sudetti rilevarono esser stato il commandamento dalli stessi emini disobedito, con aver essi permesso a Dulcignoti il carico per Venetia, di bel nuovo abbandonarono Noi e la scala e tutto quello averemo fatto perchè ritornino sarà stato infruttuoso e non abbiamo dubio alcuno che non siamo per farlo mentre l'emino di Saggiada fa loro solecitj inviti perchè colà si portino con li lor'effetti, prometendo ad'essi farli godere dei vantaggi nel pagare li dacij, e V. S. Illustrissima una volta aveva beneficato li mercanti siacistinj con farli pagare solo.... 300 per ogni cavalo di cera e il simile per ogni pezzo di panno, e così presentemente li medesimi mercanti anno ricercato a Cazi Ussain che gli facesse godere della stessa di Lei Gratia, e che tutti verebbero con li lor effetti alla scala di Durazzo ed'essendoli stato così da quello promesso, gli ha poi mancato. La onde presentemente pregano essi per mezzo di Noi la di Lei bontà, perchè gli faccia godere l'istessa Gratia per essere questa parte, onde col di lor esempio gl'altri tutti poscia venivano a questa scala. D'ogni particolare perciò raguagliata a fine ch'immediate si compiacia prima che la Scala sia nuovamente da' mercanti abbandonata, mandar a sospendere l'ordine da Cazi Ussain a Dulcignoti rilasciato. A questo abbiamo Noi protestato che non potremo fare a meno di non scrivere a Nostri Eccellentissimi Ambasciatori et a Lei come Padrone della Scala, mentre Cazi Ussain non dovea mai così precipitosamente sopra la richiesta di 3 o 4 mercanti, quali sono fraudatori de' dacij, come gli Rais, permettere di caricare a' Dulcignoti, quali sono ricercati da que' mercanti, non per altro che poter fare i loro interessi tutti sopra li contrabandj fondatj. Crediamo già sarà ad'ella notto essere antico uso di questa scala che li carichi per Venezia si fanno per ancianità, che derogando al presente ancor quelle, cagionerà un disordine di molt'inquietudine e di gran sconcerti a questa parte. E pregato ricever in aggravidimento l'attenzione nostra, ed impartirci i di lej commandi, con le commissionj necessarie per il bene della scala, ci prosterniamo.

Durazzo, 27 Agosto 1720.

Di V[ostra] S[ignoria] Illustrissima.

Sigillo. Francesco Passarovich, console Imperiale.

Sigillo. Gio[vanni] Neranzi, console Britannico e Olandese.

Sigillo. D. Pietro Rosa, console Veneto.

P. S. Soggiungo a V. S. Illustrissima come il Rais Ali Lico è in contumacia della Giustizia, per la qual cosa fù più volte fatto

ricercare dal Passà di Scutarj, persino qu'in Durazzo, ma egli sempre è fugito, l'altro Acmet d'Ali Coza è procesato del Gran Signore per avere con la di lui tartana trucidati gl'Inglesi, onde questi per timore del Passà di Scuttari fuggono della Boiana e si vengono a ricoverare qu'in Durazzo, dove non dovrebbero esser ricevuti, non che admessi al carico, mentre sono in disgratia del Gran Signore, il che li serve d'aviso.

LIX

Durazzo, 27 August 1720. Pietro Rosa scrive ambadorului Carlo Ruzzini că scrisoarea precedentă a fost trimisă prin Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 134,
Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo).

...Dalle precedente mie ossequiose spedite all'E. V. per Moscopoli, sotto li 19 e 27 Luglio scorso, la di lei venerata virtù avrà compreso quant'insorgette in questa agitata scala di Durazzo e quanto siasi da me operato a scampo di maggior inquietudini e con molta fatica e pena o potuto frenare l'ardenza de' Perastini, la naturalezza de' qualli e già notte all'E. V....

LX

Durazzo, 17 Ottobre 1720. Pietro Rosa scrive bailului Zuanne Emo despre cauza care a determinat pe Gheorghe Vreto din Moscopole să devie dușman al comerțului venețian. Gheorghe Vreto a avut un proces cu Ioan Neranzi din Șiaciște. Cei doi negustori au supus litigiul judecării a patru „arbitri”: doi Moscopoleni, Adam Ghira și Mihail Simu, un Evreu din Ragusa, Abraham Levi, și consulul venețian.

(A. S. V. Bailo di Constantinopoli, filza 134,
Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo).

...Un certo Georgio Vretto, negociante da Moscopoli, unito poscia col quondam Luigi Matteo qual qui aggitava gl'affari del console di Francia, con animo deliberato da portare inquietudini alla Scala e pregiudicare la navigatione de' veneti bastimenti per queste parti, perciò il Francese admette sotto la di lui prottione le soprannominate due tartane et il Vretto a secco attrato alcuni altri mercanti della propria di lui natione, quali tutti unitamente poi fecero intendere agl'eminj che voleano caricare i lor effetti sopra dolcignoti e non sopra ad'altri, con molti altri prottegiati ancora che finalmente Cazzi Ussain, uno degli eminj, che solo all'hora qui ritrovavassi, accondescese alli di loro brame. Avendo io poscia avanzato le mie doglianze al sudetto emino, perché avver contro le prescriptioni del di lui Sovrano operato, nulla

potei però conseguire, mentr'egli si scusò adducendo che quando che il patrone degl'effettj da caricarsi li cercava simil permissione, non potea egli ricusarla, e tanto maggiormente più perchè erano li Dulcignoti ricorsi e stati admessi sotto la prottentione dell'agente del console francese. Sotto li 2/ Agosto accaduta poi la morte del quondam Matteo, e doppo ritornato che fu Suleiman Agà, che stato per mia commissione esatamente informato, sospese l'ordine dal di lui collega a Dulcignoti rilasciato per caricare, onde mancando a quelli la tuttela era in apparenza non avessero più speranza di caricare.

Verso il fine del scorso settembre pervenuti alla scala alcuni mercanti scuttarini, questi si portarono col rais Ali Licco e Georgio Vretto dall'eminj, e li supplicarono di permetterj poter essi caricare la mettà de' proprij effetti sopra la tartana del Licco stesso, perchè già l'altra mettà la caricavano sopra il vascello veneto che stava caricando per Venezia, a risserva però del Vretto qual asseriva voler tuttj i suoi effectj e quelli de' di lui amici ancora caricare sopra il dulcignoto. L'emino Suleiman Agà spedì subitamente dal cadì per vedere se il comandamento predetto fosse stato fatto registrare da Cazi Docus emino dell'anno adietro, ma rispostogli dal cadì non ritrovarsi di quello registro alcuno, svani quanto il predetto emino s'era ideato di fare mentre non avea fondamento che era di non permettere a' Dulcignoti di caricare, e poscia prendere li mercanti tuttj che l'avevano richiesto, cosa contro il comando del Gran Signore, et in particolare il Vretto et avrebbe fatto loro costare buona summa di contante.

Non avendo per tanto egli con che opporsi alle richieste di quelli concedè facoltà a' Dulcignoti di caricare, con questo però che a' mercanti resti la libertà di caricare o sopra loro, o sopra d'altri, e che non abbiassi a pregiudicare l'ordine dell'ancianità de' bastimenti che sono alla scala, giust'all'invetterato uso, senza distinguersi il legno christiano dal turcho. A ciò anno adderito per essere stati contaminatj, come al solito, dell'ingordigia de' Turchi. In questo mentre anno gl'emini poi scritto costi perchè sia loro trasmessa altra copia autentica di detto commandamento per valersene in nuovo simil'incontro, non completando tampoco ad essi che carichino a questa scala li Dulcignoti perchè per di loro causa molti mercanti quali non vogliono sopra quelli caricare fanno altrove passare le loro merci et in particolare le cere, quali apportanno maggior proffitto alla dogana. Io pure pertanto suplico umilmente l'E. V. perchè si degni farmi conseguire una copia del preaccennato commandamento, per potermi con quello opporre, caso che gl'eminj non lo ricevessero. Ottenutasi da' Dulcignoti la permissione di caricare, venuti al conspetto mi significarono esser'eglino informati che in Venezia non sono con buon occhio riguardatj per li trapassi da essi l'anno decorso commessi, che però presentemente si sonno rissolutj di contenersi con termini

proprij da mercanti a fine di poter godere pur essi la libertà del traffico. Applaudij alla retta loro dispositione e gli assicurai che saranno per godere dell'indifferenza, che l'altre nationj amiche tutte godono, quando pratticaranno i proprij doveri, vivendo quiettj senza fraudare il publico patrimonio de' dacij e pregiudicare alli riguardi di salute, che con tanta gelosia dal Governo Serenissimo vengono custoditj. All'espressioni di questi tali però non de'vessi prestare credenza veruna.

L'ingenuità mia deve soggettare alla sapienza di V. E. li mottivi per i quali s'indusse il Vretto a dichiararsi nemico de' Venetiani et a perturbare la navigatione dell'istessi, svelatemi da egli medesimo, mosso dalla sincerità, per aver insinuato al quondam Matteo di scrivere contro me e Perastinj a S. E. Sig[nor] Ambasciatore di Francia nel tempo stesso ch'egli scrisse a Monsù Ventura de Paradis, fu Console di Francia in questo luoco. Ver-teano alcune differenze di conti d'una compagnia già consumata tra S. Giovannj Neranzi, console Brittanico a questa parte, et esso Vretto, et ambi si sono concordemente sottomesi al giudicio di quattro arbitrij fra quali io pure fui scielto, e gl'altri tre erano Adamo Gira e Micali Simo, negotianti da Moscopoli e compatrioti del Vretto, ed un tall'Abram Levi, mercante da Ragusa, huomini tutti del negocio e conteggio capacissimi, tra quali ero io il più inesperto. Esaminatisi li libri e carte dell'una e dell'altra parte et ascoltate ancor le ragioni di quelli, nacque il giudicio a favore del Neranzi e contro il Vretto, qual risultava debitore all'altro d'aspri 120.000, e perchè il solito degl'arbitrij è il dimezare il dano, fu condannato il Vretto a dover pagare al Neranzi soli 90.000 aspri....

LXI

Durazzo, 16 Noembre 1720. Pietro Rosa recomandà bailului Zuanne Emo pe Mihail Simu Gheorghiu din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 134, Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo).

....P. S. Siamo ai 17 detto. Ieri ho consegnato all'Agà Mustaffà Alirusi Durazzino il pachetto per l'E. V. Questa poi le sarà umiliata dal S. Micali Giorgio da Moscopolj, che per suoi affari se ne passa costà. Supplico riverentemente la bontà dell'E. V. degnarsi proteggerlo in quello che occorer li potesse, essendo uomo da bene e buon nostro negociante, dal quale se si compiacerà potrà rilevare distintamente l'iniquità tutta de' Dulcignoti, che Iddio perdoni a chi nuovamente li ha a questa scala introdotti.

LXII

Durazzo, 3 Februar 1721. Pietro Rosa a primit din partea bailului Zuanne Emo o scrisoare cu privire la Constantin Bizuca din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 134, Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo).

Eri reso mi fu ossequiosamente [il] foglio di V. E. ma senza datta, supponendolo da molti mesi, impennato a favore del S. Costantin Bisuca, negociante da Voscopolj, per alcune prettese [che] tiene col Capitan Christofolo Matossovich da Perasto per cere rapitegli come dice nel tempo della deccorsa guerra....

LXIII

Durazzo, 30 April 1721. Pietro Rosa scribe celor cinci *savi alla mercanzia* că niște negustori din Albania, printre cari Ioan Șaguna din Moscopole, și-au încărcat mărfurile pe o tartană dulcignotă.

(A. S. V. Inquisitori di Stato, filza 505, 1719–1770).

...Detta tartana [dulcignota] del Rais Licco ha portato fuori di cotesti lidi balle 27 de pani, parte per Boiana e parte per Durazzo, e di tutte queste sole fu pagato costà il dacio, et erano di ragione d'un tale Georgio Teodoro da Velagrada, con quello qui ritornato. Questo stesso mercante mi disse qualmente la marciliana dulcignota che di conserva col Lico parti, avvea imbarcato 63 balle de panni tutte di contrabando per Boiana e che un'altra tartanella pur dulcignota n'avea imbarcato pur dodeci ancor'essa. Tutti questi panni erano per lo più de' Scuttarini, eccettuate le tre suacennate di Giorgio Teodoro e tre di Nicolò Joanni Carà da Velagrada e sette d'un tal Joanni Sigguna da Moscopoli, dal Rais Licco qui portate....

LXIV

Durazzo, 30 April 1721. Pietro Rosa scribe lui Gasparo Marini că raisul Ali Lico, a avut de gând să atace, impreună cu Dulcignoții săi, piața San Marco. Același rais a adus din Venetia marfă de contrabandă pentru niște negustori din Albania, printre cari e și Ioan Șaguna din Moscopole.

(A. S. V. Inquisitori di Stato, filza 505, 1719–1770).

Illustrissimo Signor Signor Padrone Colendissimo,

In passato soggettai a Vostra Signoria Illustrissima gl'accidenti tutti di questa sempre vessata Scala di mano in mano accaduti et al presente non ometto di rassegnarle essere sotto li 14 stante ritornata da Cotesta Serenissima Dominante in 14 o 25 giorni di viaggio la tartana dulcignotta del Rais Ali Licco, al qual fu ammazato un marinaio l'ultimo giorno del Carnovale passato in Cotesta Piazza per insolenze praticate. Per questo mi fu rappresentato d'altro Dulcignotto, e penetratosi ancor da Turchi Durazini, si dice, ch'una o due serre prima della partenza di detta tartana di Costi, il predetto Rais coi suoi abbian preso per la strada una persona e condotta al loro bordo, e che non si sia

poscia più veduta; ma per anco non si è potuto penetrare cos'abbino di quella fatto: tutti però concludono esser tal fatto seguito. D'Assan Agà Sulach Dulcignotto, una delle famiglie più quiete di quel infame nido de ladroni, ieri per l'apunto con tutta secretezza mi fu rivellata un'altra esecranda temerità: ch'il pre-nominato Rais Licco meditava fare prima di partire, unito con gl'equipaggi d'altri bastimenti dolcignotti, e che avrebbero eseguito quando non fossero eglino statti dissuasi dal vechio Adam Reis, che comandava una di quelle tartane. L'intencione loro per vindicarsi era d'unirsi in trenta e dividersi sei in testa del Broglio, sei alla Coda e dodici ripartitti per la List'al di fuori, e gl'altri sei, con l'armi alla mano da fuoco e da taglio, assalir il Broglio stesso, quando fosse il più folto della Nobiltà e trucidarne quanti avessero potuto.

Per salvarsi dopo il fatto aveano stabilito porre due loro gaeette alla Riva de Vino presso al Ponte della Paglia per imbarcarsi li trenta mettà per ciascheduna e poscia sortir a drittura dal Lido a vog'arancatta, et abbandonare i propri bastimenti, per qual altro fine poi non lo so. Tall'era l'intencione di que' sceleratti, che veniano pur fiancheggiati dalla maggior parte de' Turchi Scuttarini, che pur essi doveano in quell'ora ritrovarsi col rimanente degl'equipaggi dolcignotti in Piazza. Vostra Signoria Illustrissima può arguire quanto sarebbe stato il disordine causato d'una s'improvvisa rapressaglia, che se bene non posta in uso, merita però qualunque profondo riflesso: perciò la divotta mia rassegnatione, come suo debbito humilia senza punto preterrire in tanto pravo disegno a Vostra Signoria Illustrissima. La sudetta tartana del Rais Licco ha estratto da Cotesta Città 27 balle panni delle quali tre erano d'un tale Georgio Teodoro da Velagrada, che col medesimo Rais qui ritornò, tre di Nicola Joanni Carà e sette d'un tale Joanni Siguna da Moscopoli, e l'altre tutte de' Scuttarini, ch'il predetto Rais da Dulcigno fece portare in Bogiana. Ditti questi panni, per tre sole balle fu Costi pagato il dazio et il rimanente tutto di contrabando; e così ancora la marciliana dolcignotta che di conserva col Licco di Venezia parti, mi disse il soprannominato mercante Georgio Teodoro, aver essa imbarcato Costà sessanta tre balle di panni tutti per verità senza boletta; e lo stesso pure a fatto altra tartanella dolcignotta che in quel tempo parti, con dodeci balle, che pur essa imbarcò. Questo è il motivo che li Scuttarini bramano e vogliono li Dolcignotti per caricare, per che con loro ano il modo di fare contrabandi tanto in entrando come sortendo di Venezia, con pregiudicio del Publico Patrimonio e degl'altri mercanti tutti, per che li Scuttarini pregiudicano li pretii tanto nel vendere che nel comprare, perch'ano gl'effetti liberi d'agravi, ma li mercanti, che vano per la via del retto non possono se non con gravissimo discapito fare que' negocij da' Scuttarini precipitatti nell'esser suo, per ciò questi poveri negocianti piangono

per che sono ricevuti costà li Dolcignoti e Scuttarini, che sono la rovina della comun quiete e del comercio. Alcuni giorni fa sono stato avisato d'un tale Sinan d'Assan Saicco Turco Durazzino di vivere circospetto tanto per la mia persona che per i miei figli, per che li fratelli del Dolcignoto costà ucciso si sono espressi di voler venir in Durazzo per vendicarsi del sangue del fratello con uno o più di noi, cos'insinuati dall'inniquo Ali Licco. Avisai tutti li miei domestici et il scrivano della dogana, qual mi rispose che stij occultato, ch'ancor egli sopra di ciò invigilerà. Ci conviene per tanto viver in questo penoso consolatto con aggitazione e timore continuo della vitta ma, quando della sapienza del Prencipe non verrà riparato a ciò, il console veneto non potrà più quivi trattenersi. Tanto l'ossequio mio rassegna per debito a Vostra Signoria Illustrissima, i di cui autorevoli comandi mentr'attenderò, con tutto il rispetto mi rassegnò.

Durazzo, 30 Aprile 1721.

Di Vostra Signoria Illustrissima.

Humillissimo, devotissimo, obligatissimo servo,
d. Pietro Rosa, console.

Illustrissimo Signor Gaspar Marini, Venezia.

P. S. Siamo alli 16 Maggio.

Si e poscia saputo che l'uomo dal Licco preso, prima della partenza sua di costà, è stato da loro trucidato e gettato in mare, e ciò venne alla luce, per che li marinari del medesimo Licco lo dissero ad alcuni Durazzini come per impresa, presentemente poi di tal fatto con tutta sicurezza se ne discorre liberamente per tutto il paese. Sotto li 2 corrente venne qui in Durazzo Suleiman Bibba, fratello del Dulcignoto marinaio del Licco Costi ucciso, con altri compagni in due barchette, per eseguire quanto avea premeditato, e che si era espresso, come antecedemente le partecipai, ch'ero stato avisato dal Turco Durazzino di guardarmene. Veduto questi di non poter effettuare la propositione sua ne con la mia persona, ne con miei figli perchè se ne guardavano, sotto li 5 assali con altri tre compagni il scrivano del vascello Santissima Croce Giorgiana, Capitano Costantin Musachi, per volerlo portare in barca et ivi tagliarli il capo, e seco portarlo, et il corpo gettarlo in mare, et all'ora gli scroccarno tre pistoletate da una sola delle quali è rimasto ferito, sebene l'altre in passando gli abruciarono li panni e di poi se gl'aventarno di tal nuovo co' stili, che sortitti li Durazzini con l'armi, si sono quelli gettati in mare e fugiti a lor bordi.

Rimproverati da questo disdar per tale iniquità, gli rispose il Bibba: io ho ammazato quello perchè al di lui paese è stato ammazato mio fratello, ma questo è pocco, riguardo a quello voglio fare sopra Venetiani. Io però ho fatto li miei passi tutti per vedere d'assicurare al possibile la nostra salvezza. Da questi

due fatti verificati, si può arguire probabilmente fosse vero il meditato esecrando disegno d'assalire il Broglio.

LXV

Durazzo, 4 August 1723. Pietro Rosa scrie bailului Zuanne Emo despre raporturile dintre consulul Franței și negustorul Adam Ghira din Moscopole, care își încarcă marfa pe o „tartana ragusea che in questa rada ritrovasi, mascherata con bandiera francese“.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 134, Lettere Ecc. Bailo Giovanni Emo).

...O penetrato che questo console di Francia abbia immediate scritto a Voscoppoli al mercante che si obligò caricarli detta tartana, chiamato Adamo Gira, avendolo chiamato che di subito alla scala, ad imbarcare in persona i di lui effetti...

LXVI

Durazzo, 29 Septembrie 1725. Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti pe Adam Ghira din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all'Ecc. Bailo Gritti, 1723–1727).

Con l'incontro ch'il Sign. Adamo Gira, negoziante da Moscopoli, creatura di questo consolato di Vostra Eccellenza e ben affetto a tutta la Natione¹, humilio questa mia riverente alla Grandezza dell'Eccellenza Vostra, per confermarli quanto con le rispetose mie antecedenti il mio humillissimo zelo li soggettò, sperando che tutte li saranno pervenute, supplicando humilmente Vostra Eccellenza a ricevere sotto l'ombra dell'alto di Lei patrocinio l'istesso sign. Adamo Gira, mentre per alcuni suoi affari di premura se ne passa a Cotesta Corte, e perchè ho tutto il debito d'amiterlo per li favori ch'ancor lui quand'occorre impartisse a questo consolato, e per la frequenza de' suoi negocij che fa con la Piazza di Venezia, molto mi preme che l'istesso sia dalla di Lei munificenza beneficato, a fine che scorga con questa parzialità sonno assistiti dagl' Eccellentissimi publici rapresentanti tutti gli ben affetti della Serenissima Republica, degnandosi per affetto di gracia a condonnare l'ardire ch'in ciò mi prendo in impetrare a favore del medesimo l'alta di lei protetione...

LXVII

Durazzo, 16 Octombrie 1725. Pietro Rosa trimite bailului Francesco Gritti o scrisoare prin Mihail Sideri din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all'Ecc. Bailo Gritti, 1723–1727).

¹ Aici s'a sarit probabil de autorul scrisorii fraza „se ne passa a Costantinopoli“.

....Da qui alcun giorno partirà per Costantinopoli un tal S. Micali Sideri, negoziante da Moscopolj, amico di questo consolato dell'E. V. e con l'istesso mi darò l'honore d'umiliarli altra mia, con altre particolarità che potrò raccogliere sopra questo fatto...

LXVIII

Durazzo, 21 Ottobre 1725. E vorba de un „noleggio di pegola per Gallipoli“ pe tartana *Madonna della Salute* a căpitanului Nicolò Palicuchia. Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti pe Hagi Mihail Simu si pe Mihail Sideri, negustori din Moscopole, care inchiriază tartana. Mihail Sideri se va duce la Galipoli.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all'Ecc. Bailo Gritti, 1723–1727).

...Li nolegiatori sono li signori Cazi Micali Simo e Micali Sideri, negozianti da Moscopoli, l'ultimo de' quali, terminato che haverà il carico alla Vallona, per terra se ne passerà a Costantinopoli per poi andarsene a Gallipoli a ricever il carico stesso, e sicome questi sono mercanti del consolato di V. E. cossì con tutta l'umiltà lo arricomando al sovranno di lei patrocinio....

LXIX

Durazzo, 23 Ottobre 1725. Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti pe Ioan Simu și pe Mihail Sideri, negustori asociați din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all'Ecc. Bailo Gritti, 1723–1727).

...Se ne passano a Costantinopoli li signori Joannj Simo e Micali Sideri, compagni, negotianti da Moscopolj e creature molto affettuose di questo consolato di V. E., e perciò, con la dovuta sommissione, li raccomando al sovrano patrocinio dell'E. V. e questi sono li proprietarij del carico della tartana Palicuchja....

LXX

Durazzo, 30 Ottobre 1725. Pietro Rosa recomandă bailului Francesco Gritti pe Ioan Simu și pe Mihail Sideri, negustori din Moscopole.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 142, Lettere dei consoli all'Ecc. Bailo Gritti, 1723–1727).

....Altre mie riverenti antecedenti le riceverà dalli signori Jeanj Simo e Micali Sideri, negotianti da Moscopoli, miei amorendi, e questi sono li proprietarij del carico della tartana *Madonna della Salute*, capitan Nicolò Palicuchia, li quali con tutta sommissione raccomandando alla sovrana Prottezione di V. E....

LXXI

Durazzo, 15 Ianuar 1727. Pietro Rosa scric bailului Daniele Dolfin că s'a trimes, prin Moscopole, de la Constantinopole, ordinul scris al Sultanului cu privire la transportul tutunului în Adriatică.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 144, Lettere
Ecc. Bailo Dolfin, 1726-1729).

...Parlando li giorni passatti con il sig. Gio. Neranzi, le fecci cadere a dirmi con sicurezza che appo di se tiene il comandamento del G[ran] S[ignore], con il qualle annulla totalmente l'ordine della volta, non solo per li tabachi, che per tutte le altre mercantie, e che questo, doppo la di lui partenza di Costantinopoli, li fu spedito per via di Voscopolj da Cassab Bassi unito con il Giumbruci del tabaco, quali lo cavarno alla Porta suppongo senza averlo fatto penetrare all'E. V...

LXXII

Durazzo, 5 Februar 1728. Pietro Rosa recomandă bailului Daniele Dolfin pe Adam al lui Gheorghe Ghira din Moscopole, care are neînțelegeri cu Constantin Bizuca, un alt negustor din Moscopole. Acesta din urmă are datorii la Veneția, de la plata căroră caută totdeauna să se sustragă.

(A. S. V. Bailo di Costantinopoli, filza 144, Lettere
Ecc. Bailo Dolfin, 1726-1729).

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Signor
Padrone Collendissimo,

Suplico humilmente la clemenza dell'E. V. a condonnare il mio rispettoso ardire, il qual si accinge a raccomandarlj con tutta sommissione la persona del Sig. Adamo di Giorgio Gira, negoziante da Moscopolj, creatura ben'affeta di questo Consolato dell'E. V., la Casa del quale continua un dovizioso commercio con la Piazza di Venetia, essendo suo corrispondente a quella parte il Sign. Co. Demetrio Perullj, il qualle sempre mi tiene incaricato di assistere il detto Sign. Adamo, li di lui filij e fratellj, con tutto il di loro negozio, la premura del qualle, avendola unita alla mia, mi rende arditto d'implorarlj il di Lei Sovrano Patrocinio nelle persecuzioni che puova presentemente il pover huomo dalla malignità di alcunj suoi compatriotj, abbenchè lo stesso sia innocente dell'imputationi che lo caricano; siccome V. E. è Padre e Protettore dell'Innocenza così spero che dalla di Lei munificenza riceverà ogni sospirato sollevo.

Costantin q[uonda]m Demetrio Bisuca, pure da Moscopolj, ch'è uno di quelli che perseguita sudetto Gira, e che al presente è per passarsene in Costantinopoli per farli nuova fortuna. Questo va debitore al Sig. Demetrio Chierassarj, negoziante in Venetia,

la somma di ducati 5 m[ila] che gli ha fidati 4 anni sono in c[irc]a e siccome il detto Sig. Chierassarj mi fecece ultimamente procura per ricercarli un tal pagamento, per il chè più volte scrissi al Bisuca di venirsene qui a liquidare detto pagamento. Ricapitò qui il caduto dicembre, nel tempo ch'ero preso da gravissima malattia, ma non era venuto per trattare il modo di sodisfare il Sign. Chierassarj, ma per un'ingiusta prettesa che aveva contro il cap. Triffon Radimirj da Dobrota, contigua a Cattaro, per il dazio dell'oglio detto il Begdat stantechè lui lo tiene in Vallona, ove caricò alquanto ooglio esso Radimirj, e voleva che li paghasse più del praticato, e perchè io non potevo agire il Radimirj fecece il deposito nella mia cancelleria di cechinj 24, che tanto importava a dritti dell'oglio che colà caricò, giusto all'usitato, e perchè non li ha volsuto dare quanto pretendeva, non li ha volsuti levare, e così se ne partì con intentioni, e perciò mi e parso dovere di soggettare questo punto alla di Lei alta mente, affinché, capitando, sij pervenuta dalle di lui eronee pretese. Degnandosi nel medesimo tempo d'insinuarlj, con que' modi che sembreranno addatj alla di Lei sublime virtù, di sottisfare il sig. Chierassarj, e per la qualità del debito si potrà informare con il detto Sign. Adamo Gira al qualle li è notto il tutto, stantechè il S. Chierassarj più volte li scrisse di parlarj acciò lo paghi. Et, attendendo il dono prezioso de' suoi sempre da me inchinati comandamenti, con la solita profondissima rassegnatione le baccio le vesti.

Durazzo, li 5 Febraio 1728.

P. S. O anco suplicata l'E. V. di far tenere l'annessa al Sign. Adamo Gira, degnandosi a perdonare l'incomodo. Il Sign. Nerancj tarderà ancora qualche giorno a partire con il quale mi darò l'honore di rimetterle le mottivate lettere.

Humilissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo.

d. Pietro Rosa.

Illustrissimo et Eccellentissimo Sign. Daniel Dolfin, Kv. Bailo.

LXXIII

Durazzo, 7 Iulie 1736. Giambattista de Rossi scribe celor cinci *savi alla mercanzia* despre războiul ruso-turc și despre atitudinea Turcilor față de creștinii din Elbasan, Ohrida, Tirana, Berat, Struga, Moscopole, Şaciste și Ianina.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 662, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1712-1738)

....Sopra gli affari della Turchia, la Moscovia vassi dilatando con felicci progressi, e per quanto qui puossi raccogliere la sicura resa d'Asach ed altri castelli vicini con Assacho e diversi villaggi, inoltrattissi già nella Crimenia, la rotta datta a Tartari con ucisione di circa 30 mila, e a misura si vano inoltrando il tutto passano a ferro e fuoco, senza riguardo a ettà e sesso di persone, essen-

dogli inedito il far schiavi; dice li stessi Turchi provenienti da Costantinopoli esser poderoso l'esercito zarniano ed altrettanto ben munito di qualunque genere d'attrezzi, istrumenti da fiumi e da terra e municioni abbondanti. Per tutta questa Albania, Epiro e Regno di Morea è giunto regij firmani cui incombe a comandanti levare tutte l'armi a Greci, montare li canoni nelle piazze, e che siano provedute dell'bisognevole; qui principiando da Elbassan, Ocrida, Tirrana, Beratto, Terra Nuova, Strugha, Voscopoli, Sacista, Gianina ed'in altre piazze, terre e villaggi vi sono grossi distacamenti d'gianizzari, con un loro capo munito di reggio firmano, reintraciando nell'ordine d'Greci chi sij più o meno opulenti di denaro o facoltà e poscia a questi gli piantano una bandiera alle loro porte a vista della quale deve arolare da 20–30 sino al no. di 60 soldati per spedirli poscia a tutte proprie spese a Costantinopoli; con avisi di giorni 13, da persone da collà pervenute, constà esser passato il Gran Visir in Andrianopoli per persudere quel monarca (che collà s'attrova) portarsi in Costantinopoli, il qual non ascenti, e dicesi per cosa certa seguirà in breve la sua depositione dall'Trono e l'esaltatione dell'di lui fratello; a questi Turchi, non che a quelli di Morea, sempre più s'acresce il timore, e molti vi sono che s'alienano d'propri beni, con venderli alli Greci abbittanti....

LXXIV

Durazzo, 23 Iulie 1741. Extras din lista alcătuită de consulul Giambattista de Rossi a tuturor mărfurilor încărcate la Durazzo pentru Veneția de căp. Ilie Tomisich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

1741, adi 23 Luglio, Durazzo.

Manifesto del carico fatto con l'ordine della volta della tartana nominata Madona del Scarpello, Cap. Ilia Tomisich da Perasto, come segue, diretta per la Dominante.

.....Di ragione di Kozzo Janco da Malovista per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti sessanta nove, peso veneziano: ut. sup. libbre 11.061.

Ipotecati li nollì e varee delle sudette lane per cechini d'oro 18 pagabili al sudetto Grubas.

Di ragione d'Elia Kozzo da Malovista per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 116, peso veneziano ut. sup.: libbre 18.034.

Ipotecati li nollì e varee delle sudette lane per cechini d'oro 34 $\frac{1}{2}$ pagabili al sudetto Grubas.

...Di ragione di Zorzi Zacaria Dedo, mercante da Ocrida per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 34, peso grosso veneziano, libbre 5.217.

Di ragione di Giorgio Papa Pano e Naun Micali da Ocrida per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 40, peso grosso veneziano, libbre 6.000.

LXXV

Durazzo, 13 August 1741. Extras din lista alcătuită de consulul G. B. de Rossi a tuturor mărfurilor încărcate la Durazzo pentru Venetia de căp. Zuanne Cossovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Adì 13 Agosto 1741, Durazzo.

Manifesto del carico della tartana Madona di Rosario e Sant'Iseppo, Cap. Zuanne Cossovich da Perasto eseguito a questa Scala con l'ordine della volta destinata per la Dominante come segue.

...Di ragione di Costa Dimo da Malovista, per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 58, a peso grosso di Venetia, libbre 9.312, con la fuori marca.

Di ragione di Kozzo Gianco da Malovista per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 4, pesano a peso ut. sup. libbre 725, con la fuori marca.

Di ragione del Sign. Elia Kozzo per consegnar al detto Chierassari.

Lana, fagotti 45, a peso come sopra, libbre 6.955, con la fuori marca.

LXXVI

Durazzo, 6 Ianuar 1742. Giambattista de Rossi scie lui Girolamo Querini, proveditor al Dalmației, despre o boală contagioasă care bântue în Albania și care a făcut 200 de victime la Moscopole.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Copia di lettera scritta al Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Girolamo Querini, Proveditore Generale in Dalmazia et Albania, dal console veneto in Durazzo, in data 6 Gennaio 1742.

...Intorno alle cose del morbo contagioso di queste parti risorto nella città d'Elbassano, opera in ora con moderatione, perindovi una e anche due persone al giorno.

In Moscopoli fa stragge, venendomi con fondamento asserito essere sin ad'ora fatalmente perite da due cento persone.

Da Scutari mi mancano da qualche tempo i riscontri di quel dragomano Pepa, però so di certo che tanto in Scutari stesso che in Dulcigno si mantiene il morbo stesso.

LXXVII

Durazzo, 10 Ianuar 1742. Extras din lista alcătuită de consulul G. B. de Rossi a mărfurilor încârcate la Durazzo pentru Veneția de căp. Vido Damianovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 653,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739-1747).

Adi 10 Gennaio 1742, a Durazzo.

Manifesto del carico della tartana Madona del Scarpello, Capitan Vido Damianovich di Perasto, eseguito a questa scala coll'ordine della volta come segue.

Di ragione di Dimitri Teodoro, Lazaro Giorgio e compagni, mercanti da Moscopoli.

Per consegnar al signor Zuanne Dimitri, compagno in Venezia.

Tabacco, balle 681, pesano ocche 38.112, che fanno libbre, a peso grosso di Venezia, 114.336.

Li nollì d'essi tabacchi sono stati ipotecati per cechini d'oro veneti no. 38 $\frac{1}{2}$, che, compreso il cambio maritimo in ragione di 15 per cento, sono cechini d'oro 44 $\frac{1}{3}$ all'in circa pagabili a Padron Vincenzo Dabovich per altrettanti qui alla scala spesi per il mantenimento del equipaggio d'essa tartana, val cechini 44 $\frac{1}{3}$.

Più sono ipotecati essi nollì per cechini come sopra no. 20, senza cambio pagabili al signor Zuanne Dimitri, occorsi per ultime spedizioni d'esso bastimento cechini 20.

LXXVIII

Durazzo, 13 Martie 1742. G. B. de Rossi scrie celor cincì savi alla mercanzia despre niște negustori moscopoleni cari încarcă tutun pe o corabie rusană.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739-1747).

Illustrissimi et Eccellentissimi Signori Signori
Padroni Colendissimi,

Tuttochè abbia luoco di ragionevolmente credere che le umilissime informazioni per me rassegnate a V. V. E. E. sopra la disgratia del legno Peresich siano per gungerle prima delle presenti riverentissime, addogni modo, per oggetto di diligenza, mi faccio a replicarle con l'inserta copia.

Le prime l'ho consegnate al Padron Zuanne di Luca Ragiènovich di Perasto, e queste le affido al Padron Elia, quondam Zorzi Vulovich da Dobrota, all'occasione che si porta alla Dominante con la propria tartana nominata Madona del Rosario, con carico di tabacchi, balle 520, cordovani, balle 10, e cera, colli 114, il tutto imbarcato a questa scala.

Il tabacco è di ragione di Capitan Marco Camenarovich, pure da Dobrota, caricato anche questo in contravvenzione della volta, nonostante le mie inibizioni, le cere e i cordovani sono di ragione de' mercanti.

Rimane alla scala la tartana Crilovich, che carica con l'ordine della volta tabacchi per conto di codesto partito, la quale nel termine di pochi giorni sarà pronta alla partenza.

Carica alla scala tabacchi un altro legno raguseo, oltre li due avvisati, di ragione di Zuanne Dimitri, mercante greco commorante costà, in compagnia d'altri da Moscopoli. Del carico della tartana Damianovich, che a quest'ora me la figuro anche capitata in Venezia, erano li già detti li proprietarij, non so questo per dove sarà destinato.

La tentatione di provedersi di legni ragusei per tali carichi è un inconveniente, che incompatibilmente si può attribuire alla sola scorretta licenza de' veneti sudditi, quali non contenti di caricare tabacchi et altri effetti in pregiudizio de' riguardi di questa volta sopra i loro bastimenti (colpa fin ora con indulgenza tollerata), arrivano insino di nollegiare bastimenti forastieri, e con sfaciata libertà caricarli per trasportarli in paesi esteri, et in tal forma contrabbandare in offesa delle pubbliche leggi di commercio, ch'è tutto quello si può commettere in tale materia.

V. V. E. E. m'ordinano di mantenere nell'importante i riguardi della volta, non poco contrastati dai novi emanati firmani; del canto mio crederei umilmente aver fatto e fare, tuttavia oserei dire, senza pubblico diservizio, il mio dovere; il bene della materia ricerca però ch'elle con la loro autorevole giustizia vi addattino quelle riparazioni e compensi in difesa appunto di questo bene.

Un ardentissimo zelo m'ha tratto dalla penna e dal cuore questo rispettosissimo cenno, quale voranno V. V. E. E. umanamente compatirlo in grazia di questo umilissimo impiego, per pubblica grazia appunto conferitomi.

Sento Maamut Bei, figliuolo del morto Caplan, ritornato da Costantinopoli, è giunto in Elbassano, una giornata distante da Cavaglia.

Al suo arrivo sarò dei primi a vederlo et una tale officiosità giovarà non poco ai riguardi di questa parte, cioè al veneto nome, mediante la protezione che, eguale al padre, gode dal Supremo Visir.

Il numero precedente l'ho affidato sotto il giorno d'ieri al

Padron Marco di Zorzi Elemez da Perzagno, che col proprio trabacolo carico di tabacco, balle 76, ha ricevuto l'espédition per costà.

Altro non mi rimane che il debito di bacciare a cada una di V. V. E. E. con profondissima venerazione le vesti.

Durazzo, li 13 Marzo 1742.

Humilissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo,
Giambattista de' Rossj.

LXXIX

Durazzo, 29 August 1742. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încârcate la Durazzo pentru Veneția de patronul Andrea Cossovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739-1747).

Adi 29 Agosto 1742, Durazzo.

Manifesto del carico fatto a questa scala con l'ordine della ronda della tartana Madona de Rosario e S. Iseppo, Patron Andrea Cossovich da Perasto, diretta per la Dominante.

....Di ragione di Giorgio Zaccaria Dedo da Ocrida, per consegnar al sig. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti no. 26, pesano a peso come sopra libbre 3.834.

Di ragione d'Elia Kozzo da Malovista, per consegnar al sudetto Chierassari.

Lana, fagotti 40, pesano a peso di Venetia, libbre 6.008.

LXXX

Durazzo, 2 Ottobre 1742. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încârcate la Durazzo pentru Veneția de patronul Zorzi Millasinovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739-1747).

Adi 2 Ottobre 1742, Durazzo.

Manifesto del carico della tartana nominata S. Zuanne, Patron Zorzi Millasinovich da Castel Nuovo, effettuato a questa scala con l'ordine della volta destinata per la Dominante, come segue.

....Di ragione di Kozzo Gianco da Malovista per consegnar al sign. Demetrio Chierassari.

Lana, fagotti 17, pesano, a peso grosso di Venetia, libbre 2.584.

Di ragione di Costa Dimo da Malovista per consegnar al sudetto Chierassari.

Lana fagotti 14, pesano, a peso sudetto, libbre 2.197.

LXXXI

Durazzo, 31 August 1745. Extras din lista alcătuită de Francesco Cumano a mărfurilor încercate la Venetia pentru Durazzo de patronul Antonio Radimir.

(A. S. V. Cinque savj alla Mercanzia filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Adi 31 Agosto 1745, Durazzo.

Manifesto delle merci sbarcate a questa scala dal Padron Antonio Radimiri, imbarcati a Venetia, di ragione degli infrascritti mercanti.

...Di ragione di Dimitri Teodori da Voscopoli.

Panni, balle 8, tagli 33.

Due casse con libri.

Veluto, ocche 16, e brocadello, ocche due; in tutto: ocche 18.

Una cassa, merci.

Casse due, merci.

Carta, balle due.

Di ragione di Cristo Papa Zorzi da Ocrida.

Una cassa vetri.

Carta, balle quindici.

Pelle agneline, 100 in fagotino.

Cassette due, libri.

Una cassetta con borre.

Mezza cassa, merci.

Veluto, ocche due.

LXXXII

Durazzo, 30 Iunie 1746. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încercate la Venetia pentru Durazzo de Patronul Marovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia. filza 663,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Adi 30 Giugno 1746, in Durazzo.

Nota delle merci condotte e sbarcate a questa scala da tartana dulcignota, erano prima caricate sopra il trabacolo Padron Marovich di Dobrota, proveniente da Venezia.

...Di ragione di Zuanne Manoli da Moscopoli.

Panno, balle cinque, erano pestemali no. ventiotto.

Più un paio pistolle.

Di ragione di Giorgio Gira da Moscopoli.

Panno, balle due, pestemali 13.

Più pestemali, panno no. 12.

Una cassa, gotti.

Più pistole, paia due.

Veluto verde, otto ocche mezza.

LXXXIII

Durazzo, 7 August 1746. Extras di lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încărcate la Durazzo pentru Venetia de căp. Trifon Gradica.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Adi 7 Agosto 1746, Durazzo.

Manifesto del carico eseguitosi con l'ordine della volta a questa scala di Durazzo dalla polacca intitolata Madona del Scarpello e S. Antonio di Padova, cap. Trifon Gradica, per la Dominante.

....Di ragione di Nicolò Papasogli da Ocrida e Costa Dimo da Malovista per consegnar a Anastassi Vassili.

Lana, fagotti 50, pesano, a peso grosso sudetto, libbre 7662, fagotti 50.

Di ragione di Giorgio Kozzo da Malovista per consegnar a Michel Caragiani.

Lana, fagotti 102, pesano, a peso grosso sudetto, libbre 15.751.

LXXXIV

Durazzo, 1 Septembrie 1746. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încărcate la Venetia pentru Durazzo de patronul Antonio Begovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 663, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1739–1747).

Adi primo settembre 1746, Durazzo.

Riscontro delle mercanzie caricate dal Padron di tartana Antonio Begovich da Perasto in Venezia degli infrascritti mercanti, sbarcate porzione alle Bocche sopra tartana dulcignota per essere tradotte in Boiana et il rimanente condotte e scaricate da esso Begovich a questa scala.

....Di ragione di Lazzaro Giorgi da Moscopoli.

Panni, balle 4, cavezzi 15.

Gotti, cassa una.

Una cassa, brocatello, per ora ocche 32.

Cassa una, lastre vetri.

Bocaletti di Maiolica.

Rame lavorato, ocche 15.

Di ragione di Dimitri Teodori da Moscopoli.

Panni, cavezzi 36.

Damaschini et tabini, ocche dieci e drame cento.

Cassette con libri, no. 3.

LXXXV

Durazzo, 4 Noembre 1748. Extras din lista alcătuită de Francesco Cumano a mărfurilor încercate la Durazzo pentru Veneția de patronul Nicolò Goravich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748–1758).

Adi 4 novembre 1748, Durazzo.

Manifesto del carico del trabacolo veneto intitolato la Madona del Rosario e l'Anime del Purgatorio, Padron Nicolò Goravichi da Castel Nuovo, eseguito con l'ordine della volta della Serenissima Dominante.

....Di ragione di Nicolò e fratelli Papaxogli da Ocrida e Costa Dimo da Malovista, da consegnar al sign. Michiel Caragiani.

Lana, fagotti 202 e mezzo, pesano, a peso grosso di Venezia, libbre 33.403.

Cera, colli quattro pesano, ocche no. 253.

LXXXVI

Durazzo, 25 August 1749. Extras din lista alcătuită de Francesco Cumano a mărfurilor încercate la Durazzo, pe marciliana *Madonna del Rosario*, pentru Veneția.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748–1758).

....Di ragione di Giorgio Kozzo da Malovista per consegnar al sign. Michiel Caragiani.

Lana, fagotti 85, pesano, a peso grosso di Venezia, libbre 13.687, fagotti 85. Più lana, fagotti 8, pesano, a peso grosso sudetto, libbre 1.329.

LXXXVII

Durazzo, 23 Iunie 1750. Listă alcătuită de Francesco Cumano a mărfurilor încercate la Veneția pentru Durazzo pe patronul Marco Vulovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748–1758).

Adi 23 di Giugno 1750, in Durazzo.

Riscontro del scarico eseguitosi a questa scala dell'infrascrite merci dalli sotto annotati mercanti turchi e greci a Venezia, sopra il suditto trabacolo intitolato la Madona del Rosario e S. Antonio di Padova, Patron Marco di Trifon Vulovich da Dobrota, e il manifesto accompagnato dall'Eccellentissimo Magistrato de' Signori V Savii alla Mercanzia con suo venerato foglio, 10 di giugno 1750.

- Di ragione di Giorgio Kozzo da Malovista.
Carta, balle 20.
- Di ragione di Nicolò Azzì Michali da Siacista.
Carta, balle 11.
Cantaria, sacchi 3.
Merci, cassa 1.
Endigo, cassette 2.
- ....Di ragione di Costantin Senguna da Moscopoli.
Panni, pezzi 19 $\frac{1}{8}$.
Veluto, ocche sette.
Sforzier¹ uno con merci.
Più una cassa con merci.
Carta, balle 5.
Una cassa gotti.
- Di ragione di Antonio Girra da Moscopoli.
Panni, pezzi 9.
Veludo, ocche 4 e $\frac{1}{2}$.
Carta, balle 4.
Un casson con gotti.
Merci, cassa una.
- Di ragione di Naon da Moscopoli.
Panni, pezzi 8 e $\frac{1}{2}$.
Merci, sforzier uno.
Cassa una con zucchero.
Carta, balle tre.
Cassa una con gotti.
Detta con altri vetri, una.

LXXXVIII

Durazzo, 17 Settembre 1750. Extras din lista alcătuită de Francesco Cumano, a mărfurilor încărcate la Durazzo pentru Veneția de căpitani Zaratovich și Goravich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748-1758).

Adi 17 settembre 1750, Durazzo.

Manifesto del primo carico con l'ordine della volta fatto dagli infrascritti mercanti per Venetia sopra la sudetta nave nominata Madona del Scarpello e S. Iseppo, capitani Luca Zaratovich e Goravichi, ambi da Castel Nuovo.

Di ragione di Giorgio Kozzo da Malovista per consegnar al sign. Michiel Caragiani.

¹ Sforzier = forziere, ladă.

Lana, fagotti 78, pesano, a peso di Venezia, libbre 13.155, fagotti 78. Ippotecate le sudette lane di venti zecchini.

LXXXIX

Durazzo, 15 Iunie 1751. Extras din lista alcătuită de Francesco Cumano, a mărfurilor încercate la Veneția pentru Durazzo de căp. Antonio Radimir.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 664, Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748–1758).

Adi 15 di Giugno 1751, Durazzo.

Riscontro del carico fatto dagli infrascritti mercanti cristiani e turchi in Venezia sopra la tartana nominata la Madonna della Salute e S. Francesco di Paola, capitano Antonio Radimiri da Dobrota, e sbarcate a questa scala di Durazzo.

Di ragione di Giorgio Micali da Moscopoli.

Panni, tagli 24 e $\frac{1}{2}$.

Casse due con entrovi fil de fero.

Carta, balle 1 e $\frac{1}{2}$.

Lume di Rocca, ocche 100.

Cassa una con lastre di vetro.

Merci, cassa 1.

Robbe di setta e oro, ocche tre.

Vi è il divario nella controssegnata partita di panno, tagli 5 e $\frac{1}{2}$, et in una cassa merci.

Di ragione di Constantin Senguna da Moscopoli.

Panni, tagli 34.

Merci, cassa 1.

Bocali et altre teraglie, casse 27.

Vetri, casson uno.

Carte, balle 2.

Vi è il divario nella controssegnata partita di panno, tagli 8, e della carta, non ché della terraglia.

Di ragione di Gio[vanni] Manoli.

Panni, pestemali o siano tagli no. 38.

Vetri, cassoni due.

Bocalli, cassone uno.

Viè il divario nella controssegnata partita di panno, tagli due, e nel veluto e robbe d'oro e di setta e nel cassone di boccali.

Di ragione di Antonio Gira da Moscopoli.

Panni, pestemali o siano tagli 15.

Cassoni vetri 2.

Ceste due boccali.

Una cassa con entrovi fil di ferro.

Carta da scriver, balle 2.

Merci cassa 1.

Veluto et altre robbe di setta, ocche 3 e $\frac{1}{2}$.

Vi è il divario nella controssegnata partita di panno, tagli 3, in una cassa merci e nel veluto 3 e $\frac{1}{2}$.

Di ragione di Naon da Moscopoli.

Panno, cavezzi 16.

Casse sette con boccali.

Una cassa con vetri.

Una cassa, merci.

Veluto et altre robbe di setta e oro, ocche 10 $\frac{1}{2}$.

Peli panni della sudetta fabrica ci è però il divario intiero nel veluto, nella cassa e nei boccali.

XC.

Durazzo, 10 Iulie 1754. Extras dintr'un inventar al consulatului venețian din Durazzo. E vorba de două firmane obținute de bailul Dolfin și prin care câțiva negustori din Moscopole și un Musulman sunt siliți să-și plătească datoriile.

(A. S. V. Cinque Savi alla Mercanzia, filza 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748-1758).

Inventario di tutti li firmani e carte che esistono in questa veneta canceleria consolare in Durazzo conseg[nato] con pontualità a me K. Gio. Battista de Rossi, Console Veneto, da d[ett]o Gio. Batt. Blesar, canceliere del consolato medesimo.

...No. 4 et 5. Altri due firmani ottenuti dall'Ecc[ellentissim]o Cav. Dolfin, sud[ett]o Bailo, in favore della dita Sara, che prescrivono siano astretti alcuni mercanti greci da Voscopoli e un Turco debitori alla dita sud[et]ta di rendere paghi e sodisfatti e nei di giusti li rispettivi loro debiti.

XCI.

Durazzo, 21 Iulie 1754. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încărcate pe nave dulcignote la Durazzo.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filze 664,
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748-1758).

A di 21 Luglio 1754, Durazzo.

Nota del'infrascritte mercanzie estratte da di qua con legni dulcignoti, per le qui sotto annottate scale del Golfo.

Di ragione di Nicolò Cazi Michali da Siacista e compagni da Moscopoli, per Fiume o Trieste.

Filadi rossi, balleste no. 251, imbarcate a questa scala sopra la tartana del Reis Ibrahim Sedacco di questo luogo, equipagiato pero di Dolcignoti.

XCII.

Durazzo, 12 Mai 1755. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi a mărfurilor încercate la Veneția pentru Durazzo de patronu Luca Marovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, fil-a 664.
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748-1758).

12 Maggio 1755, Durazzo.

Riscontro del carico delle mercanzie di ragioni degli infrascritti mercanti albanesi eseguitosi alla Dominante sopra il pielego intitolato Madonna di Rosario e S. Francesco di Paola del Padron Luca Marovich, suddito di Dobrota, e sbarcate a questa scala.

Di ragione di Giorgio Michali Gira da Voscopoli.

Panni veneti, pezze 3.

Detti a metodo di Francia, pezze 6.

Fil di ferro, cassette due.

Veluto, ocche 18.

Gotti e lastre, cassette 4.

Carta, balle 4.

Piombo brusato, sacchi 2.

XCIII.

Durazzo, 28 Iunie 1755. Extras din lista alcătuită de G. B. de Rossi, a mărfurilor încercate la Veneția pentru Durazzo de patronul Marco Ivanovich.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 634.
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1748-1758)

Adì 28 Giugno 1755, in Durazzo.

Nota delle mercanzie pervenute e sbarcatesi a questa scala della suddita tartana intitolata Santissimo Crocissimo e Madonna di Rosario, diretta dal Padron Marco Ivanovich da Dobrota, caricate a Venezia.

Di ragione di Constantin Senguna da Moscopoli.

Panni veneti, pezze 12.

Detti a metodo di Francia, pezze 5.

Robba di seta, ocche 3.

Stagno lavorato, ocche 43.

Pistole 9.

Carta, balle 7.

XCIV.

Durazzo, 8 Februarie 1761. Raport al consulului Antonio Bartolovich adresat celor cinci *savj alla mercanzia* asupra decăderii comerțului venețian în Albania. Negustorii din Moscopole părăsesc

portul Durazzo și comerțul lor cu Veneția și se duc la Viena unde își trimit mărfurile (lână și pielăria). Negustorii din Moloviște, Șiaciste și Ohrida au încetat și ei comerțul cu Veneția.

(A. S. V. Cinque Savj alla Mercanzia, filza 665.
Lettere dei Consoli, Durazzo, 1759-1781).

Illustrissimi, Eccellentissimi Signori Signori Padroni Collendissimi.

Utile per l'impegno delle mie applicazioni e glorioso per l'esercizio della mia obbedienza è l'ossequiato comando di V. V. E. E. 19 ottobre decorso, pervenutomi solamente il primo giorno del corrente, con il quale mi prescrivono di applicarmi a raccogliere le più distinte nozioni onde formare e riferire uno stato generale e individuo del commercio che attualmente si esercita in questa turca Albania, tanto rapporto agl'interessi di questa nazione, quanto rapporto a quelli de' sudditi e di cotesta piazza, oggetti tutti di publica utilità, onde rendere più fiorente e dovizioso il veneto traffico a prò del quale non mi mancherà certamente il desiderio di procurarlo con la fedeltà di esprimerlo nel seguente devotissimo dettaglio.

Per dare qualche regola alla materia, devo separare il piano delle negoziazioni andanti e venienti, quali esercitano li mercanti turchi da quello che praticano li sudditi di V. V. E. E. a queste scale dell'Albania.

Cominciando dal traffico dei primi, egli è in possesso nella maggior parte de' Scuttarini, li quali girando per la Rumelia sino a Salonicco, altri per la Servia et alcuni eziandio, penetrando nella Valachia, si applicano, o con fidi di soldo o con cambj de panni e manufature de sete, ad'acquistare nelle situationi di Monastiri e suoi contorni e in quelli di Scopia quantità di lane; altri raccolgono nelle parti di Seres qualche partita di cottoni e di Salonicchi poche sete e qualche colo di grana; raccolgono altri nella Valachia la maggior quantità di cere, che qui et in Boggiana si caricano, oltre quelle poche che somministra l'Albania, e finalmente dai luoghi convicini di Tirana, Elbassan, Cavaglia e Berato uniscono alcune partite di cordovani e moltonine, e da Ocrida qualche summa di damaschini zalli, poichè la maggior parte d'essi damaschini si spargono in commercio per la via di terra in Salonicco e snella Germania; tutti poi li altri generi di mercanzie vengono con le caravane in differenti staggioni condotte qui et in Scuttari dove concorrono anche le lane grosse di quei vicini monti, che poi diramati parte si caricano per Venezia con suddite imbarcazioni, altre le addrizzano in Angona e Ragusi e qualche partita in Trieste, e ciò con bastimenti dolcignoti e ragusei, come uccede in ora che tartana ragusea transporta in Ancona cera colli 202 et alcune partite di lane per conto de' Turchi scuttarini e di qualche altro Albanese, li quali già in anticipazione estrassero d'Ancona e condussero in Scuttari quantità di panni londrine color rubino

è cendali neri che inservono ad'uso di questa nazione e che vanò anche in giro per la Rumelia perchè ben accolti e apprezzati essi panni e cendali, li primi per le vesti delle donne, li secondi per le mostre delle berette di questi Albanesi. A conforto de' tempi decorsi e non tanto remoti, non si può negare che il commercio convenuto dell'Albania con codesta piazza non sia un scheletro del commercio passato. Le cose sonosi mutate affatto: non si scorge più quella floridezza di traffico che con l'affluenza copiosa di merci ne' tempi passati tanto fioriva con vantaggio delle pubbliche e private convenienze di codesta piazza e di chi aveva l'onore di servire V. V. E. E. in questo in adesso per il vero troppo angustiato e impoverito consolato. Ne' tempi andati si contavano sedeci e dieciotto grossi bastimenti, che caricavano effetti di ogni genere a questa scala per Venezia, ma declinando a poco per le patite vicende, il commercio in ora è fatalmente ridotto ad un fatale degrado, vale a dire che non si carica più che in circa balle 2.500 lana et in altri sei in sette cento colli tra pellami e cere; sbandito si può dire da molti anni in qua il concorso d'altri generi di mercanzie, le quali sono dennotate nella terminazione e tariffa, 10 Luglio 1727, come un testimonio sicuro della quantità e qualità di merci di ogni genere, ch'erano solite da di qua far capo a codesta Dominante.

L'origine principale di questa decadenza di traffico credo agevole di dilucidarlo.

L'appertara e corso delle scale che ha principij non tanto remoti della Saiada e di Salonico dove s'instradano rispettivamente lane, filadi, grane, sete et altri generi di mercanzie, che qui prima si può dire unicamente pervenivano sono le cagioni a cui si può senza esagerazione attribuire l'impovertito stato in cui si ravisa da qualche tempo questo commercio, oltre per le disgrazie de' naufraggi seguiti in passato che hanno rovinati molti mercanti greci di Moscopoli, Siacista, Ocrida e Malovista che coltivavano e frequentavano questa scala e finalmente si congiurarono a sfinirlo e ridurlo al presente stato, il deviamiento di filladi e pellami che si rifondono dentro terra, per la via di Belgrado, in Ungheria e nella Germania, oltre il quantitativo di merci che passa alle scale diverse del Golfo, e che per il vero si rendono tanto gelose alli riguardi pubblici et all'interesse di codesta piazza. Il punto risveglia importantissime riflessioni per procurar di far riffiorire e redimere il commercio verso il quale pare che questi mercanti e particolarmente li Greci di Moscopoli che commerciano in Germania, trasportando quantità di cottoni e pellami fino a Vienna, ripiglierebbero il loro commercio con Venezia ogni quando fossero addolciti li dazj, e così pure li Scuttarini dicono in favore del loro traffico, nominando specialmente le cere, il che forse produrrebbe il buon effetto che non tante passerebbero in Ancona o altrove e soprattutto si deve aver riflesso che le merci provenienti da di qua e

della Boggiana debbano direttamente con venete imbarcazioni essere tradotte alla Dominante, e non prima in altri luoghi a far li soliti espurghi, della qual facilità li Scuttarini se ne abusano per il vero. La mia debolezza così pensa rassegnare per altro alla volontà e sapienza publica, avendomi in ardentissimo zelo tratto dalla penna e dal cuore questo divisamento per altro rispetosissimo.

Passo in ora a rendere conto all'E. E. V. V. del commercio veniente qui in Albania e che deriva da codesta Dominante di ragione de' Scuttarini, di alcuni da Tirana, Croia, Elbassan, Caviglia e Beratto. Questo consiste in panni o veneti o a metodo di Francia, in veluti et altri manufature di oro e di setta, in carta, casse di merci, vetri et altri capi di robbe, li quali parte si consumano et esitano in questa provincia, la maggior parte però si rifonde e sparge in commercio in quattro fiere di Strugga, Mavronori, Dogliani e di Seres, dove anche si affidano li panni per più rinfrancarsi li Scuttarini con concambio di lane o altri effetti. Nei confronti però che ho fatto qui sul luogo e più anche rassegnati all'E. E. V. V. sempre vi ho ritrovati dei divarj notabili, sempre in pregiudizio publico a Venezia e mio ancora, tanto a Venezia stessa, quanto a questa parte.

In Venezia occultano il quantitativo de' panni, riportando le ballette al loro cauzione, ma sempre di meno assai di quello ch'estraggono et ecco il danno publico e mio ancora, giacchè sulle bolette stesse il mio procuratore essige il consueto per questo, a modo de' Scuttarini, ridotto dagl'aspri 60 per pezza, che dovrebbe pagarsi ad aspri 40 solamente, come mi rappresenta esso mio procuratore.

Colpite anche per pregiudizio verso le convenienze di questo povero impiego, oso rassegnarle al cuo.e giusto e pietoso di V. V. E. E. per tutto ciò che si degnassero di concretarsi a prò delle medesime.

Da ciò passando alli negozj che fanno li sudditi in questa Albania, risponderò riverentemente all'E. E. V. V. che li fissi consistono nei soli tabacchi che qui et in Ismo caricano sopra legni loro o d'altri sudditi sotto nollo, e questi in circa alla summa di balle 7 in 8 mila ascendono, e queste inservono al bisogno e consumo di codesto generale partito. A questo commercio accoppiano anche quello dei ogli alla Vallona et in Antivari, ma questo varia secondo l'abbondanza o la scarsezza di questo prodotto. Segue pure alla Vallona qualche imbarcazione di grani, ch'esitano alle Bocche di Cattaro, perciò sia alla Dalmazia, alle isole del Golfo et al Quarner, non che a Corfù, vengono provvedute con li fromenti che li Dulcignoti con le loro imbarcazioni trasportano nei luoghi sudetti doppo averli raccolti alle spiagge di questa Albania, con una specie di ronda.

Adempito in tal guisa, con quella vigilanza e diligenza che ha potuto permettermi la fiacchezza della mia mente, l'incarico com-

messomi, pieno per altro di rette intenzioni e di quella integrità ch'è dovuta al mio devoto ufficio, mi augurerò di riportare l'ossequiato compatimento di codesto Eccellentissimo Magistrato, che se non godo la scorta vantaggiosa del merito per pretenderlo nel benefico e clemente genio di V. V. E. E., ritrovo la speranza di conseguirle, con che le bacio con la maggior rassegnazione le vesti.

Durazzo, li 8 di Febbraio 1761.

Di V. V. E. E.

Humillissimo, devotissimo, ossequiosissimo servo.

Antonio Co. Bartolovich, console.

Illustrissimi, Eccellentissimi Signori V Savj alla Mercanzia, Venezia.

A N E X E

Am avut deseori ocasiunea în acest studiu să pomenim de operele unor scriitori ca Thunmann, Leake, Pouqueville, Cousinéry și Aravandinos, în care găsim informațiuni cu privire la Aromâni și la înflorirea și decăderea Moscopolei. Am crezut că e mai bine să strângem aceste informațiuni, în limba lor, într'un capitol special în loc să le fragmentăm și să le reproducem în notă acolo unde am făcut alusie la ele.

Johann Thunmann.

Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker,
Leipzig, 1774.

Despre Români din sudul Dunării:

«Doch die Wlachen jenseits der Donau, welchen die Griechen den Spottnamen Kutzo-Wlachen geben, sind desto unbekannter. Ich kenne Geschichtgelehrte von Profession, denen nicht einmal ihr Dasein bekannt gewesen. Sie sind ein grosses und zahlreiches Volk. Sie sollen über die Hälfte der Einwohner in Thracien und über drei Viertheile der Bewohner Macedoniens und Thessaliens ausmachen. In Albanien sitzen auch viele. Sie reden ebendieselbe Sprache, als ihre Brüder diesseits der Donau: nur ist sie mit griechischen Wörtern stärker vermischet. Sie sind keines Weges aus Dacien hinüber gekommen. Seit 750 Jahren heissen sie schon Wlachen, und von ihrer Sprache finden sich schon Spuren aus dem sechsten Jahrhundert. Sie nennen sich selbst Rumanje oder Rumunje. Die Griechen nennen sie Wlachi: doch bisweilen schliessen sie dieselben auch unter den Namen Arbanitä ein. Die Albaner nennen sie Tchuban oder Tjuban. Sie sind noch jetzt grösstentheils Nomaden. Doch haben auch viele von ihnen feste Wohnsitze, und die meisten Städte in dem mittelländischen Thracien, Macedonien und Thessalien sind bloss von Wlachen bewohnt.» (p. 174).

Oraşul Moscopole :

«Es ist eine ziemlich weitläufige Stadt, ohngefähr 1¹/₂ geogr. Meile von Koritzza oder Kuritzza, wo der Kadi wohnt, und 4 Meilen von Ochrida, unweit des Sees Prespa. Die Einwohner reden alle Wlachisch.» (p. 178, n. f.).

Teodor Anastasie Cavalioti din Moscopole :

„Das Buch¹ worin diese Wortregister vorkommen, wurde in Venedig 1770 bei Antonio Bortoli gedruckt. Der Verfasser davon ist der Protopapas oder vohrnehmste Prediger in Moschopolis, in Macedonien, Herr Theodor Kawalliotis. Er ist ein gelehrter Mann, der gelehrteste unter seinem Volke, der Sprachen, Philosophie und Mathematik mit Nutzen studiert hat. Da er das Griechische, das Wlachische und Albanische als Muttersprachen versteht und redet, bewog ihn sein Landsmann Herr Georg Trikupa, genannt Kosmiski, ein patriotischer Kaufmann, und ein Freund der Gelehrsamkeit, diese Protopeirie zum Vortheile der Griechen zu schreiben, und liess solche darauf in Venedig auf seine Kosten drucken.“ (p. 177-178).

„Er ist aus Moschopolis gebürtig, jetzt ohngefähr 46 Jahre alt. Die Humaniora hat er in seiner Vaterstadt bei Chalkeus, einem gelehrten Moschopolitaner, und bei Sewastos von Kastoria, dem Oekonom der Kastorianischen Kirche, studiert: die Philologie und Mathematik in Jannina, bei dem gelehrten Eugenius, der jetzt in Petersburg ist, und damals Vorsteher der Schule des Karagjannj und Murutzi in der vorgedachten Stadt war. Er hat über fast alle philosophische Wissenschaften geschrieben, wovon aber nichts gedruckt worden.“ (p. 178, n. g.).

Gheorghe Tricupa Kosmiski din Moscopole :

„Er hält sich mehrentheils in Polen auf, wo er mit Ungerschen Weinen handelt.“ (p. 173, n. b.).

Constantin Hagi Cegani din Moscopole :

„Herr Konstantin Hadgi Tzechani von Moschopolis hat mir dieses seltene Buch verehrt: ein Mann von vielen Kenntnissen, besonders in der Philosophie und Mathematik, von einer aufgekklärten Denkungsart und eines glücklichern Schicksals würdig. Nachdem er über drei Jahre zu zwei wiederholten malen sich bei dieser Universität[†] aufgehalten, Leiden und Cambridge besucht, und Frankreich und Italien besehen hat, geht er nun nach seinem Vaterland zurück, um durch seine erworbene Wissenschaft seinen

¹ E vorba de *Protopiria* lui Cavalioti

Landsleuten zu nutzen. H. Tzechani hat mir überdies viele Nachrichten von den Wlachen und Albanern mitgeteilt, als von ihrer Benennung, Ausdehnung, Volkmenge, Sprache, u. s. w.“ (p. 179-180, n. k).

William Martin Leake.

Researches in Greece, Londra 1814.

Așezarea orașului Moscopole :

„Kóritsa is the chief place of a long plain, running northwards towards Okhri (Ἰχθυόα) and watered by one of the branches of the Apsus. Upon the mountains, bordering it on the West, are the remains of the once populous and flourishing Vlakhote settlement of Moskhópoli.“ (p. 258).

Travels in Northern Greece, 4 vol., Londra, 1835.

Așezarea, înflorirea și decăderea Moscopolei :

„Sept. 11 [1805]. This morning at 7.35 I set out for Berát in the rain, with a wretched set of horses, procured from the menzil, and crossing the plain directly in its breadth, and nearly in a due westerly direction, arrive at 8.45 at Votskóp, which name is now applied to two small villages on the last root of the mountains. They are the remains of an old Wallachian colony, which at the time of the Turkish conquest possessed the circumjacent district, and was very populous, but in consequence of that event was dispersed. A part of them retired to a situation in the neighbouring mountain, where they founded the town of Voskópoli; the security of the situation attracted thither numerous settlers from Greece and other parts of European Turkey, who having traded to Germany and rendered the place opulent, became ashamed at length of inhabiting the city of the Shepherds, and changed the name therefore to Moskópoli, or Moskhópoli, which, meaning the city of Calves, seems no great improvement. I have frequently heard the assertion, that the town once contained eight or ten thousand houses, but have great difficulty in believing even the smaller of these numbers. Its greatest prosperity was about a century ago; for seventy years it has been declining, and for the last ten so rapidly, that at present there are only two or three hundred inhabited houses in the place. After ascending the hills for three quarters of an hour from Votskóp, we enter open cultivable hills and downs, which, comparéd with the steep ascent from Votskóp, and the abruptness of the mountains around, may be almost termed a plain. At the end of it, at 10.45, we arrive at Moskópoli, situated at the foot of a very lofty summit. Whatever it may once have been, Moskópoli now presents only,

the appearance of a large village surrounded with gardens, in which the Lombardy poplar is very frequent, — a tree common in these mountains, but apparently not indigenous, as it is found only near the villages." (I, p. 343–344).

F. C. H. L. Pouqueville.

Voyage dans la Grèce, ed. I, 5 vol. Paris 1820; ediția a II-a a apărut în 1826, la Paris, în 6 vol. cu titlul *Voyage de la Grèce*.

Museion vechiul nume al Moscopolei:

„Mouseion, maintenant appelée Moschopolis, ou *ville des Mosches* peuplade pélasgique qu'on croit avoir donné son nom au Musaché" (ed. I, t. I, p. 304; ed. II, t. I, p. 373).

Moscopole, reședință de arhiepiscopat:

„L'archevêque de Bérat prend les titres de Βελγράδων και Κα-
νίνης, Belgrade et Canina. La résidence est à Moschopolis ou
Voschopolis, et ses revenus annuels sont estimés à vingt-cinq
bourses ou douze mille cinq cents piastres." (ed. I, t. II, p. 307 n.;
ed. II, t. I, p. 377 n.).

Moscopolea și Muzachia:

„La ville de Moschopolis que les Valaques et les Grecs nom-
ment Voschopolis, prouve qu'il y eut toujours un canton plus ou
moins étendu dans l'Illyrie, qui fut appelé *Mosche*, et probablement
par corruption *Musaché*" (ed. I, t. II, p. 310; ed. II, t. II, p. 380).

Moscopolea întemeiată de Aromâni:

„Les Valaques Massarets ou Dassarets qui restaurèrent Moscho-
polis, à laquelle ils donnèrent le nom de Voschopolis, *ville de
pasteurs*, à cause de leur titre de *Vlach*, cette valeureuse peuplade,
dont les tribus sont disséminées dans les cantons de Caulonias,
de Ghéortcha, et jusqu'au voisinage de Durazzo, sont, à les en-
tendre, la postérité d'une colonie établie par Quintus Maximus,
dans la Taulantie, ou Musaché, d'où ils seraient passés dans les
monts Candaviens au temps des invasions des barbares. Pour ce
qui est des tribus valaques voisines du Parnasse et du Céphise,
de la Phocide, elles prétendent avoir une origine commune avec
les Mégalovlachites; et toutes en général revendiquent avec orgueil
le nom de Romoûnis ou Romains." (ed. I, t. II, p. 152-153; ed.
II, t. II, p. 329-330).

Păstorii din Moscopole se scoborau odinioară până în părțile Va-
lonei și ale Muzachiei:

„Les bergers de San Marina, conduisant d'immenses troupeaux, se dirigent vers Castoria et du côté du fleuve Haliacmon, d'où ils s'étendent de parcours en parcours parmi les Bardariotes qui habitent les rives de l'Axius. Ceux d'Avdëla et de Perivoli s'écoulaient dans les plaines de Grévëno et jusqu'au fond des vallées orientales du mont Olympe. Les Valaques de Voschopolis, ville jadis florissante, unis à quelques tribus voisines de la Dévol, descendaient naguères encore du côté de la Vallone et dans la partie occidentale du Musachë; mais repoussées depuis quelques années par les Acrocërauniens, qui leur disputent les pâturages, ils ont dû se contenter de conduire leurs troupeaux dans la vallée du Génussus.“ (ed. I, t. II, p. 216-217; ed. II, t. II, p. 391).

Familii aromânești din Moscopole la Hrupiște :

„On m'indiqua, à peu de distance, un varochi (faubourg) fondé par une centaine de familles valaques émigrées de Voschopolis, qui conservent leurs moeurs et vivent partagées entre le soin des troupeaux, l'agriculture et l'art de faire des tissus grossiers de laine destinés aux vêtements du peuple.“ (ed. I, t. II, p. 377; ed. II, t. III, p. 30).

Întemeierea, înflorirea și distrugerea Moscopolei :

„Le versant méridional du Sbokë présente, parmi les peuplades qui l'habitent, des moeurs plus pastorales et plus douces. Séjour des Toxides, les plus beaux et les plus braves des Schypëtars, une colonie de Valaques Dassarets s'était fixée au milieu d'eux, comme un essaim d'abeilles industrieuses s'établit parfois dans le creux des rochers, autour desquels mugissent les torrents. Pasteurs vigilants, ouvriers économes, ces Valaques, qui se prétendaient descendus des Romains établis dans la Candavie par Quintus Maximus, avaient relevé dans le onzième siècle sur les ruines de l'antique ville des Mosches, celle de Voschopolis; et, d'un simple camp de bergers, cette colonie était devenue la métropole commerciale de l'Épire. On y comptait, vers le milieu du siècle dernier, près de quarante mille âmes; et en 1788, sa population augmentée du tiers, promettait de superbes destinées aux chrétiens de cette partie presque ignorée de la Grèce. Les écoles de Voschopolis florissaient, la civilisation s'annonçait sous les auspices de la religion et de ses ministres, telle qu'elle parut une fois dans le monde aux bords fortunés du Paraguay, lorsque l'envie et le fanatisme se liguèrent pour détruire l'ouvrage de la sagesse [*in ediția a II-a....* et de ses ministres, mais le génie du despotisme, ennemi de toute prospérité, pouvait-il souffrir qu'une ville libre s'élevât dans le sein de son empire?].

„Les hordes mahométanes de Dagli et de Caulonias donnèrent le signal des malheurs, en commençant à détrousser et à assassiner

les caravanes qui fréquentaient les marchés de Voschopolis. De leur côté les beys turcs de Musaché, sous prétexte de secourir les sujets molestés du Grand-Seigneur, mirent garnison dans la ville, et, après dix années de dévastations, de rapines et de guerres, Voschopolis disparut de la surface de l'Albanie. Deux cents cabanes, habitées par de pauvres bergers, sont tout ce qui reste de cette ville, que la misère ne tardera pas à ensevelir sous les vastes décombres, qui attestent encore sa splendeur passée. L'Apsus, qui parcourt la vallée des Mosches au milieu d'une multitude de villages incendiés, dans un cours de douze lieues jusqu'à Bérat, n'arrose plus que des plaines silencieuses et des tombeaux, tristes monuments de l'anarchie dévorante; et ce n'est qu'en approchant de la rivière de Bitocouchi qu'on recommence à apercevoir des traces de vie et de culture." (ed. I, t. II, p. 392-393; ed. II, t. III, p. 45-46).

Iarași despre numele orașului Moscopole :

„Je retrouve donc chez les Musachéens, les Mosches et une ville appelée simultanément Moschopolis par les Albanais, et Voschopolis par les Valaques du Pinde." (ed. I, t. II, p. 518; ed. II, t. III, p. 206).

E. M. Cousinéry¹.

Voyage dans la Macédoine, 2 vol., Paris 1831.

Originea latină a Aromânilor. Întemeierea, înflorirea și distrugerea Moscopolei :

„Leur langue empêche de les méconnaître; ils parlent toujours latin, et si on leur demande, de quelle nation êtes-vous? ils répondent avec fierté: *Rouman*.

„Parmi les villes qu'ils habitèrent dans l'Illyrie macédonienne, se trouve *Voschopolis*, dont les belles eaux et les pâturages les attirèrent. Leur nouvelle position les rendit pasteurs. Ils surent se faire aimer et respecter de leurs voisins. De nos jours, la ville de Voschopolis s'était enrichie par son commerce avec l'Allemagne. Les habitants y avaient bâti de très belle maison; mais un pacha d'Albanie, qu'on m'a dit père d'Ali, pacha de Janina, ayant attaqué

¹ Cousinéry cunoștea Macedonia încă dinainte de 1793: „Pendant longtemps je n'avais pas eu la pensée de rassembler mes notes pour en composer une relation suivie; d'ailleurs la révolution qui, en 1793, m'a ravi ma place, a dû me faire perdre de vue une partie de mes premiers travaux. C'est seulement à l'époque de la restauration que, par l'effet de justice et de bienfaisance de Louis XVIII, j'ai pu revoir la Macédoine; mais je n'ai point laissé échapper cette occasion de visiter de nouveau quelques-unes des provinces que j'avais déjà explorées, et j'ai cru devoir en avoir une description qui m'a toujours paru propre à inspirer un grand intérêt". Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, I, p. 5.

et pillé cette ville, les marchands se sont dispersés : ils sont maintenant répandus dans le Banat, dans la Hongrie, dans diverses villes de la Macédoine, et surtout à Serrés, où Ismaïl Bey les a bien accueillis. Il n'y a aujourd'hui à Voscopolis que des ruines et des cabanes où habitent les restes, tous pauvres, de la même nation." (I, p. 17).

Despre comerțul Aromânilor stabiliți la Seres.

„Bien loin d'être désapprouvé par la Porte, Ismaïl eut l'art de se faire confirmer dans la possession des charges civiles et militaires qui formaient auparavant l'apanage de plusieurs familles. Sans doute le Divan ne sanctionna cette usurpation qu'à regret ; mais Ismaïl, de son côté, par une conduite ferme et une sage administration, a su, en s'enrichissant de plus en plus, non seulement contenir le pays dans l'obéissance et dans le plus grand ordre, mais encore attirer dans Serrés des commerçants, principalement des Valaques qui avaient formé des établissements à Vienne, les protéger et encourager leur industrie. La ville a éprouvé pendant plus de trente an un accroissement considérable de population et de richesses, et Ismail en a été regardé comme un nouveau fondateur." (I, p. 149).

„Les Grecs de Serrés, ainsi que les Valaques, font leur principal commerce avec l'Allemagne ; on évalue le nombre des ballots de coton qu'ils y expédient à plus de trente mille. Ils y envoient aussi des marroquins, marchandise dont la fabrication est très belle en Turquie. Ces commerçants exportent de l'Allemagne beaucoup de merceries, de bijoux, d'étoffes et surtout de draps. Ce derniers moyen d'échange est devenu d'une grande importance pour l'Allemagne depuis que notre draperie n'est plus appréciée à Salonique, où nous avions autrefois un débouché très considérable. Les Grecs et les Valaques se sont emparés de ce débit. Ce sont les fabriques du Brabant et de la Belgique qui nous ont supplantés dans ce genre de fabrication." (I, p. 163-164).

Aravandinos.

Χρυσογραφία της Ἡπείρου, 2 vol. Atena, 1856.

Întemeierea, înflorirea și distrugerea Moscopolei :

«Πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων ὑπῆρχεν ἐν τῇ νέᾳ Ἡπείρῳ κατὰ τὴν χώραν τῆς Γκιόρτζιας, πόλις ἰδρυθεῖσα ὑπὸ φυλῆς Βλαχικῆς καλουμένη Μοσχόπολις, καὶ κατ'ἄλλους Βοσκόπολις. Ἡ πόλις αὕτη περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1770) ἔχαιρε φήμην καὶ ὑπόληψιν πληρεστάτην διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ τὸν ἐξεργετισμὸν τῶν κατοίκων τῆς, οἰκουμένη ἐκ πεντήκοντα περίπου χιλιάδων ψυχῶν, ἔχουσα σχολεῖον ἀξιόλογον, τυπογραφίαν, ἐμπόριον μεγίστης ἀναλώσεως, καὶ σχέσεις μετὰ πολλῶν

της Ευρώπης ἀγορῶν, καὶ πολλοὺς τεχνίτας κλειδοποιούς, ὄπλοποιούς, μαχαιροποιούς καὶ λοιποὺς, καταστάντων ἐσχάτως καὶ ἐργοστασίων ἐριούχων καὶ ταπήτων. Οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Κολωνίας καὶ Πρεμμέτης φθονοῦντες καὶ ἐποφθαλιμῶντες εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν γειτόνων τῶν Μοσχοπολιτῶν, ἠκολούθουν πρὸς τινῶν ἐτῶν, ἵνα διάκεινται ἐχθρικώτατα πρὸς αὐτοὺς ληστεύοντες καθ' ὅδον καὶ κατὰ τὰ πέριξ, καὶ φονεύοντες τοὺς διερχομένους καὶ ἐμπορευομένους Μοσχοπολίτας καὶ ξένους ἀσυστόλως καὶ ἀναφανδόν, ὥστε ἡ πόλις ἐκείνη ἐκ τῶν τοιούτων ἔμεινε ἤδη ἐν εἰδῇ πολιορκίας διακειμένη. Τῶν τοιούτων ληστῶν καὶ κακούργων τὴν μάστιγα πρόφρασιν λαβόντες οἱ Ἄλβανοὶ τῆς Μουζακίας ἔτρεξαν αὐθορμήτως εἰς Μοσχόπολιν εἰς περιφρούρησιν δῆθεν καὶ ἀπαλλαγὴν τῆς κακουχομένης ἐκείνης πόλεως, ἀλλ' ἐν τῷ διαστήματι μᾶς δεκαετίας 1770-1780 ἀντὶ ἀπαλλαγῆς ἐβάδιζεν ἡ πόλις ἐκείνη εἰς παντελεῆ ἐρήμωσιν, ἀπογυμνουμένη, ἐνθὲν μὲν ἐκ τῶν ἀρπαγῶν, θσας οἱ Μουζακιῶται ἐξετέλουν ἐντός, ἐνθὲν δὲ ληστευόμενοι ἐκ τῶν περιόικων Ἄλβανῶν, οἵτινες μᾶλλον παρὰ πρότερον κατέτρεχον τοὺς δυστυχεῖς ἐμπόρους καὶ διαβάτας καὶ ὡς ἐκ τούτου, κορυφουμένων ἐκάστοσε τῶν δεινῶν, ἠναγκάστησαν οἱ ἐσπορώτεροι τῶν Μοσχοπολιτῶν, ἵνα ἐγκαταλείψωσι τὴν φίλην πατρίδα των, καὶ ἀποικήσωσιν εἰς τινὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, Μπιτώλια κτλ. καὶ οὕτως ἡ λαμπρὰ ἐκείνη πόλις ἠρημώθη, μεινάντων ὀλίγων τινῶν κατοίκων ἀθλίων, καὶ μόλις ἤδη ἐνοικεῖται ὑπὸ 1000 ψυχῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ταύτην ἐποχὴν καὶ Μπιθικοῦκι, ἐμπορικὴ καὶ πολυάνθρωπος κωμόπολις γειτῶν τῆς Μοσχόπολεως ἠρημώθη ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν.» (I, p. 269-270.)

«Βοσκοπόλις ἢ Μοσχόπολις. — Πόλις νέα ἰδρυθεῖσα καὶ ἐνοικισθεῖσα κατὰ τὴν 13'. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ Βλαχικῆς φυλῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Γκιόρτζας, πρὸς Μ. ταύτης κειμένη κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἄψου ποταμοῦ, ἐν ᾧ δὲ προέζη γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς μεγαλεῖον καὶ πλουσιότητα, κατηρημιώθη ἐνεκα τῶν γειτόνων τῆς Ὀθωμανῶν καὶ μόλις οἰκεῖται ἤδη ὑπὸ 250 οἰκογενειῶν μικρεμπόρων. Ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς οἱ Μητροπολίται Βελλαγράδων καὶ Δυβραχίων διέτριβον αὐτόσε τὰς θερινὰς ὥρας διὰ τὸ εὐκραεῖς καὶ τὴν φιλοκαλίαν τῆς πόλεως ἐχούσης περὶ τὰς 12000 οἰκογενείας.

«Πολλοὶ Βοσκοπολίται ἀναφέρονται πεπαιδευμένοι κατὰ τὴν 12'. καὶ 13'. ἑκτονταετηρίδα. Μεταξὺ τούτων μνημονεύονται Διονύσιος ὁ Μάντουκας, Μητροπολίτης Καστορίας, Ἰωάννης Χαλκεὺς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος ἐν Βενετίᾳ, Κωνσταντῖνος ἱερομόναχος Θεολόγος, Προκόπιος ἱερομόναχος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος Παμπερης καὶ ἕτεροι. Λαμβάνει λοιπὸν ὁ Μελέτιος γράφων ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ του (1700) κατῳκεῖτο ἡ πόλις αὕτη ἐκ βοσκῶν ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἐν ἐμπόριον τῆς πόλεως ταύτης προσεῖλκυσε εἰς ἑαυτὴν καὶ ἱκανοὺς ἀποίκους ἐκ τῆς ἠπειροῦ. Μεταξὺ τῶν ἀποίκων ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι ἐκ τοῦ Σκαμυελίου τοῦ Ζαγορίου ἱκανοὶ ἀπίκησαν ἐκεῖσε, ὥστε καὶ συνοικία ἐσχηματίσθη ἰδιαιτέρως παρ' αὐτῶν.» (II, p. 35-36.)

CUPRÎNSUL

	<u>Pagina</u>
PREFATĂ	V
Introducere	1
Cap. I.— Așezarea geografică a Moscopolei. Numele orașului în documentele venețiene. Caracterul etnic al Moscopolenilor . .	13
Cap. II.— Corespondența Moscopolenilor și aceea a consulilor venețieni din Durazzo. Moscopolea pomenită într'un document frances de la sfârșitul secolului al XVIII-lea	24
Cap. III.— Numele Moscopolenilor din documentele venețiene. Familiile moscopolene Bendu, Sideri, Giupan, Ghira, Bizuca, Papa, Vreto și Șaguna	38
Cap. IV.— Operațiunile comerciale ale Moscopolenilor	47
Cap. V.— Regiunile și localitățile pe care le frecventau sau cu care aveau relațiuni Moscopolenii	67
Cap. VI.— Relațiunile Moscopolenilor cu consulii venețieni din Durazzo și cu reprezentanții Serenissimei Republici la Constantinopol .	83
Cap. VII.— Rolul Moscopolenilor în comerțul Adriaticei. Moscopolenii și transportul maritim. Relațiunile Moscopolenilor cu armatorii din Albania venețiană („Bocche di Cattaro“), Dulcigno și Rağusa	93
Cap. VIII.— Moscopolenii și războaiele ruso-turcești din 1711 și 1736-1739. Incetarea relațiunilor comerciale cu Veneția. Distrugerea Moscopolei	128
Incheiere	141
Documente	143
Anexe	231

Așezământul tipografic
„Datina Românească”
Vălenii-de-Munte
(Prahova)